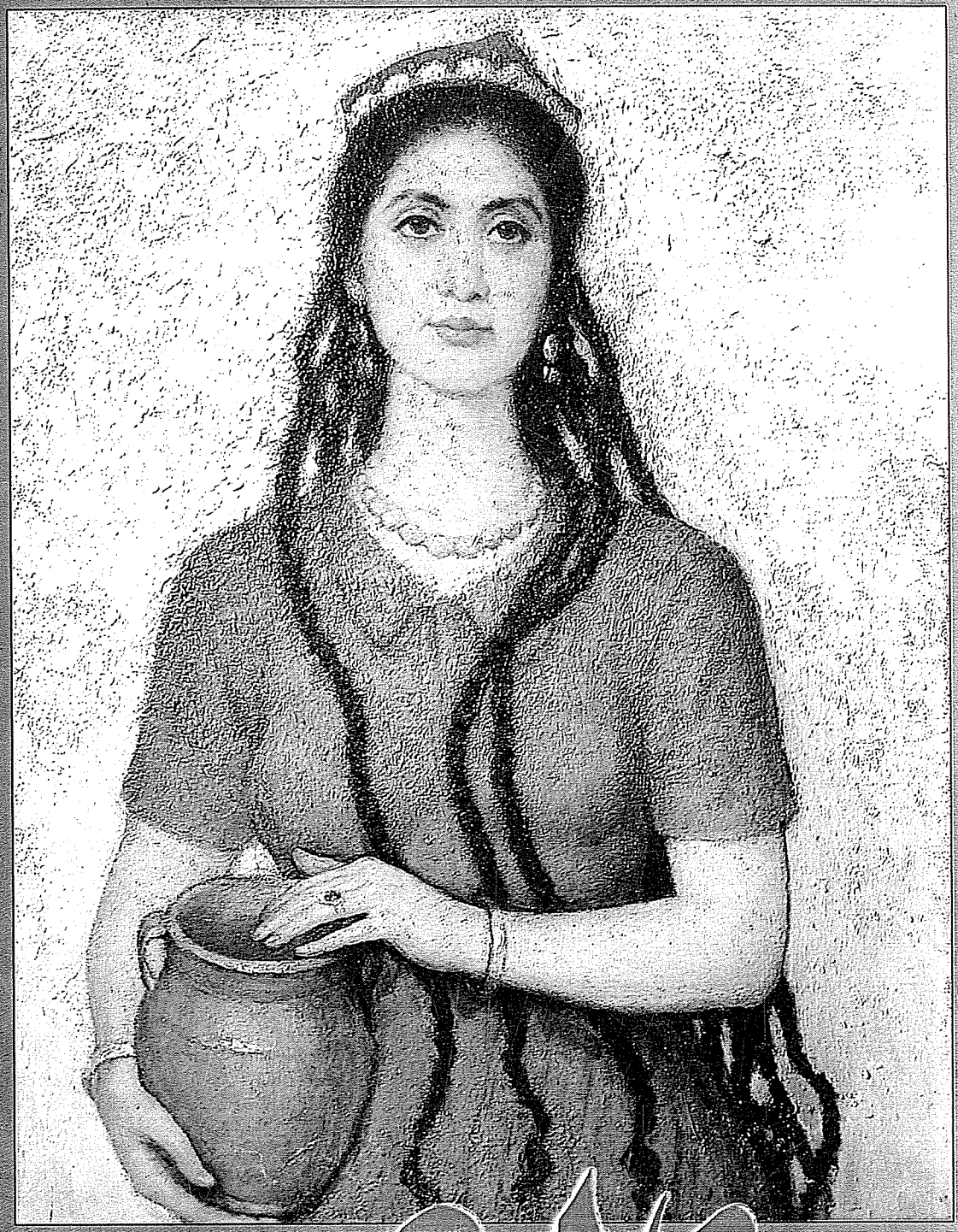
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە ئۇدا ئوچ تۇرۇت «ژۇرنال مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن ژۇرنال

塔里木

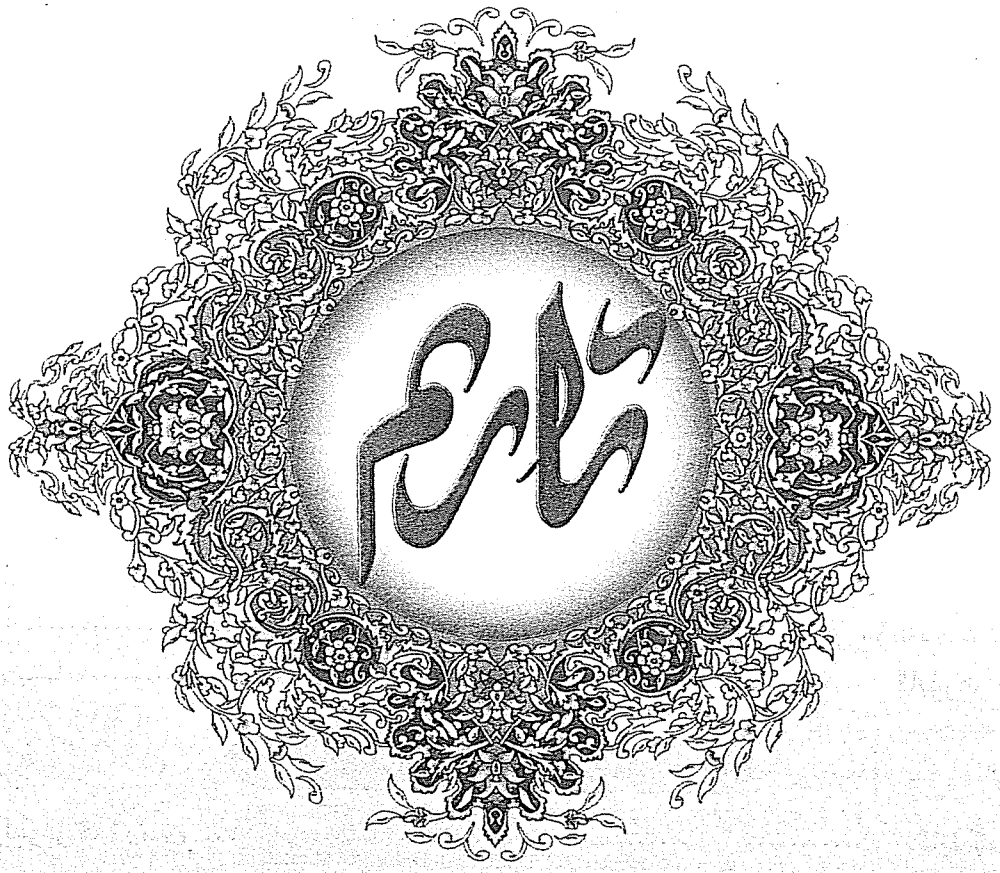
塔里木

5
2010

ISSN 1002-9044
05>

ئەدەبىي ئوبزورچى ھېزىم قاسىم 1942 - يىل 11 - ئايدا پەيزاۋات ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ «دەرۋازا ئالدىدىكى خىيالىلار»، «ئەدەبىي ئىجادىيەت قانۇنىيەتلىرى»، «تاڭ شەبنەملىرى» قاتارلىق ئەدەبىي ئوبزورلار توپلاملىرى نەشر قىلىنغان.

ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال

2010·5

60-يىلنەشرى

نەشرىيات باشلىقى:
باش مۇھەررىر: ياسىن زىلال (تالىپ مۇھەررىر)
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر:
پاتىگۈل ئەخمەت (كاندىدات تالىپ مۇھەررىر)
2010- يىللىق 5- سان
بۇ سانىدا

يوقۇسىت

ئازغان ئايال ..... مېھرىگۈل ئابلىز 4

ھېكايىلەر

قاسىم قاغا ..... نۇرمۇھەممەد ئىسمائىل 45
قورقۇنچلۇق بىنا ..... ئابۇزەر تۇرسۇن 63

ئۇزۇن ئەسەرلەر

شېخىڭدا بۇلبۇلۇڭدۇرمەن ..... ئابلىكىم تالىپ 36
غەزەللەر ..... ئابلىز ھوشۇر 38
ئاتا ..... ئابدۇكېرىم ئابدۇمجىت دولانى 40
ئۆكسۈمىگەن شېئىرلار ..... مۇھەممەد رەھىم 41
گۈللەرنىڭ بەرگىدىن تىلەيمەن كەۋسەر ..... روزى نىياز 43
رۇبائىيلار ..... ئۇچقۇنجان ئۆمەر 44
ئاپتاپلىق قۇم ..... ھەبىبۇللا رەجەپ 70
سەنمىدىڭ ئەسلىدە مەن ئۈچۈن باھار ..... ئىبراھىم نىياز 72
ئانىدۇر ئالەم ..... جاپپار رەھىم روھلانى 73
ئاشىق تورغاي ..... ئابلىپىز توختىمۇھەممەد ئارىقۇمى 74
ياپراقلار بەرگىدە يالتىرايدۇ نۇر ..... ئەنۋەر مەخلىك 107
شېرىن ئارمان ..... زەپەر ئابدۇلھەي 109
ئاشىقنىڭ بەختىدىن جان ئاچار چېچەك ..... باتۇرجان ئاتاخان 110
ھايات دېگەن ..... ۋارىسجان ئاتاخان 111

ئەسىر

ئىككى نەسىر ..... ئابلەت ئەسمىتۇللا 75

تەھرىر ھەيئىتى

(ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)

ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئازاد سۇلتان، ئابدۇللا ئىبراھىم، ئەخمەت تۇردى، ئەكبەر سالىھ، پانتكۇل ئەخمەت، خالىدە ئىسرائىل، سارەم ئىبراھىم، قۇربان ياسىن، مەھمەمىت شاۋدۇن، مۇختار مەخسۇت، مەمتىمىن ھوشۇر، مۇھەممەت باغراش، مۇھەممەت بولات، مۇھەممەتتۇردى مىرزائەخمەت، ھېيتەم ھوسەيىن، ئوسمانجان ساۋۇت، ۋاھىدجان ئويغۇر، ئىمىن ئەھمەدى، ئىمىن تۇرسۇن، ياسىن زىلال.

ھەر ئايدىك 1-كۈنى نەشردىن چىقىدۇ

ئۇمۇمىي 591- سان

مۇھاكىمە ۋە تەقدىر

«غېرىپ-سەنەم» رومانى ھەققىدە ..... **ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر** 95

يېڭى تارىخىي شارائىتتا باش مۇھەررىرنىڭ مەسئۇلىيىتى ..... **پانتكۇل ئەخمەت** 102

چەت تىل تەدەبىياتىدىن

چوڭ ئۆي (ھېكايە) ..... **فارۇق كەيسان** (تۈركىيە) 87

تۈنۈرمەنلەردىن خەت

سوئال سورىغۇچى جاۋاب بەرگۈچىدىن كەم بولماسلىقى كېرەك ..... **ئەكرەم ئابدۇمجىت** 112

يازغۇچى قەلبىدىن ئەمەس، خەلق قەلبىدىن چىققان سادا ..... **ئۆركەش جاپپار** 138

تەرمەگۈل

قىزىڭىزنى ئۇنلۇك چاقىرماڭ (ھېكايە) ..... **مۇتەللىپ سەيپۇللا ئەزىز** 115

ئالتۇن روجەك

ئالتۇن چىنە (ھېكايە) ..... **شياۋ سۇ** 126

خەلق ئېغىز تەدەبىياتىدىن

قەمەر بىلەن سەمەر (چۆچەك) 142

تەدەبىي ھايات ۋە تۈچۈرلار

«تارىم» ژۇرنىلى 6-نۆۋەتلىك «شىنجاڭ ژۇرنال مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى 160

* * *

مۇقاۋىدا: ئۇيغۇر قىزى (ماي بوياق) ..... **ئىمىنجان ئابدۇرېھىم** سىزغان

بۇ سانىنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى : مۇختار تۇردى
مەسئۇل كورېكتور(تەكلىملىك) : قەيۇم تۇرسۇن
مۇقاۋا، بەت لايىھەلىگۈچى : مۇختار تۇردى
رەسسام : پەرھات ئىسرائىم
خەتنات : ئابلىمىت ئوسمان
كومپيۇتېردا : ئەۋزەر تىلۋالدى

مېھرىگۈل ئابلىز

ئازغان ئايال

(پوۋېست)

گەر بولسا قەلبىڭدە پىنھان بىر ئازاب،
شۇ قەدەر ئاچچىق ھەم ئېيتقىلى بولماس.
كۆم ئۈنى سۈكۈتنىڭ چوڭقۇر تەكتىگە،
سۈكۈتۈڭ سۆزلەيدۇ بىر كۈن ساڭا خاس.

ــ ئاسو سۈبوۋ (يۇگوسلاۋىيە)

بايراملىق دەم ئېلىش ۋاقتىم تېخى توشمىغانىدى، ياتاقتا يېتىۋەرسەم يالغۇزلۇق، ئازاب ۋە نەپرەت قاينىمىغا غەرق بولۇپ كېتىدىغاندەك، بىچارىلىقىم، غېرىبلىقىم، دەرد-ھەسرەتلىرىم بارغانسېرى ئۇلغىيىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ قالىدىكەنمەن. شۇڭا ئۆزۈمنى ئۆزۈم بۇ قاينامدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، بېشىمنىڭ ئاغرىپ تۇرۇۋاتقىنىغا قارىماستىن ماغدۇرسىز جىسمىمنى سۆرەپ ياتاقتىن چىقىپ، پىيادىلەر يولىدا نىشانسىزلا مېڭىشقا باشلىدىم. بۇ گۈن نېمىشقىكىن يولدا ئادەملەر ئۇنچە كۆپ ئەمەس ئىدى. پىيادە مېڭىۋاتقان كىشىلەردىن ئۇياق-بۇياقا موكىدەك قاتراۋاتقان ماشىنىلار كۆپرەك كۆرۈنەتتى. كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى بالىلىرىنى يېتىلىۋالغان، بەزىلەر قولتۇقلىشىۋالغان، بەزىلەر سەيلە قىلىۋاتقاندەك ئۇياق-بۇياقا قاراپ ئاستا ماڭسا، يەنە بەزىلەر نېمىگىدۇر ئالدىرىغاندەك تېز-تېز كېتىپ باراتتى. مېنىڭ ئالدىرايدىغان ئىشىمۇ، باردىغان نىشانىمۇ يوق ئىدى.

پەقەت مۇشۇ مېڭىشىم ماڭا كىچىككىنە خاتىرە-جەملىك ئاتا قىلسا، كاللامغا كىرىۋالغان ئازابلىق خىيال، كۆز ئالدىمدا گەۋدىلىنىپ تۇرغان ئاشۇ بىر جۈپ كۆزنىڭ ھۆجۇمىدىن بىر دەم بولسىمۇ خالاس قىلالىسىلا، قانچىلىك مېڭىش زۆرۈر بولسا شۇنچىلىك مېڭىشقا رازى ئىدىم. دىققىتىمنى يول بويىدىكى مەنزىرىلەرگە ئاغدۇردۇم. قايسىدۇر بىر يازغۇچىنىڭ ئۇرۇمچىنى «تاش شەھەر» دەپ تەسۋىرلىگىنى يادىمغا كەلدى. دەرۋەقە، مەن ھازىر ئاشۇ تاش شەھەرنىڭ تاش ئۆيلىرى ئارىسىدىكى تاشيوللاردا تاشتەك ئېغىرلاشقان جىسمىمنى كۆتۈرۈپ ئاستا كېتىۋاتاتتىم. نېمىشقىدۇر يەنە بىردەم ماڭسامىلا ئۆزۈمنى خۇددى تاش ھەيكەلگە ئايلىنىپ كېتىدىغاندەك، روھىيىتىمدىن قىلچىلىك ئىزنا قالمىغان جانسىز ئاسار ئەتىقىگە ئايلىنىپ قالىدىغاندەكلا ھېس قىلاتتىم. راستتىنلا ھەيكەلگە ئايلىنىپ كېتىپ قالسام، ئۇ چاغدا كىشىلەر كېلىپ مېنى نۆۋەت بىلەن تاماشا قىلىشىدۇ.

بىردىنلا ئۆزۈمنى ھەيكەلگە ئايلىنىپ قالغان ھالەتتە مۇنداق تەسەۋۋۇر قىلدىم:

— قارا، مۇنۇ ئايالنىڭ ھەيكىلىگە، ئۇ تاشلىۋېتىلگەن بىر بىچارە ئايالكەن، — دەيدۇ بىرسى يېنىدا تۇرغان ھەمراھىغا. ھەممىسى ماڭا قىزىقىسىنىپ قارىشىدۇ.

— ھەي! خېلىلا قاملاشقان ئايالكەن بولمىسا. قانداقلارچە تاشلىۋېتىلگەن بولغىيتتى؟ — دەپ سورايدۇ بىرسى.

— نېمىشقا بولاتتى، — دەپ چۈشەندۈرگۈم كېلىدۇ ئۇلارغا، — بۇ ئايال پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن باشقىلارنى سۆيەتتى، ئەمما ئۆزىنى ھەر دائىم ئۇنتۇپ قالاتتى. خىزمەتنى تىرىشىپ ئىشلەيتتى-يۇ، نەتىجىسى باشقىلارغا مەنسۇپ بولاتتى. ئېرىنى جان-جەھلى بىلەن سۆيەتتى، ئەمما ئېرى باشقىسىغا كۆڭۈل بەرگەنىدى. بالىلىرى ئۈچۈن جاپالىق ئەجىر قىلاتتى، ئەمما ئۇلار تېخى ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگۈدەك ياشتا ئەمەستى. بۇ ئايال-نىڭ خىزمەت نەتىجىسى، ياشلىق باھارى، قان-تەرى ۋە ئەجرى باشقىلارغا ئۇن-تىنسىز مەنسۇپ بولۇپ كەتكەنۇ، ئۆزىگە پەقەت ھارغىنلىق، خاتالىق ۋە ئازابلارلا ئېشىپ قالغان، شۇنداق قىلىپ كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پۈتۈنلەي ئۇنتۇلۇپ كەتكەن، — مەن شۇنداق دېمەكچى بولاتتىم، ئەمما زۇۋان سۈرەلمەيتتىم. چۈنكى مەن ھەيكەل ئىدىم، شۇڭا يەنىلا سۈكۈت قىلغىنىم ياخشى ئىدى.

مەن ئىچىمدىكى دەردىمنى بىرەرسىگە تۆكەلمەيتتىم، تۆككۈدەك ئادىمىمۇ يوق ئىدى. سۈكۈتلۈك خىياللار ئىلكىدە تەنھا كېتىۋاتاتتىم. نەگە بارىمەن، نەدە توختايمەن؟ بۇلارنى بىلمەيتتىم. پەقەت مېڭىش ئارقىلىق كىشىلەردىن، ئازابتىن بىر قەدەم، بىر قەدەم يىراقلىشىشنىلا ئويلايتتىم. ئىختىيارسىز يول بويىدىكى تەشۋىقات تاختىلىرىغا قاراپ ساپتىمەن، تاختىدىكى بىر رەسىمگە كۆزۈم چۈشتى. رەسىمدىكىلىرى ھوللۇۋۇدنىڭ كىنو چولپانلىرى ئىدى. ئۇلار رول ئالغان كىنونى كۆرگىنىم خىرە-شىرە ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. مەن بۇ رەسىمدە ئەكس ئەتكەن يۈشۇرۇن مەنىنى بىر ئۆمۈر ئۇنتۇيالمايمەن. قىز ئاجايىپ بىر تەشنالىق بىلەن بوينىنى سوزغان پېتى يىگىتىنىڭ كۆزلىرىگە تەلمۈرگەن، ئەمما يىگىتىنىڭ خىيالچان كۆزلىرى باشقا بىر نۇقتىغا تىكىلگەن، ئۇ كۆزلەردە تەسۋىرلىگۈسىز بىر خىل ھېسسىيات ئۇچقۇنداپ تۇرىدۇ، ئۇ ئۇچقۇنلار-نىڭ ئارىسىدا باشقا بىر قىزنىڭ سىماسى ئېنىق-قىلا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. رەسىمدىكى قىز بۇلارنى بىلمەيدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزى سەۋدايىلارچە ئاشىق بولغان ئاشۇ تۆتۈرۈقسىز يىگىتكە پۈتۈنلەي ئىشىنىپ كەتكەن ھەم ئۆزىنى ئۇنىڭغا ئاتاۋەتكەن. يىگىت بولسا يېنىدىكىگە پەرۋاسىز، يىراقتىكىگە مەستانە ئىدى. مەن ئازابلانغان ھالدا كۆزلىرىمنى يۇمدۇم. ئىككى تامچە ياش مەڭزىمنى بويلاپ پەسكە سىرغىدى، بارماقلىرىمنىڭ ئۇچى بىلەن يېشىمنى سۈرتۈۋېتىپ ئەتراپقا قارىدىم. خەلق مەيدانىغا كېلىپ قاپتىمەن. ئۇزاق ئۆتمەي

مەيلا بۇ يەر ئادەم دېگىزغا ئايلىنىدۇ، شۇڭا بۇ يەردە ئۇزاق تۇرماسلىقىم، ئادەملەر ئازراق بىر جايغا كېتىشىم كېرەك. زىنهار ئادەم يوق بىر جايغا كېتەلىگەن بولسام قانداق ياخشى بولاتتى-ھە؟! مېنى ھېچكىم كۆرمىسە، ھېچبىر كىشى ئاۋارە قىلمىسا، ئۆز خىيالىم ۋە يالغۇزلۇقۇم بىلەنلا ياشىسام... بۇ جاھاندا ئادەملەر بەختلىك بولۇشقا ئاجايىپ تەشنا، شۇ تۈپەيلىدىن بەخت ئىزدەپ بىر-بىرلىرىگە يېقىنلىشىدۇ، شۇ جەريانداا ھەتتا ئارىلىقىدىن شامالمۇ يۈرۈشمەس يېقىنلارغا ئايلىنىپ كېتىشىدۇ، بۇنى ئۆزلىرى ئىزدىگەن، تەشنا بولغان بەختنىڭ دەل ئۆزى دەپ قاراپ ئىچىدىن يايرىشىدۇ. دۇنيانىڭ مەڭگۇ مۇشۇنداق گۈزەللىك، مۇھەببەت ۋە بەختكە چىلىشىپ تۇرۇشىنى ئارزۇ قىلىشىدۇ. ئەمما ئۇلار بۇ چاغدا ئۆزلىرىگە مەڭگۈلۈكتەك بىلىنگەن ئۇ نەرسىلەرنىڭ پۈتۈنلەي ساختا ئىكەنلىكىنى، خۇدانى شېپى كەلتۈرۈپ تۇرۇپ بېرىلگەن دەبدەبىلىك قەسەملەرنىڭمۇ مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن بىر دۆۋە قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. بىر-بىرىدىن چەكسىز بەخت تۇيغۇسىغا ئېرىشكەن ئاشۇ كىشىلەر يەنە دۇنيادىكى ئەڭ ئېغىر ئازابنىمۇ بىر-بىرىدىن ئالىدۇ، بىر-بىرىگە بېرىدۇ، شۇنىڭدىن قارىغاندا بۇ دۇنيادىكى بەختنىڭمۇ، ئازابنىڭمۇ ياراتقۇچىسى، پەرۋىشلەپ يېتىلدۈرگۈچىسى يەنىلا ئاشۇ ئەقىل-ئىدراكلىق ئىنسانلارنىڭ ئۆزلىرى ئىدى. شادىمانلىق بەخش ئېتىشنىڭ ئورنىغا بىر-بىرىنى ئازاب زەنجىرلىرىدە كىشەنلەپ قىينىپ، ياشاشتىن ھۇزۇر ئالىدىغىنىمۇ يەنىلا شۇ ئادەملەر ئىدى.

مەن خەلق مەيدانىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، شەرقىي شىمال تەرەپتىكى يولنى بويلاپ ماڭدىم. خېلى ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن بىر ئۆتۈشمە كۆۋرۈككە دۇچ كەلدىم. ماشىنىلار كۆۋرۈكنىڭ ئاستىدىن، پىيادىلىكلەر ئۈستىدىن ئۆتەتتى. كۆۋرۈكنىڭ پەلەمپېيىگە ئەمدىلا قەدەم بېسىشىمغا، يېقىملىق بىر مۇزىكا ساداسى خۇددى مەيىن شالدەك مەڭزىلىرىمنى سۆيۈپ ئۆدۈل قەلب تارىمغا بېرىپ ئۇرۇلدى، قەلبىمدىن ئاشۇ مۇزىكىغا تەڭكەش تولىمۇ ئازابلىق بىر سادا ياڭرىغاندەك بولدى. مۇزىكا چېلىنىۋاتقان جايغا قاراپ ئاستا ئىلگىرىلىدىم. كۆۋرۈكنىڭ ئايلانمىسىدا بىر ئەر ئىسكىرىپكا چېلىۋاتاتتى. مەن بۇنداق كۆرۈنۈشنى كىنولاردا ۋە ئوقۇغان كىتابلاردىلا ئۇچراتقانىدىم، رېئاللىقتىمۇ كۆرەرمەن دەپ ئويلاپ باقمايتىكەنمەن. ئەر كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ تۇرۇپ، يانىنىڭ «قۇتقۇزۇش» دېگەن مۇزىكىسىنى چېلىۋاتاتتى. تۇرغان جايىمدا قاقتان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدىم. بۇ مۇزىكىدا روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىغان بىر ئادەم، توغرىسىنى ئېيتقاندا بىر ئايال تەسۋىرلىنەتتى. ئۇ ئايال ئۆزىنى قاتمۇقات ئورىۋالغان ئازاب ئىسكەنجىسىدىن قۇتقۇزۇشنى ئىستەيتتى. ئاھ ئۇراتتى، تولغىناتتى، تېپىرلايتتى، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە ئاتاتتى. ئازاب تورى ئۇنى تېخىمۇ چىڭ قىساتتى، ئۇ بىھوش بولۇپ يېقىلاتتى، ھوشىغا كەلگەن ھامان يەنە ئۆمىلەپ ئورنىدىن تۇراتتى. كىملەردىندۇر ياردەم كۈتۈپ ئەتراپقا قارايتتى، كۆزلىرىدە يېلىنىشنىڭ، ئىلاجسىزلىقنىڭ تولىمۇ سولغۇن، ئۆچۈپ قالايلا دېگەن ئاخىرقى نۇرلىرى سۈس جىمىرلايتتى. قوللىرىنى ئەتراپتىكىلەرگە ئىلتىجا بىلەن سوزاتتى. ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭغا ئادەمنىڭ ئەڭ جېنىغا تېگىدىغان ئېچىنارلىق نەزىرى بىلەن قارايتتىيۇ، بىرەرسىمۇ ياردەم قولىنى سوزمايلا، ئاستا كېتىشەتتى. ئۇلارنىڭ «خۇداغا شۈكۈر، ھېلىمۇ مەن بۇ ئايالدەك بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالماپتىمەن، گەرچە مەن ئۇنچە بەختلىك بولمىساممۇ، لېكىن ماۋۇ ئايالدىن كۆپ ياخشىكەنمەن» دېگەندەك غالىبانە نەزەردە قاراشلىرى ئۇنىڭ ئازابىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋېتەتتى. ئايال بۇ ئازاب توربىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولسا ئۆزىگە، يەقەت ۋە يەقەت ئۆزىگىلا تاينىنىش كېرەكلىكىنى ئاخىر تونۇپ يەتكەن بولسا

كېرەك، شۇڭا ئۇ ئۇستىدىكى لابدۇر كىيىملەرنى سېلىپ تاشلاپ، يەڭگىل هالدا ئورنىدىن تۇرۇپ كۇچلۇك نەرە تارتقىنىچە ئۆزىنى تورغا ئۇراتتى. تور ئۇنى قاتقىتىپ كەينىگە ئاتاتتى، ئايال قايتىدىن غەيرەتكە كېلىپ ئۆزىنى يەنمۇ قاتتىقراق ئۇراتتى. تىكەن، مىخ، پولات سىملاردىن ياسالغان ئازاب توری سانجىلىپ، تىتىپ ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى قان قىلىۋەتتى. ئۇ ئاغرىق ئازابىنى كۇچلۇك نەرە بىلەن يەڭمەكچى بولغاندەك، بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ ئۆزىنى تورغا زەربە بىلەن شۇنداق قاتتىق ئۇردىكى، بەدىنىدىن سىرغىپ ئېقىۋاتقان قانلارغىمۇ پەرۋا قىلمىدى، ئاغرىقلارغا لەۋ چىشلەپ تۇرۇپ، ئۆزىنى يەنە ئۇردى، ئاجايىپ زور ئىچكى كۇچنىڭ تۇرتكىسىدە ئۇ ئاخىر ئۆزىنى هەپسىدىن قۇتقۇزۇپ چىقتى، ئاندىن يورۇق دۇنياغا مەردانە هالدا نەزەر سالدى... مۆزىكا ئاخىرلاشتى، ئەر لاپپىدە كۆزىنى ئاچتى. مەن هەم هودۇققان، هەم خىجىل بولغان هالدا تۇرۇپلا قالدىم. ۋۇجۇدۇمدىكى پۈتكۈل قېنىم بىراقلا يۇزۇمگە تەپكەندەك يۇز تېرىلىرىم كۆيۈشەتتى، تارتىشاتتى. ئەمدى نەزىرىمنى ئاغدۇرۇشقىمۇ، ئۆزۈمنى قاچۇرۇشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەيتتىم. بىر ئەرنىڭ، يەنە كېلىپ ئۆزۈم نەدىن كەلگەنلىكىنى بىلمەيدىغان، قىلچىلىك چۈشەنمەيدىغان بىر ئەرنىڭ ئالدىدا خۇددى ئەقلى- هوشىدىن ئايرىلغان ئادەمدەك هاڭۋېقىپ قاراپ تۇراتتىم. ئۇمۇ ماڭا قاراپ تۇرۇپلا قالدى. كۆز هامان كۆز ئىدى، مەيلى ئەرنىڭ، مەيلى ئايالنىڭ كۆزى بولسۇن هەممىسىلا ئوخشاش كۆز ئىدى. ماڭا شۇ چاغدا بىر كۆزدە ئەكس ئەتكەن هەرقانداق هېسسىياتنى يەنە بىر كۆز تامامەن چۈشىنىپ كېتەلەيدىغاندەك تۇيۇلدى. كۆز ــ قەلبنىڭ دېرىزىسى. ئۇ ئەر ئاشۇ دېرىزىدىن مېنىڭ قەلب هۇجرامغا ئىنچىكە نەزەر سېلىشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى. مەن بىردىنلا توك سوققان ئادەمدەك ئەندىكىپ هەم تىترەپ كۆۋرۈك رېشاتكىسىغا يۆلىنىۋالدىم. رېشاتكا بولمىغىنىدا ئىدى، ئېهتىمال تەڭپۇڭلۇقۇمنى يوقىتىپ، سەنتۇرۇلگەن پېتى ئۇدۇل تۆۋەنگە يىقىلىپ چۈشەر بولغىيتتىم. ئۇنىڭ كۆز نۇرلىرى خۇددى كۇچلۇك بوراندەك كۆكسۈمگە ئۇرۇلۇپ، مېنى كەينىمگە كۇچەپ ئىتتىرەتتى. مەن گويا كۆۋرۈكتىن ئاجراپ كەتكەندەك، مۇئەللەقتە بىمالال لەيلەپ يۈرگەندەك تۇيغۇدا ئىدىم، نېمىدۇر بىر نەرسىنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن قوللىرىمنى ئىككى تەرەپكە سوزۇپ پۇلاڭلىتاتتىم. تۇيۇقسىز بوران توختىدى. هېلىقى كۆزنىڭ نەزىرى مەندىن يۆتكەلدى. ئۆزۈمنى رېشاتكىغا چىڭ يۆلىنىپ تۇرغان هالەتتە كۆردۈم. ئەر يەنە كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ باشقا بىر مۆزىكىغا چېلىشىنى باشلىغانىدى. يەنە تۇرۇۋېرىش بىئەپ ئىدى، مەن پورتمالمەدىن 100 يۆەنلىك پۇلدىن بىرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئەرنىڭ ئالدىدىكى ئازراق پارچە پۇل سېلىنغان شىلەپىگە سېلىپ قويدۇم. ئەر كۆزىنى ئاچمىدى، ئەمما ماڭا ئۇنىڭ يۈرىكى قاراپ تۇرۇۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. مەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۇ يەردىن ئايرىلدىم. مۆزىكا بىلەن ئىرماش- چىرماس بولۇپ كەتكەن روهىم ۋۇجۇدۇمدىن چەك- چېگرا ئايرىماقچى بولغاندەك هەدەپ يۇلقۇناتتى، ۋۇجۇدۇم ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالسىلا ئۆز قىممىتىنى يوقىتىپ قويىدىغانلىقىنى بىلگەندەك، ئۇنىڭغا جان- جەهلى بىلەن يېپىشاتتى. ياتقىمغا قايتىپ كەلگەندە، مېنى بۇ يەرگە مەۋجۇتلۇقۇم باشلاپ كەلدىمۇ، خىياللار شامىلى ئۇچۇرۇپ كەلدىمۇ ياكى مۆزىكا ئاۋازى يېتىلەپ كەلدىمۇ؟ بۇلارنى بىلگۈدەك هەپسىلەم يوق ئىدى. 7 - قەۋەتتىكى غېرىبانە كۆلبەمدە مەن هامان يالغۇز ئىدىم. ئۆزۈمنى كارىۋاتقا تاشلىدىم، كارىۋاتنىڭ غىچىرلىشى ماڭا يېقىمسىز ئىگىراشتەك بىلىنىپ كەتتى. دېمەك، هەممە نەرسىنىڭ جېنى بار ئىدى، يەر، تام، كارىۋات ... هېچبىرى ئارتۇقچە يۈكنى كۆتۈرۈشنى خالىمايتتى. ئادەم، پەقەت

ئادەملەرلا شۇنچىلىك كۆتۈرۈشلۈك ئىدى.

* * *

مەن بۇ بىر يۈرۈش ئۆينى ساھىبجامال ئىسىملىك بىر ئايال بىلەن بىللە ئىجارىگە ئالغان، ئىككىلىمىز جەنۇبلۇق بولۇپ، بۇ شەھەرگە بىلىم ئاشۇرۇش ئۈچۈن كەلگەن ئىدۇق. ئورتاق غايە، ئورتاق نىشان بىزنى ئەڭ يېقىن دوستلارغا ئايلاندۇرغانىدى. ئۇنىڭ ئەگرى-توقاي ھايات سەرگۈزەشتىسى مېنىڭ چوڭقۇر ھېسداشلىقىمنى قوزغايتتى. مەن ئۇنىڭ شۇ قەدەر ئېغىر ئازابلارنى يېڭىپ، يەنە دادىللىق بىلەن ياشاۋاتقانلىغا ھەيران ھەم قايىل بولسام، ئۇ مېنىڭ مەن «مۇھەببەتنىڭ ئۇۋىسى» دەپ ئاتايدىغان بەختىيار ئائىلىمىدىن چەكسىز زوقلىناتتى. ئۇنىڭدەك كۈلپەت تارتقان ئاياللار بىر بولسا چۈشكۈنلىشىپ ئۆزىنى پۈتۈنلەي تاشلىۋېتەتتى، بىر بولسا ئۆزىنى خار قىلغان ئاشۇ كىشىلەردىن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن ۋاستە تاللىمايدىغان بىر قورقۇنچلۇق ئايالغا ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى، ئەمما ئۇ ھەممىنى يېڭىپ ئۆز خاتالىقلىرىنى ئەستايىدىل يەكۈنلەپ، توغرا بولغان كىشىلىك ھايات يولىنى تېپىۋالغانىدى. مەن ئىچ مىجەز ئىدىم، ئىچىمدە كۆپ ئويلايتتىمىغۇ، تېشىمغا كەمدىن-كەم چىقىراتتىم. بىرەر نەرسىدىن، بىرەر ئادەمدىن ئاسان رەنجىمەيتتىم، رەنجىگەن چېغىمدا ئاسانلىقچە كۆڭلۈمدىن چىقىرۋېتەلمەيتتىم. ئۇ مېنىڭ ئەكسىمچە بولۇپ، نېمىنى ئويلىسا شۇنى دەرھال تۆكۈپ تاشلايتتى، شارائىتتىن، ئۇنىڭ-بۇنىڭدىن قاقشاپ قويىاتتىغۇ، يەنە «ھەي، بوپتۇلا» دەپ ھېچ ئىش بولمىغاندەك يۈرۈۋېرەتتى، ھېچ كىشىگە ئاداۋەت ساقلىمايتتى. ئۇنىڭ گەپلىرى ناھايىتى يېقىشلىق بولۇپ، ئون ئادەم بىلەن بىر كۈن پاراڭلىشىپ ئولتۇرسىمۇ، ئون خىل پاراڭ بىلەن ھېچقايسىسىنى زېرىكتۈرۈپ قويمايتتى.

— ساھىبجامال، سىز بۇنچە گەپلەرنى نەدىنمۇ تېپىپ بولىدىغانسىز؟ ئەمدى دېگۈدەك گېپى قالمىدىمكىن دېسەم، ئىچىڭىزدە پېچىتى بۇزۇلمىغان گەپ خالتىلىرى بارىكەن ئەمەسمۇ، — دەيتتىم ئۇنىڭغا.

— سىز سۆزلىمىگەچكىلا ئىچىمدە دېگۈدەك گېپىم يوق دەپ ئويلامسىز؟ نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن؟ سىزچۇ قاراڭ، تېشى قاتتىق، ئىچى تاتلىق ياڭاققىلا ئوخشايسىز. سىزنىڭ پوستىڭىزنى قانداق يېرىپ، مېغىزىڭىزنى قانداق ئېلىشنى مەنلا ئوبدان بىلىمەن، بىلىپ تۇرۇپ سىزگە يەنە ئازراق ھەسەت قىلىمەن، — دەيتتى ئۇ.

— چىرايى دېسە مەندىن گۈزەلسىز، بىلىم دېسە ماڭا ئۇستاز بولالايسىز. ماڭا قارىغاندا ھازىر جاۋاب، ناتىقسىز. شۇنداق تۇرۇپ يەنە نېمىشقا ماڭا ھەسەت قىلىسىز؟ — دېسەم، ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— سىزنىڭ كەم سۆزلىكىڭىز، ئېغىر مىجەز ئىكەنسىز، ئۆزگىچە سېھرىي كۈچ بەخش ئەتكەن، شۇڭىمۇ سىز ماڭا قارىغاندا ئېسىل ھەم لاتاپەتلىك كۆرۈنىسىز. ئىچىڭىز سىر-ھېكمەتلەر دۇنياسىغا توشۇپ كەتكەن. مەنمۇ بەزىدە سىزدەك كەم سۆز بولاي دەيمەن، ئەمما دېيىشكە تېگىشلىك گەپنى دەرھال دەۋەتمىسەم ئىچىم مەزىلداپ ئاغرىپ قالىمەن. قانداق قىلاي، سىزدەك بولالمايدىكەنمەن، — دەيتتى. ئىككىمىز بىللە بولساقلا گەپ-سۆزىمىز ھەرگىز تۈگىمەيتتى.

ماي بايرىمىدا بىزنى بىر ھەپتىلىك دەم ئېلىشقا قويۇپ بېرەتتى. بۇ يىل ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان بولغاچقا، ئەسلىدىكى پىلانىمىز بويىچە مەن يۇرتقا قايتماي، سۇلتان بالىلارنى ئېلىپ ئۇرۇمچىگە كەلمەكچى بولغان. ئەمما بايرامغا قوشۇپتىشتىن تۆت كۈن ئىلگىرى سىڭلىمنىڭ ئېغىر بىتاپ بولۇپ قالغانلىق خەۋىرى يېتىپ كەلگەچكە، مەن رۇخسەت سوراپ يۇرتقا قايتتىم. قايتىش مەن ئۈچۈن خۇشاللىق ئىش ئىدى. چۈنكى مەن ئاتا-ئانامنى، ئېرىمنى، بالىلىرىمنى، قېرىنداشلىرىمنى، يۇرتۇمدىكى

ھەممىلا كىشىنى، ھەممىلا نەرسىنى شۇنچە لىك سېغىنغان ئىدىم. ئەمما بىرىپ سىكىلىم نىڭ ئەھۋالى بىرئاز تۇراقلاشقانلىقىنى، خەتەر لىك باسقۇچتىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلگەن دىن كېيىنلا ئېرىمگە، بالىلىرىمغا، يۇرتۇمغا قا- راپمۇ قويماي ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدىم. مەن بۇ يەرگە دەسلەپ كەلگەن ۋاقتىمدىلا، ئۇرۇمچە لىك بولۇشنىڭ ھەقىقەتەن بىر ئامەت ئىكەنلە- كىنى ھېس قىلغانىدىم. ئەمما بۇ يەرگە مۇساپىر بولۇپ ياشاش ئۈچۈن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگە- نىشكە، نۇرغۇن نەرسىلەردىن كېچىشكە، نۇرغۇن نەرسىلەرنى قۇربان قىلىشقا، نۇرغۇن ئىشلارغا چىداشقا توغرا كېلەتتى. مانا، ياتقىم- غا قايتىپ كەلگىنىمگە ئۇچ كۈن بولدى. قارىغان- دا مەن دۇنيا تەرىپىدىن راستىنلا تاشلىۋېتىلگەن- دەك قىلاتتىم. بىرەر ئىنسانمۇ تېلېفون ئۇرۇپ، ئۇچۇر يوللاپ ياكى ئىشىك چېكىپ ھالىڭ نېچۈك دەپ سوراپ باقمىدى. قارىغاندا كۆڭلۈم ياخشى بولغان بىلەن مىجەزىم ئەسكى بولسا كېرەك، تونۇشىدىغان ئادەملىرىم شۇنچە كۆپ بولسىمۇ، ئەمما بىرەر سىردىشىمنىڭ يوقلۇقى مەن ئۈچۈن شۇ تاپتا يەنە بىر پاجىئە بولۇپ تۇ- يۇلماقتا ئىدى، جىممىدە ئۆلۈپ كەتسەمۇ ئىچ ئاغرىتمىدىغان، مەن ئۈچۈن گۈگۈلدىرداپ ئۇنسىز ياش تۆكىدىغان بىرەر ئىنسان چىقمايدىغاندەك قىلاتتى. بۇنداق دېسەم بەلكىم تۇزكورلۇق بولۇ- شى مۇمكىن. ئاتا-ئانام، پەرزەنتلىرىم مېنى ياخشى كۆرەتتى، ئۆلۈپ كەتسەم ئۇلارنىڭ ئازاب لىنىشى تۇرغانلا گەپ، ئەمما ئۇلار بۇ ئازابقا بە- رىبىر كۆنۈپ قالاتتى، كۆنمەيمۇ ئامالى يوق ئىدى، ئۆلۈكنىڭ مېھرى سوغۇق بولىدۇ ئەمەس- مۇ. ئۇلار تەقدىرگە تەن بېرىپ ئۆزلىرىگە تە- گىشلىك ھاياتنى ياشىمىسا بولمايتتى. لېكىن نېمىشقىدۇر بۇنىڭغا قانائەت قىلغۇم كەلمەيت- تى. كىمدۇر بىرسى ئۆلۈكنىڭ شۇ سوغۇقلۇقە- نى يېگىسى، مېنى قەلبىدە ياد ئېتىشى كېرەك ئىدى، ئەمما ھاياتىمدا بۇنداق بىرسىنىڭ يوقلۇ- قى دىلىمنى ئۆرتەيتتى. سۆلتانچۇ؟ نېرى تۇر، نېرى تۇر! سەن توغرىسىدا ھېچ نېمىنى ئويلە- غۇم يوق. مۇمكىن بولسا سېنىڭ مەۋجۇتلۇقۇڭ نى زادىلا ھېس قىلالمايدىغان بىر يەرگە كەتسەم، ئاندىن قەلبىم بىرئاز تەسكىن تاپارمىدىكىن. ئاڭلاپ تۇر سۆلتان، گەرچە سەن ۋاپاسىزلىقىڭ بىلەن بارلىق خۇشاللىقىمنى يوققا چىقىرىپ، مېنى ئازاب زىندانىغا مەڭگۈلۈك بەند ئەيلىگەن بولساڭمۇ، لېكىن مەن سەن ئۈچۈن ئۆلۈپ بە- مەيمەن. نېمىدېگەن قەدىرسىز ئۆلۈش-ئۇ؟ مەن ياشايمەن، قانچىلىك ياشىيالىسام يەنە شۇنچە لىك ياشايمەن...

توساتتىن يەنە مۇزىكا ئاۋازى ياڭرىغاندەك بولدى. كارىۋىتىمدا خامۇش ھالدا ياتاتتىم، يە- نىمدا مۇزىكا چالغۇدەك بىرەرسىمۇ يوق ئىدى، ئەمىسە نەدىن كەلگەن ئاۋاز كىنە بۇ؟ مۇزىكا ئاۋا- زى بىر قېتىم ئۆچۈپ قايتىدىن ياڭرىغاندىلا، ئۇنىڭ يانفونۇمدىن چىقىۋاتقان ئاۋاز ئىكەنلىكە- نى بىلدىم. مەيلى سەپەر جەريانىدا بولسۇن ياكى بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنكى ئۇچ كۈن مابەينە- دە بولسۇن، يانفونۇم گويا نومۇرى ھەممە ئادەم تەرىپىدىن ئۇنتۇلۇپ كەتكەندەك بىرەر قېتىممۇ سايراپ باقمىغانىدى. تېلېفون ئۇرغان كىمدۇ؟ سۆلتانمىدۇ؟ ئالماي دەيتىمۇ يەنە قانداقتۇر بىر نەرسە مېنى ئېلىشقا، سۆلتاننىڭ نېمىلەرنى دەي- دىغانلىقى، قانداق چۈشەنچىلەرنى بېرىدىغانلە- قىنى ئاڭلاپ بېقىشقا ئۇندەيتتى. نېمىلا بولمە- سۇن ئۇ مەن سۆيگەن، بارلىقىمنى بېغىشلىغان 13 يىللىق ھاياتىمنى بىرگە ئۆتكۈزگەن ئەر ئىدى. تېلېفوننى ئالدىم-دە، تىترەپ تۇرۇپ:

— ۋەي! — دېدىم. مۇشۇ بىر ئېغىز گەپنى قىلىشقىمۇ ئالەمچە كۈچ كېتىدىغاندەك چىلىق- چىلىق تەرگە چۆمۈپ كەتتىم.

— ئاپا، مەن نازىلە، ئوبدان تۇرۇۋاتامسىز؟

ئۇھ! قىزىمكەن، مەن دۇنيا تەرىپىدىن ئۇنتۇل- سامۇ قىزىم تەرىپىدىن ئۇنتۇلماپتىمەن. ئاھ ئاسىي يۈرىكىم! سۆلتاننى ئويلىماسلىقا ئەھدە

قىلغان تۇرۇقلۇق يەنە ئۇنىڭدىن تېلېفون كېلىشنى كۈتكىنىڭ نېمىسى؟ سەن ماڭا شۇنداق قىلىۋاتقان يەردە باشقىلاردىن ئاغرىنىشىم ئارتۇق چە بىر ئىشمۇ نېمە؟ قىزىمنىڭ كۆمۈش قوڭغۇراقتەك سۈزۈك، جاراڭلىق ئاۋازى مېنى رېئال لىق قوينىغا قايتۇرۇپ كەلدى.

— ئاپا، گەپ قىلىڭە! ئەھۋالىڭىز قانداقراق؟

— ئەھۋالىم ياخشى، ئوماق قىزىم، مېنى ئاپا دېمەي، ئانا دەڭ. بولامدۇ قوزام؟ دەپ بېقىڭە قېنى، ھە، ئەمدى بولدى. ئۆزىڭىزنىڭ ئەھۋالى ياخشىمۇ جېنىم بالام، ئۆكىڭىز ئىمران ئوبدان تۇرۇۋاتامدۇ؟

بىزنىڭ يۇرتتا ئەزەلدىن ئانىمىزنى «ئانا» دەيتتۇق. كېيىن كۆپىنچە بالىلار ئانىسىنى ئاپا دەيدىغان بولۇپ كەتتى. مېنىڭ قىزىممۇ شۇلاردەك «ئاپا» دەپ چوڭ بولدى. ئوغلۇمنىڭمۇ ئاچچىسىنى دوراپ «ئاپا» دەپ تىلى چىقتى. ئۇ چاغدا بالامنىڭ تىلى چىققىنىغا خۇش بولۇپ «ئانا» دېسىمۇ، «ئاپا» دېسىمۇ ئوخشاشقۇ دەپ ئويلىغانىدىم. ئەمما ھازىر بالىلىرىم بىلەن ئوتتۇرىمىزدا شۇنچىۋالا كۆپ ھەم قورقۇنچلۇق ئىشلار يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۇلار مېنى يەنە «ئاپا» دەپ چاقىرسا، ئوتتۇرىمىزدا خىلىلا كەڭ بىر ئارىلىق بارەدەك، ئۇلار مېنى «ئانا» دېسىلا ئاندىن بۇ ئارىلىق قىسقىرايدىغاندەك، ھەتتا پۈتۈنلەي يوقاپ، ئۇلار بىلەن بىر جان، بىر تەن بولالايدىغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالغانىدىم.

— بىزدىن ئەنسىرىمەڭ ئانا، ھەممىمىز ناھايىتى ياخشى تۇرىدۇق. دادام بىزگە بەك ئوبدان قارايدۇ. ئۆزىڭىزنى ئاسراڭ جېنىم ئانا.

قىزىمنىڭ «ئانا» دېيىشلىرىدىن قەلبىم سۆيۈنۈپ تۇرسىمۇ، ئەمما قانداقتۇر بىر نەرسە بوغۇزۇمغا قاپسىلىپ سۆزلىيەلمەيلا قالدىم. ئۇنىڭغىچە ئوغلۇمنىڭ تېلېفونىنى تالاشقان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئاپا، سىزنى بەك كۆرگۈم كەلدى، قاچان كېلىسىز؟

كۆز ياشلىرىمنى توختىتالمايلا قالدىم.

— مەنمۇ سىزنى بەك سېغىندىم قوزام، ئۆزاق قا قالمايلا بارىمەن.

— ئاپا، دادام مېنى بالىلار باغچىسىغا ئاپىرىپ بەردى. جىق ئاداشلىرىم بار بولدى، مەن كۈندە شۇلار بىلەن بىللە ئوينايمەن، خانىم بىزگە ناخشا ئۆگىتىپ قويدى، ئوقۇپ بېرەيمۇ؟

— ئوقۇپ بېرىڭ قوزام!

ئوغلۇم چۈچۈك تىللىرى بىلەن ناخشىسىنى باشلىدى:

ئاپام مېنى ئاي دەيدۇ، ئاي ئاسماندا تۇرمامدۇ؟

مەن ئاسماندا ئاي بولسام، ئاپام يىغلاپ قالمامدۇ؟

كۆز ياشلىرىم كۆز يامغۇرىدەك قۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئوغلۇم ئاڭلاپ قالمىسۇن دەپ يىغامنى ئىچىمگە يۇتتۇم. بۇ جاھاندا ئادەم ئامالسىزلىقتىن ئىچىگە يۇتۇۋېتىشكە مەجبۇر بولىدىغان ئىشلار نېمىدېگەن كۆپ - ھە؟

— جېنىم بالام، جانجىگىرىم، تېرىشىپ ئۆگىنىڭ. مەن سىزگە جىق كىتابلارنى ئالغاچ بارىمەن.

— ماقۇل ئاپا، ئاچام گېپىم بار دەيدۇ.

قىزىم تېلېفوننى ئېلىپ پەس ئاۋازدا:

— ئانا، سىز كەتكەن كۈنى دادامنىڭ گۆھەر ئاچامغا «بۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ ئۆيگە كەلمەڭ. ئەڭ ياخشىسى بىز ئەمدى كۆرۈشمەيلى» دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كەلمىدى، ئۆتكەن ئىشلارنى كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، بولامدۇ ئانا؟ ھەممە ئىش ئاستا-ئاستا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، — دېدى.

— ماقۇل قىزىم، خوش، ئامان بۇلۇڭلار! — دەپلا تېلېفوننى قويۇۋەتتىم. بىچارە قىزىم، بۇلار سەن دەيدىغان گەپلەرمىدى جېنىم؟ سەن ئەمدىلا 11 ياشقا كىرگەن تۇرۇقلۇق، يېشىڭغا زادىلا ماس كەلمەيدىغان نۇرغۇن ئىشلارنى بىلىپ كەتتىڭ - ھە؟ بالىلىق قەلبىڭ، ساپ تۇيغۇلىرىڭ بىلەن بالىلارغا خاس ئىشلارنى ئويلىساڭ،

بالىلىقىڭغا تويۇنۇپ چوڭ بولساڭ ياخشى بولاتتى. ئەمما بىز سېنىڭ پاك تۇيغۇلىرىڭنى بۇلغىۋەتتۇق. سەبىي دىلىڭغا ئازار بەردۇق. بىز ئاچا-ئىنى ئىككىڭلارغا مۇستەھكەم ئەخلاق قورغىنى ياساپ بەرمەكتە يوق، مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن ھەممىنى كۆكۈم-تالقان قىلىۋەتتۇق. ئەمدى مەن ساڭا «ئائىلە مۇقەددەس، ئەخلاق-پەزىلەت زور بايلىق، ئىللىق ئائىلە بىر جەننەت» دېگەندەك گەپلەرنى قانداقمۇ قىلالارمەن؟ قىلسام مۇ سەن ئىشىنەرسەنمۇ؟ بۇ ئىش سېنىڭ كېينىكى ھاياتىڭغا، ئۆسۈپ-يېتىلىشىڭگە، روھىي دۇنياڭغا قانداق تەسىرلەرنى كۆرسىتەركىن؟ مەن مۇشۇ چاقچەچە داداڭلارنىڭ سىلەرگە گۆھەر ئىسىملىك بىر ئاچا تېپىپ بەرگىنىدىن بىخەۋەر يۈرۈپتىمەن. ئۇكاڭ دېمىسە بەلكىم مەن مەڭگۈ بىلمەي قېلىشىم مۇمكىن ئىدى. بۇ قېتىم يۈرتقا نېمىشقا بارغانىمەن؟ سىڭلىم نېمىشقا ئاغرىپ قالغان بولغىيتتى؟ يا بۇ تەقدىرنىڭ ئەتەي ئورۇنلاشتۇرۇشىمىكىن. ئاشۇ كۆزلەر... مەن ئىلگىرى بۇ كۆزلەرنىڭ ئىگىسىنى تونۇمايتتىم، ھازىر شۇنچىلىك تونۇپ كەتكەنمىكى، ئۇنى بەك تونۇغىنىمدىن، ھەتتا ئۆزۈمنى ئۇنتۇپ قالايلا دېدىم. نەگىلا قارىسام ئاشۇ بىر جۈپ كۆزنىلا كۆرىمەن، ئەينەككە قارىسامۇ ئەكس ئەتكىنى مېنىڭ چىرايىم ئەمەس، بەلكى ئاشۇ بىر جۈپ كۆز. شۇ تاپتا ياتقىنىمنىڭ ئىچىدىكى بوشلۇق، تاملار، ھەر بىر بۇلۇڭ-پۇچقاقتا يەنىلا ئاشۇ بىر جۈپ كۆز ماڭا مەنىستەمىسلىك بىلەن قاراپ تۇرىدۇ. ئۇ كۆزلەردىن «سۇلتان ماڭا تەئەللۇق» دېگەندەك بىر خىل مەنمەنلىك تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ. كۆزلىرىمنى يۇمۇۋالدىم. ئۇ كۆزلەر مېڭەمگە كىرىۋالدى. ئاخىر ئۆزۈمنى ئۇيقۇغا زورلاش ئارقىلىق بۇ كۆزلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئادىتىم بويىچە ئۇيقۇ دورىسىغا قولۇمنى ئۇزاتتىم...

ئەتىسى ئويغانغاندا چۈش بولاي دەپ قالغانىدى. بەدىنىم ماغدۇرسىز، بېشىم ئېسىلىپ، كۆڭلۈم ئاينىپ تۇراتتى. ئەينەككە قارىسام قاپاقلىرىم ئىششىپ، كۆز ئەتراپىم قارىداپ، چىرايىم تاتىرىپ، خۇنۇكلىشىپ كېتىپتىمەن. زورۇقۇپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ يۇيۇندۇم، كىيىنىپ ئۆزۈمنى مۇنداقلا بىر قۇر تۇزەشتۇرگەندىن كېيىن سىرتقا چىقتىم، قورسىقىم زادىلا ئاچمىغانىدى. شۇنداقتىمۇ تاماق يېمىسەم بولمايتتى. نېمە ئۈچۈن يەنە تاماق يەيدىغاندىمەن؟ بەلكىم ئاشۇ ئازابلارنى يەڭگۈدەك قۇۋۇەتنى تاماقتىن تاپماقچى بولغاندىمەن. قورساقنىڭ ئاچلىقى گېزى كەلگەندە يېرىم زاغرا بىلەنلا تويسىمۇ، ئەمما قەلبىنىڭ ئاچلىقى ئۇنداق ئەمەس، بەزىدە ئۇنىڭغا بىر دۇنيا سۆيگۈنى بەرسەڭمۇ يەنىلا قانائەت قىلماسلىقى مۇمكىن. بىراق مەن ئۇنچۇالا چوڭ نەرسىگە موھتاج ئەمەستىم. پەقەت بىر قەلبنىڭ كىچىككىنە سۆيگۈسى، كۆيۈنۈشى ۋە ئىشەنچىگە ئېرىشسەملا ئۆزۈمنى جاھاندىكى ئەڭ بەختلىك ئايال ھېسابلىغان بولاتتىم. ئەپسۇس، شەرتىنىڭ تۆۋەنلىكىمۇ بەزىدە ئادەمنى مۇشۇنداق بىچارە ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويسا كېرەك. بىر ئاشپۇزۇلغا كىرىپ بىر قاچا ئۇگرە بىلەن قورسىقىمنى گوللىدىم. بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ يەنە تۇنۇگۈنكى كۆڭرۈككە قاراپ ماڭدىم. ئۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن باردىغانلىقىمنى ئويلىغۇدەك ھەپسىلەم يوق ئىدى. ئەنە، يارقىن مۇزىكا ئاۋازى! ئەمدى بىلدىم، مەن بۇ يەرگە دەل ئاشۇ مۇزىكىنى دەپ كەپتىمەن. تۇنۇگۈن تۇرغان جايىمغا كېلىپ، ھېلىقى ئەرگە يېقىنلا يەردە تۇرۇپ مۇزىكىغا قۇلاق سالدىم. ئۇ ئەر يەنە كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ تۇرۇپ ئىسكىرىپكا چېلىۋاتاتتى. ئۇ ئېھتىمال مېنىڭ كەلگەنلىكىمنىمۇ سەزمىدى، سەزسىمۇ بەربىر مېنى تونۇمايتتى، ئۇنىڭ مۇزىكىسىنى ئاڭلايدىغانلار يالغۇز مەنلا بولمىسام كېرەك. مۇزىكىغا قۇلاق سالغاچ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان، ئۇنىڭ ئالدىدىكى شىلەپىگە ئانچە-مۇنچە پۇل تاشلاپ قويۇۋاتقانلار بار ئىدى، ئەمما ھەممىنى ئۇنۇتقان ھالدا بېرىلىپ

مۇزىكا تىكشاۋاتقىنى بۇگۈن پەقەت مەنلا ئىدىم. ئۇ بۇگۈن مەشھۇر «ھاياتلىق سىمفونىيەسى»نى چېلىۋاتاتتى. مەن بىئىختىيار ھالدا مۇزىكا قوينىغا سىڭىپ كەتتىم...

قىزىلگۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلغان باھار پەسلىدە، ئىككى ئوغۇلدىن كېيىن قىز بالىغا ئوتتەك تەشنا بولغان بۇ ئائىلىدە ئارزۇلارنى چېچەك ئاچ تۇرۇپ، بىز قىز بوۋاق تۇغۇلدى. ئۇلار بۇ قىزغا «زۇبەيدە» دەپ ئىسىم قويدى. ئۇ چوڭ بولۇپ مەكتەپكە كىردى. ئۇ تولىمۇ ئەقىللىق ھەم زېرەك ئىدى. دەرستە ھەممىنىڭ ئالدىدا ماختاتتى. سەبىي قەلبىدە ئۆزىگە خاس گۈزەل ئارزۇ-ئارمانلىرى بار ئىدى. دەرسلەرنىڭ ئىچىدە ئەدەبىيات دەرسىنى ئەڭ ياخشى كۆرەتتى. شېئىر، تەرمىلەر بىلەن خاتىرىسىنى توشقۇزۇۋېتەتتى. ئۇ تولۇق سىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈش ھارپىسىدا پىلانلىق تۇغۇت مۇلازىمەت پونكىتلىرىغا زور تۇركۈمدە خادىم قوبۇل قىلىندى. شۇ قاتاردا 16 يېشىدىلا بالا كادىر بولۇپ ئىشقا چۈشتى. ئەسلىدە ئۇنىڭ ئالىي بىلىم يۈرتلىرىغا بېرىپ ئىلىمگە بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرغۇسى بار ئىدى، ئەمما ئىزچىل دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان ئاتا-ئانىسى ئۇنىڭ كادىرلىققا تاللانغانلىقىدىن چەكسىز خۇشال بولۇشتى، ئۇ-قۇتقۇچىلىرى، ساۋاقداشلىرى، ھەممىسى ئۇنى قىزغىن تەبرىكلەشتى. شۇنچىۋالا قىزغىن تەبرىك-ئۇمىدلەر ئىچىدە ئۇنىڭ ئارتۇقچە بىر نەرسىلەرنى ئويلاشقا رەۋىتى بارمىدى ۋە باشقىلاردەك بۇنى ئۆزى ئۈچۈن بىر ئامەت ھېسابلىدى. زۇبەيدە بەك بالدۇر توي قىلدى، ئۇ ئاران 17 ياشتا، سۇلتان 19 ياشتا ئىدى. زۇبەيدە تۇرمۇشنى ئوقۇغان كىتابلىرى بويىچىلا چۈشىنەتتى، رېئال لىقتىن تولىمۇ يىراق بولغان گۈزەل خىيالىي دۇنيا ئىچىدە ياشايتتى. ئۇ ھەر ۋاقىت، ھەممە ئىشتا ئائىلىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويىاتتى. ئېرىنى ھەر جەھەتتىن خۇشال قىلىشنى ئويلايتتى، ئېرىنىڭ خۇشاللىقى، ئائىلىسىنىڭ خاتىرجەملىكى، بالىلىرىنىڭ ساغلاملىقى قاتارلىقلارنىلا ئۆزىنىڭ بىردىنبىر مۇڭەپپەقىيىتى دەپ قارايتتى. ئەمما مەلۇم ۋاقىتقا كەلگەندە، ئۇ ئۆزىنىڭ ھەر جەھەتتە ئېرىدىن زور دەرىجىدە پەرقلىنىپ قېلىۋاتقانلىقىنى، ھەتتا بالىلىرىنىڭ تاپشۇرۇق ئىشلىشىگىمۇ يېتەكچىلىك قىلالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى سەزگەن ۋاقىتتا، غەپلەت ئۇيقۇسىدىن بىراقلا چۆچۈپ ئويغاندى.

— ئاپا، سەن مۇشۇنىمۇ بىلمەي تۇرۇپ قانداق كادىر بولغان؟

— ئاپا، دادام بىلگەننى سەن بىلمەمسەن؟

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، زۇبەيدە قىزغا «بىلمەيدىكەنمەن، دادىڭىزدىن سوراڭ» دېيىشتىن خىجىللىق ھېس قىلىدىغان، ۋاقىت تاپسىلا بالىلىرىنى يېتەكلەشكە ئەسقاتقۇدەك نەرسىلەرنى ئۆگىنىدىغان بولدى. بۇ ئۆگىنىشلەر ئۇنىڭ ئۆسمۈرلۈقىنى قاندۇرالمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاخىر ئېرىنىڭ قوللىشى، ئىدارىسىنىڭ ياردىمى بىلەن بىلىم ئاشۇرۇش پۈرسىتىگە ئېرىشىپ ھېشى ئاسمانغا يەتكەندەك بولدى.

— بىز توي قىلغاندىن بۇيان مەنمۇ ئۆزىدا ئىككى قارار ئوقۇدۇم. سەن ئائىلىمىزنى خاتىرجەم قىلىپ، شۇ شارائىتلارنى يارىتىپ بەرمەسەڭ، ماڭا بۇنداق ئامەتلەر نەدە تۇرۇپتۇ دەيسەن؟ ئوقۇش ھەقىقەتەن ياخشى ئىش خوتۇن. ئوقۇغىن، بالىلاردىن ئەنسىرىمە، ئۇلارنىڭ ھالىدىن ئۆزۈم خەۋەر ئالىمەن.

ئېرىنىڭ سۆيۈش، مەسئۇلىيەت ۋە كۆيۈنۈش بىلەن تولغان بۇ مۇھەببەتلىك سۆزلىرى ئۇنىڭغا چەكسىز بەخت، خاتىرجەملىك تۇيغۇسى بەخش ئەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئۇلۇغ غايىلەرنى يۈدۈپ ئۆيىدىن ئايرىلدى. ئۇرۇمچىدىكى ئوقۇش ھاياتى ئۇنىڭغا چەكسىز پۈرسەتلەرنى ئاتا قىلدى. ئۇ ھەر بىر پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ گۈزەل غايىسىنى، پاك ئەقىدىسىنى، ئالىيجاللىق ساداقەت، ئانىلىق مەسئۇلىيىتىنى بىر دەقىقىمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويمىدى، قەلبى

سېغىنىش ئوتلىرىدا كۆيۈۋاتقاندىمۇ ئۆگەندى، ئۆزگە يۇرتقا كۆنەلمەسلىك ئېغىر كەلگەندىمۇ ئۆگەندى، زېرىكسىمۇ ئۆگەندى، چارچىسىمۇ ئۆگەندى. ئۆگىنىشنى زادىلا بوشاشتۇرۇپ قويمىدى. بىلگەنلىرى كۆپەيگەنسېرى ئۇنىڭ ئۆزىنى تونۇشى، ئۆز قىممىتىنى چۈشىنىشى، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ئېشىپ، قەلب ئاسمىنى سۈزۈلۈپ باراتتى. ئۇ زۆرۈر دەرسلەرنى ئۆگەنگەندىن سىرت، يەنە ئىنگلىز تىلىنىمۇ ئۆگىنىشكە كىرىشتى. ئۇ بالىلىرىنىڭ ئالدىدا خۇنۇكلەشكەن ئوبرازىنى ئۆز بىلىمى ئارقىلىق قايتىدىن تىكلىمەكچى ئىدى. ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئويلىغانلىرىنى، ھېس قىلغانلىرىنى، چۈشەنگەنلىرىنى بۇرۇن خىزمەت ۋە تۇرمۇش داۋامىدا توپلىغان تەجرىبىلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ خاتىرىسىگە پۈتۈپ ماڭدى. تېخىمۇ تىرىشىپ، تېخىمۇ ياخشى نەتىجىلەرنى يارىتىپ، ھەقىقىي بىر ئادەمدەك ياشاشنى ئۆمۈرلۈك ئارمان سۈپىتىدە قەلبىگە پۈكتى. ئۇ ئاخىر ئۆز يولىنى تاپقان ئىدى. ھەممىدە ئائىلىنى مەركەز قىلىش ئىدىيەسىدىن قىلچە ئازغاشماي، ئۆزى تاللىغان يولدا ئاخىرقى مەنزىلگە قاراپ دادىل قەدەم تاشلىدى، ئەمما بۇ يىلقى ماي بايرىمى ھارپىسىدا سىڭلىسىنىڭ بىتاپ بولۇپ قېلىشى بىلەن يۇرتىغا قىلغان بۇ سەپىرى ئۇنى قارا بوراندا ئۇچۇرۇپ، باش-ئايىغىغا كۆز يەتمەس چۆل-جەزىرىگە ئەكىلىپ تاشلىدى. ئۇ كۈنى زۇبەيدە ئاپتوبۇس بىلەن يۇرتىغا كەلگەندە، ئېرى ئىككى بالىسى بىلەن بىللە ئۇنى بېكەتتە ساقلاپ تۇراتتى. ئۇ، سېغىنىش ئوتى ئۆرتەۋاتقان قەلبىنى سەگىتىش ئۈچۈن ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۆيىگە كەتسە بولاتتى، ئەمما ھاياتى قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىقىدا تۇرۇۋاتقان سىڭلىسى دوختۇرخانىغا يۆتكەپ كېتىلگەن بولغاچقا، ئۇدۇل دوختۇرخانىغا بېرىشى كېرەك ئىدى، ئانا-بالا كۆرۈشمەستە چىدىغان بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن ئايرىلىشقا ھېچقايسىسىنىڭ كۆزى قىيمىدى. ئوغلى ئۇنىڭ بوينىنى قۇچاقلىۋېلىپ زادىلا قويۇۋەتمىدى، ئاخىر زۇبەيدە ئىككىلا بالىسىنى ماشىنىغا چىقىرىۋالدى، سۇلتان ئەتىسى بارىدىغان بولدى.

— سىلەرنى بەك سېغىندىم، ھەر كۈنى غېمىڭلارنى يېدىم. مېنى كەچۈرۈڭلار بالىلىرىم، سىلەرنى قىيناپ قويدۇم. ئوقۇشۇم ئاز قالدى، يەنە ئىككى ئايدىن كېيىن بىز مەڭگۈ ئايرىلمايمىز، — دېدى ئۇ.

— ئاپا، بىزمۇ سىزنى بەك سېغىندۇق. بىزغۇ ئۆز ئۆيىمىزده دادام بىلەن ياخشى تۇردۇق، سىز خەقنىڭ يۇرتىدا تازا قينالغانسىز-ھە؟

قىزنىڭ خۇددى چوڭ ئادەملەردەك قىلغان بۇ گېپىدىن، ئۇ قىزغا خىجىلا ئەقىل كىرگۈزۈپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى.

— ئاپا، — دېدى ئالتە ياشلارغا كىرگۈزۈپ قالغان ئوغلى ئاچچىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — سىز يوق ۋاقىتتا گۆھەر ئاچام ھەر كۈنى كېلىپ كېيىملىرىمىزنى يۇيۇپ، بىزگە تاماق ئېتىپ بەردى.

نازىلە ئۆكسىنىڭ ئېغىزىغا شاپىلاق بىلەن بىرنى سېلىپ:

— كىم سېنى گەپ قىل دېدى؟ نېمە دەپ سورىمىغان گەپنى قىلىسەن؟ — دېدى ۋە چۆچۈپ ئانىسىنىڭ چىرايىغا قارىدى.

— مېنى نېمىشقا ئۇرىسەن؟ — دېدى ئىمران يىغلامسىراپ، — راست گەپ قىلسام بولمامدىكەن؟ گۆھەر ئاچام ساڭىمۇ بەك ئامراققۇ؟ ماڭا كۈنده پۇل بېرىدۇ، ھېكايە ئېيتىپ بېرىدۇ، ئۇ بەك ئوبدان.

— ئەستا ئىمران، گەپ قىلمىاي بىردەم جىم تۇرساڭ بىر كىم سېنى گاچا دەمدۇ ھە؟ ئاپا، قۇلاق سالماڭ. بۇ... — نازىلە گېپىنى داۋاملاشتۇرالماي دۇدۇقلاپ قالدى. بۇنىڭ نېمە ئىشلىقى، گۆھەر دېگەننىڭ كىم ئىكەنلىكى زۇبەيدەنىڭ كۆڭلىگە ئاستا-ئاستا ئايان بولۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى پىچاق تىققاندەك ئاغرىپ كەتتى. دېمەك، ئۇنىڭ قەدىرلىك ئېرى گۆھەر ئىسىم-

لىك بىرسىنى تېپىۋالغان ئىدى، تەپتارتماستىن ئۇنى ئۆيىگىچە ئەكىلىپ بالىلىرىغا ئاشكارا قىلغان ئىدى. بەلكىم بالىلار كىچىك بولغاچقا چۈشەنمەيدۇ دەپ ئويلىغاندۇ. ئەمما قىزى ئاللىبۇرۇن چۈشەنگەن ئىدى، ئانىسىدىن يوشۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى. بىچارە قىز داداڭ يوشۇرۇشنى خالىمىغان ئىشنى سەن يوشۇرۇپ كېتەلەيتتىڭمۇ؟ سەن نېمىگە ئوخشايسىزلىنىسەن؟ نېمىگە بۇنچە تەڭقىسلىقتا قالىسەن؟ بۇلار سېنىڭ سەۋەنلىكىڭ ئەمەسقۇ ئاخىر. بولدى قىزىم، كۆپ رىيازەت چەكمە، ئاناڭ سېنى ھەرگىزمۇ تەڭقىسلىقتا قويمايدۇ.

— ئۇكىڭىزنى ئەيىبلىمەڭ قىزىم، گۆھەر ئاچىلار مېنىڭ ئەڭ يېقىن دوستۇم ئىدى. ئۇنىڭغا ھالىڭلاردىن خەۋەر ئېلىپ قويۇشنى مەن تاپىلىغان.

ئىمران بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئاچىسىغا مېنى نېمىشقا بىكارغا ئۇرىسەن؟ دېگەندەك نارازىلىق نەزىرى بىلەن قاراپ قويدى. نازىلە ئاغزىنى ئاچقان پېتى ئانىسىغا قاراپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە جاۋاب بېرىش تولىمۇ قىيىن بولغان سوئال بەلگىلىرى لەيلەپ تۇراتتى. زۇبەيدە گويا قىزىنىڭ ئالدىدا ئۇياتلىق ئىش قىلىپ قويغاندەك ناھايىتى ئوڭايسىزلاندى، قىز ئانىسىنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ، يۈزىنى ئۇنىڭ باغرىغا يوشۇردى، مۇرىلىرىنىڭ يېنىك تىترەشلىرىدىن قىزىنىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭ يۈرەك-باغرى ئۆرتىنىپ كەتتى.

زۇبەيدە ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا يېتىپ كەلگەندە ئاتا-ئانىسى، بارلىق ئۇرۇق-تۇغقانلىرى جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمى ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى. زۇبەيدەنى كۆرۈپ خۇددى نىجات يۈلتۇزىنى كۆرگەندەك، ئۇلارنىڭ ھاياجانلىق ياشلىرى تارامۇلاپ تۆكۈلدى.

— سىڭلىمنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟ — دەپ سورىدى زۇبەيدە.

— دوختۇرلار ئۇنىڭ ئەھۋالى بىرئاز تۇراقلاشتى دەيدۇ، يەنىلا جىددىي قۇتقۇزۇۋاتىدۇ، — دېدى دادىسى قايغۇلۇق ئاۋازدا. ئۇ ئۆزىنى ئانىسىنىڭ باغرىغا ئېتىپ ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلىدى. ئەتراپىدىكىلەر ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگەنسىرى ئۇ شۇنچە يىغلايتتى، ھەممە ئۇنى سىڭلىسى ئۈچۈن يىغلاۋاتىدۇ دەپ ئويلايتتى. ئەمما ئۇ ھازىر سىڭلىسى ئۈچۈنمۇ يىغلايتتى، بالىلىرى ئۈچۈنمۇ يىغلايتتى، شۇنچە يىل ئەجىر قىلغان ئائىلىسى ئۈچۈنمۇ يىغلايتتى، تولىراقى ئۆزى ئۈچۈن يىغلاۋاتاتتى.

بىر بۆلەك ئۇرۇق-تۇغقانلار بىلەن بالىلار دوختۇرخانىغا يېقىن يەردىكى مېھمانخانىغا كېتىشتى، زۇبەيدە ئاتا-ئانىسى، سىڭلىسىنىڭ ئېرى بىلەن كۈتۈش ئۆيىدە تۇنىنى تاڭغا ئۇلىدى. ئانىسى:

— دوختۇرلار بىر سوتكا ئىچىدە كۈتۈلمىگەن ئەھۋال يۈز بەرمىسىلا خەتەرلىك باسقۇچتىن ئۆتۈپ كېتەلەيدۇ دېگەن ئىدى، مانا، بىر سوتكىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى، ئۇنى بىر كۆرۈۋالسام بولاتتى، — دەپ يىغلىدى.

— ئانا، ئەنسىرىمەڭ، سىڭلىم چوقۇم ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، — دەپ تەسەللى بەردى زۇبەيدە. تەسەللىگە ئۇ ئۆزى ئەڭ موھتاج ئىدى، ئەمما بۇنى ھېچكىم چۈشەنمەيتتى. ناۋادا ئۇ ئۆزۈ قايغۇلىرىنى ئۇنتۇپ، ئاتا-ئانىسىغا تەسەللى بېرىپ، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرمىغان بولسا، بىر ئەسىردەك ئۇزاقتا سوزۇلغان بۇ كېچىدە ئۇلار چوقۇم يىقىلىپ قالغان بولاتتى. چۈشكە يېقىن دوختۇرلار:

— خەتەرلىك باسقۇچتىن ئۆتۈپ كەتتى، يۈرەك ھەرىكىتى نورمالىلاشتى، ئەمدى كىرىپ كۆرۈشسەكلار بولىدۇ، ئەمما يېنىدا ئۇزاق تۇرۇشقا بولمايدۇ، — دېدى. زۇبەيدە كىرىپ سىڭلىسىغا قارىدى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى قارامتۇل كۆكۈچ رەڭگە كىرىپ قالغان بولۇپ، كۆزىنى ئاچماي جىممىدە ياتاتتى، بۇرنىغا ئوكسىگېن نەيچىسى كىرگۈزۈلگەنىدى، بەدىنىگە بىر نەچچە خىل ئۇسكۇنە چېتىلغان بولۇپ، ئېكران

لاردا تۇرلۇك سان- سېپىر ۋە ئېگىز- پەس سىزىق لار يورۇپ تۇراتتى. زۇبەيدە سىڭلىسىنىڭ پېشا- نىسىدىن سۆيدى. ئىككى تامچە يېشى سىڭلى سىنىڭ چاچلىرى ئارىسىغا سىڭىپ كەتتى. بى- چارە سىڭلىم، بۇ كېسەل ساڭا كەلگىچە ماڭىلا كەلسىچۇ، نېمجان يۈرىكىم شۇ ئاغرىقتا سو- قۇشتىن مەڭگۈلۈك توختاپ قالغان بولسا قانداق ياخشى بولاتتى - ھە! شۇ ئەسنادا سىڭلىسى ئاستا كۆزىنى ئاچتى، سىڭلىسىنىڭ ئۆزىنى كۆرۈپ، كۆلۈمسىرەشكە تىرىشىۋاتقان ھالىت- لىدىن ئۇنىڭ يۈرىكى سەدپارە بولدى.

— ئاچا، مەن... مەن ھاياتما؟ — دېدى ئۇ شى- ۋىرلاپ. ئۇنىڭ شۇ گەپنى دېيىشكە ئارانلا دېمى يەتكەنىدەك قىلاتتى.

— شۇنداق، ئوبدان سىڭلىم، سىز تېخى ھايات، ھەممە ئىش ئۆتۈپ كەتتى، ئەمدى تېزلا ياخشى بولۇپ كېتىسىز.

زۇبەيدە سىڭلىسىنىڭ ھوشىغا كەلگىنىنى كۆرۈپ، كۆڭلى بىرئاز ئارامىغا چۈشۈپ قايتىپ چىقىۋېدى، كاربىدوردا غەمكىن ھالدا تۇرغان سۇ- تانىنى كۆرۈپ يۈرىكىدىكى جاراھەتكە قايتىدىن تېغ ئۇرۇلغاندەك بىئارام بولۇپ كەتتى. ئۇنى كۆرمەستە خېلى ياخشى ئىدى، قەلبى خۇددى ئاستى داۋالغۇسىمۇ ئۇستى تىنچ كۆرۈنمىدىغان دېڭىز سۈيىگە ئوخشايتتى، ئەمما سۇلتاننى كۆرگەندىن كېيىن، قەلب دېڭىزىدا كۆچلۈك قىيان كۆتۈرۈلدى، دېڭىز سۈيى بىر جۈپ بۇلاقتىن فونتاندەك ئېتىلىپ چىقتى.

— خەتەرلىك باسقۇچتىن ئۆتۈپ كېتىپتىسىغۇ، قايغۇرما، ئەمدى ئاستا- ئاستا ياخشى بولۇپ كې- تىدۇ، — دېدى سۇلتان. زۇبەيدە «بىز ئۇچۇن ئەڭ خەتەرلىك، ئەڭ قورقۇنچلۇق باسقۇچ ئەمدى باش- لاندى» دېمەكچى بولدىيۇ، ئەمما ئوي- خىياللىرى- نى يىغىسى بىلەن قوشۇپ ئىچىگە يۇتتى. ئۇلار كەچتە ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. سۇلتان ئايالىنى ھېلىھەم سىڭلىسى ئۇچۇن قايغۇرۇپ ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتىدۇ دەپ قارايتتى. ئەمما يوشۇرۇن ئازاب خۇددى قان شورىغۇچ يالماۋۇزدەك، زۇبەيدە- نىڭ قېنىنى شوراپ، ئۇنى ماغدۇرسىزلاندۇرۇپ كاردىن چىقارماقتا ئىدى. زۇبەيدە ياتاق ئۆيىگە كىردى، رامكىغا ئېلىپ تومپۇچكا ئۇستىگە قو- يۇلغان رەسىمى تەتۇر ئۆرۈلگەنىدەك تۇراتتى. قار- ىغاندا ئۇنى ئوڭشاپ قويۇش سۇلتانىنىڭ ئېسىگە كەلمىگەنىدەك قىلاتتى ياكى ئۇ ئەمدى بۇ رەسە- نى ئوڭشاپ يۈرۈشنى بىھاجەت دەپ قارىدىمى- كىن؟ زۇبەيدە سەنتۇرۇلۇپ ئولتۇرۇپ قالدى، كا- رىۋاتقا دېيىنگەن قولىغا بىر نەرسە پېتىپ كەتتى. ئېلىپ قارىۋېدى، شاپتۇل چېچىكى رەڭلىك بىر تال تۇگمە بولۇپ چىقتى، زۇبەيدە- نىڭ كىيىملىرىدە بۇنداق تۇگمە يوق ئىدى. شۇ ئەسنادا سۇلتان بىر ئىستاكان قاينات سۇ كۆتۈ- رۈپ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئايالىنىڭ نامەلۇم بىر نۇقتىغا تىكىلىپ مۇرىدىدەك قېتىپ ئولتۇرغانلى- قىنى كۆرۈپ كۆيۈنگەن ھالدا:

— بۇنچىۋالا قايغۇرۇپ كەتمە، بولمىسا ئۆ- زۇڭنى ئالدۇرۇپ قويىسەن. سىڭلىمىزنىڭ ئەھ- ۋالىنىڭ تۇراقلاشقانلىقىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ كەلدۇقۇ، — دېدى. زۇبەيدە سۇلتانىنىڭ كۆزلىرىگە بىر ھازا تىكىلىپ تۇرغاندىن كېيىن:

— ماۋۇ تۇگمىنى گۆھەرگە ئاپىرىپ بېرىڭ، كوپتىسىنىڭ ئالدى ئوچۇق قالسا ئوغرى كۆزلەر قاراپ سالمىسۇن، — دېگىنىچە تۇگمىنى سۇل- تانغا ئۇزاتتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ سۇلتان قوقاسقا دەسسىۋالغاندەك چۆچۈپ كەتتى.

— زۇ... زۇبەيدە، بۇ... — ئۇ دۇدۇقلاپ گېپە- نىڭ ئاخىرىنى تاپالمىدى. چىرايى تاتىرىپ كۆز نۇرلىرى ئۆچۈپ، بىردەمدىلا ئۇزاق يىل كېسەل تارتقان ئادەمگە ئوخشاپ قالدى. ئۇنىڭ سۆزلە- يەلمەي تۇرۇپ قېلىشىنىڭ ئۆزىنلا ھەممىنى تەن ئالغانلىقى ئىدى، گەچە زۇبەيدەنىڭ كۆڭلىگە ھەممە ئىش ئايان بولسىمۇ، ئۇ شۇ تاپتا ئېرىنىڭ «بۇ سەن ئويلىغاندەك ئىش ئەمەس، بۇ ئەسلىدە مۇنداق ئىش ئىدى...» دەپ بىر نەچچە ئېغىز چۈ- شەندۈرۈشىگە، بىر نەچچە ئېغىز يالغان گەپ

قىلىشىغا شۇنچىلىك تەشنا بولۇۋاتاتتى. قارىغاندا سۇلتان نېمە دېيىشىنى بىلەلمەيۋاتقاندەك كىلا ئىدى، زۇبەيدە كۆز ئالدىدا قولاشمىغان بىر ھالەتتە سالپىيىپ تۇرغان سۇلتانغا قاراپ:

— چىقىپ كېتىڭ، مېنى بىردەم يالغۇز قويۇڭ، — دېدى. سۇلتان گەپ-سۆز قىلماي يەنە بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئاستا چىقىپ كەتتى. زۇبەيدە ئىشىكنى تاقىۋەتتى. ئاندىن ئەلەم بىلەن پىچىرلىدى: «سۇلتان، سەن مېنىڭ ئەقلىدەمنى يەرگە ئۇرغانىنى ئاز دەپ، ئۆز ئۆيۈمگە، ئۆز ھۇجرامغا يات بىرسىنى باشلاپ كىرىپسەن. بۇ يەر مېنىڭ مۇقەددەس قورغىنىم ئەمەسمىدى؟ بۇ يەرنى بۇلغاشقا يۈرىكىڭ قانداق چىدىدى؟ بالىلار سېنىڭ گۆھەر بىلەن ئاپاق-چاپاق بولۇپ يۈرگىنىڭنى بىلىپ كېتىپتۇ. سەن ئەسلىدە دىلى بىلەن تىلى باشقا، تولىمۇ ساختىپەز ئادەم ئىكەنسەن. شۇنچە يىل بىر ياستۇقتا باش قويغىنىمىز بىلەن، نۆۋەتتى كەلگەندە ئۇرۇق-تۇغقان ھېسابلىنالمايدىغان، بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا يات كىشىلەرگە ئايلىنىپ كېتىدىغان مېنى ئاياپ ئولتۇرغۇڭ كەلمىسمۇ، ھالال نىكاھىڭ مېۋىسى، ئۆز پۇشتۇڭدىن تامغان سەبىي بالىلارنى بولسىمۇ ئايىماپسەن. ئاشۇ پاسكىنا كۆزلىرىڭدە بالىلىرىمغا قارىغانسەن، پاسكىنا قوللىرىڭدا بالىلىرىمنى تۇتقانسەن. بالىلىرىم گۆھەر بەرگەن پاسكىنا پۇللارغا ئۇنى-بۇنى ئېلىپ يەپتۇ. ئۇلارنىڭ سەبىي دىلىنى بۇلغىمىساڭ بولماسمىدى؟ ئۇلارنىڭ ھازىرچە چۈشەنمىگىنى بىلەن، كېيىنچە ھەممىنى بىلىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلىمىدىڭمۇ؟ سەن نەپسىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ كېتىپ ئويلىيالمىغان ھالەتتىمۇ، كەلگۈسىدە ئانا بولمىش ئاشۇ گۆھەرنىڭ بولسىمۇ ئويلاپ قويمىغىنىغا قارىغاندا، ئۇ ئانا بولۇش شەرىپىگە مەڭگۈ نائىل بولالمايدىغان بىر چۈپرەندە بولسا كېرەك. سۇلتان، سېنى قانداق كەچۈرەي؟ شۇ تاپتا بالىلىرىمنى يانىدىكى ئۆيدە ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئىككىلارنىڭ قىلىۋاتقان ناشايان ئىشىڭلار كۆز ئالدىمدا، كۆزۈمنى يۇمۇۋالسام مېڭەمدە، ھەر بىر ھۇجەيرەمدە ئېنىق نامايان بولماقتا. ئەمدى مەن بۇ ئۆيدە قانداقمۇ تۇرالايمەن؟ گۆھەرنى قۇچاقلىغان ئاشۇ قوللىرىڭدا تەپتارتماستىن مېنى قۇچاقلامسەن، ئاشۇ لەۋلىرىڭدە مېنى سۆيۈشكە جۈرئەت قىلالامسەن؟ تېخى ئۇيقۇلۇق ھالەتتە مېنى «گۆھەر» دەپ چاقىرىپ سالساڭ جاھان نېمە بولۇپ كېتەر؟... ئەڭ ياخشىسى يېنىمغا كەلمە، مەندىن نېرى تۇر. ساڭا نەپرەتلىنىمەن، مەن ساڭا ئۆچ، چىش-تىرنىقىمغىچە ئۆچ بولۇپ كەتتىم. ئىلگىرى سېنى قانداق ياخشى كۆرەتتىم-ھە؟ سېنى ئەخلاقلىق، ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي ئادەم دەپ ئويلايتتىم ھەم ساڭا ئىشىنەتتىم. ئاقىۋەت نېمە بولدى؟ سەن بىر ئەرکەك بولغاندىكىن، ئۆز پەزىلىتىڭ ئارقىلىق ئايالىڭنى، بالىلىرىڭنى تەربىيەلەپ يېتىشتۇرسەڭ بولماسمىدى. مەن ھېلىغىچە سېنىڭدىن ئەيمىنەتتىم، ھۆرمەت قىلاتتىم. ئەمما ھازىر پۇشايمان قىلىۋاتىمەن. ياق، پۇشايمان قىلدىم دېسەم توغرا بولمىغۇدەك. قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلدىم. بۇلارغا پۇشايمان قىلمايمەن. پەقەت سېنىڭدىن يىرگىنىۋاتىمەن! ناۋادا قۇربىم يەتكەن بولسا ئۆيدىكى بارلىق نەرسە-لەرنى، گۆھەرنىڭ كۆز نۇرلىرى تېگىپ ئۆتكەن ھەممىلا نەرسىنى، ھەتتا پۈتۈن دۇنيانى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتكەن بولاتتىم...»

زۇبەيدە ئەتىسى تاڭ يورۇماستىلا بالىلىرىغا قىيالماي ئۆرتىنىپ كېتىۋاتقان يۈرىكىنىڭ ئاغرىقىغا چىداپ تۇرۇپ، ھېچكىمگە ھېچنېمە دېمەي ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى. كەينىدىن بىرەر-سى ئىزدەپ كېلىدىغاندەك ئاپتوبۇس بېكىتىدە خېلى ئۇزاق ئولتۇردى، ئەمما ئۇنى ھېچكىم ئىزدەپ كەلمىدى. ئۇ سۇلتاندىن ئاجرىشىپ كېتىشنى ياكى ئۇنى كەچۈرۈش دېگەنلەرنى ئەسلا ئويلاپ باقمىدى، پەقەت بۇ ئازابلاردىن بىر مەھەل ئۆزىنى قاچۇرۇشنىلا ئىستەيتتى. ناۋادا سۇلتان ئىزدەپ كېلىپ ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورىغان بولسا، ئۇ كەچۈرەلەرمىدى؟ بۇنىڭغا ئالدىراپ

بىر نېمە دېگىلى بولمايتتى. ئەمما شۇنىسى ئېنىقكى، ئاياللار ئەپۇ قىلالايتتى-يۇ، مەڭگۈ ئۇنتۇپ كېتەلمەيتتى. بالىلار ئۇچۇن چاك-چېكىدىن بۆسۈلۈپ كەتكەن ئاشۇ ئائىلىسىنى قوغداپ قېلىش ئۇچۇن ئاياللار كەچۈرۈۋەتكەن، ئىچىگە ئۇنسىز سىڭدۈرۈۋەتكەن ئىشلار ئازمىدى؟ مېنى كەچۈرۈڭلار بالىلىرىم، مەن سىلەرگە يۈز كېلەلمەيمەن. ئەسلىدە سىلەردىن ئايرىلماسلىقىم كېرەكتى، ئەمما يەنىلا ئايرىلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمەن. شۇنداقتىمۇ ئېسىڭلاردا بولسۇنكى، سىلەر ھامان مېنىڭ قەلبىمدە... ئۇ تارامىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ، ئاخىرقى قېتىم كەينىگە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن ئاپتوبۇسقا چىقتى. ئۇ بىر كېچە-كۈندۈزلۈك سەپەر داۋامىدا خۇددى روھى چىقىپ كەتكەن ئادەمدەك كارىۋاتتىن چۈشمەي ياتتى. ئاپتوبۇس مۇشۇ مېڭىشىدا مېنى جاھانnىڭ ئۇ چېتىگە، ناتونۇش ئادەملەر ئارىسىغا، ئەڭ ياخشىسى ئادەمزاتسىز بىر ئارالغا ئاپىرىپ تاشلىۋەتكەن بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى ھە! دەپ ئويلايتتى ئۇ. بىراق ئاپتوبۇس ئۇنى ئاۋات ئۇرۇمچىگە ئەكىلىپ تاشلىدى. ئۇرۇمچى ھېچقاچان ئۇنىڭ كۆزىگە شۇ كۈندىكىدەك سوغۇق، يات، غېرىبانە كۆرۈنۈپ باقمىغانىدى، يالغۇزلۇق ۋە ئازابمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئاپتوبۇستىن بىللىلا چۈشتى.

مانا بۇ بىر ئايالنىڭ ھاياتى ئىدى. يەنە نۇرغۇن ئاياللارنىڭ ھاياتىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشىشاتتى، پەقەت مۇھەببەت، نەپرەتكە تۇتقان مۇئامىلىسى ۋە يولۇققان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش چارىسىلا ئوخشاشمايتتى. زۇبەيدە بىر قارىسا تولىمۇ ئاسان، يەنە بىر قارىسا تولىمۇ ئېغىر بولغان قېچىش يولىنى تاللىدى. ئۇ قېچىپ زادى نەگە بارالاركىن؟ مۇشۇنداق قېچىش ئارقىلىق سۇلتانغا بولغان نەپرىتىدىن قانچىلىك يىراقلىشالاركىن؟

* * *

مەن ئاستا-ئاستا ئۆزۈمگە قايتتىم. ھېلىقى بىر جۇپ كۆز ماڭا قادىلىپ تۇراتتى. ئۇ كۆزلەر ماڭا گويا چوڭقۇر بىر قاينامدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۆزۈمنىڭ ئاشۇ قاينامغا غەرق بولۇپ كېتىۋاتقىنىمنى ھېس قىلدىم. بۇنداق تۇرۇۋەرسەم بولمايتتى، بىر ئايالنىڭ ئۆزىگە ھاكىۋېقىپ قاراپ تۇرغىنىنى كۆرگەن ئۇ ئەر شۇ تاپتا نېمىلەرنى ئويلاۋاتقىدىكىن؟

مەن سومكامدىن پۇل ئېلىپ ھېلىقى شىلەپىگە تاشلاپ قويۇپ، خۇددى ساقچىدىن ئۇركۈپ قېچىۋاتقان ئوغرىدەك بۇ يەردىن بەدەر تېكىۋەتتىم، كەينىمگە قاراپمۇ قويمىدىم. قېچىۋېتىپ ئەتە ھەرگىز كەلمەيمەن دەپ ئويلىدىم. ئەمما «بارمايمەن دېگەن تۇگمەنگە يەتتە قېتىم بېرىپتۇ» دېگەندەك، ئەتىسى نېمىدۇر بىر نەرسە-بەلكىم مۇزىكىدۇ، مېنى چاقىرىپ ھېچ ئارامىنى قويمىدى. ئاخىر يەنە شۇ كۆۋرۈككە قاراپ يول ئالدىم، بارمايمۇ ئىلاجىم يوق ئىدى. بۇگۈن ئۇ يەرگە ھېلىقى ئەرنى كۆرگىلى ياكى ئۇنىڭ مۇزىكىسىنى ئاڭلىغىلى ئەمەس، بەلكى كۆۋرۈكنىڭ سەل ئۇستى تەرىپىدە تۇرۇپ، ھەر كۈنلۈكى ئۆتكەن-كەچكەنلەرنى سۈرەتكە تارتىپ قويىدىغان فوتوگرافنى ئىزدەپ باراتتىم. ئىككى كۈنلۈك ھاياتىمغا، ئازاب ۋە ھەسرەتلىرىمگە ئەرمەك بولغان ئۆتۈشمە كۆۋرۈكنى ئارقا مەنزىرە قىلىپ تۇرۇپ بىر نەچچە پارچە سۈرەتكە چۈشۈۋالماقچى ئىدىم. بەلكىم بۇ بىر باھانىدۇ؟ ئەمما ھازىر ئويلىغىنىم پەقەت شۇلارلا ئىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ بىزنىڭ كىشىلىك ھاياتىمىز نۇرغۇن-نۇرغۇن باھانە-سەۋەبلەر بىلەن يېڭى مەنگە، ئۆزگىچىلىككە ۋە ئۇنتۇلماس ئىزنالارغا ئىگە بولاتتى، مەن كۆۋرۈككە كەلدىم. مۇزىكىمۇ ئاڭلانمىدى، ئەرمۇ كۆرۈنمەيتتى. فوتوگراف كۆۋرۈك ئۈستىدە كۈندىكىدەك سۈرەتكە تارتىش بىلەن مەشغۇل ئىدى. مەن بۇگۈن سۈرەتكە چۈشۈشنى نىيەت قىلىپ كەلگەن تۇرۇقلۇق، نېمىشقىدۇر فوتوگرافنىڭ ئالدىغا بارماي، غېرىبسىنغان ھالدا كۆۋرۈك رېشاتكىسىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. قانچىلىك تۇرغىنىمنى بىلمەيمەن. بىر

چاغدا يېنىك مۇزىكا ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئۆزۈمگە كەلدىم. ئاندىن مۇزىكا چېلىۋاتقان ئەرگە قاراپمۇ قويماستىن فوتوگرافنىڭ ئالدىغا كەلدىم، نۇقتا تاللاپ بىر نەچچە پارچە سۈرەتكە چۈشتۈم. ئاندىن پەسكە قاراپ ماڭدىم. ئەمما پەلەمپەينىڭ ئاخىرقى باسقۇچىغا كەلگەندە ئىسكىرىپكا تارلىرىدىن ياڭرىغان «مېنىڭ ھېكايەم» دېگەن مۇزىكا كۆرۈنمەس قوللىرى بىلەن مېنى مەھكەم تۇتۇۋالدى. مەن ئاستا كەينىمگە قارىدىم، ئەر ماڭا تىكىلىپ تۇرۇپ «مېنىڭ ھېكايەم»نى سۆزلەۋاتاتتى...

ئۇ بىر سەھرادا تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە ئۆسۈپ چوڭ بولدى. كېيىن چوڭ شەھەرگە كېلىپ ئوقۇدى، مۇزىكىخۇمارلىق ئۇنىڭ قانىغا سىڭىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ گۈزەللىكنى سۆيەتتى، ئۇنىڭ سۆيىدىغىنى مۇكەممەل گۈزەللىك ئىدى. ئۇ نۇرغۇن ئادەملەرنى گۈزەللىككە بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلار دەپ قارايتتى. كەڭ تەبىئەت، ساپ ھاۋا، سالقىن شامال، چەكسىز دالا، ھەيۋەتلىك تاغ، كۆركەم شارقىراتما، يېشىل ۋادا، نەغمىچى قۇشلار ئۇنىڭ ئىلھام بۇلىقى ئىدى. ئۇ ھەممىلا نەرسىنىڭ ئەسلىي يارىلىشىنى، ئۇلارنىڭ روھىدىن ئەڭ دەسلەپكى ئىپتىدائىي تۈيغۇلىرىنى ئىزدەيتتى، ئۇنىڭ نەزىرىدىكى گۈزەللىك ئەڭ ئىپتىدائىي، ئەڭ تەبىئىي ۋە ئەڭ چەكسىزلىك ئىچىگە سىڭىپ كەتكەن گۈزەللىك ئىدى. ئۇ دەبدەبە بىلەن سۆزلەۋاتقان ئېغىزلارغا ئەمەس، بەلكى قەلبلەرنىڭ ئەينىكى بولغان كۆزلەرگە قارايتتى، كۆزلەر ئارقىلىق قەلبلەرنىڭ يېنىك پىچىرلاشلىرىنى بېرىلىپ ئاڭلايتتى. ئۇ نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئېرىشتى ۋە يەنە نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەھرۇم قالدى. ئىشق-مۇھەببەت ئۇنىڭ نەزىرىدىكى مېھىر-مۇھەببەت بىلەن زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇ مېھىر-مۇھەببەتنى بىلەن پۈتۈن كائىناتنى، قۇياش نۇرلىرىنى، ئىشقىلىپ ئۇ ئۆزى سۆيۈشكە ئەرزىيدۇ دەپ قارىغان جىمى نەرسىلەرنى سۆيەتتى. ئىشق-مۇھەببەت بولسا ئۇنىڭدىن بىرلا ئادەمنى جان-جەھلى بىلەن سۆيۈشنى تەلەپ قىلاتتى، ئۇ شۇنداق سۆيدى. ئەمما ئۇ ئىزدىگەن ۋە سۆيگەن گۈزەللىك مۇھەببەت نامىدا يىرتىلىپ ئۆز قىممىتىنى يوقاتتى. ئۇ كۆڭۈل بەرگەن قىزغا باشقىلارمۇ كۆڭۈل بەرگەن ئىدى. ئۇ قىز ئۆزىنىڭ ئىشق-مۇھەببىتىنى ئۆزىگە كۆڭۈل بەرگەنلەرنىڭ ھەممىسىگە خۇددى گازىر كەبى بىر ئۇلۇشتىن تەقسىم قىلىۋەتكەن ئىدى. بۇ زەربىدىن ئۇنىڭ قەلبى چەكسىز ئازابقا تولدى. قەلبىدىكى گۈزەللىكنى رېئاللىققىتىن تاپالماي قېلىشىغا ئىشەنمەيتتى. شۇڭا ئۇ تەركىدۇنياچىلاردەك جاھان كېزىش سەپىرىنى باشلىۋەتتى. ئەڭ مودا بولغان سەرخىل جاز مۇزىكىلىرى ئارىسىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ باقتى، مودېرنىزم مۇزىكىسىنىڭ يۆنىلىشى بويىچە رومانتىك ھەم فانتازىيەلىك مۇزىكا دۇنياسىدا قانغۇچە سەيلە قىلىپ شۇبھەرت، مۇزات، ھايدىنلار بىلەن تونۇشتى. بېتخوۋېننىڭ سىمفونىيەلىرىدىن ھەممە نەرسىنىڭ ئۆز ئورنىنى تاپقانلىقىنى، ھەممە نەرسىنىڭ مەنتىقىگە ئۇيغۇن كەلگەنلىكىنى بايقىدى ھەم بىر خىل ھەقىقىي گۈزەل ھېسسىياتنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەندەك بولدى. بولۇپمۇ ئوتتەك قىزغىن ھېسسىيات بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان «قىزغىنلىق» سوناتاسى ۋە بېتخوۋېننىڭ ئارزۇ-تىلىكى، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ھۆرلۈكى، ئازادلىقى، غەلبىسى، شادلىقى، ئىتتىپاقلىقى، دوستلۇقى ئىپادىلەنگەن «9-سىمفونىيە»سى ئۇنى ئۆزىگە پۈتۈنلەي مەپتۇن قىلىۋالدى. ئۇ سەنئەت ساھەسىدە نۇرغۇن بىلىملەرگە ئىگە بولدى. ئۆز چۈشەنچىسى ۋە تەسىراتى بىلەن نەچچە خاتىرىنى توشقۇزدى. سېلىشتۇرما ئاساسىدا يېزىلغان ماقالىلىرى داڭلىق ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىپ، دۇنيا سەنئەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى، شۇنداقلا ئۇ بىرا جايدا توختاپ قالمىدى. سەپىرىنى توختاۋسىز داۋام ئەتتى. سەھرايى كەبىر چۆللىرىنى بېسىپ، نىل دەرياسىنى

كېسىپ ئۆتۈپ، سەددىچىن سىپىلىدىن ئايلىنىپ، ئۇيان چۆرگىلەپ، بۇيان چۆرگىلەپ ئاخىر بۇ يەرگە كەلدى ۋە بۇ يەردە خېلى ئۇزاق تۇرۇپ قالدى. بۇ جەريانداۋ ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆگەندى، تەتقىق قىلدى، ئىگىلىدى، ئەتراپقا نەزەر تاشلاپ گۈزەللىك دۇنياسىدىن قانغۇچە بەھرە ئالدى. ئۇنىڭ نەزىرى يەتكەن ھەممىلا يەردە، ئاسمان-زېمىن ئارىلىقىدا يېقىملىق مۇزىكا ساداسى ئاڭلىنىپلا تۇراتتى. دەرۋەقە ئۇ بۇ يەرگە كېلىپ نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئېرىشتى. گۈزەللىكنىڭ، سەنئەتنىڭ، كۈينىڭ نېمە ئىكەنلىكى توغرىسىدا چوڭقۇر ھەم ئەتراپلىق چۈشەنچىگە ئىگە بولدى. ئۇيغۇرنىڭ ئۆزگىچە تائاملىرى ئۇنىڭ تېنىگە كۈچ-قۇۋۋەت بەرسە، «خانلەيلۇن»، «ئاما-نەي» قاتارلىق لەرزان، مەردانە، شوخ، تېتىك، رەڭدار خەلق ناخشىلىرى ۋە ئون ئىككى مۇقامى ئۇنى كۈي-غەزەل، مۇڭ-پىراق، مۇھەببەت، نەپرەت، رايىشلىق ۋە جەسۇرلۇق زىچ بىرىكىپ كەتكەن چەكسىز گۈزەللىك دۇنياسىغا باشلاپ كىرىپ، ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىدا زور سىلكىنىش پەيدا قىلدى. ئۇ ئۆزىنى بۇ يەردە دۇنياغا قايتىدىن ئاپىرىدە بولغاندەك ھېس قىلدى. چۈنكى بۇ يەردىكى ئىپتىدائىي توغراقلىق، ئەگىم دەريا، تىلسىماتقا تولغان قۇم بارخانلىرى، ئەلئېھرامغا ئەندىز بولغان ئۇيغۇر دوپپىسى، سويلاپ تۇرىدىغان ئۆرۈم چاچلار، جاننى ئالىدىغان ئاھۇ كۆزلەرنىڭ تېگىدە ئۇ ئىزدىگەن تەبئىيلىك، قەدىمىيلىك، چەكسىزلىكنىڭ يارقىن شوللىرى جىمىرلاپ، ئۇنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرۇپ تۇراتتى، ئۇ يەنە بۇ يەردە مىسكىن، ئەمما لاتاپەتلىك بىر ئايالنىڭ ھاياتى بىلەن تونۇشتى. ئۇ ئايالنىڭ كۆزلىرى ئۆزى تونۇيدىغان كۆزلەرنىڭ ھېچبىرىگە ئوخشىمايتتى. ئۇ كۆز شۇنچىلىك تىنىق، شۇنچىلىك گۈزەل ئىدى. ئۇ كۆزلەردە گۈزەللىكنىڭ ۋاقىتسىز پايخان بولۇشىغا قارشىلىق كۆرسىتىشتىن تۇتىگەن ئىسيان ئوتلىرى يېنىپ تۇراتتى. ئۇ ئايالنىڭ كۆزلىرىدە ياش يوق ئىدى. ئەمما قەلبى ھەسرەت يېشىغا لىققىدە چىلىشىپ تۇراتتى. بۇ ياشلاردىن دېگىز ھاسىل بولۇپ، بۇ ناتۇۋان ئايالنى تۇنجۇقتۇرۇپ قويماقچى بولۇۋاتاتتى. ئۇ مۇزىكىدىن ياسالغان قولۇاق ئارقىلىق چەكسىز دېگىزدا ئايالغا قەدەممۇقەدەم يېقىنلاپ بارماقتا ئىدى...

مەن چۆچۈپ كەتتىم. ياق! ئۇ ئىزدەۋاتقان ئايال مەن ئەمەس. مەن نە قىممىتىدىن، نە گۈزەللىكىدىن سۆز ئېچىش مۇمكىن بولمايدىغان بىر تاشلاندۇق ئايال. ماڭا كەلگەندە گۈزەللىك ئەڭ زور دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان، مەندە بارى ئازاب ۋە كۆز ياش، جاراھەتلەنگەن قەلب. سېنى ئۇمىدسىزلەندۈرگۈم يوق ناتونۇش ئادەم، ئاۋارە بولما. مەن پەقەت باشقىلار تەرىپىدىن پۈرلەپ تاشلىۋېتىلگەن گۈلمەنكى، مەندە نە خۇش پۇراق، نە تەبئىيلىك يوق. مېنىڭ خاراب بولغان ھاياتىم ساڭا مەنسۇپ بولمىغىنىدەك، سەنمۇ ھەم بۇ يەرگە مەنسۇپ ئەمەس. كەت! تېخىمۇ يىراق جايلارغا بار، تەكلىماكاننىڭ ئىچكىرىسىگىچە كىر. بەلكىم سەن ئىزدىگەن گۈزەللىك، چەكسىزلىك شۇ يەرلەردە قۇم بارخانلىرىغا كۆمۈلۈپ يېتىۋاتقاندۇ. كىروران گۈزىلىدەك بىر قىز ئۆز ئارزۇلىرىنىڭ قۇمدەك چېچەك ئېچىشىنى كۈتۈۋاتقاندۇ. بەلكىم سەن ئۇ يەردىن مۇ ھالقىپ ئۆتۈپ كېتەرسەن، ئۆزۈڭ تەشنا بولغان نەرسىلەرنى داۋاملىق ئىزدەپ دۇنيانىڭ يەنە بىر چېتىگە بېرىپمۇ قالارسەن. ئەسلىدە مەيلى گۈزەللىك بولسۇن، مەيلى سۆيگۈ-مۇھەببەت بولسۇن، بۇ دۇنيادا چەكسىز نەرسە يوق. ئەمما ساڭا ئۇنداق دېيەلمەيمەن، سەن تەشنالىق بىلەن ئۇمىد ئىچىدە داۋاملىق ئىزدىگەن ۋاقىتنىڭ ئىلا ئاندىن ھاياتىڭغا يېڭى مەنە بېرەلەيسەن. سەن ئۇچۇن ئۇمىدنىڭ ئۇزۇلۇشى ھەممە نېمىنىڭ بەربات بولۇشىدىن دېرەك بېرىدۇ. مەن سېنىڭ بۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىڭنى خالىمايمەن، ئالدىڭغا قاراپ داۋاملىق مېڭىۋەر، چەكسىزلىككە سوزۇلغان يولدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر سەييياھسەن. ئەمما مەن ساڭا ئوخشىمايمەن، يو-

لىمىز ھەم بىر ئەمەس، مەن ئۇچۇن چەكسىزلىك مۇ مەۋجۇت ئەمەس. بۇلارنى چۈشىنىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. قارىغاندا يەنىلا مېنىڭ بۇ يەردىن كەتكىنىم دۇرۇستەك قىلىدۇ، مەن ماڭمىغۇچە سەن قوزغالمايدىغان ئوخشايسەن. بوپتۇ، مەن ئاۋۋال كېتەي، خەير-خوش!

* * *

مەن يەنە قاچتىم، شۇ قېچىشىمدا ئۇدۇل ياتقىمغا كېلىپ ئۆزۈمنى كارىۋاتقا تاشلىدىم. كۆز ئالدىمدا تولىمۇ چۈشىنىكسىز نۇرغۇن سايىلەر ئەگىپ يۈرەتتى. مەن ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ-قوغلاپ، ئاخىر ھالىم قالمىغاندا دورا ئىچىپ ئۇخلاپ قالدىم. ئەتىسى يەنە باردىم. سۈرىتىمنى ئەكىلىۋالمىسام بولمايتتى. شۇڭا باردىم. سۈرەتلەرنىڭ ھەممىسىدە ئىسكىرىپكا چېلىۋاتقان ئەر بار تەرەپ ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنغانىدى. مەن شۇنداق تاللىغان بولغىيمتتىم؟ سۈرەت ھەققەتەن كۆڭلۈمدىكىدەك تارتىلغانىدى. سۈرەتلەرگە قاراپ بىلىنەر-بىلىنمەس كۈلۈمسىرىدىم. بەلكىم چىرايىم ئۆزگەرمىگەندۇ، ئەمما قەلبىم كۈلۈمسىرەشكە تىرىشىۋاتاتتى. بۇگۈن يەنە ئىسكىرىپكا چېلىۋاتقان ئەرگە پەرۋا قىلماي ئۆتۈپ كېتەلمىدىم. چۈنكى ئۇ بۇگۈن مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان «دوست خېنىم»غا چېلىۋاتاتتى.

ئۇ مۇزىكىنى شۇنچىلىك ياخشى چالىدىكى، ناۋادا ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىگەن بولسام، ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىمىغان بولسام، مېڭە ئادەمنىڭ دېگىنىگىمۇ ئىشەنمەس بولغىيتتىم. ئۇ ھەقىقىي مۇزىكانت ئىدى. ئۇ جاپالىق مەشىق ئارقىلىق ئۇيغۇر مۇزىكىلىرىنى خېلى پىششىق ئىگىلىگەنىدەك قىلاتتى. مەن ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىم. ئۇنىڭ ئېگىز بويى كۆرۈنەرلىك پۈكۈلگەن، چىرايىنى چۈشىنىكسىز بىر خىل سوغۇنلۇق قاپلىغان. كۆزلىرى بۇگۈن نېمىشقىدۇر قان قۇيغانىدەك قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ بىر قىسىم ئۇيغۇر مۇزىكىلىرىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئورۇنلاش ماھارىتىنى ئىگىلەش ئۈچۈن نەچچە كېچىدىن بېرى ئۇخلىمىغانىدەك قىلاتتى. ئېنىقكى ئۇ ئۆزى ئىگىلىگەن بۇ مۇزىكىلارنى تۈنجى بولۇپ ماڭا ئورۇنلاپ بېرىۋاتاتتى. ئۇ شۇ ئارقىلىق مېنىڭ مەلۇم دەرىجىدە مۇئەييەنلەشتۈرۈشۈمگە ئېرىشمەكچى ئىدى. بىراق بۇنداق دېيىشكە نېمە ئاساسىم بار مېنىڭ؟ بىز ناتونۇش ئىككى ئادەم، ھېلىغىچە بىر-بىرىمىزنىڭ ئىسمىمۇ بىلىشمەيمىز. ئىككىمىز ئىككى دۇنيا-غا مەنسۇپ. ئەڭ ياخشىسى مەن كېتەي، كەلمەسكە كېتەي.

ئەتىسى راستىنلا بارمىدىم، خۇددى بىھوش دورىسى يېگەن ئادەمدەك خامۇشلۇق ئىچىدە كارىۋىتىمدىن چۈشمەي ياتتىم. ھېچنەرسە يېمىدىم، نېمىشقىدۇر پات-پات سائىتىمگە قارايتتىم. كەچ كىردى، تاقىتىم تاق بولدى. ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ ئۆزۈمنى سىرتقا ئاتتىم. سىرتتا سىم-سىم يامغۇر يېغىۋاتاتتى. پۈتۈن بەدىنىم چىلىق-چىلىق ھۆل بولۇپ كەتتى. «ئۇ يوق، يامغۇردا ئىسكىرىپكا چېلىش مۇمكىن ئەمەس» دەيتتىم. ئەمما يەنە مەنزىلگە ئالدىراپ-تىم. يامغۇر تېخىمۇ كۈچەيدى، مەن ئاخىر كۆڭۈلكە يېتىپ كەلدىم. ئەنە، ئۇ ئىسكىرىپكىنى يامغۇرلۇق چاپىنىنىڭ ئىچىگە يوشۇرغان پېتى ئۆزى ھەر كۈنى تۇرىدىغان ھېلىقى ئايلانمىدا مۆكۈلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. كېلىشىمگە ئۇ چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى ۋە مېنى كۆرۈپ دەرھال ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ يېنىدا ئېچىلمىغان بىر كۈلۈك بولۇپ، ئىسكىرىپكا يەنىلا قوينىدا ئىدى. ئۇ مېنىڭ بېرىپ كۈنلۈكنى ئېچىشىمنى، ئىككىمىزنىڭ بىرلىكتە يامغۇردىن پاناھلىنىشىمىزنى كۈتۈۋاتقانىدەك قىلاتتى. يامغۇردا قالغىنى باشقا ئىككى ئادەم بولغان تەقدىردىمۇ بەلكىم شۇنداق قىلار بولغىيتتى. ئەمما مەن ئۇنداق قىلالمىدىم. نېمىشقا كەلگەندىمەن دەپ پۇشايمان قىلدىم-يۇ، يەنە كەتمەي تۇرۇۋەردىم. شۇنداقتىمۇ دەرھال كەتمىسەم بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم.

تىم. ئۇنىڭ كۆزلىرى ماڭا «كەتمەڭ» دەيتتى، مەن ئاستا بېشىمنى چايقىدىم. «خۇددى سىزگە ئوخشاشلا مەنمۇ بىر دەردىمەن. ئىككى دەردىمەن بىر-بىرىمىزگە قاياش بولساق، بەلكىم بەختلىك مۇ بوپقالارمىز؟» دەيتتى ئۇنىڭ كۆزلىرى، مەن يەنە بېشىمنى چايقىدىم. ئۇ كۆزلىرىمدىن «شۇنداق، بىز ئىككىلىمىز دەردىمەن. ئەمما دەردىمىزنىڭ يىلتىزى بىر ئەمەس، بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا يېشىلمىگەن، يېشىلىشى ئەسلا مۇمكىن بولمىغان نۇرغۇن سىرلار بار. بىز خۇددى ئوتتۇرىدىكى بىر ئېقىنغا تەلمۇرۇپ تۇرسىمۇ، ئەسلا بىر يەرگە كېلەلمەيدىغان دەريانىڭ ئىككى قىرىغىغا ئوخشايمىز، شۇڭا ئاۋارە بولماڭ...» دېگەن جاۋابنى ئېنىق كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن كۆزلىرى يەنە قانداقتۇر بىر ئۈمىدلەر بىلەن «قانداق قىلسام سىزنى تۇتۇپ قالالارمەن؟» دەيتتى، «بۇنىڭغا ئىككىلىمىزنىڭ ئامالى يوق، مەن ئەمدى ھەرگىز كەلمەيمەن». بۇ جاۋابىمدىن كېيىنلا تۇيۇقسىز چاقماق چېقىپ، ھاۋا دەھشەت گۈلدۈرلىدى. بۇ تەبىئەتتىكى ھادىسىمۇ ياكى كۆزلىرىمىزدە روي بېرىۋاتقان ھالەتمۇ ئايرىيالمىدىم. مەن غەيرەتلىنىپ بۇ يەردىن ئاستا قوزغالدىم. ئۇ ئىسكىرىپكىنىڭ كامالچىسىنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى. كامالچە بولمىسا ئىسكىرىپكىنى چالغىلى بولمايتتى. بۇنىڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ئۇ مېنى ئەتمۇ بۇ يەرگە ئەكەلدۈرمەكچى، ئۆز سوئالىغا جاۋاب تاپماقچى ئىدى. كامالچىنى ئېلىپ قايتىپ كەلسەم، ياتاقدىشىم ساھىبجامال ھېلىراقتا كېلىپ نەرسە-كېرەكلىرىنى جايلاشتۇرۇۋاتقان ئىكەن. ئۇ كۆرمەستە كامالچىنى يوتقىنىمنىڭ ئاربىسىغا يوشۇرۇپ قويدۇم، بىز تىنچ-ئامانلىق سوراشتۇق.

— ئەجەب ياغدى بۇ يامغۇر، بىزنىڭ جەنۇبتا قۇرغاقچىلىق دەستىدىن مايسىلار، دەل-دەرەخلەر سولىشىپ، يەردىن چاڭ ئۆرلەپلا تۇرىدۇ. بۇ يەردە بولسا ئىش باشقىچە، ھاۋا بىر كۈندە نەچچە خىل ئۆزگەرگەن. ھە دېسىلا يامغۇر يېغىپ تەبىئەتتىكى چاڭلارنى، قەلبلەردىكى كىرلەرنى يۇيۇپ تۇرغان... ھەي! شۇنداق قىلىپ بۇ شەھەردە تۇرىدىغان كۈنلىرىمىزمۇ ساناقلىقلا قالدى - ھە؟

— شۇنداق، — مەن سۇسلا جاۋاب بەردىم.

— ھەي زۇبەيدە، سىزگە نېمە بولدى، ئاغرىپ قالمىغانسىز؟

— ياق، سەل چارچاپ قالغاندەك قىلىمەن.

— چارچايدىغان ياشقا يەتتۇق خان، — دېدى پاراڭخۇمار ساھىبجامال ئۇھسىنىپ قويۇپ، — يۈرتقا بارسامۇ كۆڭلۈم ئېچىلمىدى، بۇ يەرگە كەلسەم تېخى يۈرىكىم ئاغرىيدۇ.

زادى نەگە بېرىپ، نەدە تۇرىدىغان ئىشكىن تاڭ؟

* * *

ساھىبجامال ئىلگىرى ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىنى ماڭا سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دېگەنىدى:

— مەن ئىلگىرى ئازغان كارۋاندەك چۆل-جەزىرىدە نىشانسىز تېكىرقاپ يۈرگەن ئىكەنمەن. بىر قېتىملىق ئېزىش ۋە توغرا يولنى قايتىدىن تېپىۋېلىش سەرگۈزەشتىسى ماڭا ئۆزۈمنى تونۇتتى، قىممىتىمنى ھېس قىلدۇردى. قانداق ياشاش كېرەكلىكىنى ئۆگەتتى. نېمىنىڭ ساختا ھېسسىيات، نېمىنىڭ چىن سۆيگۈ ئىكەنلىكىنى بىلدۇردى. مەن ئاخىر ئۆزۈمگە ماس كېلىدىغان ھايات يولۇمنى تېپىۋالدىم. ھازىر باشقىلارغا نەپرەتلىنىپ يۈرمەيمەن. نەپرەتلىنىشكە توغرا كەلسە ئۆزۈمدىن نەپرەتلىنىمەن، چۈنكى بىراۋ مېنى شۇ يولدا مېڭىشقا قورال تەڭلەپ مەجبۇرلىغىنى يوق. مەن ئېرى، پەرزەنتى بار بىر ئايال تۇرۇپ، ئەدەپ-ئەخلاقنى، شەرم-ھايانى، ۋاپا، مەسئۇلىيەتنى تەرك ئېتىپ شۇ يولدا ئۆزۈم خالاپ ماڭغان ئىكەنمەن، ھەممىسى ئۆزۈمنىڭ شورى. ئېرىمنى ئالدىغاچقىلا ئاخىر ئۆزۈمۇ ئالداندىم. پۇشايمان، ھەسرەت، كۆز يېشى بىلەن روھىمنى پاكلاپ كېتەلمەيمەن، بۇ دۇنيادا ئۆزۈمنى-ئۆزۈم ئەيىبلەپ، ۋىجدان ئازابى تارتىپ

ياشاش — ماڭا بېرىلگەن جازا، شۇنداقلا مېنىڭ تارتقۇلۇقۇم ...

بۇگۈنمۇ ساھىبجامال ئىككىنىمىز خېلى ئۇزاق پاراڭلاشتۇق. قايسى تېمىدىلا بولسا ئۇ كۆپرەك سۆزلەيتتى. مەن ئاندا-ساندا ئاۋاز قو شاتتىم. ھەر يان چېچىلغان خىيالىمنى يىغىشقا بار كۈچۈم بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسەتتىم. ئۇ سۆزلەۋاتقاندا قۇلاق سېلىپ ئاڭلاۋاتقاندەك قىل غىنىم بىلەن دىققىتىم دەممۇدەم چېچىلىپ، تۈ-رۈپلا ئۇنىڭ نېمە توغرىسىدا سۆزلەۋاتقانلىقىنى-مۇ ئۇنتۇپ قالاتتىم. گەپ سورىسا مەڭدەپ تۇرۇپ قالاتتىم، ئۇنىڭ سوئال ۋە ھەيرانلىق ئەگىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئۆزۈمنى قاچۇراتتىم. بىر چاغدا ساھىبجامال مەندىن:

— ھە راست، سىڭلىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداق بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ ياخشى، ئاللىقاچان خەتەرلىك باسقۇچ-تىن ئۆتۈپ كەتتى، — دېدىم ۋە نەچچە كۈندىن بېرى سىڭلىمغا تېلېفون بېرىپ ئەھۋال سوراپ قويمىغىنىمدىن تولىمۇ خىجىللىق ھېس قىلدىم.

— بايرامدا نەچچە قېتىم تېلېفون ئۇرغان بولسامۇ ئۇلانمىدى. بايرامنى قانداقراق ئۆتكۈز-دىڭىز؟ — دەپ سورىدى ساھىبجامال يەنە.

— ئادەتتىكىچە، — قىسقىلا جاۋاب بەردىم.

— ھەي، — دېدى ساھىبجامال ئېغىر خور-سىنىپ، — سىز ماڭا ئوخشىمايسىز. بەختلىك ھەم خاتىرجەم ئائىلىڭىز بار. سىز مۇشۇ ئەخلا-قىڭىز ھەم پاكلىقىڭىز بىلەن بەختلىك بولالمايسىز. ئاللاھتىن ئادالەتسىزلىك بولىدۇ، — بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرىكىم چىممىدە قىلدى. نې-مىشقىكىن ئۇنىڭغا دەردلىرىمنى ئاشكارا قىلغۇم كەلمىدى. دەردكە دەرد قوشۇلسا ئاقىۋە-تى نېمە بولماقچى؟ ساھىبجامال سۆزىنى داۋام-لاشتۇردى، — سىزگە دېسەم، بايرامدا يۇرتقا بار-غاندا ئېرىم يارىشىپ قالايلى دەپ كەپتىكەن، مەن قوشۇلمىدىم.

— نېمىشقا؟

— مەن بەرىبىر ئېرىمگە يۈز كېلەلمەيمەن، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى بىر ئۆمۈر گۇناھكاردەك ھېس قىلىمەن. شۇنداق تۇرۇپ يەنە بىللە ياشى-غانىنىڭ نېمە پايدىسى؟

— نېمىلا دېگەنبىلەن قىزىڭىز شاھناز بار ئەمەسمۇ؟

— قىزىمنى ئويلىسام ھازىرلا يارىشىۋالغۇم بار. ئۇنىڭغا يۈرىكىم چىدىمايدۇ، ئەمما نېمە ئامال؟

سىز ھەمىشە «بۇ جاھاندا ئامال قىلغىلى بو-لىمايدىغان ئىش يوق» دەيتتىڭىزغۇ. بىر قېتىم خاتا-لاشقان ئادەم بىر ئۆمۈر جازالىنىشى كېرەكمۇ ئەمدى؟ نېمىلا دېگەنبىلەن سىزنىڭ قەلبىڭىز پاك.

— تېنى بۇلغانغان ئايالنىڭ قەلبىنى پاك دېسە كىم ئىشىنىدۇ زۇبەيدە؟ قەلبىنىڭ پاكلىقى بىلەن تەنىنىڭ پاكلىقى بىرلەشمىلا ئاندىن ئۇ ھەقىقىي پاكلىق ھېسابلىنىدۇ. تېنى پاك، قەلبى ناپاك ياكى قەلبى پاك، تېنى ناپاك دېگەندەك ئۇقۇملارنى يېشىپ ئولتۇرغۇم يوق. ھازىر بىرەرسى ماڭا يې-قىنلاشمىلا ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا كۆز سالى-مەن، كۆزلىرىم ئۆتكۈر، قەلبىم سەزگۈر بولۇپ كەتتى، مەن ئازغۇنلۇقىنىڭ تەمىنى تېتىپ باقتىم، ئۇ بەكلا تاتلىق، ئەمما زەھەرلىك بىر مېۋىگە ئوخشايدىكەن. مەن بۇ زەھەر بىلەن ئېرىمنى كاردىن چىقىرىشنى خالىمايمەن. ئېرىم مەندىن بۇنداق ۋاپاسىزلىقنى كۈتمىگەندى. ئۇ مېنىڭ كەچمىشلىرىمدىن بىخەۋەر. مەن بۇ ياقتا ماڭ-غاندا ئۇ: «مەن سېنىڭ بىلىم ئاشۇرۇشۇڭغا قارشى ئەمەس، قانچىلىك ئوقۇغۇڭ بولسا شۇنە-چىلىك ئوقۇغىن. ئەمما بۇنىڭ ئۈچۈن نىكاھتىن ئاجرىشىشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى؟» دېگەندى. بىر ئەرنىڭ ئەمرىدە تۇرۇپ، يەنە بىر ئەرگە كۆڭۈل بەرگەن سەۋەنلىكىم ئازكەلگەندەك، نې-كاھتىن ئاجراشماي تۇرۇپ، بۇ سەۋەنلىكىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ يۈرىدىغان خاتالىقنى قايتا سادىر قىلغۇم كەلمىدى. ھېلىمۇ ئېرىمنىڭ چىرايىغا

تىك قارىيالماي يۈرۈۋاتقىنىمغا نىكەم. ئەسلىدە ئۇمۇخىلىلا ياخشى بىر ئادەم ئىدى، مەن سۆيەل مىگەنلىكىم ئۈچۈنلا ئۇ ناچار ئادەم بولۇپ قال مايدۇ - دە. لاياقەتلىك ئەر بولالمىسىمۇ، مەسئۇ لىيەتچان بىر دادا بولالايتتى. گەرچە ھېلىقى ئەر بىلەن بولغان ئىشنىڭ ئوڭغا تارتمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسامۇ يەنىلا تەتۈرلۈك قىلىپ ئاجراش قانتىم. بۇنداق قىلىشتىن مەقسەت بىر تەرەپتىن، كېيىن تارتىدىغان ۋىجدان ئازابىمنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئېرىمنىڭ مەندىن ئايرىلىپ، كۆڭلىدىكىدەك بىرەرسىنى تېپىپ تۇرمۇشىنى قايتىدىن باشلىۋېلىشىغا شارا ئىت يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن ئىدى. ئۇنىڭمۇ ماڭا ئوخشاش سۆيۈش ۋە سۆيۈلۈش ھوقۇقى بار ئىدى. ئەمما ئۇ ھېلىغىچە باشقا بىرسىنى تاپماي، مېنىڭ يولۇمغا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. «بۇ دۇنيادا سەندىن باشقىنى سۆيەلمەيمەن» دەيدۇ. ئېيتقا زۇبەيدە، مەن ئەمدى قانداق قىلاي؟

— دېدىمغۇ، بۇ دۇنيادا سىزگە ۋاپا قىلىدىغان ئاشۇ ئەردىن باشقىسى بىكار. باشقىنى ئويلىما غاندىمۇ قىزىڭىز ئۈچۈن ھەممىنى قايرىپ قويۇپ يارىشۇېلىڭ، — دېدىم مەن.

— ماڭا قاراڭ زۇبەيدە، — دېدى ساھىبجامال، — ناۋادا ئېرىمنىڭ ئورنىدا سىز بولغان بولسىڭىز مېنىڭ ئاشۇ ۋاپاسىزلىقىمنى كەچۈرەلەرمىدىڭىز؟

مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدىم. «راست، مەن كەچۈرەلەرمەنمۇ؟» ئارىمىزدا ئېغىر سۈكۈنات خېلى بىر ھازا ھۆكۈم سۈردى.

— بولدى زۇبەيدە، جاۋاب ئىزدەپ بەك زورۇقۇپ كەتمەڭ، سىز كەچۈرگەن بىلەن مەن ئۆزۈمنى ئۆزۈم كەچۈرەلمەيمەن. مەن قىلغان ناپاك ئىشنى سىزنىڭ بىلىپ قالمىغىنىڭىز ئۈچۈنلا مەن پاك ھېسابلىنىپ قالمايمەن، باشقىلارنىڭ كەچۈرۈشى كەچۈرمەسلىكى بىر مەسىلە، ئۆز ۋىجدانىغا يۈز كېلىش - كېلەلمەسلىك يەنە بىر مەسىلە.

— ناۋادا، — دېدىم مەن خىلىدىن كېيىن، — مەنمۇ سىزگە ئوخشاش ئائىلەمدىن چىقىپ كەتسەم، مەن بىلەن بىر ئۆمۈر ھازىرقىدەك بىللە ئۆتۈشكە قوشۇلارسىزمۇ؟ ئىككىمىز خۇش بولساق تەڭ كۈلۈپ، قايغۇرساق تەڭ ياش تۆكۈپ بىللە ياشىساق دەيمەن.

— جۆيلۈمەڭ، سىز ماڭا ئوخشمايسىز. سىز ئائىلىسىدىن چىقىپ كېتىدىغان نادان ئاياللاردىن ئەمەس، ئۇنداق بىمەنە ئىش مەن بىلەنلا كەتسۇن!

يۈرىكىمگە يەنە يىغا ئولاشتى. يوتقانىنى قاماللاپ بېشىمغا تارتتىم. بۇ كېچە ئۇيقۇ دورىسىنىمۇ يېمىدىم. مەن ئەستايىدىل ئويلىنىشقا، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلار بارەڭ ھېس قىلاتتىم. ئەمما خىياللىرىم ئۈزۈك سىزىقلارەڭ بىر-بىرىگە زادىلا ئۇلاشمايۋاتاتتى. سۇل تانىنى كەچۈرەلمەمدىم؟ بىز يەنە بىرگە ئۆتەلەمدۇق، يوق؟ دېگەنلەرنى ئويلىماقچى بولاتتىم. ئەمما يىراقتىن ئاڭلانغان مۇزىكا ئاۋازى سۇلتانىنى خىيالىمدىن قوغلاپ چىقارماقچى بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن دىققىتىمنى يىغىپ مۇزىكىغا قۇلاق سالاتتىم. ئەمما مۇزىكىمۇ بىردەمدىلا ئەينەك پارچىلىرىدەك ھەر يان چېچىلىپ كېتەتتى. ھەر بىر پارچىسىدا سۇلتاننىڭ سىماسى پەيدا بولاتتى. ئۇنىڭ چىرايىغا زەن سېلىپ قارايدېسەم، ئۇ بارا-بارا غۇۋالىشىپ، ئاخىر پۈتۈنلەي يوقاپ كېتەتتى. شۇ ھالەتتە يېتىپ كېچە بىر چاغلاردا ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەتىسى ئويغانسام يامغۇر توختاپ، ھاۋا بۇلەكچىلا ئېچىلىپ كېتىپتۇ. بالكونىنىڭ دېرىزىسىنى ئېچىپ قويۇپ يىراق-يىراقلارغا قارىدىم. بۇ يەردە تۇرۇپ يۇرتۇمنىڭ قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى بىلەلەيتتىم، ئەمما مۇزىكا چالىدىغان ھېلىقى ئەرنىڭ يۇرتىنىڭ قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى ئىلغا قىلالمىدىم. چۈنكى ئۇ مەن ئۈچۈن خۇددى خىيالىي چۈشتەك، كۆز ئالدىمدا تۇتۇق بىر ھالەتتە لەيلەپ تۇراتتى - يۇ، يەنە ئارقىدىنلا رېئاللىقىمدا ئەسلا

مەۋجۇت بولمىغان بىر مەۋھۇم نەرسىدەك، توغرا-راقى، قارىسام كۆرۈنگىنى بىلەن بىردەمدىن كېيىن-لا تارقىلىپ كېتىدىغان تاماكا ئىسىدەك تۈيۇ-لاتتى. شۇڭا، ئۇنىڭ قەيەردە تۇرىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىشتىن ۋاز كېچىپ كارىۋىتىمغا چىقىپ ياتتىم، نەدە بولسا بولمامدۇ؟ ئىشقىلىپ ئۇنىڭ ئورنى مېنىڭ قەلبىمدە ئەمەس.

ساھىبجامال سىرتقا چىقايلى دېۋىدى، مەن-جەزىم يوقلۇقىنى باھانە قىلىپ تۇنجى قېتىم ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدىم. بازارغا چىقىپ نېمە قىلىمەن؟ مەن مەھرۇم بولغان نەرسىنى با-زاردا ساتمىسا يا؟

— زۇبەيدە، سىز باشقىچىلا بوپ قاپسىز، راستتىنلا ئاغرىپ قالدىڭىزمۇ؟

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم.

— نەرىڭىز ئاغرىۋاتىدۇ؟ دوختۇرخانىغا بارا-لىمۇ؟ — دېدى ئۇ. ئۇنىڭغا كۆكرىكىمنى كۆر-سىتىپ تۇرۇپ، «ماۋۇ يېرىم ئاغرىۋاتىدۇ» دېمەك-چى بولدۇمىدۇ يەنىلا:

— چوڭ ئىش يوق، يېتىپ ئارام ئالساملا ياخشى بولۇپ كېتىمەن، — دېدىم. ئۇ ماڭا مېھ-رىبانلىق نەزىرى بىلەن بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

— ھەرقانداق ئىش بولسا بەك ئىچىڭىزگە ئېلىپ كەتمەڭ. ھاياتتىكى بەزى ئىشلارنى «ئەر-زىمەيدۇ» دېگەن بىر ئېغىز سۆزگە يىغىنچاقلىيا-لىساقلا كۆڭلىمىز بىرئاز ئەمىن تېپىپ قالىدە-كەن، — دېدى ئۇ. مەن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسە-رىدىم. ئەمما بۇ كۈلۈمسىرىشىمنىڭ ھېچ بىر چىرايلىق چىقىمغىنى ئۆزۈمگىمۇ ئايان ئىدى. قەلبى يىغلاۋاتقاندا ئۆزىنى كۈلكىگە مەجبۇرلاش-نىڭ نەقەدەر قىيىن ئىش ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدىم.

ساھىبجامال چىقىپ كەتتى، مەن يالغۇز قالدىم، خۇددى ئازابقا چىلىشىپ تۇرغان بۇ دۇنيا-دا بىر ئۆزۈملا يەككە-يېگانە قالغاندەك. ئادەتتە دەم ئېلىش كۈنلىرى ئىككىمىز بىللە چىقىپ بازار ئايلىناتتۇق. ئەڭ كۆپ باردىغان يېرىمىز كىتابخانىلار ئىدى. ئۇرۇمچىدە دىسكو كۈلۈبى، رېستوران دېگەنلەرنى بىلمىگىنىمىز بىلەن، بىز بىلمەيدىغان كىتابخانا يوق ئىدى. بەزىدە مەكتەپ قىرائەتخانىسىدا ئىككىمىزنىڭ تۇننى تاڭغا ئۇلىغان چاغلىرىمۇ بولغان. بىزدەك ئائىلە-سىدىن، ئېرىدىن ئايرىلىپ كەلگەن ئاياللارنى ئۇندىق-مۇندىق سورۇنلارغا، ئۇچرىشىشلارغا چىللايدىغانلار چىقىپ تۇراتتى. بىز ئۇلارنى تىل-لىمايتتۇق، سىلكىمەيتتۇق، ئەمما چىرايلىق گەپ-سۆزلەر ۋە كەسكىن ئىپادىلەر بىلەن رەت قىلاتتۇق، ساھىبجامال بەزىدە تولىمۇ قىزىقارلىق گەپلەرنى قىلاتتى.

— ماڭا قاراڭ زۇبەيدە، — دەيتتى ئۇ، — بىر نەچچە ئەر توپلىشىپ تۇرغان بولسا، بىز ئۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتسەك، بىرەرسىمۇ بىزگە دىققەت قىلمىسا، سىز بۇنى نورمالسىزلىق دەپ قارىمامسىز؟

— دىققەت قىلسا نېمە بولماقچى؟ يەنە بىر تالاي كۆڭۈل ئاغرىقى چىقار شۇ.

— ئۇندىق ئەمەس، مېنىڭ ئەڭ قورقىدىغىنىم باشقىلارنىڭ ماڭا پەرۋاسىز قارىشى. بۇ مېنىڭ سېھرىي كۈچۈمنى پۈتۈنلەي يوقاتقانلىقىمدىن دېرەك بېرىدۇ. مەن ھەر ۋاقىت ئەرلەرنىڭ دىققەت نەزىرى ئىچىدە تۇرسام دەيمەن. سىز بۇنى ھاياتنىڭ بىر قىزىقى دەپ قارىمامسىز؟

— ياق! مەن بۇندىق مۇشۇك بىلەن چاشقان ئو-يۇنى ئويناشتىن بىزار.

— ھەي، قارىغاندا مەن ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بارلىق ئاجىزلىقلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان ناچار ئايال بولسام كېرەك.

— ئۇندىق ئەمەس ساھىبجامال، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن. ناۋادا ئەر كىشى بولغان بولسام، بۇ دۇنيادا سىزدىن باشقىغا قارىمايتتىم، سىزنى ئۆزىڭىز كۈتكەندىنمۇ ئاشۇرۇپراق سۆ-يەتتىم ۋە سۆيگۈ زەنجىرى بىلەن ئۆزۈمگە مەھكەم باغلىۋېلىپ، باشقا ئەرگە نەزەر كۆزىنى-

مۇ سالماس قىلىۋېتەتتىم.

ــ ئەپسۇسكى، سىز ئەر كىشى ئەمەستە. ھەي، «يارىم ئۇچۇن تاياق يېدىم بىر مىڭ ئالتە يۈز، يەنە يېسەم شۇنچە يەرمەن جېنىم قارا كۆز» دېيەلەيدىغان ئەرلەر ھازىرمۇ بارمىدۇ؟

ــ ھازىر ئاشۇ تاياقنى ئەرلەر ئەمەس، بىز ئاياللار يەۋاتمامدۇق، ــ دېدىم مەن. ئۇ كۆزلىرىمگە قاراپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى، ــ ساھىبجامال، ــ دېدىم مەن، ــ بىز ئەرلەردىن ئەنە شۇنداق يېتۈك مۇھەببەتنى كۈتكەنگە ئوخشاش، ئۇلارمۇ بىزدىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۈتىدۇ. ئۇلارنىڭ ۋاپاسىزلىقى، تۇتۇرۇقسىزلىقى سىزنى يىرگەندۈرگەنگە ئوخشاشلا، سىزنىڭ ئەرلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىشقا ئۇرۇنۇشىڭىزنىڭ ئۇلاردا كۈچلۈك نەپرەت قوزغايدىغانلىقىنى بىلمەمسىز؟

ــ زۇبەيدە، بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ مېنى چۈشەنمەيدىغاندەك گەپ قىلىسىزغۇ. مەن ئۇلارنى ئۆزۈمگە جەلپ قىلىشقا ئۇرۇنمايمەن. ئەمما سىزگە دېسەم، بەزى ئەرلەر ئاياللارنى ئىنىدەككە كەلتۈرۈشنى ياشاشتىكى بىردىنبىر مەقسەت قىلىۋالغان. مەن دەل شۇنداق ئەرلەرنى رەت قىلغان چاغدىكى ھۆزۈرنى بۇ دۇنيادا باشقا يەنە بىر نەرسىدىن ئالالىشىم ناتايىن. ئۇلار سىزگە تەلەپ قويۇپ يېلىنغىلى تۇرغاندا جاھاندىكى شېرىن گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى تۆكىدۇ، تۇرقى شۇنچىلىك بېچارە. ھەيران قالمىسىز، ئەسلىدە بۇ گەپلەر ئۇلارنىڭ نەچچە يىللاردىن بېرى ئۆزىنىڭ ئوتتەك سۆيگۈسىگە تەشنا بولۇپ تۇرغان ئاياللىرىغا دېيىشتىن ئىبارىنپ يىغىپ قويغان گەپلىرى. سىزدىن ئايرىلسام ياشىيالمايمەن دەيدۇ تېخى ھېلىلا ئۆلۈپ قالىدىغاندەك. ئەمەلىيەتتە ئۇ بىز بىلەن تونۇشماستىمۇ ياشاپ كەلگەن، بىز بولمىساقمۇ يەنە ياشاۋېرىدۇ. ئۇ گەپلەرنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئاڭلايمەن. ئۇلارنىڭ رەت قىلىنغان چاغدىكى ھالىتىنى كۆرسىڭىز تېخىمۇ ھەيران قالمىسىز.

بايام تېخى سىزنى سۆيىمەن دېگەن ئەر رەت قىلىنىش بىلەنلا جۇڭىسىنى تەتۇر كىيىدۇ. بەزىلىرى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا سىزگە تۆھمەت ئوقى ئاتىدۇ. ئەجابا، ئۇلار نېمە دېسە بىز خوش-خوش دەپ تۇرۇشىمىز كېرەكمۇ؟ بىز ئۇلارنىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغان ئويۇنچۇقى ئەمەسقۇ ئاخىر. شۇڭا دەيمەن، ئاياللار بىلەن ناتوغرا مۇناسىۋەتتە بولۇشنىلا مەقسەت قىلىپ يېقىنلاشقان ئەرلەر مەيلى قانچە بىللىملىك، قانچە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئەڭ رەزىل ئادەمدۇر. بۇنداق ئادەملەر ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ قەدىرلەشنى بىلمەيدۇ. «مەن ئېرى بار ئايال» دېسىڭىز، «مەن دەل ئېرى بار ئاياللارنى ياخشى كۆرىمەن، ئۇلار پاكىز» دەيدۇ. قاراڭ، شۇمۇ گەپمۇ؟ ئۇلارنىڭ ئايالىغا يەنە بىر ئەر شۇنداق دەپ سالسا، ئۇلار قانداق قىلار؟ ئەسلىدە ئەركەك بولغان ئىكەن، باشقا بىرسىنىڭ ئىلكىدىكى ئايالغا يېقىن يولماسلىقى، بارلىق ئەرلەر بىر-بىرىنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى قوغدىشى، بىلىپ-بىلمەي تاپتىن چىقىۋاتقان ئاياللارنى ئۆز پەزىلىتى بىلەن ھېيىقىتۇرۇپ توغرا يولغا باشلىشى كېرەك ئىدى.

ــ مۇشۇ كۈنلەردە ئىنسانشۇناسلىقنى تەتقىق قىلىۋاتامسىز ياكى گۈناھ تۈيغۇسىنىڭ چەك-چېگراسىنى ئايرىۋاتامسىز؟

ــ سىز مېنى بۇنداق قىلىشقا سالاھىيىتىڭ توشمايدۇ دېمەيدىغانسىز؟ مېنىڭمۇ بىر قېتىم ئازغىنىم راست. ناۋادا ئاشۇ ئازدۇرغۇچى ئەر بولمىسا مەن ئۆزۈمچىلا ئېزىپ قالارمىدىم؟

مەن ئۇنىڭ ئوچۇق-يورۇق مىجەزىنى ياقتۇراتتىم، بەزىدە ئۇنىڭ بىر-بىرىگە پۈتۈنلەي زىت كېلىدىغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ قايمۇقۇپلا قالاتتىم. بىر قارىسام ئۇنى تولۇق چۈشىنىدىغاندەك، يەنە بىر قارىسام زادىلا چۈشەنمەيدىغاندەك ھېس قىلاتتىم. نېمىلا بولمىسۇن ئۇنىڭ گاھ تاغدىن، گاھ باغدىن سۆزلەشلىرى ماڭا ھامان يېڭىلىق تۇيغۇسى بېرەتتى. ئۇنىڭ بىلەن ياتاقداش بولغىنىمدىن شۇنچىلىك مىننەتدار ئىدىم. ئىك

كىمىز ئۈچ يىللىق ئوقۇش ھاياتىمىزدا نۇرغۇن ئىشلارغا يولۇقتۇق، نۇرغۇن مەسىلىلەرنى بىر لىكتە ھەل قىلدۇق. نۇرغۇن تېمىلاردا مۇنازىرە لىشىپ، نۇرغۇن ئورتاقلىقلارغا ئىگە بولدۇق. بەزىلەر ئاددىي كۆزى بىلەن قارىغان ئىشلارغا بىز ئەقىل كۆزىمىز بىلەن قاراشنى، ئۇدۇل نۇقتا بويىچىلا ئەمەس، بەلكى يەنە يايما شەكىلدە تەپەككۇر قىلىشنى ئۆگەندۇق. شۇ جەريانداا مەن جەمئىيەتتىكى بەزى كىشىلەرنىڭ ئەخلاقتىن خىلىلا چەتنەپ كەتكىنىنى، ئۇلارنىڭ روھىي جەھەتتىن جىددىي قۇتقۇزۇلۇشقا موھتاج ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەنىدىم. ئەمما ئېرىمنى باشقا بىرسىنىڭ تارتىپ كېتىشىنى ئويلىماپتىمەن. ئەجەبا، ئېرىم ۋە مەنمۇ مۇشۇ جەمئىيەتنىڭ ئىچىدە ئەمەسمىدۇق؟ ئەجەبا، ئاشۇ تەسىرلەرنىڭ بىزگە يۇقمايدىغانلىقىغا مۇكىنمىدى؟ مەن بۇلارنى نېمىشقا بالدۇرراق ئويلىمىغانىدىمەن؟ ئاھ خۇدا، نېرى تۇر بولمىغۇر خىياللار! ئەستا، نېمىشقىمۇ سائىبجامال بىلەن بىللە چىقمىغانىدىمەن، ئۇ رەنجىگەنمىدۇ؟ ئەمما بۇگۈن راستىنلا سىرتقا چىققۇم يوق ئىدى. يالغۇز قېلىپ يا بىر كىتاب ئوقۇمىدىم ياكى بىرەر ئىش قىلمىدىم. كارىۋىتىمغا چىقىپ كۆزلىرىمنى چىڭ يۇمۇپ ياتتىم. قولۇمدا ھېلىقى كامالچە بار ئىدى. ئۇنى ئاپىرىپ بەرمىسەم ھېلىقى ئەر مۇزىكىسىنى چالالمايتتى. ئېلىپ بارسام... ئۇنىڭ نېرىسىنى ئويلاشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. سۇكۇتلىرىم ۋاقىتتىن رەھىمسىزلىك بىلەن قىساس ئالماقتا، ۋاقىتنىڭ ھەر بىر مىنۇت، سېكۇنتى غەلىتە مەخلۇققا ئايلىنىپ قەلبىمنى غاجىلىماقتا ئىدى، «بارغىن» دەيتتى بىر ئۇنلۇك ئاۋاز، «بارساڭ بولمايدۇ» دەيتتى يەنە بىر ئاۋاز. ئورنۇمدىن تۇرۇپلا ماڭماقچى بولاتتىم، ئەمما كارىۋاتقا مىخلىنىپ قالغاندەك يەرگە چۈشەلمەيتتىم. ئاستا-ئاستا كەچ كىردى. بۇگۈننى ئۆتكۈزەلمىلا ئەتە ھېچقانداق چاتاق چىقمايدۇ دەپ ئويلايتتىم. سائىبجامال قايتىپ كەلدى. ئۇ ماڭا بىر مۇنچە نەرسىلەرنى ئالغاچ كەپتۇ. ئۇ خۇددى ياتاقتىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇۋەتسە بولمايدىغاندەك يەڭگىل ھالدا شىپىرلاپ ماڭاتتى، پەس ئاۋازدا سۆزلەيتتى. مەن ئۇنىڭ زورلاشلىرى بىلەن بىر تال بانان، بىر تال ئاپېلسىن يېدىم. ئۇ كارىۋىتىمنىڭ بېشىدا بىر كىتابنى قويۇپ قويدى. كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا قارىسام «يېڭى ھايات» دېگەن كىتاب ئىكەن. ئۇ قولىنى پېشانەمگە قويۇپلا چۆچۈگەن ھالدا:

— ئوتتەك قىزىپ كېتىپسىزغۇ؟ ياتسام ئوڭۇشلىپ كېتىمەن دېسەڭىز راستىمكىن دەپتىمەن. چاپسان ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ! دوختۇرخانىغا بارايلى، — دېدى.

— ھېچ ئىش يوق، ئەتىلا ياخشى بوپ كېتىمەن، مەندىن ئەنسىرىمەڭ، — دېدىم. ئۇ ئۇنى دەپمۇ، بۇنى دەپمۇ مېنى كارىۋىتىمدىن تۇرغۇزالمىغاندىن كېيىن، ئارتۇق گەپ-سۆز قىلمايلا كارىۋىتىمغا چىقىپ مېنى مەھكەم قۇچاقلىدى، دوستلۇق مېھرىدە ئىللىغان قەلبىم ئاستا-ئاستا تىنچلىنىشقا باشلىدى.

ئەتىسى لېۋىمنى چىشلەپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم. چۈنكى بۇگۈن دەرس باشلىناتتى. كۇنبويى ئالدىراشچىلىق ئىچىدىلا يۈردۇق. مەن گاراڭلىقتىن تېخىچە ئوڭشىلىپ كېتەلمىگەنىدىم. كىملەردۇر سالام قىلاتتى، ئەھۋال سورايتتى، مەنمۇ جاۋاب بېرەتتىم. كۇلۇمسىرىمەكچى بولاتتىم. ئەمما جاۋغايلىرىم تارتىشىپ قالاتتى، چۈنكى ھەممىلا ئادەم ئېرىمنىڭ مېنى تاشلىۋەتكەنلىكىنى بىلىدىغاندەك، ئۇلار مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، ھېچكىمنىڭ چىرايىغا تىك قارىيالمايتتىم. ھېلىقى كۆزۈڭ تامان بارغۇم كېلەتتى، چۈنكى ئۇ يەردە كىم ئىكەنلىكىنى، نەدە ياشايدىغانلىقىنى ئەسلا بىلمەسمۇ، گۈزەللىكىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ تۇرۇپ سۆيىدىغان تەبىئەتنىڭ ئەركە بالىسى مېنى ساقلاپ تۇراتتى. بىر ئادەمنىڭ كۇتۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشنىڭ ئۆزىمۇ كىشىگە مەلۇم

تەسەللى ۋە ئارامچىلىق بېغىشلايدىكەن. ئەمما بۇلار يالغۇزلۇقتا، غېرىبلىقتا پەيدا بولغان شۇنچىكىم بىر خىيال ئىدىكى، بۇ خىياللار مېنى كۆۋرۈك يېنىغىلا ئېلىپ بارالمغىنى بىلەن، كۆۋرۈكنىڭ ئۇ تەرىپىگە باشلاپ بارالمايتتى، كۆۋرۈكنىڭ ئۇ تەرىپى مەن ئۇچۇن تولىمۇ مەۋھۇم بىر دۇنيا ئىدى.

ئۇنداق چۇشىنىكسىز دۇنيادا، چۇشىنىكسىز ئادەملەر ئارىسىدا يەنە قانداق قىسمەتلەرگە دۇچار بولۇشۇمنى كىم بىلىدۇ؟

شۇنداق قىلىپ بۇ كۇنمۇ ئۆتۇپ كەتتى. مەن مەكتەپتىن ئۇدۇل ياتقىمغا قايتىپ كېلىپ، ساھىبجامالنىڭ سوئال نەزىرىدە تىكىلگەن كۆزلىرىدىن ئۆزۇمنى قاچۇرغان ھالدا يېتىپ قالدىم. يوتقىنىمنىڭ ئىچىدە ھېلىقى كامالچە بار ئىدى. كامالچە بىردە چوكا مۇزدەك سوغۇق ئېقىم تارتىپ مېنى مۇزلاتسا، بىردە قىزىق تۆمۇردەك قولۇمنى كۆيدۇرۇپ پۈتۇن بەدىنىمگە ئىسسىق ھارارەت بېرەتتى. دەرۋەقە، مەن گاھ قىزىپ، گاھ سوۋۇپ ناھايىتى تەستە ئۇخلىدىم. كېچىسى بىر چۇش كۆرۈپتىمەن، چۇشۇمدە ساقال-بۇرۇتلىرى ئۆسۈپ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشقان، ئورۇقلاپ كەتكەچكە بويى بۇرۇنقىدىن ئېگىزلەپ قالغاندەك كۆرۈنىدىغان سۇلتان بىلەن ئىككىمىز يانمۇيان مېڭىپ، بالىلارنى ئەكەلگىلى بارىمىز دەپ كېتىۋاتقۇدەكمىز. قولۇمدىكى كامالچىنى ئۇنىڭدىن يوشۇرۇپ بىر يەرلەرگە تېقىشتۇرغۇدەكمەن، ئۇ مەندىن پات-پات «نېمە قىلىۋاتىسەن؟» دەپ سورىغۇدەك. مەن «ھېچ... ھېچنېمە... »دەپ دۇدۇقلىغۇدەكمەن، ئۇ يەنە پەرۋاسىز مېڭىۋېرىپتۇ. ئاخىر مەن يوشۇرۇۋېلىشتىن بىزار بولۇپ كامالچىنى ئوچۇقلا كۆتۈرۈپ ماڭغۇدەكمەن، ئۇ مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ھېچنېمە دېمەپتۇدەك. مەن ئىچىمدە «ھەي ناكەس، قولۇمدىكى نەرسىنى ئېلىپ سۇندۇرۇۋەتسەڭ بولمامدۇ؟» دېگۇدەكمەن. كېيىن يەنە ئۆزۇمچە خىجىل بولۇپ كامالچىنى بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇپتىمەن. بالىلارنى ئېلىپ ئۆيگە ئاپىرىپ قويغاندىن كېيىن كامالچىنى ئىزدەپ كەلسەم، يوشۇرۇپ قويغان يېرىمدىن تاپالمىغۇدەكمەن، ئىزدەپتىمەن، ئىزدەۋېرىپ ھېرىپ چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈپ ئويغىنىپ كېتىپتىمەن. ھېلىقى كامالچە يەنىلا قولۇمدا تۇراتتى، چۇشۇمنى قايتا-قايتا ئويلاپ تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىمىدىم. نەچچە كۇندىن بېرى سۇلتاننى ئويلاشتىن ئۆزۇمنى قاچۇرۇپ يۇرگەنىدىم. ئۇ نېمە دەپ مېنىڭ چۇشۇمگە كىرىپ يۇرىدىغاندۇ؟ بالىلىرىم قانداقراق تۇرۇۋاتقاندۇ؟ توۋا، چۇشۇمدە سۇلتاننىڭ چىرايىنى شۇنداق ئېنىق كۆردۇم، ئەمما بالىلارنى ئەكەلگىلى بارىمىز دەپ ماڭغان تۇرۇقلۇق ئۇلارنى كۆرمەپتىمەن، نەدىن ئەكىلىدىغىنىمىزمۇ ئېنىق ئەمەس. بالىلارنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇپ كەلدىم دېگۇدەكمەن، ئەمما ئۆينىمۇ، بالىلىرىمنىمۇ كۆرمەپتىمەن. ئۆيۇمدىكى بىرەر مەنزىرە ياكى بالىلىرىمنىڭ چىرايى غىل-پال بولسىمۇ چۇشۇمدە زاھىر بولماپتۇ. بۇ زادى نېمە ئىش؟ بىردىنلا يۇرىكىمگە نەشتەر ئۇرۇلغاندەك بىئارام بولۇپ زادىلا چىدىيالمىدىم. ئاھ بالىلىرىم، نەچچە كۇندىن بېرى يۇرىكىمنى شۇنچە ئەزگىنى داداڭلارنىڭ ۋاپاسىزلىقىلا ئەمەس، بەلكى سىلەرگە بولغان سېغىنىش ئازابى ئىكەن ئەمەسمۇ. سىلەرنى بەك سېغىنىدىم. نېمىشقىمۇ سىلەرنى ئۆزۇم بىلەن بىللە ئېلىپ كەلمىگەندىمەن؟ ئۇماق قوزىلىرىم، سىلەرنى تاشلاپ كەتكەن ۋاپاسىزلىقىمنى كەچۇرەلەرسىلەرمۇ؟ قەلبىڭلاردىكى جاراھەتنى ساقايتىماقتا يوق، تۆپىلەپ يەنە يارا قىلغان بىئەقىل ئاناڭلارنى سېغىنغانسىلەرمۇ؟ سىلەر ئۆزۇڭلارنى بۇ يورۇق دۇنياغا ئاپىرىدە قىلغان داداڭلار بىلەن ئاناڭلاردىن مۇشۇلارنى كۇتكەن بولغىيمىتىڭلار؟ سۇلتان، ۋاپاسىز ئەبلەخ! ئەمدى سېنى كەچۈرۈش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. ماڭا قىلغان سادىقەتسىزلىكىڭ يەتمىگەندەك، ئانا-بالا ئوتتۇرىسىدا چەكسىز ھىجران ئازابى پەيدا قىلدىڭ، شۇ تۇ-

پەيلىدىنمۇ كەچۈرۈمدىن مەھرۇمسەن.

مانا، يەنە تاڭ ئاتتى. روھىي ھالىتىم شۇنچىلىك ناچار، تېنىم دەرمانسىز. بىرسىنىڭ يول كۆرسىتىشىگە، ياردەم بېرىشىگە، كۆيۈنۈشىگە، تەسەللىسىگە شۇنچىلىك موھتاج ئىدىم. ئۇ زۇمنى تۈيۈقسىز يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك، بۇ دۇنيادىن كۆزۈم قىيمىغان ھالدا ۋاقىتسىز خوش لىشىدىغاندەكلا ھېس قىلاتتىم. يۈرىكىمدىكى تەشنالىق، ئاغرىق ئازابى بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى. ئاھ بالىلىرىم، دۇنيا تەرىپىدىن پۈتۈنلەي ئۇنتۇلغان بىچارە ئاناڭلارنى سىلەرمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن ئوخشىمامسىلەر؟ ياق، سىلەر ئۇنتۇمايسىلەر، پەقەت داداڭلار بىلەن ئىككىمىز- نىڭ ئوتتۇرىسىدا تەڭقىسلىقتا قېلىۋاتسىلەر. سىلەرنى سېغىنىدىم، ئاجايىپ سېغىنىدىم. سىلەر- نى كۆرمەيلا ئۆلۈپ قالارمەنمۇ؟ يۈرىكىم، ئاھ يۈرىكىم... لۆڭگىنى سوغۇق سۇغا چىلاپ كۆك سۇمگە قويدۇم، ھېچ ئارام بېرىدىغاندەك ئەمەس، ئىچىمدىكى ئوت بارغانسېرى ئۇلغىيىشقا باش لىدى. مۇشتۇمۇم بىلەن كۆكرىكىمگە نەچچىنى ئۇردۇم. سوۋۇتۇلغان بىر بوتۇلكا مىنېرال سۇنى بىر كۆتۈرۈشتىلا پاك-پاكىز ئىچىۋەتتىم.

قەلبى ئازابتىن ھەرقانچە ئۆرتەنسىمۇ يۈرە- كى سوقۇشتىن توختاپ قالمىسىلا ئادەم ھەممە- گە چىدايدىكەن، مانا، چۈشكىچە بولغان ۋاقىتنى لېۋىمنى چىشلەپ تۇرۇپ ئۆتكۈزدۇم. مەن شۇندىلا ۋاقىتنىڭ سېھرىي كۈچىگە ئىشىنىشكە باشلىدىم. چۈنكى ۋاقىت ھەممىگە قادىر ئىدى. چۈشتىن كېيىنكى ۋاقىتنى بىر ئامالالار بىلەن ئۆتكۈزەلىسەملا يېڭى بىر ئەتە باشلىناتتى. ئەتە- كى قۇياش ماڭا يەنە ئازابلارنى يەڭگۈدەك كۈچ بېرەتتى. شۇنداق قىلىپ ھەممە ئاستا-ئاستا ئىز- غا چۈشەتتى. شۇ تەرزدە بەلكىم قەلبىمدىكى جا- راھەتلەر قاسراق تۇتۇپ، ساقىيىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ناۋادا ئاشۇ جاراھەتلەرگە سۈركە- گۈدەك بىر مەلھەم بولغان بولسا قانداق ياخشى بولار ئىدى ھەم؟! ئۇ چاغدا جاراھەت تېخىمۇ تېزرەك ساقايغان، مەنمۇ ئاغرىق ئازابىدىن بالدۇر- راق خالاس تاپقان بولاتتىم. ناۋادا سۇلتان ماڭا مۇشۇ پەيتتە بىر قېتىم تېلېفون ئۈرۈپ قويغان ياكى مېنى ئىزدەپ كەلگەن بولسا، بىر مۇنچە تىللىۋالغان، ھارغىچە ئۈرۈۋالغان بولسام، ئاندىن كېينىمگە بۇرۇلۇپلا چاقىرىشلىرىغا، ئەپۇ سوراپ يېلىنىشلىرىغا پەرۋا قىلماي كېتىپ قالغان بولسام... ئاھ خۇدا، يەنە نەدىن كەلدى بۇ بولمىغۇر خىياللار؟ مېنىڭ ئۇنى كۆرگۈم يوق، ئاۋازىنى ئاڭلىغۇمۇ يوق. بىراق قىزىم نازىلە بىلەن ئوغلۇم ئىمراننى شۇنچىلىك سېغىنىدىم- كى، بىر ئانا ئۈچۈن پەرزەنتىنى سېغىنىش ئوتە- نىڭ دۇنيادىكى ھەرقانداق ئوتتىن كۈچلۈك ئە- كەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر ھېس قىل- ماقتا ئىدىم. باشقا ئوتتا يۈرەكلا كۆيسە، بۇ ئوتتا پۈتۈن بەدەن، تىرنىقىڭنىڭ ئۇچىدىن تارتىپ ھەر بىر تال چېچىڭغىچە ھەممە يېرىڭ ۋاڑىلداپ كۆيىدىكەن ئەمەسمۇ؟!

چۈشتىن كېيىن دەرس يوق ئىدى. شۇڭا كا- رىۋىتىمغا چىقىپ كۆزلىرىمنى چىڭىدە يۇمۇپ ياتتىم.

— زۇبەيدە، مەن سىزگە شېئىر ئوقۇپ بېرەي، — دېدى ساھىبجامال. كۆزلىرىمنى ئاچماي تۇرۇپ بېشىمنى لىڭشىتتىم، ئۇ دائىم ماڭا شېئىر ئوقۇپ بېرەتتى. ئۇ ئادەتتە ئۆزى يازغان كىچىككىنە بىر پارچە نەسرىگىمۇ ئەڭ ئالدى بىلەن مېنىڭ پىكرىمنى ئالاتتى.

— سىز دېگەن مېنىڭ تۇنجى كىتابخانىم. شۇڭا ماڭا ئەستايىدىل پىكىر بېرىشىڭىز كېرەك، — دەپ تۇرۇۋالاتتى. مەنمۇ ئۆز قاراشلى- رىمنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايتتىم، — سىزنىڭ كۆ- زىڭىز بەكلا ئۆتكۈر، مەن بىخەستەلىك قىلغان كىچىككىنە يېرىنمۇ دەرھال بايقىۋالىسىز، — دەيتتى ئۇ. يەنە بەزىدە، — يائاللا زۇبەيدە، سىز نېمىشقا يازمايسىز؟ مۇشۇ ئۆتكۈر كاللىڭىز بىلەن قولىڭىزغا قەلەم ئالىدىغانلا بولسىڭىز كاتتا ئە- سەرلەرنى يازالايتتىڭىز، — دەيتتى.

— يېزىقچىلىق دېگەن قىلىمەن دەپلا قىلىپ كەتكىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس. ئاللا ماڭا ئىشتىياقنى بەرگەن بىلەن ماھارەتنى بەرمىگەنكەن. يەنىلا سىز يېزىڭ، مەن ئەڭ ياخشىسى كىتابخان بولاي، — دېسەم، ئۇ تەرسالىق بىلەن:

— ئۇنداق دېمەڭا جانىم، ئىككىلىمىز تەڭ يازالىچۇ، — دەپ تۇرۇۋالاتتى. مەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ھەممە ئادەم يېزىپ كەتسە، ئۇنى ئوقۇغىلى ئادەم چىقمىسا، بۇ بەك ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولمامدۇ؟ — دېسەم، ئۇ يەنە:

— ھامان بىر كۈنى ئىچكى دۇنيارىڭىز ماگىزىنىڭىزدىكى پارتلاپ چىقىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا يازمىغىنىڭىزنى مەن بىر كۆرەي، — دەيتتى. مەن جاۋابەن كۈلۈپلا قوياتتىم، خاتىرەمگە كۆڭۈل سىرلىرىمىنى ئانچە-مۇنچە پۈتۈپ قويغىنىم بىلەن، يازغۇچى بولالمايدىغانلىقىم كۆڭلۈمگە ئايان ئىدى. مەن يازغۇچىلىقتىن ئىبارەت بۇ شەرەپلىك ھەم ئېغىر مەسئۇلىيەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايتىم. ئىچىمدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلىغىنىم بىلەن، قولۇمغا قەلەم ئالسامىلا قەلبىمىم تىلىمغا ئوخشاشلا ئېغىرلىشىپ كېتەتتى. شۇڭا «ئالتۇن نى يەنىلا زەرگەر سوقسۇن» دەپ يېزىشقا كۈچىمەي، ساھىبجامالنىڭ يازغىنىدىن، ئوقۇپ بەرگەنلىرىدىن ھۇزۇر ئالاتتىم. ساھىبجامال بۇگۈن ماڭا ئالدى بىلەن رۇسىيەنىڭ ئاتاقلىق شائىرى پۇشكىننىڭ مۇنۇ شېئىرىنى ئوقۇپ بەردى:

ئەگەر ھايات ئالدىسا سېنى،
ھەسرەت چەكمە بولما پەرىشان.
تىنچلانماق لازىم قايغۇدا،
قۇۋناق كۈنلەر كېلىدۇ ھامان.

مەڭگۈ ئالغا تەلپۈنەر يۈرەك،
رازى بولماس بۇگۈندىن ئىنسان.
ئۆتۈپ كېتەر ھەممە بىر پەستە،
ئۆتكەنلىرى بولۇر قەدىردان.

پۇشكىن بۇ شېئىرىنى خۇددى ماڭىلا ئاتاپ يازغاندەك، بۇگۈننى بىر ئاماللار بىلەن ئۆتكۈزۈۋېتەلىسەملا، ئەتەم تولىمۇ گۈزەل بولىدىغاندەك بىر خىل تۇيغۇ ئىچىدە يېنىك تىن ئالدىم. شېئىرنىڭ سېھرىي كۈچى مېنى ئۆزىگە پۈتۈنلەي مەپتۇن قىلىۋالدى. شېئىر ئەسلىدە يارا ئېغىزىدىن پورەكلەپ ئېچىلغان گۈل، كۈلكە ئىچىدىن ئۆكۈلگەن كۆز ياش، يۈرەك قېتىدىن ئۇرغۇپ چىققان ناخشا، جىمجىتلىق قوينىدىن ئېتىلىپ چىققان ۋولقان، غوۋغالار ئىچىدىكى سۈكۈتلەرنىڭ يېنىككىنە پىچىرلىشى، ئەبەدىي ئۇزۇلمەس كۈينىڭ يارقىن شۇلىرلىشى ئىكەن ئەمەسمۇ. بۇلارنى ھېس قىلغانسېرى قەلبىم شېئىرغا تېخىمۇ ئىچكىرلەپ كىرىپ كېتىۋاتاتتى. ساھىبجامال:

— ئەمدى مەن سىزگە يېقىندا يازغان «ئاخىرقى سۆيگۈ» دېگەن شېئىرىمنى ئوقۇپ بېرەي، — دېدى ۋە پەقەت شېئىر ئوقۇش ئۇچۇنلا يارالغاندەك يېقىملىق ھەم يۈرەككە دەل تېگىدىغان تىترەك ئاۋازى بىلەن دېكلاماتسىيە قىلىشنى دالىملاشتۇردى:

مەن ساڭا قەرزدار بولغاندەك گويا،
سەن يەنە بىرسىگە قەرزدار بەلكىم.
ھاياتتا ھېچكىمگە ئەگمىگەن بېشىڭ،
سۆيگۈگە ئاسانلا بولىدۇ تەسلىم.

سۆيگۈ گاھ داپ قىلىپ چالىدۇ سېنى،
گاھىدا ھاپ قىلىپ يۇتىدۇ پۈتۈن.
قۇياشتەك چاقناتسا بەخت كۆكىدە،
گاھىدا مېڭەڭدىن چىقىرار تۈتۈن.

ھەممىدىن بىراقلا كەچمەك بولسەن،
ۋە لېكىن كېچىلمەي يەنە ئاۋارە...
ۋىسالدىن ئۇزاقتۇر ھىجران دەملىرى،
شۇ سەۋەب يۈرىكىڭ بولار سەدپارە.

بېرەلمەي سۆيگۈگە ئېنىق بىر تەرىپ،
مېڭەڭنى مىڭ خىيال ئالىدۇ ئوراپ.

سۆيۈلۈپ سۆيەلمەي، سۆيسەڭ سۆيۈلمەي،
ھاياتىڭ تۈگىشەر ئاشۇنداق خوراپ.

ھەلقۇمغا كەلگەندە ئاخىرقى تىنىق،
قەلبىڭنى تىلغايدۇ ھەسرەتلىك پىراق.
يادلايسەن بىرسىنى ئاستا پىچىرلاپ،
كېچىكىپ قالسەن ئۇ چاغدا بىراق...

شۇ چاغدا چۈشىنىپ يېتىسەن ئاخىر،
سۆيگۈنىڭ نېمىلەر ئىكەنلىكىنى.
كۆزۈڭنى يۇمدۇرۇپ قويار ئەرزرائىل،
ئالدىراپ ھەممىنى كېيىنلىگىلى.

شېئىر ۋۇجۇدۇمنى كۆيدۈرۈپ، قەلبىمنى پارە-پارە قىلىۋەتتى. بىردىنلا قەلب دېڭىزىمدا شىددەتلىك دولقۇن كۆتۈرۈلدى، شامالنىڭ يۆنىلىشى بويىچە جىمجىتقىنا لەيلەپ كېتىۋاتقان ئاجىز قولۇبقىم بىرلا دولقۇن بىلەن سۇ ئاستىغا غەرق بولدى. كۆز يامغۇرىدەك تۆكۈلگەن كۆز ياشلىرىم ئالدىدا پۈتۈنلەي چارىسىز قالدىم. ئالقانلىرىم بىلەن يۈزۈمنى تۇسۇغان پېتى ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتىم. ساھىبجامال چۆچۈپ ماڭا قارىدى. مەن چاقماق تېزلىكىدە ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتىم. يوتقىنىم ئارىسىدىن كالمالچىنى ئېلىپ، ساھىبجامالنىڭ ھەيرانلىق بىلەن قاراشلىرىنى كەينىمدە قالدۇرۇپ ئۆزۈمنى سىرتقا ئاتتىم. مەن تۇرۇۋاتقان بۇ بىنادا لىفت يوق ئىدى، ئۆپكەم بوغۇزۇمغا كەپلىشىپ قالغاندەك ھاسىراپ، دېمىنى ئالالمايۋاتقىنىمغا قارىماستىن 7- قەۋەتتىن پەسكە قاراپ يۈگۈردۈم. ئالدەتتە تاكسى ئۈزۈلمەيدىغان بۇ يولدا نەچچە مىنۇتقىچە بىرمۇ تاكسى كەلمەي بەكلا جىلە بولدۇم. ئىنسانىنىڭ ھاياتىدا مۇشۇنداق كۈتۈشلەردىن قانچىسى بولىدىغاندۇ؟ ئاخىر كۈتۈشلىرىمگە خاتىمە بېرىپ يېتىپ كەلگەن بىر تاكسىغا ئولتۇرۇپ كۆزۈڭنى نىشانلاپ ماڭدىم. نېمىدېگەن ئۈزاق يول بۇ؟ نىمانداق تولا يانىدىغان سېرىق، قىزىل چىراغلار بۇ؟ نېمىدېگەن كۆپ ماشىنىلار بۇ؟ ماشىنىدىن چۈشۈپ قىزىل چىراغقا پەرۋامۇ قىلماستىن كۆۋرۈك تەرەپكە قاراپ يۈگۈردۈم. قۇياش ماڭا جەڭ ئېلان قىلىۋاتقاندەك تېز سۈرئەتتە تاغ كەينىگە چۆكمەكتە ئىدى. ئەنە، مەن كۆۋرۈكنى كۆردۈم، كۆۋرۈككە يېقىنلاشتىم. پەلەمپەيلەرگە قەدەم قويدۇم، كۆۋرۈكنىڭ ھېلىقى ئايلانمىسىغىچە كەلدىم، ئەمما ئۇ يەر قۇپقۇرۇق تۇراتتى. ئەزەلدىن ئۇ يەرگە بىرەر ئادەم كېلىپ باقمىغاندەكلا ئىدى. بەلكىم كەلگەندۇ، لېكىن تاش پەلەمپەيدە ھېچقانداق ئىزنا يوق ئىدى، كۆز ياشلىرىم يەنە تارامىلاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. مەن نېمىگە شۇنچە ئالدىرىغان بولغىيتتىم؟ ئۇ مېنى ساقلايمەن دېگەنمىدى؟ ئۇ ماڭا بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلىپ باقمىغان تۇرسا، نەدە يۈرۈپ ماڭا ساقلايمەن دەپ ۋەدە بەرگىنىدەك؟ بەلكىم مەن خاتا چۈشىنىپ قالغاندىمەن. بەلكىم تۇيغۇلىرىم مېنى ئالداپ قويغاندۇ، بەلكىم ھەممىسى مېنىڭ چۈشلىرىمدۇ، بەلكىم مەن بۇ يەردە ھېچكىمنى ئۈچرىتىپ باقمىغاندىمەن...

بىرسى بىلىكىمنى يېنىك تارتقاندەك قىلدى. قارىسام ھېلىقى فوتوگراف ئىكەن.

— ئۇ كەتتى، — دېدى ئۇ، — ئۇ بۇ يەردە سىزنى توپتوغرا ئۈچ كۈن ساقلىدى، كەلمەيدىغانلىقىڭىزغا كۆزى يەتتى بولغاي، ئاخىر كېتىپ قالدى.

دېمەك، ئۇ كېتىپتۇ-دە، بىز بۇ كۆۋرۈك بېشىدىنلا ئەمەس، بۇ دۇنيادىنمۇ بىر-بىرلەپ كېتىمىزغۇ ئاخىر.

— ئۇ نەگە كەتتى؟ — دەپ سورىدىم فوتوگرافتىن.

— بىلمەيمەن، ئۇ بۇنى سىزگە قالدۇرۇپ قويدى.

فوتوگراف شۇنداق دېگەچ ماڭا بىر ئىسكىرىپكىنى ئۇزاتتى، بۇ ھېلىقى ئەر چالغان ئىسكىرىپكا ئىدى.

— ئۇ قاچان كەتتى؟ — دەپ سورىدىم پەس ئاۋازدا.

ـ بەش مىنۇت بولدىمكىن، بەلكىم ئۇنچە ـ لىكمۇ بولمىغاندۇ.

ھاڭۇبقىپ تۇرۇپلا قالدىم، بەش مىنۇت ئە چىدە ھەممە ئۆزگەرگەندى. ئۇ ئەر يىراق بىر جايدىن ماڭا قاراپ قەدەمىۋقەدەم يېقىنلاپ كەلگە نۇ، ئاشۇ رەھىمسىز بەش مىنۇت ئىككىمىزنى ئۇچرىشىشتىن مەھرۇم قىلغان، مەن شۇنچە تېز يۈگۈرگەن بولسامۇ يەنىلا كېچىكىپ قالغان. پەقەت بەش مىنۇتلا... قەلبىلەرنىڭ ئارىلىقى شۇنـ چىلىك بولغىيمىدى؟ فوتوگرافمۇ كەتتى. مەن يامغۇر ياغقان ھېلىقى كۈنى ئۇ مېنى ساقلاپ ئولـ تۇرغان پەلەمپەيگە كېلىپ ئولتۇردۇم. بايىلا تېخى بىر ئەر مېنى مۇشۇ يەردە تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ئولتۇرغاندى، ئەمدى ئۇ كېتىپ قالدى، بەلكىم بۇ شەھەردىنمۇ كېتىشى مۇمكىن.

ئاستا ـ ئاستا گۈگۈم پەردىسى يېيىلىشقا باشـ لىدى. ئەتراپىمنى ئوراۋاتقىنى قاراڭغۇلۇق ئەمەس، بەلكى ئۇ چالغان مۇزىكىلارنىڭ يېقىمـ لىق مېلودىيەلىرى ئىدى. شۇ تاپتا مۇزىكا ماڭا كۈرگىلى، تۈتقىلى بولمىغان نەرسىدەك تۇيۇلاتـ تى. ئۇ ماڭا غۇۋا ئەسلىمە، يارقىن مۇزىكا، نەپىس ئىسكىرىپكىنى قالدۇرۇپ كەتكەندى. شۇ ھامان ياتاقتا ساھىبجامال شېئىر ئوقۇۋاتقاندا، كامالچـ نى ئۇنىڭغا ئاپىرىپ بېرەي، مېنىڭ سەۋەبىمدىن ئۇ مۇزىكىسىنى چالالمايلا قالسا ئېچىنىشلىق ئىش بولىدۇ. نەتىجىسىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر كامالچىنى ئۇنىڭغا چوقۇم ئاپىرىپ بېرەي... دەپ ئويلىغىنىم ئېسىمگە كەلدى. نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇ مەندىن چاققان چىققان ئىدى. كېچىشكە تېگىشلىك نەرسىدىن دەل ۋاقـ تىدا كېچىشىنىڭ ئۆزىمۇ بىر سەنئەت بولسا كېرەك. دېمەك، ئۇ كەتتى، كەتكىنىمۇ بىر ھېسابـ تا ياخشى بولدى. بىراق ئۇ شۇ مېڭىشىدا مۇھەبـ بەتتىن زادى قانچىلىك يىراقلاپ كېتەلەر ـ ھە؟ مەن ئاستا شۇرلاپ ئۇنىڭغا ئاق يول تىلىدىم.

كېتىدىغانلار كەتتى، كېچىدىغانلار كەچتى، مەن يەنە تەنھا قالدىم. ئۆتكەن ئىشلار ئۇچۇن قانـ چىلىك قايغۇرۇشۇمدىن، قانچىلىك داد ـ پەريـاد چېكىشىمدىن قەتئىينەزەر يەنىلا ياشىشىم كېرەك ئىدى. چۇنكى مەن بەزىدە زىرە، قارىمۇچـ لىرى ئوبدان تېتىغان كاۋاپتەك تەملىك بىلىنسە، بەزىدە قىزىلمۇچىتەك ئاچچىق تېتىيدىغان، بەزىدە سۆيگەن ئادىمىڭ ئېيتقان مۇڭلۇق مۇھەببەت لـ ىرىكىسىدەك يېقىملىق تۇيغۇ ئاتا قىلسا، بەزىدە قەبرە تەزكىرىسىدەك دىلىڭنى ئېزىدىغان، تۇرلۇك ـ تۇمەن سەۋدالارغا تولغان بۇ ھاياتنى يەنىلا قىزغىن سۆيەتتىم. ۋاپاسىز يارنىڭ كۆزىدەك مېـ ھىرسىز، ئەمما ئوتى يامان بۇ دۇنيادىن يەنىلا كېـ چەلمەيتتىم. ئەتراپىمدا «قۇتقۇزۇش» دېگەن مۇـ زىكا لەيلەپ تۇراتتى. ئۇ مۇزىكا گاھ تىكەنلىك، گاھ يۇمران قوللىرى بىلەن يۇرىكىمنى سىلاشقا باشلىدى، قۇلىقىمغا «ئازاب ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلماقنى ئىستىسەڭ ئۆزۈڭگە، يەنىلا ئۆزۈڭـ گە، ئەڭ ئاخىرىدىمۇ پەقەت ئۆزۈڭگىلا تايىنىشـ قا توغرا كېلىدۇ» دەپ پىچىرلايتتى. مەن ئاخىر ئۆز ـ ئۆزۈمگە غەيرەت بېرىپ، ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ ياتقىمغا قاراپ ماڭدىم. چۇنكى بۇ كېـ چىنى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىمنى بۇ كۆۋرۈك ئۈستىدە ئۆتكۈزەلمەيتتىم. مەن يەنىلا بىر ياتاققا، تۇرالغۇغا، مۇندىقچە ئېيتقاندا، مېنى باغرىغا سىغدۇرۇپ كېتەلىگۈدەك بىر ماكانغا موھتاج ئىدىم. توۋا دەيمەن، ئادەم بۇ ھاياتىدا ئۆزـ مۇ بىلىپ ـ بىلمەي نېمىدېگەن كۆپ نەرسىلەر گە موھتاج بولىدۇ ـ ھە؟ تېخى نەچچە كۈنلەر ئىلگىرى سۆيۈش ۋە سۆيۈلۈشكە موھتاج بولغا ـ نىدىم. دەرۋەقە، ھەرقانداق ئادەم بۇ دۇنيادا سۆيۈش ۋە سۆيۈلۈش ئېھتىياجى بىلەن ياشايدۇ، ئەزبىرايى خۇدا، ئادەمنىڭ ئۇنىڭ ھەر ئىككىلىسىدىن ئاي ـ رىلغان كۈنى دەل مەھشەر كۈنى بولىدۇ. نەچچە كۈن ئىلگىرى تەسۈرلىگۈسىز چوڭقۇر نەپرەت قاينىمى ئىچىدە ئۇنى يەڭگۈدەك كۈچ ـ قۇۋۋەتكە موھتاج بولغانىدىم. تېخى قايسى كۈنىلا ئەنە ئاشۇنداق تۇيغۇلارنىڭ ئىسكەنجـ سىدە ياشىغانىدىم. مانا ئەمدى ئۆزۈم سىغقۇدەك

كىچىككىنە بىر ماكانغا موھتاج بولۇۋاتىمەن. دەل مۇشۇ موھتاجلىق مېنى سۆرەپ كېتىۋاتماقتا، ۋاقتىنىڭ قانچىلىك بولۇپ كەتكىنىنى، قايسى يوللارنى بېسىپ قەيەرگە ماڭغىنىمنى بىلمەيتتىم. پەقەت كوچا چىراغلىرىنىڭ نۇرلىرىغا يېقىنلىشىش، ئۇدۇللىشىش، يىراقلىشىش داۋامىدا ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان سايەمگە قارىغان ھالدا كېتىۋاتاتتىم. سايەم بىردە ئالدىمدا ئۇزىراپ يىراقلارغىچە تاشلىنىپ تۇرسا، بىردە پۈتلىرىم ئاستىغىلا چۈشۈپ قالاتتى. بىردە كەينىمگە ئۆتۈپ كېتەتتى، بىردەمدىن كېيىنلا يەنە ئالدىمدا پەيدا بولاتتى. سايە بىلەن ئازاب بىر-بىرىگە نەقەدەر ئوخشىشىدۇ ھە؟ سەن مەيلى قۇياش نۇرى ۋە ياكى چىراغ نۇرى ئاستىدا بول، ھاياتلا بولساڭ سايە بىلەن ئازابتىن ئىبارەت بۇ ئىككى نەرسە سەندىن ھەرگىز ئايرىلمايدىكەن. شۇلارنى ئويلاپ كېتىۋاتىمەن. بىر چاغدا ئۆزۈمنىڭ خەلق مەيدانىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىمنى سېزىپ، نەچچە كۈن ئاۋۋال قەلبىمدىكى كونا ئاغرىقنى قايتىدىن قوزغىغان ھېلىقى رەسىمنى ئىزدىدىم. ئەنە، قىز ئاجايىپ بىر تەشنالىق بىلەن بوينىنى سوزغان پېتى يىگىتنىڭ كۆزلىرىگە تەلمۈرگەن، ئەمما يىگىتنىڭ خىيالچان كۆزلىرى باشقا بىر نۇقتىغا تىكىلگەن، ئۇ كۆزلەردە تەسۋىرلەش قىيىن بولغان بىر خىل تەشنالىق ئوتى يېلىنجاپ تۇرىدۇ. ئۇ ئۇچقۇنلارنىڭ تېگىدە باشقا بىر قىزنىڭ سىماسى ئېنىقلا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. رەسىمدىكى قىز بۇلارنى بىلمەيدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزى سەۋدايىلارچە ئاشىق بولغان ئاشۇ تۇتۇرۇقسىز يىگىتكە پۈتۈنلەي ئىشىنىپ كەتكەن ھەم ئۆزىنى ئۇنىڭغا ئاتىۋەتكەن... مەن مۇڭلانغان ھالدا كۆزلىرىمنى يۇمدۇم. ئىككى تامچە ياش مەڭزىمنى بويلاپ پەسكە سىرغىدى. بارماقلىرىمنىڭ ئۇچى بىلەن يېشىمنى سۈرتۈۋېتىپ ئەتراپقا قارىدىم. ئاڭايا مۇشۇ يەردە ماشىنا توسۇلۇپ قالغاچقا، ماشىنىغا پەرۋا قىلمای يەرگە چۈشۈپ بۇ يەردىن يۈگۈرۈپ ئۆتكىنىم ئېسىمگە كەلدى. تۇرۇپلا ھەيران قالدىم، نېمىگە شۇنچە ئالدىرىغان بولغىيتتىم؟ ھېلىقى ئەر بىلەن كۆرۈشكىلىمۇ؟ كۆرۈشسەممۇ ئاقىۋىتى قانداق بولماقچىدى؟ مەن ھاياتىمدىن مۇقەددەس بىلىدىغان ئەقىدەمدىن كېچىپ ئاشۇ ئەر بىلەن كېتەرمىدىم؟ مەن شۇنچىۋالا يەڭگىلتەك ھەم ئەخمەقمىدىم؟ ئۇنىڭغا كامالچىنى ياندۇرۇپ بېرىپ، شاقىدە كەينىمگە بۇرۇلۇپلا قايتىپ كېلىش مۇمكىنچىلىكىم يوقمىدى؟ نەچچە يىللاردىن بېرى زورۇقۇپ، ئەجىر قىلىپ قۇرغان ئائىلەمنى ئېرىمنىڭ ۋاپاسىزلىقى تۈپەيلىدىنلا كۆمۈپەيكۈم قىلىۋەتسەم - ھە! مەن بۇ ئائىلىنى پەقەت شۇنىڭ ئۈچۈنلا قۇرغانمۇ؟ ناۋادا بۇ تەقدىرنىڭ ماڭا قويغان سىنىقى بولسىچۇ؟ مەن مانا مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە نېمىنى قىلىش، نېمىنى قىلماسلىقنى بېكىتەلمەي تۇيۇق يولغا كىرىپ كەتسەم، ئازغۇن ئېرىمدىن نېمە پەرقىم قالىدۇ؟ ئېرىم بۇزۇلدى دەپلا مەنمۇ بۇزۇلۇشۇم كېرەكمۇ؟ ئادەم بۇ دۇنيادا شۇنىڭ ئۈچۈنلا ياشامدۇ؟ ئۇنداقتا مېنىڭ ھاياتىم، مۇھەببەت، نەپرىتىم خاسلىقىنى تامامەن يوقاتقان بولمامدۇ؟ ئېرىمدىن قىساس ئېلىش ئۈچۈن ئاچچىقىنىڭ كەينىگە كىرىپ، بىردەملىك ھېسسىياتقا ئەسىر بولۇپ بەختىنى تاپقانمۇ بولاي، ئۇ چاغدا ئىككى بالام قانداق قىلىدۇ؟ «ئانا» دېگەن بۇ مۇبارەك نامنىڭ ئۇلۇغلۇقى نەدە قالىدۇ؟ ئايال ئۇلۇمدىن ئاچچىق تولغاق ئازابىنى يېگۈپ، يىلىكتىن ئايرىلىپ چىققان ئاپپاق سۈتى ئارقىلىق ئىنسانىنى قاتارغا قوشالىغانلىقى ئۈچۈنلا «ئانا» دېگەن شەرەپكە نائىل بولالايدۇ ئەمەسمۇ؟! ئانا — مۇھەببەتنىڭ پەرۋىشكارى. ئانا — سەۋر-تاقەتنىڭ مۇجەسسىمى. پەقەت ئانىلارلا دۇنياغا ئەپۇ قىلىش ۋە ئۈمىد ئەزىرى بىلەن قارىيالايدۇ. ئاھ خۇدا! مەن نەچچە كۈندىن بېرى قانداق بولمىغۇر خىياللارنى قىلىپ كەتتىم - ھە؟ بايام ئاسىي خىيالىنىڭ قۇلى بولۇپ مۇشۇ يولدا يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقىنىمدا، بۇ يوللار نېمىشقا بىر زەھەرلىك يىلانغا ئايلىنىپ مېنى چېقىپ ئۆلتۈرمەكچىدۇ؟ ئىستولبىلار نېمىشقا بېشىمغا ئۆرۈلۈپ مېنى يەرگە چاپل

ۆەتمەگەندۇ؟ تەقدىر مېنى سىناش ئۈچۈن ئەڭ ھالقىلىق پەيتتە ھېلىقى ئەرنى مېنىڭ يولۇمغا ئەتەي ئورۇنلاشتۇرغان ۆە يەنە ئۇنى ئاستا يولغا سېلىۆەتكەنىدى. مەن قەلبىمنىڭ ئىچكى جاراھەتىگە سىرتتىن مەلھەم ئىزدەيدىغان شۇنچىۋالا تۇتۇرۇقسىز ئايالمۇ؟ ئۇ سىناقتىن راستتىنلا ئۆتەلمەس بولغىيمىتىم؟ باللىرىم، جانجىگەرلىرىم مېنى كەچۈرۈڭلار! بۇنىڭدىن كېيىن سىلەرگە يۈز كېلەلمەيدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن. سىلەر ئۈچۈن، پەقەت سىلەر ئۈچۈنلا مەن ھەممىگە چىدايمەن. سۇلتان، ئاڭلاپ تۇر! سەن مېنىڭ بۇ دۇنيادا ياشىشىمدىكى بىردىنبىر سەۆەب ئەمەس، مەن سەن بولمىساڭمۇ ياشاۋېرىمەن. ئەمما ماڭا باللىرىم بولمىسا ھەرگىز بولمايدۇ، مەن ئۇلاردىن ئايرىلالمايمەن. ئۇلارنى قانارغا قوشۇش، ھەقىقىي ئادەم قىلىپ تەربىيەلەش مەسئۇلىيىتىمدىن كېچەلمەيمەن. سەن ئالا كۆڭۈللۈك قىلغىنىڭ ئۈچۈنلا مەنمۇ قىڭغىر دەسسەيدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن. چۈنكى سەن ئۆز ھاياتىڭنى ياشىغىنىڭدەك، مەنمۇ ئۆزۈمگە تەئەللۇق ھاياتىمنى ياشايمەن. بىر ئادەم يەنە بىر ئادەم ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىپ بېرەلىشى مۇمكىن. ئەمما ھەرگىزمۇ بىر ئادەم يەنە بىر ئادەم ئۈچۈن ياشاپ بېرەلمەيدۇ. تېگىشلىك ھايات يولىنى ھەممە ئادەم ئۆزى باسىدۇ. ئۆزىنىڭ ھايات نىشانىنى باشقىلارنىڭ ماڭغان يولىغا قاراپ بېكىتىش ۆە ئۆزگەرتىش تولىمۇ ئەخمىقانىلىك ئەمەسمۇ؟

— زۇبەيدە، زۇبەيدە، — بىرسىنىڭ ئەنسىزلىك بىلەن چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ شىپىدە توختىدىم، — خۇداغا شۈكۈر، ئاخىر كەلدىڭىز، ھەممىمىزنى شۇنداق ئەنسىرەتتىڭىز، سىزنى ئىزدەپ پۈتكۈل ئۇرۇمچىنى قېزىۆەتتۇق.

بۇ ساھىبجامالنىڭ ئاۋازى ئىدى، مەن ئۇنىڭ «ھەممىمىز» دېگەن گېپىدىن تولىمۇ ھەيران بولۇپ، بۇرۇلۇپلا ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئادەمنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم. مەن ساھىبجامالنى كۆرۈشنى ئويلىغان، ئەمما ئۇ كىشىنى بۇ يەردە كۆرەرمەن دەپ ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم، توغرىراقى ئۇنى بىر مەھەل، ھەتتا پۈتۈن بىر ئۆمۈر كۆرمىسەم دەيتتىم. بىراق ئۇ كۆز ئالدىمدىلا تۇراتتى. ئۇ نېمە دەپ كەلگەندۇ؟ ئۇ كېلىشتىن ئەيمەنمىگەن بىلەن، مەن ئۇنى كۆرۈشتىن يىرگىنىمەن، ئەڭ ياخشىسى مەن كېتەي! مەن بۇرۇلۇپلا يۈگۈردۇم. شۇ ۆەقىدە:

— ئانا! — دەپ چاقىرغان ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدى. ئۇنىڭغىچە قارشى تەرەپتىن تېز سۈرئەتتە كېلىۋاتقان ماشىنىڭ دەھشەتلىك چىرقىرىغان تورمۇز ئاۋازى ھەممىنى بېسىپ كەتتىم. مەن «باللىرىم» دەپ ۋارقىراشقىمۇ ئۈلگۈرمەيلا قاتتىق يىقىلدىم. قولۇمدىكى ئىسكىرىپكىنىڭ تاراڭشىپ يەرگە چۈشكەن ئاۋازىنى ئاڭلىدىم. ئېنىقكى، ئۇ چۈل-چۈل بولۇپ كەتتى. ھاياتىم شۇنچىلىكلا بولغىيمىدى؟ خەيرىيەت، پېشانەمگە پۈتۈلگىنى شۇ بولسا كۆرمەي ئىلاج يوق. شۇغىنىسى باللىرىم ئانىسىز قالىدىغان بولدى. ئاھ بېچارىلەر!... ئەجەب ئىش، ماشىنا خېلىلا قاتتىق سوققاندەك قىلىۋېدى، سېزىملىرىم يەنە نورمالغۇ. مەن يەنە نەچچە دەقىقە كۈتتۈم، ھېچبىر ئۆزگىرىش يوق. ساھىبجامالنىڭ:

— زۇبەيدە، سۇلتان، يارىلانمىغانسىلەر؟ — دېگەن ئاۋازىنى ناھايىتى ئېنىق ئاڭلىدىم. ئارقىدىنلا باللىرىمنىڭ:

— دادا، ئانا، كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار! — دېگەن ئەلەملىك ئاۋازىنى ئاڭلىغان ۆاقىتتىمدىلا ھەيرانلىق ئىلكىدە كۆزۈمنى ئاچتىم. تېخى ئۆلمىگەنلىكىمنى، قان ئىچىدە ئەمەس، بەلكى بىرسىنىڭ قۇچىقىدا يېتىۆاتقىنىمنى بىلىپ ھەيران قالدىم. ساھىبجامال بىلەن باللار كېلىپ بىزنى يۆلەپ يولنىڭ چېتىگە ئېلىپ چىقتى. شۇ چاغدا بىلدىمكى، مەن سۇلتاندىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ يۈگۈرۈپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغىلا چىقىپ قاپتىمەن. ماشىنا ماڭا يېقىنلاپ كەلگەن، باللىرىم قورقۇپ مېنى چاقىرغان ئاشۇ جىددىي پەيتتە

سۇلتان چاقچاقلىق بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىپ، مېنى قۇچاقلاپلا ئۆزىنى چەتكە ئاتقان ئىكەن، تەلەيىمىزگە ھەر ئىككىلىمىزنىڭ بىلەكلىرىمىز، پۇتلىرىمىز سۈرۈلۈپ كەتكەننى ھېسابقا ئالماغاندا، ئەنسىرىگۈدەك چوڭ ئىش بولمىغانىدى. بالىلىرىمنىڭ كۆزلىرىدە ياش، ئۇلار مېنى چىڭ قۇچاقلىۋالغان ئىدى. مەنمۇ ئۇلارنى مەھكەم قۇچاقلىدىم، ھېچقايسىمىز بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدۇق. كۆرۈۋاتقانلىرىمنىڭ چۈش، خىيالىي تۇيغۇ ياكى رېئاللىق ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي گاڭگىرايتتىم. شۇ تاپتا پۈتكۈل يەر شارى بىز تۇرۇۋاتقان مۇشۇ كىچىككىنە دائىرىنى مەركەز قىلىپ ئايلانماقتا ئىدى. دەسلەپتە ئاستا ئايلانغان بولسا، كېيىن سۈرئىتى بارا-بارا تېزلەشتى. مەن تۇرۇۋاتقان يەردە بىر چوڭقۇرلۇق ھاسىل بولۇپ، شۇ چوڭقۇرلۇق تېگىگە سەنتۈرۈلۈپ - سەنتۈرۈلۈپ چۈشۈپ كېتىۋاتاتتىم. كۆچلۈك بىر جۈپ قول مېنى يۆلىدى، شۇئان يەر شارى ئايلىنىشتىن بىر پەس توختاپ قالغاندەك بولدى. سالىھجامالنىڭ:

— بالىلىرىم، ئاپاڭلارنى ياتاقتا ئەكىرەيلى، — دېگەن ئاۋازى ئاڭلانغاندىلا ئاندىن بىرئاز ئەسلىگە كەلگەندەك بولدۇم، — يۈرۈڭلار، ھەممىمىز ئاۋۇال ياتاقتا كىرەيلى، باشقا گەپلەرنى شۇ چاغدا دېيىشىۋالمۇ ئۈلگۈرىمىز، — دېدى ساھىبجامال.

مەن ماڭماقچى بولۇۋېدىم، ئىختىيارسىز سەنتۈرۈلۈپ كەتتىم. سۇلتان گەپ - سۆز قىلماي مېنى دەست كۆتۈرۈۋالدى. قارشىلاشماقچى بولاتتىم. ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ يىراق - يىراقلارغا قېچىشنى ئويلايتتىم، ئەمما دەرمانىم قۇرۇغان بولۇپ، ماڭغۇدەك ھالىم يوق ئىدى، ھاسىراپ ئاران - ئاران نەپەس ئالاتتىم. شۇ تاپتا خۇددى ئاخىرقى نىشانغا يېتىپلا ماغدۇرى ئۈزۈلگەن ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش ماھىرىغىلا ئوخشاپ قالغانىدىم. ئۇ مېنى كۆتۈرۈپ بىنانىڭ پەلەمپەيلىرىدىن يۇقىرى ئۆرلەشكە باشلىدى. مەن ئۆزۈم يالغۇز چىقسامۇ 4 - قەۋەتلەرگە چىقار-چىقمايلا ھاسىراپ، دېمىم سىقىلىشقا باشلايتتى. ئەمما ئۇ شۇ تاپتا مېنى خۇددى بىر كىچىك بالىنى ياكى يېنىككىنە بىر پەينى كۆتۈرۈۋالغاندەك بىمالال كۆتۈرۈپ كېتىپ باراتتى. ئۇ قاچانلاردىن شۇنچىۋالا كۈچتۈڭگۈر بولۇپ كەتتىكىنە؟ مەن ئۇنىڭ چىرايىغا لەپپىدە قاردىم. سۆيگۈ ئاتلىق قىمارخانىدا ھەممە نېمىسىنى ئاللىقاچان ئۇتتۇرۇۋەتكەن، قايتا دوغا تىككۈدەك ھېچبىر بىساتى قالمىغان بۇ بىچارە قىمارۋازنىڭ ئولتۇرۇشقان كۆزلىرى، تاتارغان چىرايىدىن خىجىللىقنى، چەكسىز پۇشايمان ئىلكىدە ئورتۇنۇۋاتقان، ئەپۇ سوراشقا پېتىنالمايۋاتقان، ئەمما كېيىنكى ھاياتىنى ماڭا تەسەددۇق قىلىشقا ئاللىقاچان تەييارلىنىپ بولغان بىر خىل مۇرەككەپ روھىي ھالەتنى كۆرۈپ ئۇلگۈردۇم، يۈرىكىم ئورتىنىپ، بۇرنۇمنىڭ ئۇچى پۈزۈلدە ئېچىشقاندەك بولدى. كۆز ياشلىرىمنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن كىرپىكلىرىمنى جۈپلىدىم. ئۇ مېنى ياتقىمغا ئەكىرىپ كارىۋىتىمغا ياتقۇزدى. كۆزۈمنى ئاچتىم، ئەمما ئۇنىڭ چىرايىغا قارىماي بالىلىرىمنى ئىزدىدىم، ئۇلار دەرھال يېنىمغا كەلدى. ئۇلارنىڭ ياردىمىدە ئاستا ئۆرە بولدۇم. قىزىم:

— سىزنى بەكلا سېغىنىدۇق ئانا، بىزگە سىز بولمىسىڭىز بولمايدۇ، — دېگىنىچە يىغلامسىراپ مېنى قۇچاقلىدى. ئوغلۇمۇ:

— ئانا، سىزنى بەك كۆرگىمىز كەلدى، ئەمدى بىزنى تاشلاپ كەتمەڭ، — دەپ يىغلىغىنىچە ئۆزىنى باغرىمغا ئاتتى. ئاھ! بۇ دۇنيادا بىر ئانا ئۈچۈن پەرزەنتلىرىنىڭ «ئانا» دەپ تاتلىققىنا چاقىرىشلىرىدىن، جىلمىيىپ قاراشلىرىدىنمۇ ئارتۇقراق بەخت بارمىدۇ؟

— مەنمۇ سىلەرنى بەك سېغىنىدىم بالىلىرىم، جانجىگەرلىرىم، — ئۇلارنى تېخىمۇ بەكرەك قۇچاقلىدىم. يۈرەك-باغرىمنىڭ شۇر-شۇر قىلىپ ئېرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتىم.

— شۇنداق زۇبەيدە، قەدىرلىكىم، ھەممىمىز سېنى بەك سېغىنىدۇق، بىزگە سەن بولمىساڭ ھەرگىز بولمايدۇ، بىز سەنسىز ياشىيالمايمىز.

كۆز يېشىم يار ئىلىپ كەتكەن سۈدەك توخ

تىماي ئاقاتتى. ئۇنىڭ چىرايىغا يەنىلا قارىماسلىقتا تىرىشاتتىم. ئىچىمدە «ياق سۇلتان، سەن كەت، مېنى ئارامىمدا قوي. مەن سەن بولمىساڭ مۇ ئوخشاشلا ياشاۋېرىمەن. بالىلارنى ماڭا قويۇپ خالىغان يېرىڭگە كەت» دەيتتىم - يۇ، ئەما خۇددى سۆزلەشكە دەرمانىم يەتمەيۋاتقاندەك، ئېغىزىمدىن بىرەر ئېغىز گەپ چىقمايتتى. ئۇ كېلىپ بالىلار بىلەن مېنى قوشۇپلا چىڭ قۇچاقلىدى. بۇرۇن ئۇنىسىز يىغلىغان بولسام، ئەمدى تۇيۇقسىز ئۇن قويۇپ پاڭگىدە ئېتىلىپ يىغلاپ كەتتىم، بالىلارمۇ يىغلايتتى، ئۇنىڭمۇ ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. گەرچە ئۇنىڭ يىغىسى مەندە ئىچ ئاغرىتىش ۋە كەچۈرۈش ھېسسىياتىنى قوزغىيالمىغان بولسىمۇ، ئەما ئۇنى ئىتتىرىۋېتىشكە، قوغلۇۋېتىشكە ئامالسىز قالدىم. ئامالسىز قالغانلىقىم ھەرگىزمۇ ئۇنى كەچۈرگەنلىكىمدىن ئەمەس ئىدى. مەن ئۇنى كەچۈرەلمەيتتىم، كەچۈرگەن ھالەتتىمۇ ئۇ قالدۇرغان جاراھەت مەڭگۈ ساقايمايتتى، قاداتقان چىنىنىڭ دەزىدەك ھامان چېنىپ قالاتتى. شۇڭا، ئۇنىڭغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايلا كۆزلىرىمنى مەھكەم يۇمۇۋالدىم. شۇ چاغدا بىلدىمكى، مېنىڭ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىم قانچىلىك بولسا، نەپرىتىمۇ ھەم شۇنچىلىك ئىدى.

— زۇبەيدە، زۇبەيدە...

ئۇ ئىسمىمنى چاقىراتتى، پەرۋا قىلمىدىم. بېشىم پارتىلاپ كېتىدىغاندەك چىڭقىلىپ ئاغرىپ كېتىۋاتاتتى. بالىلىرىمنىڭ يىغىسى تېخىمۇ كۈچەيدى.

— ئانا، جېنىم ئانا، كۆزىڭنى ئېچىڭ.

بىردىنلا سەگەكلەشتىم، بىزنىڭ ئازابىمىز ئۇچۇن بالىلارمۇ تەڭ ياش تۆكسە قانداق بولىدۇ؟ بۇ ئىشلاردا ئۇلار ئەيىبلىكمىدى؟ ئۇلارنىڭ شۇنچە كۆپ مالامەت چەككىنى يەتمىگەندەك، ئۆز دەردىمىز ئۈچۇن ئۇلارنى ئوتتۇرىمىزغا ئېلىپ يىغلىتۇېرىشكە يۈرەك قانداق چىدايدۇ؟ بولدى قىل يۈرىكىم، ئۆزۈڭنى بېسىۋال! سۇلتان، سەبىي بالىلىرىمنىڭ ھېچ ئىش بولمىغاندەك سېنى يەنە داۋاملىق دادا دەپ چاقىرىۋەرگىگە قاراپ، گۇناھكارلىق تۇيغۇسىدىن قۇتۇلۇپ، كۆڭلۈڭ خېلى ئارام تېپىپ قالدىغۇ دەيمەن؟ بۇنىڭدىن كېيىن ئاتىلىق بۇرچۇڭنى ياخشى ئادا قىلىپ، ئۇلارنىڭ جاراھىتىنى ساقايتىشقا تىرىشارسەن. بىراق مەن ئەمدى ساڭا قانداقمۇ ئىشىنەي؟ ئۆزۈمنى ئىشىنىشكە زورلىغان ھالەتتىمۇ، يوغان بىر مىتە قۇرت ھەر ۋاقىت يۈرىكىمنى رەھىمسىزلەرچە غاجاپ، مېنى ۋاقىتسىز ھالاك قىلىشى مۇمكىن، سەن يۈرىكىمدىكى ئاشۇ قۇرتنى ئېلىۋېتەلەمسەن؟

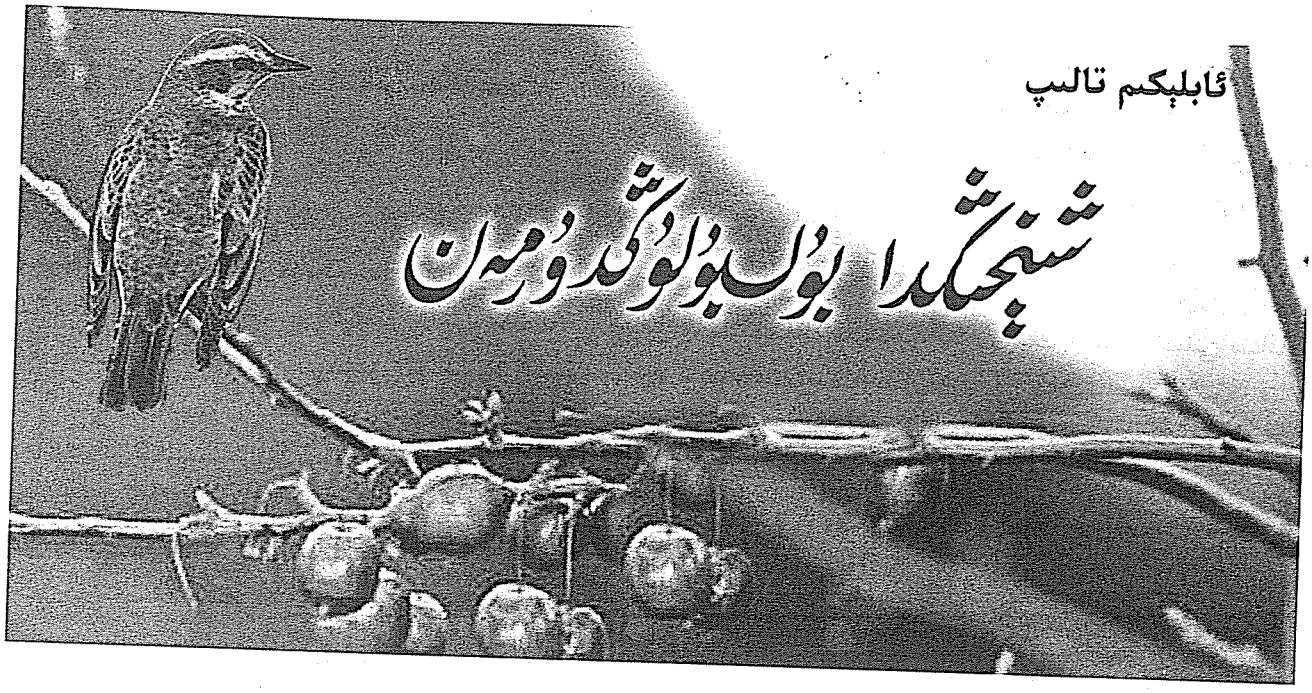
ساھىبجامالغا قارىدىم، ئۇنىڭمۇ كۆزلىرى قىزىرىپ، تېنى ياپراقتەك تىترەپ تۇراتتى.

— يائاللا زۇبەيدە، — دېدى ئۇ، — شۇنچە ئىشلار بولغان تۇرۇقلۇق ماڭا بىر ئېغىزمۇ تىنىمىغىنىڭنى قاراڭ. مەن سىزنى قىيامەتلىك دوستۇم دەپ يۈرسەم، ئەكسىچە سىز مېنى يات كۆرىدىكەنسىز ھە؟ — مەن ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراشقا مۇۋاپىق سۆز ئىزدەۋاتقاندا، ئۇ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، — مەنمۇ ئەتىلا قىزىمغا تېلېفون ئۇراي، دادىسى بىلەن بىللە كەلسۇن، ئىككى ئائىلە كىشىلىرى جەم بولۇپ، ھېچبىرىمىز ئەزەلدىن ياش تۆكۈپ باقمىغاندەك، بۇ دۇنيادا ھەسرەت دېگەن نەرسە مەۋجۇت ئەمەستەك، جاھاندىكى جىمى خۇشاللىق پەقەت بىزگىلا مەنسۇپتەك، ھەممىنى ئۇنتۇپ تازا بىر يايرىۋالايلى.

ساھىبجامالغا قاراپ بېشىمنى ئاستا لىڭشىتتىم. كۈلۈمسىرەشكە شۇنچە تىرىشقان بولسامۇ كۆزۈمدىن يەنە تارىلاپ ياشلار قويۇلدى، بالىلىرىم يۇمۇران بارماقلىرى بىلەن يېشىمنى سۈرتۈپ يۇزۈمگە يۈزىنى ياقتى. مەن ساھىبجامالغا قۇچىقىمنى ئاچتىم، ئۇ يىغلىغان پېتى ئۆزىنى باغرىمغا ئاتتى، بىز مەھكەم قۇچاقلاشتۇق.

(ئاپتور چىرا ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەش ئىشخانىسىدا)

مۇھەررىر **مۇختار تۇردى**

ئابلىكىم تالىپ

شىنجاڭدا بۇلبۇلۇڭ دۇمەن

1

نازاكەتلىك باغلارغا مۆكۈشەرمىز سەن بىلەن،
گۈل تۈۋىدە كۈي-چاقچاق تۆكۈشەرمىز سەن بىلەن.
دېڭىزىدىن ھاياتنىڭ ئالتۇن ئىزدەپ، دۇر ئىزدەپ،
قايناملارغا غەۋۋاسىتەك چۆكۈشەرمىز سەن بىلەن.
تىكەن كۆمۈپ يوللارغا قەستلىگەندە نامەردلەر،
خەنجەر ئۇرۇپ باغرىنى سۆكۈشەرمىز سەن بىلەن.
ئەركەك دېگەن نۇر تۆكۈپ ئىللىتىدۇ تۇپراقنى،
زىمىستاندا لاۋۇلداپ كۆيۈشەرمىز سەن بىلەن.
بېشى كۆككە يەتكەنگە ئاقيول تىلەپ، قۇت تىلەپ،
مۇشكۈلاتنىڭ قەددىنى پۈكۈشەرمىز سەن بىلەن.
كۆكتە يۈلتۈز كۆز قىسىپ جىلمىيىدۇ بىزلەرگە،
پەرۋاز ئۈچۈن زور بەدەل تۆلىشەرمىز سەن بىلەن.
ۋەتەن قوينى ئايدالا، بىز — كۆكلىگەن گۈل-گىياھ،
ئەل-ئاۋامنى يۇرەكتىن سۆيۈشەرمىز سەن بىلەن.

2

مېنى دىلبەر چۈشەنمەستىن نادان دەپتۇ،
كۆيۈك ئەزگەن چىرايىمنى سامان دەپتۇ.
پىراقىدا قۇياش يەڭلىغ يېنىپ تۇرسام،
ھىجىر ئەسكەن دىدارىمنى تۇمان دەپتۇ.
سەھەرلەردە سالامىمنى ئېلىپ كەتكەن
يېقىملىق شۇ ساباالرنى بوران دەپتۇ.

ۋسال قۇچماق ئۇچۇن گۈلباغ ياساپ چىقسام،
بۇنى بىلمەي بىراۋلارنى جانان دەپتۇ.
كۆرۈشكەندە ئاڭا تۆكسەم تىلىمدىن بال،
بىزار قىلدى مېنى ھەر كۇن چايان دەپتۇ.
بۇنى ئاز دەپ يەنە بەڭباش نادانلارغا
دىلىمدا بار ئاڭا كۇرمەك گۇمان دەپتۇ.
پىغان زەردابىغا چۆمگەن ھەكىمىمۇ،
كۆرەك دىلبەر ياشاۋەرگىن ئامان دەپتۇ.

3

«ئاي ئالدىمدا، كۇن كەينىمدە، يار دەپ يىغلايمەن» *
ئۇزۇلمىسۇن يىرىم يولدا تار، دەپ يىغلايمەن.
قۇياش بولۇپ باغلىرىمغا تۆكمىسەك ئاپتاپ،
مۇزلىتىدۇ گۇللىرىمنى قار، دەپ يىغلايمەن.
ئاي، يىل ئۆتۈپ جامالىڭنى كۆرەلمىسەممۇ،
ھەر ئاخشىمى چۇشلىرىمدە بار، دەپ يىغلايمەن.
گۇلباغلاردىن تاپالمىسام ھىدىڭنى ئىزدەپ،
مەن ئۆزۇمنى چۆلدە قالغان نار دەپ يىغلايمەن.
بىتاپ بولۇپ قالدىڭمۇ دەپ سورىغانلارغا،
مەن دىلبەرنىڭ ۋەسلى ئۇچۇن زار، دەپ يىغلايمەن.
سەھەرلەردە ئاھۇ زارىم ساڭا يەتمىسە،
ماڭا شۇتاپ لازىم بولدى دار، دەپ يىغلايمەن.
قارا كۆزۇم ئوچۇق كەتسە مۇرادقا يەتمەي،
يۇتۇپ كەتتى مېنى ئاخىر غار، دەپ يىغلايمەن.

4

سېنى دىلبەر قۇچاقىمدا قال، دەپ يىغلايمەن،
نىگار سەنسىز سىياقىمنى دال، دەپ يىغلايمەن.
قونۇپ سېنىڭ زىناقىڭغا جېنىم ئامرىقىم،
بولغۇم كەلدى مەڭزىڭدىكى خال، دەپ يىغلايمەن.
پىراقىڭدا تولا كۆيۇپ قاغجىراپ كەتتىم،
سۇنۇپ بەرگىن لەۋلىرىڭدىن بال، دەپ يىغلايمەن.
ئېرىقىمدا سۇزۇك-سۇزۇك سۇ بولۇپ ئاققىن،
گەر ئاقمىساڭ قۇرۇپ كېتەر تال، دەپ يىغلايمەن.
ئاشىقلارنىڭ يارىسىغا ئىزدىسەڭ مەلھەم،
قوۋۇرغامدا دۇتار ياساپ چال، دەپ يىغلايمەن.
مەن غېرىبنىڭ نالىسىگە ئېرىمىسەڭ يار،

* بۇ مىسرا خەلقنىڭ.

يەنە باشقا كۈلپىتىڭنى سال، دەپ يىغلايمەن.
مېنى بىر رەت ۋىسالىڭغا قاندۇرالمىساڭ،
ئىگەم بەرگەن ئامانەتنى ئال، دەپ يىغلايمەن.

5

لېۋىڭدىن مەي ئىچىپ دىلبەر، ئاڭا بەكمۇ خۇمار بولدۇم،
يامان كۈنلەردە بوينۇڭغا ئېسىلغان تىلتۇمار بولدۇم.
نېمە باركىن سىياقىڭدا ، مېنى ئاتتىك قاراقىڭدا،
كېچە- كۈندۈز پىراقىڭدا گويا شامدەك يانار بولدۇم.
شېخىڭدا بۇلبۇلۇڭدۇرمەن، سەپەردە دۇلدۇلۇڭدۇرمەن،
خۇشال نەغمە- ناۋالاردا، چالارىڭغا ساتار بولدۇم.
ماڭا باقساڭ بولۇپ ئاپتاپ، سۇنۇق كۆڭلۈم كۈلەر يايراپ،
تىلىمدىن بال تۆكۈپ سايراپ، كۆيۈڭگە كۈي قاتار بولدۇم.
ساڭا يەتكەچ مېنىڭ ئاھىم، چىراي ئاچتىڭ ماڭا ئايىم،
شېرىن ئارزۇ بولۇپ مەقبۇل، قۇچاقىڭدا ياتار بولدۇم.

(ئاپتور گۈما ناھىيەلىك مەدەنىيەت- تەنتەربىيە ئىدارىسىدا)

ئابلىز ھوشۇر

غەزەللەر

1

بۇ مېنىڭ قەلبىم سېنىڭ ئىشقىڭدا گۈلخان بولسا بەس،
ئۇشبۇ گۈلخان ۋەجىدىن كۆڭلۈڭ خىرامان بولسا بەس.
قانچە- قانچە كېچىلەرنى سېنى دەپ تاڭ ئاتقۇزۇپ،
تامچە- تامچە تەرلىرىمدىن لالە- رەيھان بولسا بەس.
ھەر ھۆجەيرەمدە ئۆزۈڭ بەرگەن تۇزۇڭنىڭ قۇۋۋىتى،
زەررە مېھرىڭ قىممىتى مىڭلاچە داستان بولسا بەس.
سەن ئازاب چەكسەڭ مېنىڭ باغرىم بولاركەن چاكۇچاك،
مەيلى چاك- چاك بولسا باغرىم، ساڭا غەمخان بولسا بەس.
قىل، ھوشۇرى، گەپنى قىسقا مىڭ تۇمەن سۆزدىن كۆرە
بىر ئۆمۈر ئەھدۇ ۋاپادا سۆيگۈ قەندان بولسا بەس.

2

گاھ نەزەر سالسام كۆرۈلدى كۆكتە نۇرلار پارقىراپ،
گاھ نەزەر سالسام چۈشۈپتۇ يەرگە يامغۇر شارقىراپ.
گاھ قاپاق تۈرسە تەبىئەت، گاھى كۈلكە چېھرىدە،
گاھ چاقار تەننى جۈدۈن باغۇ باراڭلارنى تاراپ.
ئوينىماس ئەمدى بېلىقلار كۆلدە ئەركىن سەكرىشىپ،

شۇڭغۇماس بولدى بېلىقچى قۇشمۇ دەريا‌غا قاراپ.
دېمىگىن نامەرد تەبىئەتنى، ھوشۇرى، باسسا قار،
باسسا قار باغلار ياتار ماموق چۇشەكتە گۈل پۈراپ.

3

ھەر باھارنىڭ پەيزى باشقا، ھەر چىمەننىڭ جىلۋىسى،
ھەر بۇلاقنىڭ سۈيى باشقا، ھەر چېچەكنىڭ شىرنىسى.
قارىساڭ، باغلار تۈگۈل، تاغلار سىياقى رەڭمۇرەڭ،
ھەر پەسىلنىڭ ھۆسنى باشقا، ھەر مۇقامنىڭ نەغمىسى.
بۇ جاھان شۇنداق جاھان: رەڭدار بوياقلارغا قېنىق،
باغدا بۇلبۇل، كۆلدە ئاق قۇ، تاغدا ئاھۇ سەيلىسى.
سالىدۇ ھەر كويغا تۈرمۇش يوللىرى ئەگرى-توقاي،
ھەر كىشىنىڭ غېمى باشقا، ھەر گۆدەكنىڭ غەلۋىسى.
ھەر كۆڭۈلنىڭ قاتلىرىدا ئۆزگە بىر ئالەم ياتار،
مەيلى ئاقىل، مەيلى غاپىل مەيلىچە نېسىۋىسى.
گاھى كۈلكە، گاھ يىغا، گاھىدا ئامەت قوش كېلۈر،
گاھى دوپپاڭنى تېشەر نامەرد چۆلىنىڭ جىگدىسى.
ئەي ھوشۇرى، بۇ جاھان گويا چىگىش يىپ بىر تۇتام،
گاھى كۈل سەن، گاھىدا سەن-سەن چىمەننىڭ ئەركىسى.

4

بىر قارا كۆزلۈك كېچە ھۆسنى جامالىن قىلدى پەش،
قىلسا پەش ھېچگەپ ئەمەستى، قىلدى ئۇ كۆڭلۈمنى غەش.
بويىنى غۇنچە دېسەم، غۇنچە خىجىلكەن قەددىدىن،
قەلبىگە باقسام ياتار جۈپ چەشمىسى تەكتىدە لەش.
تالى مەجنۇن داڭدا قالغاي ئەيمىنىپ خۇش نازىدىن،
كۈلكىسى كۆكلەرگە پەرۋاز، گەپ دېگەن ماڭدامدا بەش.
لەۋ يېرىپ چىققان سادادىن تەن بىلەن جان ئەيمىنەر،
كىمگىدۇر «تەنبە» قىلار ئۇ، بارمىقىن ئەيلەپ دەرەش.
نەپسىگە شەيتاننى مىندۈرسە جامالى ۋەجدىن،
ياكى ئىتنى «چاغ» دېمەسكەن ياكى بىرئاسلاننى «پەش».
بىر نىگاھ سالساڭ مۇبادا، قارمىقى بۇرنۇڭدىدۇر،
قارمىقى ئالسا بۇرۇندىن ھېچ ھايا قىلماس كېچەش.
بۇ جاھان تەننازلىرىنىڭ سېھرى-جادۇسى تولا،
ئەي ھوشۇرى، سەن كۆڭۈل دەپ پاك ۋۇجۇدنى قىلما ھەش!

(ئاپتور ئىلى ئوبلاستلىق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدىن دەم ئېلىشقا چىققان)

ئابدۇكېرىم ئابدۇمجىت دولانى

ئاتا

1

ئاھ تۇمانلاشتى كۆز ئالدىم سەن كېتىپ ئۇلگەم ئاتا،
ئۇرغۇماس فونتان بولۇپ سورۇندىكى كۇلكەم ئاتا.
قاپتىمەن ئالەمدە تەنھا، سەن تېغىمدىن ئايرىلىپ،
چىرمىدى رەڭسىز غېرىبلىق، كۆزدە يامغۇر-نەم ئاتا.
باش تۆۋەن قۇرۇق قاپاقتەك، ھازىدارنىڭ ئۆزىمەن،
ئۆلۈمۈڭ بەردى ئاجايىپلا ئېغىر بەرھەم، ئاتا.
سەن ھايات بولۇپ قانات، يۇرسەم ھەمىشە كېرىلىپ،
دەيتتى دوستلار سەن بەختلىك، شۇنچە شاد بىغەم ئاتا.
شۇ يېشىمغا كەلگۈچە راست سەن يۆلەپ ئەقىل بېرىپ،
قانچىلاپ راھەت-جاپادا تۇردۇڭ - ھە دەرقەم ئاتا؟
ھېچ تەمەسىز نەپ دېمەستىن ئىشلىگەن سەن بىر ئۆمۈر،
بارمىكىن خالىس پىداكار سەنچە پاك، ھاتەم ئاتا.
بىر ئېسىل ئادەت ئىدى تۇرمۇشتا پاكلىق-ساددىلىق،
نەگە بارساڭ مېۋە بەرگەن قەلبى گۈل كۆكلەم ئاتا.
سەن ئۇلۇغلۇق بابىدا باغرىڭ ئۇپۇق، مېھرىڭ دېڭىز،
پەم-پاراسەت، كۈچ-قۇۋۋەتتە راۋۇرۇس بەردەم ئاتا.
ئايرىلىپ سەندىن مانا ھېچ ئاۋۇماس ئىش-كۈشلىرىم،
كۈلكە - چاقچاقمۇ يېقىمسىز، يېگىنىم بەتتەم ئاتا.

2

نەزىرىمدە سەن خىزىردەك ھەممىدە ئوبدان ئاتا،
باغرى يۇمشاق ئاق كۆڭۈل ھەقىقىي چىن ئىنسان ئاتا.
تىرىشىپ بەرگەن ھالال بىز ئالتە پەرزەنت رىزقىنى،
بىر ئۆمۈر ھارام ئۈچۈن نەپسىڭ ئېتىك قورغان ئاتا.
ماڭا دائىم ئەل ئۈچۈن چوقۇم پىداكار بول دېبان،
دىلغا ئىخلاس ئۇرۇقىنى بىخلىتىپ چاچقان ئاتا.
مەن بىلەتتىم سېنى ياخشى، ياخشىلارغا يار ئىدىڭ،
ئوخشىماس ھېچبىر كىشىگە شەرىپىڭ ئاسمان ئاتا.
چىن مۇھەببەت-نەپرىتىڭ قەلبىڭدە بەك ئايدىڭ ئىدى،
زەررىچە ناھەقنى كۆرسەڭ تەن-تېنىڭ خۇمدان ئاتا.
توۋا دەي ھايات مۇساپەڭدە بىرەر رەت ئاغرىماي،
ئاشۇ سەكسەن ئۈچ داۋاندىن ساپمۇ ساق ئاشقان ئاتا.

(ئاپتور ئۇرۇمچى شەھەر ئالغا كوچىسى 23 - نومۇرلۇق قورۇدا)

مۇھەممەد رەھىم

ئۆكسۈمىگەن شېئىرلار

كەچمىشلىرىم

(شېئىرىي تەرجىمىھال)

سەكسەن يىل ياشىماق ئاسان ئەمەسكەن،
سەكسەندىن ھالقىماق تېخىمۇ مۇشكۈل.
ھاياتنىڭ تۈگىمەس سىناقلىرىغا،
گاھ تەدبىر ئىشلەتتىم، گاھى تەۋەككۈل.

سەكسەندىن ھالقىدىم، تەلەيي قوللىدى،
كەچمىشىم پۈتۈلمىش قىسمەتلەرگە باي.
«ياز،- دېدى تەلىيىم،- شېئىر قىلىپ ياز،
كۆپ ئەمەس يۈرتۇڭدا سېنىڭدەك بوۋاي.»

خوپ دېدىم، پىكرىمگە بەرسەم ئىجازەت،
ئىپتىدا قەدەمدىن باشلىدى گەپنى.
سۆيدۈڭدە جۇپ بولۇپ ئىككى ئاتۇشلۇق،
ھاياتقا قوشۇپتۇ يېڭى نەسەبنى .

سۆيدۈڭدە تۆكۈلگەن كىندىك قېنىمنى
يىراقلاپ كەتكەندە قىلدىم ئامانەت.
قوينىدا ئۆستۈرگەن زېمىن ئانام ئۇ،
مېھرىدىن ۋۇجۇدۇم تاپقان بالاغەت.

ھەر نۆۋەت يۈرتۇمغا بارسام سېغىنىپ،
ئىپارەڭ پۈرايدۇ شۇ ئامانەت قان.
يادىمدا ئانامدىن ئاڭلىغانلىقىم
مەن تارتقان كېسەللىك ھەققىدە داستان.

كېسەللىك ــ ئۆلۈمنىڭ مەينەت غالچىسى،
چاڭ سالغان ئىكەن ئۇ گۆدەك چېغىمغا.
نەسلىمگە خاس ئۇدۇم ئاتۇش گېنلىرى،
نىجاتلىق بېرىپتۇ ھايات ببغىمغا.

ئۆلۈمنىڭ غالچىسى ھېيىقتى مەندىن،
بەستىمنى ئىخچاملاپ قويدى ئۇ بىراق.
مەرىپەت قوينىدا ئون سەككىز يىلىم
ئۆتۈپتۇ ئىلىمگە باغلاپ ئىشتىياق.

ئۆلۈمنىڭ غالچىسى ھەسەتخور ئىكەن،
تارتقۇچلاپ باقتى ئۇ تەن ساقلىقىمنى.
چۈشەندى ئىرادەم تەكتىدىن قاراپ،
ھاياتقا نەقەدەر ئامراقلىقىمنى.

ھادىسە، پاجىئە ھازاز ئۆللىرى
كۆپ قېتىم دېۋىلەپ توستى يولۇمنى.
بوشاڭلىق قىلمىدى بەختىم ئۇلارغا،
مەنزىلگە يېتەكلەپ تۇتتى قولۇمنى.

قەلەمنى قوش قىلىپ، قەغەزنى ئېتىز،
دان چاچتىم تەپەككۇر جاڭگاللىرىدىن.
ھاسىلىم قانچىلىك، ئايان بولغۇسى
ئاۋامنىڭ تارازا ـ مىسقاللىرىدىن.

مېنىمۇ چىللىدى تۇرمۇش قايناسى،
شۇڭغۇسام بىر راھەت، ئون جاپا ئىكەن.
ھەممىدىن ئەۋزىلى پەرزەنت سۆيگۈسى،
ھاياتلىق شۇنىڭغا تەقەززا ئىكەن.

خانەمنى يورۇتتى پەرزەنت چىرىغى،
سۆيۈندۈم بىر ئۆمۈر پەرزەنت ۋەسلىدىن.
كىمەرسە ئەۋرەمدىن: نەسلىڭ كىم دېسە،
دەپ جاۋاب بېرىدۇ: رەھىم نەسلىدىن.

هاياتلىق كارۋىنىم ئۆتمەكتە شۇنداق،
ئەجرىمگە باش ئەگدى تالاي رىيازەت.
ئونلىغان ئارزۇنى تۇغدى بىر ئارزۇ،
ئارزۇلار روھىمغا بەردى شىجائەت.

سەكسەندىن ھالقىدىم، بولدۇم تەۋەررۈك،
بۇ ئىنئام ھاياتتىن ئېرىشكەن بەختىم.
مەنسىز كۈنلەرنى يۇرمىدىم ئەسلەپ،
مەنىلىك كۈنلىرىم خەلقىمگە تەقدىم.

قورۇنمىسۇن روھىڭ

(مەرھۇمە رەپىقەمنى ئەسلەپ)

ئوغلۇمنىڭ ئۆيىدە رەسىمىڭنى كۆرۈپ،
خىيالەن گۈل قويدۇم قەبرەڭ ئالدىغا.
خاتىرەم لېنتىسى تەتۈر ئورالدى،
يىللارنى تۈركۈملەپ تاشلاپ ئارقىغا.

ياش ئىدىم ھالقىغان چارەك ئەسىردىن،
سەن تېخى بەش يىللىق پىئونېر ئىدىڭ.
شۇ يىللار ئۆزۈڭمۇ جىگدە پۇرىغان،
ئىپتىدا سۆيگۈگە مۇنتەزىر ئىدىڭ.

ناتونۇش ۋاستە باغلىدى بىزنى،
قەھرىتان قىش كۈنى تويمىز بولدى.
ھەشەمەت كۆڭلىنى رەنجىتىپ قويدۇق،
غۇربەتلىك بىر ھۇجرا ئۆيىمىز بولدى.

يىللارنى قوغلىشىپ، گاھى تىركىشىپ،
يورۇتتۇق تۇرمۇشنىڭ غۇۋا كۆزىنى.
ئامەتلەر يول بېرىپ ئارزۇيىمىزغا،
كۆرۈپتۇق ئۇچ ئوغۇل پەرزەنت يۈزىنى.

بىر-بىرىنى يېتەكلەپ پەرزەنتلىرىمىز،
سىلجىدى بالاغەت يولىنى بويلاپ.

شۇ يىللار بىر كېسەل يېپىشتى ساڭا،
پەرزەنتلەر بەختىگە شۇملۇقنى ئويلاپ.

ۋاقىتسىز كۆز يۇمدۇڭ ئوتتۇز تۆتتىلا،
مۇسىبەت خەنجىرى تىلدى يۈرەكنى.
ئانىسىز يېتىملىك ھەسرىتى بىلەن
پەرزەنتلەر قارغىدى تەتۈر پەلەكنى.

خەيرىيەت، بولدۇم مەن ئاتا ھەم ئانا،
چوڭ قىلدىم مېھرىمنى ئەجرىمگە قوشۇپ.
ئوقۇتتۇم، ئۆيلىدىم، بولدۇم نەۋرىلىك،
ئۆسمەكتە ئۇلارمۇ ھەمدەم بولۇشۇپ.

قىز-ئوغۇل نەۋرىلەر سۆلكەتلىك، ئوماق،
ھۆسنىنى كۆرسەڭمۇ ئىچىڭ كۆيەتتى.
سېغىنىپ، ھال سوراپ كەلگەندە سېنى،
مومام دەپ قۇچاقلاپ تاتلىق سۆيەتتى.

بۇ قۇتلۇق كۈنلەرنى كۆرمىدىڭ، ئىسسىت...
شۇ ھەسرەت قىينايدۇ بىزنى ھېلىھەم.
بولدىلا، قورۇنۇپ قالمىسۇن روھىڭ،
نەۋرىلەر بەختىنى تىلەيلى ھەردەم.

(ئاپتور ئۇرۇمچى شەھىرى مەدەنىيەت يولى 122-قورۇدا)

روزی نیاز

گۈللەرنىڭ بەرگىدىن تىلەيمەن گەۋسەر

1

گۆھەر ئىزدەپ يولغا چىقتىم، تەرىم قۇيۇلار،
سەھەر-ئاخشام تولغىنىمەن، قەغەز بويىلار.
تاپقانلىرىم ئەل كۆڭلىگە بەرسە ئىشتىياق،
مىنۇتلىرىم ئەسىرگە تەڭ ئايەم تۈيۇلار.

2

شەپەققە ئايلانسا تاڭلارنىڭ يۈزى،
سۈۋارى ئۆركەشلەر نۇرلۇق كۈندۈزى.
كۆكرەكتە چايقىلار لىقشىغان ئىلهام،
كۆزلەردە جىمىرلار تۇننىڭ يۇلتۇزى.

3

مەنزىلدە كۈچ-قۇۋۋەت سىيرىلار تىنماي،
قوزغالماس گەۋدىلەر هۇش چاچار ئايهاي!
زېمىندا زەن كۆرمەس تۈچلار چىرايى،
ئاسماندا مېهنەتنى كۆيلەيدۇ تايماي.

4

ئاق شايىسەن، ئاق شايىسەن بىپايان ئالەم،
گۈل چېكىدۇ، نەقىش قىلىپ شايىغا ئادەم.
ئىنسان چۈشى پەرىزاتقا ئايلاندى ئەمدى،
ئىنسانلارغا شەربەت بۇلاق سۆيگۈ پىيالەم.

5

چوققىلارغا ئۇمتۇلىدۇ غايەم، كەپتىرىم،
هەر يىلتىزدا چېچەك ئاچار ئوتلۇق گەپلىرىم.

بوغۇزۇمنى قاساپ تۇرغان گويا سىرتماقتۇر،
ئاق پېتىچە تۇرۇۋەرسە ئۆمۇر دەپتىرىم.

6

ئەجەل كېپ بىر كۈنى ئۈزۈلسە دېمىڭ،
بىراقلا بېسىقار تەشۋىشۇغېمىڭ.
تىرىكلىك سۈيىنى قەدىرلەپ پەۋەس،
ئويلان، دوست، هاياتتا نېمىدۇر كېمىڭ؟

7

قۇشلار قوۋمى دەرەخلەردىن تۇتۇپ ماكان،
چاڭگا تىزىپ قالدۇرىدۇ كۇرمىڭ ئەۋلاد.
قەيسىرانە تىرىكچىلىك قىلىپ هامان،
شاخ-شاخلاردا ئۆتكۈزىدۇ قۇۋناق هايات.
تاڭ بىلەن تەڭ ئويغىنىپ شاد سايراپ لەۋەن،
قۇشلار ئۇچۇن هەر تۇپ دەرەخ ئانا ۋەتەن!

8

ئۆتۇپ خۇلقى-مىجەزى ئوخشىماس يىللار،
كىرىپ كەلدى تۈيدۇرماي ئۆمرۇم كەچ كۈزى.
قالدى تاختا، مۇنبەردە ئۇنتۇلماس ئىزلار،
ئۇ ــ يۈرەكلەر تارىنى هەردەم چەككۈسى.
ئەقىدىدىن، غايەمدىن چېچىلغان نۇرلار،
چەت ـ چېتىگە ئالەمنىڭ بېرىپ يەتكۈسى!

(ئاپتور شىنجاڭ بوغالتىرىيە كادىرلىرىنى تەربىيەلەش مەركىزىدە)

رۇبائىيلار

ياشلىقنىڭ شامىلى چىقىدۇ قاتتىق،
بۇ مەزگىل تاۋلانساڭ چاقنار ھاياتلىق.
ياشلىقتىن باشلانغان ھەر قانداق ئىشنىڭ
ۋەزنى بار، دېنى بار، مېۋىسى تاتلىق.

* *

ئۆيۈڭنىڭ تارلىقى بەك چوڭ گەپ ئەمەس،
بولمىسا ساپ ھاۋا، يوق ئەركىن نەپەس.
ھەممىدىن كۆڭۈلنىڭ تارلىقى يامان،
ئەل ئۈچۈن كۆڭلى كەڭ، بول ئاپتاپپەرەس.

* *

سۇ دېمەك-ھاياتلىق، جانغا سۇ كېرەك،
سۇ بولسا چۆلدىمۇ قۇرۇماس پېلەك.
خۇش پېئىل كەمتەرلىك گۆھەر تۇغدۇ،
مۆرەيدۇ تىنماستىن سۈتى يوق ئىنەك.

* *

كەتمەننىڭ بېشىنى باسساڭ ناۋادا،
دەستىسى بېشىڭغا تېگەر ھاۋادا.

ھەرگىزمۇ يامانغا يانتاياق بولما،
قالمىسەن ئاخىرى بىر كۈن بالاغا.

* *

ۋىجدانلىق ئادەمنىڭ كۆڭلى ئاق قەغەز،
بەتنىيەت ئادەمنىڭ كۆڭلىدۇر ئەۋرەز.
لەش باسقان كۆلچەكنى يوقلىماس ھېچكىم،
كۆڭۈلدۇر بەك نازۇك، پۈتمەس كەتسە دەز.

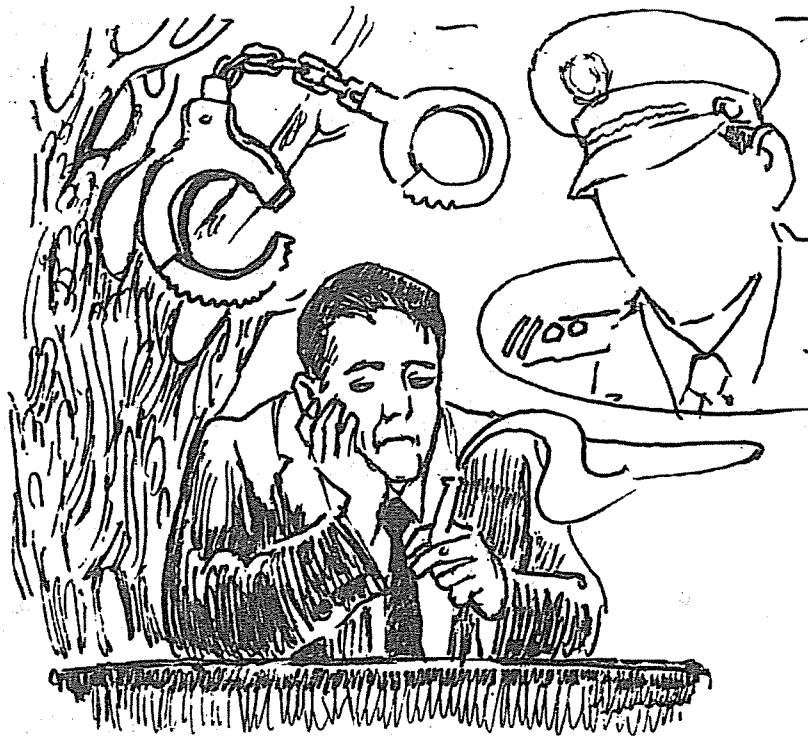
* *

ھالۋىسى بەتتەمدۇر زاغ-قىزغانچۇقنىڭ،
كۆڭۈلدە ئورنى يوق، ئاغزى پۇچۇقنىڭ.
ياخشىلىق ئەيلىگىن مىسكىن يېتىمگە،
تاتلىقتۇر ئۇمىچى قولى ئوچۇقنىڭ.

* *

سېخىينىڭ پەزلى كۆپ، قولى كەڭ بولۇر،
بىر قورساق تۇغقانىنىڭ مېھرى تەڭ بولۇر.
بەختلىك ئادەمدۇر يۈلتۇزلۇق ئاسمان،
ئەل سۆيگەن ئادەمنىڭ يولى كەڭ بولۇر.

(ئاپتور ئۇرۇمچى شەھىرى راھەتباغ ئولتۇراق رايونىدا)

قاسم قاغا

نۇرمۇھەممەد ئىسمائىل

(ھېكايە)

زەرەپشان دەرياسىنىڭ ئاخىرقى تارامىلىرىدىن بىرى بولغان بۇ ئېقىننى كىشىلەر «شەھەر دەريا-سى» دەپ ئاتايتتى. قاش-دامبىلىرى تەبئىيلا شە-كىللەنگەن بۇ ئېقىن زەرەپشان دەرياسىدىن ئايرى-لىپ، شەرقىي شىمال تەرەپكە 40-50 كىلومېتر-چە ئاققاندىن كېيىن، ناھىيە بازىرىنى كېسىپ ئۆتۈپ شەرققە قاراپ ئېقىپ كېتەتتى. كىشىلەر-نىڭ ئېيتىشىچە، بىر چاغلاردا بۇ ئېقىننىڭ سۈيى شۇنداق مول بولۇپ، كەلكۈن مەزگىللىرى-دە شاۋقۇن-سۈرەنلىرى بىلەن ئەتراپتىكى كەنت، مەھەللىلەرنى ۋەھىمىگە سېلىپ، قىنىغا سىغمايدىغان يېيىلىپ ئاقاتتىكەنمىش. ئەنە شۇ «شەھەر دەريا-سى»نىڭ خاسىيىتىدىن بولسا كېرەك، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقى غولىغا ئادەم-نىڭ قۇچىقى يەتمەيدىغان، شاخلىرى گىرەلە-شىپ كەتكەن بۇككىدە توغراقلىق ئىكەن، ماڭا-دامدا بىر ئۇچراپ تۇرىدىغان ياۋا توشقان، قىرغا-ۋۇل، كېيىك، جەرەنلەر كىشىنىڭ ئوۋ ھەۋىسە-نى قوزغىسا، بۆرىلەرنىڭ ھۇۋلاشلىرى، ياۋا توڭگۇزلارنىڭ خارتىلداشلىرى ئادەمنى ۋەھىمە-گە سېلىپ تېنىنى شۇركۈندۈرەركەنمىش. تەجـ-رىبىسى مول، پىشقان ئوۋچىلاردىن باشقا كىشـ-لەر بۇ توغراقلىققا كىرىشتىن ئەيمىنەركەن-مىش، بىراق ھازىر ئۇنداق ئەمەس. تۇرلۇك تەبـ-ئى ۋە ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى كىشىلەر سۈيۇنۈپ ئەس-لەيدىغان يوغان ھەم قويۇق توغراقلاردىن بۇگۈن-كى كۈندە ئەسەرمۇ قالمىغان بولۇپ، پەقەت دەريا ۋادىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى توقايلىقتا يېقىنقى يىللاردىن بۇيان يېڭىدىن كۆكلىگەن شالاڭ توغـ-راقلارلا گويا ئۆتمۈشكە شاھىت بولۇۋاتقاندەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. دەريا سۈيىمۇ (ياز پەسلـ-ىدىكى كەلكۈن مەزگىللىرىنى ھېسابقا ئالمىغان-دا) بۇرۇنقى سۈر - ھەيۋىسىنى يوقاتقان بولۇپ،

لۆمشۇپ ئاقمىنىچە ناھىيە بازىرىغا كىرە - كىرمەيلا ئۆز قىنىغا سىڭىپ تۇگەپ كېتەتتى.

دەريا ۋە توغراقلارنىڭ ئۆتمۈشىنى بوۋىسى بىلەن دادىسىدىن ئاڭلىغان، يېقىنقى 50-60 يىلدىن بۇيانقى ئۆتمۈشىگە ئۆزى شاھىت بولۇپ كېلىۋاتقان قاسىم قاغىنىڭ ھەر قېتىم مۇشۇ دەريا بويىغا كېلىپ، كۆز ئالدىدىكى توغراقلارغا قارىغىنىدا ئىختىيارسىز كۆڭلى مەيۇسلىنىپ قالاتتى. ئۇ، ئادەملەرنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىدىن ھەيران بولاتتى، ئۇلاردىن نەپرەتلىنەتتى. ئۇلارنىڭ مۇشۇ توغراقلارنى كېسىپ، ئوت-چۆپلەرنى قىرىپ نېمىگە ئېرىشكەنلىكى، نېمىگە ئېرىشمەكچى بولغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتى. ئۇلار توقايلىقتا قارا بۇرانداك پەيدا بولاتتى-دە، يالماۋۇزدەك ئايىغى تەگكەنلا يەردىكى توغراق، يۇلغۇن، چاكاندا، چۇچۇكبۇيا، يانتاق، چىگە، قومۇش، قىزىلقارنى كېسىپ، قىرىپ، بۇ زېمىندا ئەزەلدىن ھېچقانداق بىر گىياھ ئۇنمىگەندەك قاقاسلىقتا ئايلاندۇرۇۋېتەتتى. دىلى ئازار يېگەن دىل-دەرەخ ۋە ئوت-چۆپلەرنىڭ ئادەملەرگە قېيىدىغاندەك، يەردىن قايتا باش كۆتۈرۈشكە رايى بارمايتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ يېپىنچىسىدىن ئايرىلىپ قالغان قۇرغاق زېمىن قۇياش نۇرىدا كۆيۈپ، بىر قانچە يىلدىلا چەش قۇمغا ئايلىنىپ كېتەتتى.

ئارقا تەرىپىنىڭ قامىسى چۈشۈپ پارقىراپ كەتكەن سەرپۇش تۇمىقىنى چۆكۈرۈپ كىيىپ، ئۇچىسىدىكى ماشرەڭ سېرىق جۇۋىسىنىڭ تۆگە مىسىنى ئەتمەيلا قۇۋۇشتۇرۇپ، كۆك رەڭلىك سىيامبۇ بىلەن بېلىنى باغلىۋالغان قاسىم قاغا دەريا بويىغا كېلىپ، ئالا ئايغىر ئۈستىدىن چۈشتى-دە، توپا - چاڭدىن چاپاقلىشىپ كەتكەن چۈكقۇر كۆزلىرىنى دەريادىن سۇ ئىچىۋاتقان مال - پادىلىرىدىن ئۆزۈپ، قاقشالدەك قېتىشىپ كەتكەن ئالقانلىرىنى سايە قىلىپ، قارشى قىرىغاقتىكى توغراقلىققا كۆز يۈگۈرتتى. ئۇنىڭ ئاپتاپتا كۆيگەن كەڭ ماڭلىيىدىكى قورۇقلار تارتىشىپ، كۆز قۇيرۇقىدىكى ئۇششاق قورۇقلار يۇغىناپ، ئۇزۇن-ئۇزۇن سىزىقچىلار پەيدا بولدى. سۇس چىقىۋاتقان سوغۇق شامال ئۇنىڭ تەڭدىن تولىسى ئاقارغان ئۆچكە ساقىلىنى يېنىك يەلپۈتەمەكتىدى. بۇ يەرنىڭ كەچ كۈز ئايلىرى تولىمۇ گۈزەللىشىپ، كۆپكۆك ئاسمان، چاقنىغان قۇياش، سارغايغان ياپراقلاردىن تارتىپ، دەريانىڭ تېگىدە قۇم سۆيۈپ ئېقىۋاتقان سۇزۇك سۇلار، ئەتراپتا يېيىلىپ ياتقان ئاپپاق قۇملارغىچە ھەممىسى بىر-بىرىدىن چىرايلىق، بىر-بىرىدىن يېقىملىق بولۇپ كېتەتتى. يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ، قۇياش نۇرىدا ئالتۇندەك جىلۋە قىلىۋاتقان توغراقلار، ھەر قېتىم قارىغىنىدا قاسىم قاغىنىڭ زوقىنى قوزغايتتى. يېقىندىن بۇيان ھۆكۈمەتنىڭ «تەبىئىي ئورمان ۋە يېپىنچا ئوتلاقلارنى قوغداش» سىياسىتى بىلەن، چوڭ قىرغىنچىلىقلارغا ئۇچرىمايدىغان كەلگەن بۇ توغراقلار يىلدىن-يىلغا ئاينىپ، يىلدىن-يىلغا يوغىناۋاتاتتى. ئەتراپىدا ئۆسۈۋاتقان يۇلغۇنلارمۇ ئادەم چۆكۈرگۈدەك بولۇپ قالغانىدى. قاسىم قاغىنىڭ دىققىتىنى توغراقلىق ئۈستىدە ئەگىپ يۈرگەن قاغىلار ئۆزىگە تارتتى. قاغىلار پەقەت بىرەر تاپقا يولۇققاندا ياكى بىرەرسى ئۇۋىسىنى بۇزغاندا ئەنە شۇنداق ئېچىنىشلىق قاقىلدايتتى. قاسىم قاغا ئايان، بۇ توغراقلىقتا قاغىلار تالاشقۇدەك تاپ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنداقتا بىرەرسى ئۇۋىسىنى بۇزۇۋاتامدىغاندۇ؟ ئۇۋا سالغان توغراقلارنى كېسىۋاتامدىغاندۇ؟ ئۇ پۇتۇن دىققىتىنى يىغىپ توغراقلىققا قۇلاق سالدى، قانچە قىلسىمۇ بىرەرسى توغراق كېسىۋاتقان ئاۋازنى ئاڭلىيالمىدى. قاغىلار يەنىلا شۇنداق توختىماي قاقىلدايتتى.

— مە... مە...

دەريا سۆيىگە قېنىپ ئارقىسىغا يانغان ساغلىقلارنىڭ كەينىدىن يۈگۈرگەن ئوغلاق، قوزىلارنىڭ ئاۋازى قاسىم قاغىنىڭ دىققىتىنى بۆلدى.

ئەمدى سۇ ئىچىش نۆۋىتى ئالا ئايغىرغا كەلگەندى. قاسىم قاغا ئالا ئايغىرنىڭ ئاغزىدىكىي يۇگەنى ئېلىۋېتىپ سۇغا قويۇپ بەردى. ئالا ئايغىر يېنىك يورغىلاپ دەريا‌غا كىردى-دە، ئالدى پۇتى بىلەن چاپچىپ، تەريا سۇيىنى لېيىتىپ تۇرۇپ سۇمۇرۇپ-سۇمۇرۇپ سۇ ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ ھەر بىر يۇتۇم سۇ سۇمۇرگەندە، سۆڭگىچى ئاستىدىكى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بىقىنى لۆم-لۆم كۆتۈرۈلەتتى. ئالا ئايغىرنىڭ سۇ ئىچكەندىكى ھالىتىنى كۆرۈپ، قاسىم قاغىنىڭ بىردىنلا تەشنالىقى قوزغالدى. ئەتىگەندىلا پادىسىنى ئالىدىغا سېلىپ قوتاندىن چىققان قاسىم قاغا، پادىلىرىنىڭ ئارقىسىدا يۈرۈپ توپا-چاڭغا مىلەنگەن، چاڭقىغانىدى. ئۇ ھەر كۈنى پادىلارنى سۇغارغىلى كەلگەندە، دەريا سۈيىدىن ئوچۇملاپ ئېلىپ ئىچەتتى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ پۇتۇن بەدەنلىرى يايراپ، ياشلىقىغا قايتقاندەك بولۇپ قالاتتى. ئالا ئايغىرمۇ سۇغا قېنىپ قاشقا چىقتى. ئەمدى نۆۋەت قاسىم قاغىغا كەلگەنىدى. ئۇ ئۇچىسىدىكى جۇۋىسىنى سالدى-دە، دەريا لېۋىگە كېلىپ ئەمدىلا قولىنى سۇغا تىقىشىغا، سۇ تېگىدىن تونۇش بىر ئاۋاز قۇلىقىغا ئاڭلانغاندەك بولدى:

— توڭ... توڭ... توڭ...

مال پادىلىرى ئۈسسۈزلۇقىغا قانغاندىن كېيىن، ئوتلاشقا كىرىشىپ كەتكەن بولۇپ، قوزا-ئوغلاقلارنىڭ مەرەشلىرىمۇ بېسىقىپ قالغانىدى. قاسىم قاغا سۇغا ئۆزىتىپ بولغان قولىنى تارتىپ، پۇتۇن زېھنى بىلەن ھېلىقى ئاۋازغا قۇلاق سالدى. ئۇ ئاۋاز دەريا ئاستىدىن ئەمەس، قارشى قىرغاقتىكى توغراقلىق ئارىسىدىن ئاڭلىنىۋاتاتتى. ياۋا توڭگۇزنىڭ خارتىلدىشىدەك يېقىمسىز بۇ ئاۋاز قاسىم قاغىنىڭ كىچىكىدىنلا قۇلىقىغا سىڭىپ كەتكەنىدى. ئۇ بىراۋلار توغراقا پالتا ئۇرغاندا چىققان ئاۋاز بولۇپ، ئەنە شۇ ئاۋازلار مانا مۇشۇ دەريانىڭ ئىككى قىرىدىكى بۇك-باراقسان توغراقلارنى خۇددى ياۋا توڭگۇز قوناق شېخىنى قىرغاندەك قىرىپ تۈگەتكەنىدى. ئۇ يەنىمۇ دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ، راستىنلا بىراۋنىڭ توغراق كېسىۋاتقانلىقىنى جەزملەشتۇرگەندىن كېيىن، قاشقا چىقىپ ئالا ئايغىرىغا يۈگەن سالدى-دە، ئۇنىڭغا مىنىپ دەريادىن ئۆتتى. قارشى قىرغاق بۇ تەرەپتەك قۇمساڭ ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە توغراق ئارىلاپ ئۆسكەن جىغان ۋە قۇرۇق چاتقاللار ئىلدام مېڭىشقا توسقۇنلۇق قىلىپ تۇراتتى. قاسىم قاغا توختىماي ئالا ئايغىرغا قامچا سالاتتى. ئالا ئايغىر قامچا زەربىسىگە چىدىمايا «بۇنداق چاتقاللىقتا قانداق ماڭمەن» دەپ قېيىدىغاندەك، قۇيرۇقىنى شىپاڭشتىپ ئۆز مېڭىشىنى ئۆزگەرتىمەيتتى. ئۇ دەريا قىرىدىن يىراقلىغانچە، ھېلىقى ئاۋاز تېخىمۇ ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئەمدى بىر يەردىن ئەمەس، بىرقانچە يەردىن ئاڭلىنىۋاتاتتى. ئۇنىڭ چىرايى ئۆڭدى، قوشۇملىرى تۇرۇلدى. توختىماي ئاتنىڭ ساغرىسىغا قامچا سالاتتى. ئۇ ھېلىقى ئاۋازغا يېقىنلىغانچە ئۇنىنى قويۇۋېتىپ ۋارقىراشقا باشلىدى:

— ھەي... كىم سەن، توغراق كېسىۋاتقان قايسىڭ؟

ئۇ ئەنە شۇنداق توۋلىغاچ ئاۋاز چىققان تەرەپكە كۆز يۈگۈرتەتتى. ئۇ بىر چاغدا ئۆزى «زەگىنىدىلىك» دەپ ئاتىۋالغان توغراقلىق ئارىسىدىن بىرسىنىڭ قارىسىنى ئىلغا قىلغاندەك بولدى-دە، ئالا ئايغىرنىڭ قەدەملىرىدىن رايى قايتقاندەك، ياش قۇرامىغا ماس بولمىغان چەبدەسلىك بىلەن يەرگە سەكرەپ، ھېلىقى كۆلەڭگە تەرەپكە يۈگۈردى. ئۇ يۈگۈرۈيتتى، ھاسىرايتتى، ھېلىقى ئادەمنى توغراق كېسىشتىن توسۇپ ۋارقىرايتتى. ئۇچىسىغا كۆك رەڭلىك چاپان كىيىپ، بېلىنى قىزىل بەلباغ بىلەن باغلىۋالغان ئېگىز بوي بىرسى بېشىدىكى شاپاق دوپپىسىنى گەدىنىگە سۈرۈپ قويۇپ، قاسىم قاغىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىمىغاندەك بەخىرامان ھالدا توغرا غولى

غا پالتا ئۇرماقتىدى.

— ھەي... توختا،... توختا دەيمەن... ياغاچ قۇلاق... تاشلا پالتاڭنى.

ھېلىقى ئادەم يەنىلا پەرۋايىغا ئالماي، قىيسىيىپ قالغان توغراقنى پالتا ئۇرۇۋەردى. قاسىم قاغىنىڭ ئەمدى سۆزلىگۈدەك، ۋارقىرىغۇدەك ھالى قالمىغانىدى. ئۇنىڭغا بۇ ئادەم گاستەك، سۆزلىسىمۇ، ۋارقىرىسىمۇ كار قىلمايدىغاندەك بىلىندى-دە، كەلگەنچە كېلىپ ئۇنىڭ پالتىسىغا ئېسىلدى.

— ئۆلۈكنى ساتامدۇ نېمە ماۋۇ قېرى،— دېدى ھېلىقى توغراق كېسىۋاتقان ئادەم، قاسىم قاغىنىڭ پالتا سېپىغا چىڭ ئېسىلۋېلىپ، شۇنچە سىلكىسىمۇ قويۇپ بەرمەي، يەردە سۆرىلەپ يۇرۇشىدىن سەل تەشۋىشكە چۈشۈپ،— پالتىنى قويۇپ بەر دەيمەن. نېمە گېپىڭ بولسا پالتىنى قويۇپ بېرىپ دە... نېمانداق قىلىدۇ ماۋۇ قېرى... ئاپلا جۇما... ياشراق بولغان بولسىمۇ...

— ياش... راق بولسام بېرىدىغان ئىگىچى-سىڭلىڭ بارمىدى؟ ھۇ خوتۇنى تالاق... نەسلى قۇرغۇر...

قاسىم قاغىنىڭ زەھەردەك ئاچچىق ھاقارەتلىرىدىن ئەرۋاھى ئۇچقان ھېلىقى ئادەم، بىر سىلكىپلا پالتا سېپىنى ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇۋالدى. ئۇنىڭ سىلكىشىدىن ئوقچۇپ كەتكەن قاسىم قاغا چاتقاللار ئارىسىغا يۇمىلاپ كەتتى-دە، يەنە ئۆمىلەپ بېرىپ ھېلىقى ئادەمنىڭ پۇتىغا مەھكەم ئېسىلدى. ئىككى قولى بىلەن ئۇنىڭ پاچىلىقىنى چىڭ قۇچاقلاپ، ئۆزى بىلىدىغان پەسكەش تىللار بىلەن توختىماي ئۇنى تىللايتى، قارغايتتى. ئۇ مۇشۇنداق قىلسام ئۇنى توغراق كېسىشتىن توسالايمەن، مۇشۇ تۇتقىنىمچە ئورمان پونكىتىغا ئاپىرالايمەن، دەپ ئويلايتتى. قاسىم قاغىنىڭ قاقشالدەك قېتىپ كەتكەن قوللىرىنى پاچىقىدىن ئاجرىتالماي، ئۆزىنى نەس باسقانلىقىنى ھېس قىلغان ھېلىقى ئادەم، ئۇنىڭ تىل-ھاقارەتلىرىدىن ئۆتى يېرىلغۇدەك بولۇپ، بىر قانچە قېتىم پەيلىنى بۇزۇپ، قولىدىكى پالتا بىلەن مېڭىسىنى چۈۋۈۋەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن قاسىم قاغا پەرۋايىغىمۇ ئېلىپ قويمىدى. ھەدىسە، بولسا شۇنداق قىل. بەربىر مېنىڭ ئۆلۈكۈم مۇشۇ توغراقلىقتا قالىدۇ، دەپ ئۇنى قورقۇتاتتى.

— ھەي، ئابلىز ئەلەم، ئەخەت سەمەت، بۇياقتا كېلىڭلار. ماۋۇ قېرى ماڭا ئېسىلۋالدى. ھوي ھەسەنجان، توختى قاري، قېنى سىلەر؟

قاسىم قاغىدىن يا قۇتۇلالمىغان، يا ئۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمىغان شاپاق دوپپىلىق ئادەم ھەدەپ ھەمراھلىرىنى چاقىرماقتىدى.

يېزا باشلىقى غالىبنىڭ يېڭىدىن سىلىنىۋاتقان بۇ قورۇ - جايى يەر باشقۇرۇش پونكىتىدىكىلەرنىڭ ئاغزىدا بىرمۇ تۆت پۇڭ دېيىلسىمۇ، دېھقانلارنىڭ مۆلچىرىدە بەش-ئالتە مودىن ئاز كەلمەيتتى. دەرۋازىنىڭ غەرب تەرىپىگە قاتار سېلىنغان خىش قۇرۇلمىلىق بىر يۇرۇش ئۆينىڭ ئالدى تېمىغا بۇ يېزىدىكى كىشىلەر كۆرۈپمۇ باقمىغان، سىلىق، پارقىراق چاقچۇق چاپلانغان بولۇپ، ھەممە ئۆيى چىرايلىق نەقىشلىنىپ، سۇر ۋاسا قىلىپ يېپىلغانىدى. نەقىشلەرگە ماس كەلتۈرۈپ بېرىلگەن سىرلار ئۆيگە كىرگەن كىشىنى تاڭ قالدۇراتتى. ھەر بىر ئۆينىڭ ئۇستى بىر مەنزىرە، ئۆزىگە خاس بىر دۇنيا ئىدى. تاملىرىنىڭ ئاستى تەرىپىگە بىر مېتىرچە ئېگىزلىكتە ئالىي دەرىجىلىك پەنەركە بىلەن زەدىۋال چىقىرىلغان بولۇپ، ھەممە ئۆيگە جىگەررەڭ سىرلىق زاۋۇت ئىشىكى ئورنىتىلغان ئىدى. ئىشىك، دېرىزە تەكچىلىرى پەنەركىلەر بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ئەسلىدىنلا ياسىداق سېلىنغان بۇ ئۆينى تېخىمۇ ھەشەمەتلىك كۆرسىتەتتى.

— ئاق قوناقلىقتىكى قازاجىمنىڭ ئۇجمىلىرىنىڭ ياغىچى،— دېدى غالىب ھېلىدىن بېرى ئۆزىگە ئەگىشىپ يۇرۇپ، ھەيران بولغىنىدىن

ئاغزىنى باسالماي ئۆيلەرنى ماختاۋاتقان ھاشىم سېكرېتار بىلەن ماخمۇت سېكرېتارغا ئۆينىڭ ئاستىغا ياتقۇزۇلغان تاختايلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ــ شۇنچە يوغان 22 تۇپ ئۇجمىنىڭ يا-غىچى ئاران يەتتى. شۇنداق يوغىنىغان بولسىمۇ پەقەت پورلاشماپتىكەن ئوغرىنىڭ ئۇجمىسى.

ــ ئالامەت ئېسىل ئۇجمىلەر ئىدى جۇمائۇ، ــ دېدى ھاشىم سېكرېتار ئۆزى كىچىك چاغلاردىن تارتىپ ئۇستىگە چىقىۋېلىپ ئويناپدىغان، غولـ-غا قۇچاق يەتمەيدىغان يوغان ئۇجمىلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ــ ئەسلىي ئۇ ئۇجمىلەرنى قا-زاجمىنىڭ بوۋىسى سالدۇرغان ئىكەن، ئازادلىق-تىن بۇرۇن قازاجىم ئۇ يەردە ئۇجمە سەيلىسى ئۆتكۈزۈپ، كالا سويۇپ نەزىر بېرەتتىكەنمىش، يۇرت-يۇرتلاردىن كەلگەنلەر نەزىرىنى يەپ، قور-سىقى تويغاندىن كېيىن نەغمە قىلىشىپ، مەشرەپ ئويناپدىكەنمىش، نوچىلار چېلىشقا چۈشۈپ ئۆزىنى كۆرسىتەتتىكەنمىش. كوپىراتـ-سىيە ۋاقتىدىمۇ جىق ئادەمنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالغان ئۇجمىلەر ئىدى ئۇ، ئامباردىكى ئاشلىق تۆگەپ، ئېتىزدىكى بۇغدايلار پىشمىغان سېرىق-تال ۋاقىتلاردا، شىرنىلىرىنى ئېقىتىپ شۇنداق پىشاتتى-دە، ئاچلىقتىن ئۆلەرمىجان بولۇپ قال-غانلار ئۇجمە بىلەن قورسىقىنى تويغۇزۇپ، يېڭى بۇغدايغا ئۇلىشۇالاتتى. كېيىنچە ئاق ئۆستەڭنى تىندۇرۇپ، يەرلەرنى سالالاشتۇرىدە-غان چاغدا، گۈڭشېدىن ئۇجمىلەرنى چىقىرىۋە-تىشنى ئورۇنلاشتۇرغان بولسىمۇ، دېھقانلار يە-لىنىپ چىقىرىۋەتكىلى ئۇنىمىغان.

ــ تازا ھۆل كىگىز ئادەملەر باشلىق بولۇپ قاپتىكەن-دە، ئۇ چاغدا، ــ دېدى غالىب، ھاشىم سېكرېتارنىڭ شۇنچە ئەتىۋار ئۇجمىلەرنى سەن ۋەيران قىلىۋەتتىڭ دېگەندەك سۆز ئەگىتىشلىرى-دىن ئاچچىقى كەلگەندەك، ــ باشلىق بولغان ئادەم دېھقانلار ئۇنىمىدى دەپمۇ قاراپ تۇرامدۇ. گەپ دېگەن بىر، ئېغىزدىن چىقاردۇقمۇ قىلمايـ-قويمايمىز. مۇشۇ قېتىمقى ئۇ ئۇجمىلەرنى چى-قىرىۋېتىشنى ئېيتسام، بەزىلەر چىشىمغا تېگىپ، ئۇ ئۇجمىلەرگە 200 يىلدىن ئېشىپ كەتتى. مۇمكىن بولسا قوغداش دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ، پەرۋىش قىلىپ قويساق بولاتتى، دەپ ئېغىز غېرىچلىۋېدى. تازا بىر دەككىسىنى بېرىپتىكەنمەن، پىچىۋەتكەن بۇقىدەك پۇشۇلداپ ئولتۇرۇپ قېلىشتى. نېمە قىلىمىز يەرنىڭ ئوتـ-تۇرىسىدا سۆگەلدەك ئادەمگە پۇتلاشقان قېرى ئۇجمىلەرنى ساقلاپ قېلىپ، مېۋىسىنى ئىككى پۇلغا ساتقىلى بولمىسا يا. چىقىرىۋېتىپتۇق، يەرلەر شۇنداق ئېچىلدى.

ــ تۇغرا دېدىلە يېزا باشلىقى، ــ دېدى ماخمۇت سېكرېتار غالىبقا يېقىنچىلىق قىلىش پۇرستىنى قولدىن بەرمەسكە تىرىشىپ، ــ سـ-لىدىن باشقا ئادەم بولسا، يەنە بىر نېمىلەرنى دەپ ئۇ ئۇجمىلەرنى چىقىرىۋەتمىگەن بولاتتى. سىلىدەك كەسكىنلىك بىلەن خىزمەت ئىشلەيدە-غان ئادەم يوق جۇما بۇ ناھىيەدە. مېنىڭچە بولسا ناھىيەگە ھاكىم بولۇپ قالغان بولسىلا، ناھىيەنى ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قالغىدەك تە-رەققىي قىلدۇرۇۋېتەتتىلە...

ــ ئادەمنى تولا ئۇچۇرماڭلا ماخمۇت سېك-رېتار، ــ دېدى غالىب كېرىلىپ قويۇپ، ــ ھاكىم دېگەنمۇ بىزدەك ئادەم. بولايلى دېسەك بۇمۇ تەس ئەمەس. ئالدى بىلەن ئۆيلەرنى كۆڭ-لۈمدىكىدەك پۈتكۈزۈۋالاي، قالغان ئىشلار ئاستا-ئاستا بىر گەپ بولمامدۇ.

غالىب ئىككى سېكرېتارغا ھەممە ئۆيلەرنى بىرمۇبىر كۆرسىتىپ بولغاندىن كېيىن ھويلىغا چىقتى. ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كولانغان، بىر مودىن ئاشقۇدەك چوڭلۇقتىكى ئازگالغا بىرمۇنـ-چە ئادەم قۇمساڭ ئەت توپا توشۇۋاتقان بولۇپ، ئەتراپىدىكى پاكار تاشنى تاملاردىنلا بۇ ئازگالنىڭ گۈللۈككە پىلانلانغانلىقىنى بىلۋالغىلى بولاتتى. گۈللۈكنىڭ شىمال ۋە شەرق تەرىپى

ئەگمە ئىشىك قويۇلۇپ، روجەكلىك تام بىلەن ئايرىلغان بولۇپ، روجەكلىك تام ئىچىدىكى ياغاچ دۆۋىلىرى ئارىسىدا ياغاچ تىلىدىغان ھەرىنىڭ شارقىرغان ئاۋازى، بىر كىملەرنىڭ چوت بىلەن ياغاچلارنى يونۇۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىناتتى.

— گۇللۇك تازا يوغان چىقىپتۇ، — دېدى ھاشىم سېكرىتار گۇللۇكنىڭ ئورنىنى كۆز چىنى بىلەن مۆلچەرلەپ، — بۇ گۇللۇككە ئەتىر-گۈل كۆچۈرۈپ، ئەنجۇر، ئانار كۆچىتىدىنمۇ سېلىپ قويايلى.

— گۇللۇكنىڭ ئىشى جىق تېخى، — دېدى غالىب ئۆزىنىڭ پىلانىنى ئېيتىپ، — ئاۋۇ ئوتتۇ-رىدىكى يۇمىلاق سېمونت سۇپىغا چىرايلىق بىر راۋاق سالىمىز. ئەنە ئاۋۇ پۈچۈق يەرلەردىن باشلاپ راۋاققىچە تۆت تەرەپتىن سېمونت بىلەن ئەگمە كۆۋرۈك سالىمىز. شۇنداق بولغاندا گۇللۇك يەنە تۆت پارچىگە بۆلۈنىدۇ. ھەر بىر پارچىسىغا بىردىن سۈنئىي تاغ ياساپ، تۈرۈبا سۈيى بىلەن فونتان چىقىرىمىز. ئانار، ئەنجۇر دېگەن نېمە ئۇ؟ مەن ئىچكىرى ئۆلكىلەردە كۆرگەن شۇنداق ئېسىل گۈللەر بار. شۇلاردىن ئەكىلىمەن، قىلىدىغان ئىشلار تېخى جىق. بۇ يىل قىلىۋالارمەن دېسەم سوغۇق چۈشۈپ كەتتى. بولمىسا مانا بۇ بوش قالغان يەرلەرگە ناھىيەلىك پارتكومنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا ياتقۇزۇلغاندەك رەڭلىك خىشلارنى ياتقۇزاتتۇق، پىلانىمدا قە-شىنچە قوتان بىلەن قۇشخانىنىڭ ئىشلىرىنى پۈتكۈزۈۋالارمەن دەۋاتىمەن.

— قوتانلارمۇ بىزنىڭ قورۇ - جايلاردىن ئېسىل بولۇپ كەتكۈدەك، — دېدى ھېلىدىن بېرى غالىبنىڭ پىلانىغا ئاغزىنى ئېچىپلا قالغان ماخمۇت سېكرىتار تۆت چىشلىق بۇقىنىڭكە-دەك تۇرۇلۇپ كەتكەن بۇيۇنلىرىنى سوزۇپ، شىمال تەرەپتىكى روجەك تام تەرەپكە قاراپ، — بۇ قوتانلارغا كىرىپ قالغان ھايۋانلارمۇ جەننەت ھۇزۇرىنى سۈرگۈدەك. نېمىدېگەن ئېسىل سېلىنغان قوتانلار-بۇ! بۇغا، جەرەن دېگەندەكلەردىن-مۇ بېقىپ قويسىلا، مەكىت قوچقىرىدىن بېقىپ قويسىلا تېخىمۇ ئوبدان بولاتتى.

— مەكىت قوچقىرىنى باقماي، قوتۇر ئۆچكە باقسا بولاتتىمۇ؟

بىرسىنىڭ «تاز»، يەنە بىرسىنىڭ «قوتۇر» لە-قىمى بار ئىككى سېكرىتار بىر-بىرىنى چاقچاق-تا كەلتۈرۈۋالغىنىدىن قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. گۇللۇك ئورنىغا توپا توشۇۋاتقان ۋە ياغاچ دۆۋىسى ئارىسىدا ئىشلەۋاتقانلار بىر-بىرىدىن سېمىز، قورساقلىق بۇ يۇرت كاتتىلىرىنىڭ نې-مىگە شۇنداق قاتتىق كۈلۈشكىنىنى بىلمىسە-مۇ، قولىدىكى ئىشنى قويۇپ بويۇندىشىپ قارە-شاتتى. ئۇلار يەنە نېمىلەرنىدۇ دېيىشىپ، تىزلە-رىغا شاپىلاقلاپ تېلىقىپ كۈلۈشۈۋاتقاندا، دەرۋل زىدىن چىرايى ئۆڭگەن، ھاسىراپ نەپىسى يې-تىشمەي قالغان تۇر يۈسۈپ كىرىپ كەلدى.

ئۇ جىددىيلەشكىنىدىن چىرايى قاربداپ، ھېلىلا بىرسى بىلەن ئۇرۇشىدىغاندەك قىلاتتى.

— نېمە بولدۇڭلار؟ — دېدى غالىب كۈلۈپ تۇرۇپ، — تالاشقا چۈشىدىغاندەك ھومىيىپ تۇ-رىسىلەرغۇ؟ كۈلۈڭلار مانداق، چىشىڭلىنى چە-قىرىپ.

غالىبنىڭ ئىت كاسكىرىغان چاغدىكى ھالەت-نى دوراپ «مانداق قىلىپ» دېيىشلىرىدىن، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئىككى سېكرىتار تېخىمۇ تېلە-قىپ كۈلۈشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ كۆز چانىقە-دىن ئاققان پۇرچاقتەك ياش تامچىلىرى يوغان بۇ-رۇنلىرىنى بويلاپ ئېقىپ، قويۇق بۇرۇتلىرى ئا-رىسىغا كىرىپ كېتىۋاتاتتى.

— كۈلۈشۈۋەرمىگىنەۋا ئاداشلا، — دېدى تۇر يۈسۈپ ئىككى سېكرىتارغا زەردە بىلەن ئالە-يىپ، — ئادەمنىڭ گېپىنى گەپ قىلغىلى قويماي... جېنىنى چىقىرىپ.

تۇر يۈسۈپنىڭ بويىنىڭ ئورۇق، ئېگىزلىكە-دىنمۇ ياكى ئاچچىقىنىڭ يامانلىقىدىنمۇ ئەيتا-

ۋۇر، ئۇ ئورمان پونكىتىغا باشلىق بولغاندىن كېيىن، كىشىلەر ئۇنىڭغا «تايغان» دەپ لەقەم قويۇۋالغاندى. ئۇ بۇ لەقەمگە كارامەت ئۆچ بولۇپ، كىمدىكىم ئىت ئائىلىسىدىكى ھايۋانلارنىڭ گېپىنى قىلىپ بولغىچە، ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كېتەتتى.

ــ كۆرۈشمەي تۇرۇپلا سېكرېتارلارنى تالىغىلى تۇردۇڭلارغۇ ئەمدى، ــ دېدى غالىب، تۇر يۈسۈپنىڭ چىرايىدىكى جىددىيچىلىكنى كۆرۈپ كۈلكىدىن ئاران توختاپ، ــ نېمە ئىش بولدى، چىرايىڭلارنىڭ ئۆڭسۈلى يوققۇ؟

ــ سىلىنىڭ گەپلىرى بويىچە 12-كەنتتىن سەككىز-ئون ئادەمنى توقايلىققا ياغاچ كەسكىلى ئەۋەتكەن ئەمەسمۇ، ــ دېدى تۇر يۈسۈپ يانچۇقىدىن بىر قاپ تاماكا چىقىرىپ، غالىپقا بىر تال بەرگەندىن كېيىن، ئۆزى بىرتال تاماكىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ، ــ ئۇلار ئەمدىلا 50-60 تۇپ ياغاچ كەسكەنكەن. تۇغراقلىققا قارايدىغان ھېلىقى قاسىم قاغىغا تۆتۈلۈپ قاپتۇ.

ــ يولۇقۇپ قالماڭلار دەپ بەكرەك تاپىلىمىغانمۇ؟ ــ دېدى غالىب بىردىنلا ئاچچىقلاپ، ــ شۇنچىلىك بىر ئىشنىمۇ قاملاشتۇرالماي... بىلمەمتىڭلار ئۇ قېرىنىڭ كۆكىرەكلىكىنى؟ ئازراقلا ئىش چىقسا ئۇدۇل ناھىيەگە بېرىپ يېتىۋالىدىغان تۇرسا. ئەجەبمۇ قۇتۇلالمىدۇق ئۇ قېرىدىن. يا بىر ئۆلمىدى. ئالدىنقى بىر يىلمۇ توغراقنى كېسىۋەتتى، ئوتلاقنى بۇزۇۋەتتى دەپ ئەرز قىلىپ، بىر مۇنچە ئىش تېپىپ بەرگەن. بۇلتۇر زەنجىر تاپانىنىڭ ئالدىدا يېتىۋېلىپ، ئۆلۈكىنى ساتقىلى تاس قالغان... ھەممىسى ئاشۇ خۇ ئىدارە باشلىقى بىلەن لى ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىشى. ھەر قېتىم كەلسە توقايلىققا بارمىز دەپ تۇرۇۋالىدۇ. بېرىپلا ئۇ قېرىنىڭ چاپىنىنىڭ توپىسىنى قېقىپ، سىز ئۇندىغىيەي، سىز مۇندىغىيەي دەپ ئۇچۇرۇپ قويىدۇ. «كۇچۇكۇم-كۇچۇكۇم دېسە، بىر نېمىسىنى چىقىرىپتۇ» دەپ، بارغانچە خورىكى يوغىناپ كەتتى ئۇ قېرىنىڭ. بولدى، ئۇ دۇنياي توغراقلارنىڭ ماڭا كېرىكى يوق. ئادەمگە ئىش تېپىپ، ئۆزۈڭلار يىغىشتۇرۇڭلار بۇ ئىشنى.

غالىبنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، تۇر يۈسۈپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ ئىچىدە، ئۆتكەندە توغراقلارنى كەسمەيلى، ئۆزىمىزگە ئىش تېپىۋالمىز. مەن نەدىن بولمىسۇن ياغاچنىڭ ئامالىنى قىلىپ بېرەي دېسەم، يېزا باشلىقى بولغان ئادەمنىڭ ئاشۇ تۆت تال توغراقىقا كۆچى يەتمەمدۇ؟ دېگىنىمنى قىلىڭلار، دەيدۇ. مانا ئەمدى چاتاق چىقاندا ماڭا لازىمى يوق دېگىنىنى بۇ قاقباشنىڭ، دېگەنلەرنى خىيال قىلدى. غالىب بىلەن تۇر يۈسۈپنىڭ باش قېتىنچىلىقىغا بىرەر ئامال تېپىشقا كۆزى يەتمىگەن ئىككى سېكرېتار غالىبنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان ناتونۇش ئىككى كىشىنىڭ كىملىكىنى بىر-بىرىدىن سوراشتى.

ــ ئۇلار كىملەر؟

ــ خۇ دېگىنى ناھىيەلىك مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، ھاۋادىكى ئىس-تۈتەكنى باشقۇرىدۇ، ــ دېدى غالىب شۇنىمۇ بىلمىگەن سەن دېگەندەك ئىككى سېكرېتارغا ھومىيىپ، ــ لى دېگىنى ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، بىكارچىلىقتا قىلىدىغان ئىشى يوق، ئاشۇنداق كۆكەمىلەرنى قۇترىتىپ يۈرىدۇ.

ــ تاينلىق ئادەملەركەنغۇ-ئۇ.

ــ ئادەم تاينلىق بولغان بىلەن، قانۇن تاينلىق ئەمەس. ۋاقتى كەلگەندە قانۇننى كۆتۈرۈپ چىقىدۇ ئۇ نېمىلەر.

غالىبنىڭ ۋارقىرىشىدىن ئىككى سېكرېتارنىڭ زۇۋانى تۇتۇلۇپ قالدى. ھەممەيلەننىڭ ئېغىز، بۇرنىدىن پۈرقىراپ چىقىۋاتقان تاماكا ئىسى ھاۋادا لەيلەپ قالدى. توۋا خۇدايىم، دەيتتى غالىب تاماكىنى كۈچلۈك-كۈچلۈك شوراپ خىيالىدا، ھۆكۈمەتمۇ قىزىقكەن، ئاشۇ مايماق توغراقلارنى ئەتىۋارلاپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟ سايىداي

دېسە ئۇزايىدىن توپا قۇيۇلۇپ تۇرىدۇ. ئىشلىتەي دېسە تۇزۇكرەك بىر تال جەگە چىقمايدۇ، تېخى يىلدا بىر قېتىم توغراق بايرىمى دەپ داۋراڭ سېلىشلىرى بار... ھېلىقى قېرىنىمۇ خۇدايىم شۇنداق بىر يارىتىپ قويۇپتىكەن. خۇددى ئاتا-بوۋىسىدىن مىراس قالغان دۇنيا-دەپىنىدەك، توغراق، ئوتلاق دېسە جان بېرىدۇ. غالىب شۇلارنى ئويلاپ ئىتتىكلا تۇر يۇسۇپتىن سورىدى:

— زادى كۆزدىن يوقاتقىلى بولمامدۇ ئۇ قېرىنى؟

— مېنىڭ ھوقۇقۇم يېتىدىغان بولسا، ئاللىبۇرۇن قوغلىغا تېپىپ، توقايلىقتىن قوغلۇۋېتەتتىم، — دېدى تۇر يۇسۇپ ئاچچىقتىن چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، — لېكىن ئۇ قېرىغا ناھىيەلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىدىن ئىش ھەققى بېرىدۇ. ئۇ ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك «مۇنەۋۋەر ئورمان قوغدىغۇچى» بولغاندىكىن، باشلىقلار بىزنىڭ گېپىمىزنى تىڭشىمايدىكەن.

— مەندەك ئادەم بولسام، بېشىغا پالتا بىلەن بىرنى قويۇپ، ئۆلۈكىنى قۇمغا كۆمۈۋېتەتتىم ئۇ قېرىنىڭ.

— ھېچ بولمىغاندا، كېچىسى ئۆيىگە ئوت قويۇپ بولسىمۇ كۆزدىن يوقاتماي...

غالىبنىڭ باش قېتىنچىلىقىغا چىداپ تۇرالمىغان سېكرېتارلار خۇددى ئۇنىڭ دەردىنى چىقىرىپ بەرمەكچى بولغاندەك، ئۆز-ئۆزىگە سۆزلەپ، غۇدۇراپ كېتىشتى. غالىب «ئىشنى تېخىمۇ يوغىنتاي دېيىشەمسەن» دېگەندەك، ئىككى سېكرېتارغا ھومىيىپ قاراپ قويدى. بىردىنلا ئۇنىڭ كاللىسىغا بىر ئەقىل كەلگەندەك بولدى.

— مۇنداق قىلساڭلا قانداق، — دېدى ئۇ تۇر يۇسۇپىگە، — سىلى ئورمان پونكىتىدىكى بالىلاردىن بىر قانچىسىنى باشلاپ بېرىپ، ھېلىقى كېسىلگەن ياغاچلارنى مۇسادىرە قىلغان بولۇپ يانداۋۇرۇپ كېلىڭلار. ساقچىخانا باشلىقى بىر قانچە ساقچىنى باشلاپ بېرىپ، ھېلىقى ياغاچ كەسكەنلەرنى تۇرمىگە سولايدىغان بولۇپ يانداۋۇرۇپ كەلسۇن.

— بۇ ئامال بولغۇدەك، — دېدى تۇر يۇسۇپ چىرايى سەل-پەل ئېچىلىپ، — بۇنداق بولغاندا ئۇ قېرىمۇ بىر نېمە دېيەلمەيدۇ.

ئىككى سېكرېتار غالىبنىڭ دانالىقىغا ئاپىرىن ئېيتىشىپ كەتتى.

— دانا ئادەم جۇما بۇ.

— يېزا باشلىقلىقىمۇ كىچىكلىك قىلىدۇ بۇ ئادەمنىڭ ئىقتىدارىغا.

ئەتىياز پەسلى كىرىش بىلەن باشقا يۇرتلاردا يامغۇر ياغسا، بۇ يۇرتتا قۇم - توپا ياغاتتى. نەلەردىن كېلىدىكەن، بىرسى پۇڭلىگەندەك كىچىك كىنە شامال چىقىپ بولغىچە، ھاۋانى چاڭ - توزان بېسىپ، شامال بىردەمدىلا بورانغا ئايلىنىدۇ-دە، باغلاقتىن بوشانغان بۇقىدەك، يەر - زېمىننى تىلغاپ، ئاسمانغا توپا سورۇيدۇ. ئۇنىڭ قەھرى-غەزىپىدىن دەل-دەرەخلەر ھېلىلا قومۇرۇلۇپ كېتىدىغاندەك ئېغىنسا، ئۇي-ۋارانلار ئەنسىز تىترەيدۇ.

— بوران توختىغاندا قىلساق بولماسمىدى بۇھاشارنى؟ يا كۆزنى، يا ئېغىزنى ئاچقىلى بولمىسا...

— بوران توختىغىچە تېرىلغۇ ۋاقتىنىڭ ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىدۇ-دە، بۇ قاقباشلار. ئۆزى سىرتقا چىقمىغاندىكىن، بوران بىلەن نېمە كارى ئۇ خەقنىڭ.

— سىلەر بىلەمسىلەر؟ پىستە - بادام دېگەن قانداق نېمىكەن؟ ئۇ مۇشۇنداق قاقاس توپىغا تېرىيدىغان نېمىمىدۇ؟

— نەدىمۇ قاقاس توپىغا بىر نەرسە تېرىيدىغان ئىش بار. بىكاردىن-بىكار ئېرىق ياساپ، قىر سېلىپ يۈرمەيمىز. سۇ قويۇپ قاندۇرۇپ ئاندىن تېرىيدىغاندۇ ھەقىچان.

— بۇنچه كۆپ يەرگە نەدىكى سۇنى قويىدۇ؟ هازىر بىزنىڭ يەرلەرگىمۇ سۇ يېتىشمەيۋاتسا. توقايلىقتا ناھىيە بويىچە قوزغالغان ھاشار توپ توغراق كەنتىدىكى دېھقانلارنىڭلا ئەمەس، پۈتۈن يېزا، پۈتۈن ناھىيە تەۋەسىدىكى دېھقانلارنىڭ تاپا-تەنىسى، نارازىلىقىنى قوزغىغانىدى. ھاشار باشلانماستىنلا چىقىشقا باشلىغان شامال ئەتراپتىكى دەل-دەرەخ، ئوت-چۆپلەرنى قىرىپ، بوز بىنەم ئېچىۋاتقان بۇ ئادەملەرنى قوغلىۋەتمەكچى بولغاندەك، كۈندىن-كۈنگە ئەدەپ بورانغا ئايلىنىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى ۋە توپا ئۇسۇش ماشىنىلىرى بىلەن يېڭىدىن ئېچىلغان بىنەم يەردىكى قۇرغاق توپىلار چۇمۇلىدەك قىمشىپ ئىشلەۋاتقان ئادەملەرنىڭ كەتمەنلىرىدىن توزۇپ، توقايلىقتا قىيامەت قايىم بولغاندەك ھالەتنى شەكىللەندۈرگەندى. بوراندا تۇرۇپ بولالماي بىرېزېنت رەخت بىلەن ياسالغان ۋاقتىلىق چېدىر ئىچىگە قىستىلىشىپ كىرىۋالغانلارمۇ ئىچىدىكى توپا-چاڭدىن بۇرۇقتۇرما بولۇپ توختىماي ۋايسايتتى.

— بىز كىچىك چاغلاردا بوران چىققانىنىمۇ ئانچە بىلمەيتتۇق، — دېدى ئۆينىڭ بۇلۇڭىدا ھېلىدىن بېرى گەپ - سۆزگە ئارىلاشماي، قېتىپ كەتكەن گىرده يۇزىدىكى توپىلارنى پۇۋلەۋاتقان ئاۋۇت ئەمەت ئاغزىدىكى ناسۋال قالدۇرۇقىدەك لاي تۆكۈرۈكنى قاغا چىچقاندەك تۆكۈرۈپ، — نېمىش بولدىكىن، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بوران بەك قاتتىق چىقىدىغان بولۇۋالدى، نانمۇ توپا، ئاشمۇ توپا، ئېغىزغا ئېلىپ بولغىچە قۇم چاينىغان كىشى.

— راست، — دېدى قادىر قاسىم، — ئۇ چاغلاردا «كاككۇك كېلىدىغان شامال» دەيتتۇق. يىلدا بىر قېتىم شامال تام تەرەپتىن بىر قارا بوران كېلەتتىيۇ، ئەمما كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئۆتۈپ كېتەتتى. «كاككۇك كېلىدىغان شامال» غا تېخى خېلى بار بولمىسا. نېمە ئالامەتكى بۇ.

— بۇ دەل-دەرەخلەرنىڭ كېسىلىپ، ئوت-چۆپلەرنىڭ قىرىپ تاشلانغانلىقىدىن بولىدىكەن، — دېدى ھېكمەتئاخۇن ئىسمىلىك بىرەيلەن، — تېلېۋىزوردا شۇنداق دېدى. دەل-دەرەخلەر كېسىلىپ، ئوت-چۆپلەر قىرىلىپ تۇگەپ كەتسە، يەر شارى ئىسسىپ كېتىدىكەن، ھۆل-يېغىن ئازلاپ، دەريا، ئېقىنلاردا سۇ قالمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن تۇپراقلار قۇملىشىپ، ئازراق شامال چىقىپ بولغىچە مۇشۇنداق كۆككە سوزۇلۇپ، بورانغا ئايلىنىدىكەن.

— بۇ دېگەن ئاخىر زامانىنىڭ ئالامەتلىرى، — دېدى رۇسۇل مەزىن ھېكمەتئاخۇننىڭ سۆزلىرىگە رەددىيە بېرىپ، — ئاخىر زامان بولغاندا مۇشۇنداق ئالامەتلەر كۆرۈلۈپ، يەر-زېمىن ئاستىن-ئۈستۈن بولارمىش.

قادىر قاسىمغا رۇسۇل مەزىننىڭ گەپلىرى ئانچە ياقمىدى. ئۇ دائىم مۇشۇنداق داڭقان پۇتى گەپلەرنى قىلاتتى. ھېكمەتئاخۇن مۇشۇ ئۆي ئىچىدە تىقىلىپ ئولتۇرغانلار ئارىسىدىكى ناھىيەگە چە بېرىپ ئوقۇغان بىردىنبىر بالا بولغاچقا، قىلغان گەپلىرى ئادەمنىڭ دىتىغا ياقاتتى، ئۆزى كىچىك بولغان بىلەن ئورۇنلۇق سۆزلەپ كىشىنى قايىل قىلاتتى.

— مىڭ قىلسا مەكتەپتە ئوقۇغان ئادەم باشقىچە بولىدىكەن، ھېكمەتئاخۇن توغرا ئېيتىدۇ، — دېدى يەنە بىرەيلەن، — دېمىسىمۇ بىز كىچىك چاغلاردا مانا مۇشۇ يەرلەرمۇ قويۇق توغراقلىق ئىدى. توغراق يوق يەرلەرمۇ قويۇق ئۆسكەن يۇلغۇن، چىگە، قومۇش، چۇچۇكبۇيا، كۆك يانتاق دېگەنلەر بىلەن كۆكىرىپ تۇراتتى. ئۇ چاغدا بوران چىقسىمۇ توپا توزۇمايدىغان. قارىيامغۇرمۇ شۇنداق كۆپ ياغاتتى. دەريادىمۇ سۇ ئۇزۇلمەيتتى...

— قادى قاغا بارمۇ؟

ھېكمەتئاخۇننىڭ سۆزى بىلەن تەڭ توقايلىقنىڭ ئۆتمۈشى كۆز ئالدىغا كېلىۋالغان قادىر

قاسىم، بىرسىنىڭ ئىشىك تۈۋىدە ئۆزىنى ئىزلە-ۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى-ده، ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

— داداڭ قېنى؟

— نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟

قادىر قاسىم ئولتۇرغانلارنى ئارىلاپ ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە، ئۇنى ئىزلەپ كەلگەن، ساقچى فورمىسى كىيىۋالغان ۋېجىك بىر ئادەم بىلەن ئېغىز - بۇرنىغا ماسكا، كۆزىگە يوغان قارا كۆ-زەينەك تاقىۋالغان كەنت باشلىقى هاپىز راجى ئۆ-نىڭدىن ئارقىمۇ-ئارقا سورىدى.

— دادامغا نېمە بوپتۇ؟ — سورىدى قادىر قاسىم تېخى نەچچە كۈن ئىلگىرى دۆڭ قوتانلىق هاشارچىلار بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىپ، قاتتىق تاياق يەپ يېتىپ قالغان دادىسىدىن ئەنسىرەپ، — دادام بىلەن كۆرۈشمىگىلى بىر هەپتە بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن هاشار باشلانغان كۈنى توش-قانلىقتا جېدەل چىقاندا كۆرۈشكەن.

— قوماندانلىق ئىشتابىغا ماڭ!

قادىر قاسىم ئۇلارغا ئەگىشىپ يۈرۈپ كەتتى. چېدىر ئىچىدە قالغانلار بىردىنلا قاسىم قاغا دۇچ كېلىش ئېهتىمالى بولغان ئىشلار ئۈس-تىدە غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى.

— ئۇنىڭ دادىسىنى دۆڭ قوتانلىق تەلۈدىن بىرەرسى قۇمغا كۆمۈۋەتمىگەندۇ هە؟

— ئۇنداقمۇ قىلمىغاندۇ؟ ئۇنداق قىلسا چوڭ ئىش چىقىدۇ.

— قىلمايدۇ دېگىلىمۇ بولمايدۇ جۇما. هېلە-قى چوقۇر سېكرېتار ئۇچىغا چىققان لۇكچەك بىر نېمە. هېلىقى كۈنى قاسىمكام ئۇنىڭ ياقە-سىغا ئېسىلىپ، يۈزلىرىگە تۈكۈرۈپ، دېھقانلار ئالدىدا رەسۋا قىلۋېتىپتىكەن. قاسىمكام هازىر قېرىپ قېلىپ بىرسى بىلەن تۇتۇشالمىغان بىلەن، تىللىشىپ قالسا، سېپىق گەپلىرى بىلەن بېشىم، هازازۇل خوتۇنلاردىن 10-15 نىڭ ئۆتىنى يېرىۋېتىدۇ. شۇڭا دەيمەنچۇ، هېلىقى سېكرېتارمۇ ئاچچىقىغا پايلىماي، قارام تەلۈدىن بىرسىگە گەپ ئۆگىتىپ قويغان بولسا...

— مېنىڭچە، ئەرز قىلغىلى كەتكەنمىكىن. قاسىمكام توغراق، يۇلغۇن، ئوت-چۆپ دېسە جې-نىدىن كەچسە كېچىكىدۇكى، هەرگىز بولدى قىلمايدۇ. مۇشۇ هەپتىدە بۇزۇلغان توغراق، ئوت-چۆپلەر ئازمۇ؟ قاسىمكامنىڭ قايسى كۈنى دېيى-شىچە، قوتنىنىمۇ كۆچۈرەركەنمىش.

— ئۇ كۈنى بەك تاياق يەپ كېتىپتۇ ئەمەس-مۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن بولسىمۇ ئەرز قىلىدۇ. قا-سىمكامغا قەشقەر، ئۈرۈمچى دېگەنلەر قوغۇن-لۇقنىڭ يولى.

— بۇ ناهىيە بويىچە قوزغىغان هاشار تۈرسا، كىمنىڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلار؟ ... نېمە قىلىدۇ ئۇنچە قىلىپ، ئاتا-بوۋىسىدىن مىراس قالغان نەرسە بولمىسا-يا!

— بولسا بىر ئەرز قىلسۇن، ئاشۇنداقراق ئا-دەمدىن بىرەرسى چىقمىسا، تېرىك توختىتىپ گۈشمىزنى شىلىپ يەيدۇ بۇ بالاخورلار.

قادىر قاسىم هېلىقى ساقچى بىلەن هاپىز رە-جىغا ئەگىشىپ، خەقلەر «قوماندانلىق ئىشتابى» دەپ ئاتىۋالغان بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۆينىڭ ئەتراپىغا بىرمۇنچە رەڭلىك بايراقلار قادالغان بولۇپ، كۆچلۈك بوراندا بايراقلارنىڭ بە-زىلىرى خادىسىغا يۆگىشىپ قالغان، بەزىلىرى يىرتىلىپ قەبرىستانلىقتىكى تۇغ-ئەلەمدەرگە ئوخشاش تىتما-تىتما بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ هې-لىقى ساقچى گەجگىسىدىن ئىتتىرىشى بىلەن، ئۆي ئىچىگە دۈگجۇپ كىرىپ كەتتى. ئىنىلىرى قۇناخۇن بىلەن قايماخۇن ۋە ئۆزىنىڭ چوڭ ئوغلى تۇداخۇنلارمۇ بۇ يەرگە چاقىرتىپ كېلىن-گەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇ-رۇشىدىن، خېلى ئېغىر دەشنام يېگەنلىكى بىل-نىپ تۇراتتى. قادىر قاسىم ئۇلارغا «نېمە ئىش بوپتۇ» دېگەندەك قارىغان بولسىمۇ، هېچ قايسى-سى ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

ـــ داداڭ قېنى؟

ئەمدىلا كىرگەن قادىر قاسىم، بۇ سۇئالنىڭ ئۆزىدىن ياكى ئىنىلىرىدىن سورالغانلىقىنى پەرق ئېتەلمەي تۇرغاندا، ئۆينىڭ تۆر تەرىپىدىكى شىرەنىڭ ئۇ تەرىپىدە سوتچىدەك گىدىيىپ ئولتۇرغان، يۈز تېرىلىرى تارتىشاڭغۇ، كۆزلىرى ئورىدەك ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، ئېگىز بوي، ئورۇق ئادەم ئۇستەلنى قاتتىق مۇشتلىغاندىن كېيىن، جىنايەتچىگە تاپانچا تەڭلىگەندەك، ئوڭ قولىنى سوزۇپ، بىگىز بارمىقىنى قادىر قاسىمغا تەڭلەپ دېدى:

ـــ ھەي، پوق ساقال، مەن سەندىن سوراۋاتىمەن.

ـــ دادامنى تىللىما ئوغرى، ھەرقانچە...

ئۆينىڭ ئەتراپىغا قاتار تىزىلغان ئۇستەلدە ئولتۇرغان بىرسى چاچراپ تۇرۇپ، تۇداخۇننىڭ ئاغزىغا بىر شاپىلاق سېلىپ، ئۇنىڭ سۆزىنى ئۇزۇپ قويدى. كۆز ئالدىدىلا ئوغلىنىڭ شاپىلاق يېگەنلىكىنى كۆرگەن قادىر قاسىم، يۈرىكىگە پىچاق سانجىلغاندەك ئازابلىنىپ كەتتى.

ـــ ما ئىش بولمىدى، باشلىق. ئادەم ئۆلتۈرگەن ئىش بولسىمۇ قول سالماي، گەپ بىلەن دېيىشەيلى. چوپچوڭلا ئادەمنى...

ـــ ئەمىسە دېگىنە، داداڭ قېنى؟

ـــ مەن دادامنى ھاشار باشلانغان كۈنى كۆرگەنچە، ئۇ كۈنى تاياق يەپ ئېغىر يارىلىنىپتىكەن، قوتاندا يېتىپ قالغان.

ـــ راستلا ئۆتۈپ كەتكەن كۆكەرمە نېمىلەرمۇ نېمە بۇ. «مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك» دېگەندەك، مامۇت سېكرېتارنىڭ بېشىنى يېرىۋەتكەن تۇرسا، يەنە دادام تاياق يەپ كېتىپتىكەن دېگىنىنى. ساڭا دەپ قويماي، چىرايلىقچە جاۋاب بەر. يەنە «ئاچام سامانلىقتىتى، سىڭلىم قوناقلىقتىتى» دەپ قۇرۇق گەپ قىلساڭ، ناھىيەگە ئاپىرىپ تۇرمىگە سولىتىۋېتىمەن.

ھاشار باشلانغان كۈنى، قادىر قاسىم دادىسىنىڭ دۆڭقوتانلىق ھاشارچىلار بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىپ قاتتىق تاياق يېگەنلىكىنى ئاڭلاپ، كەچ بولغاندا قوتانغا بارغاندى. ماڭلىيىدىكى يېرىق ۋە جىجىلغان ئۇششاق سىزىقچىلاردا قان داغلىرى قېتىپ قالغان، يۈز-كۆزلىرى ئىششىپ كۆكىرىپ كەتكەن قاسىم قاغا ئوغلىنى كۆرۈپ، باشقا گەپ قىلماستىن ئازراق پۇل تەييارلاپ بېرىشنى، ئۆزىنىڭ ئەرز قىلغىلى بارىدىغانلىقىنى ئېيتقاندى. قادىر قاسىم دادىسىغا تەسەللى بېرىپ، بۇ ھاشارنى ناھىيەدىن قارار قىلىپ قوزغىغانلىقىنى، ئەرز قىلسا ئاقمايدىغانلىقىنى ئېيتقان بولسىمۇ، قاسىم قاغا «ھۆكۈمەت دېگەن يالغۇز بۇلارلا ئەمەس. مەن ئۇرۇمچىگە بارىمەن» دېگەن. بىراق بۇ گەپنى ھازىر ئەينى بويىچە دېگىلى بولمايتتى. شۇڭا قادىر قاسىم سەل ئويلىنىۋېلىپ دېدى:

ـــ ئۇ كۈنى دادام ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتىكەن، يۈز-كۆزلىرى ئىششىپ كېتىپتۇ. بىقىنىم، مەيدىلىرىم قاتتىق ئاغرىيدۇ دېگەن. مەن، بۇ ھۆكۈمەت قارار قىلغان ئىش. ئۇلار بىلەن سوقۇشۇپ ياخشى قىلماپسەن دەپ قويۇپ، يەنە كېچىچە چام بېشىغا يېنىپ كەلگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن بارالمىدىم.

ـــ ھېچ قايسىڭ بىلىشمەيسەن، شۇنداقمۇ؟ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم يەنە ئۇستەلنى مۇشتلاپ، ـــ مەن دەپ قويماي، مۇشۇ بىر نەچچە كۈن ئىچىدە دادامنى نەدىن بولسا تېپىپ كېلىشمەيدىكەنسەن، كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرستىمەن. ھېلىغۇ قاغىكەن، بۇركوت بولۇشساڭمۇ بۇ يۇرتتا تۇرغىسىز قىلىۋېتىمەن.

ـــ بىز بۇۋامنى ساڭا تاپقۇزىمىز. بۇۋامغا بىر ئىش بولۇپ قالسۇن قېنى، شۇ چاغدا كۆرگۈلۈكۈڭنى سەن كۆرىسەن...

ـــ ماۋۇ شۇمىتەكنىڭ ئاغزىنى ئېتىڭلا، ھېلى بىكار...

ھېلىقى ئاۋاق، كۆرۈمسىز باشلىقنىڭ گېپى

بىلەن ئولتۇرغانلار يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، تۇداخۇنىڭ قولىنى ئارقىغا قايرىغانچە سىرتقا ئېلىپ چىقىپ كەتتى. تۇداخۇن يەنە بىر نېمىلەرنى دېگەن بولسىمۇ، ئاۋازى ئۆي ئىچىگە ئاڭلانماي قالدى.

يۈز-كۆزلىرى ئىششىپ، قورساق، بېقىن، مەيدىلىرىنىڭ ئاغرىقىدىن ۋايساپ ئىڭراپ تۇرسىمۇ، تۇنۇگۈن كۆرگەن بۇزغۇنچىلىقلار، ئۆزى تارتقان خورلۇق، ھاقارەتلەر، قېرىغاندا يەۋالغان قاتتىق تاياقنىڭ ئەلىمىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي ئۆيقۇسى قاچقان قاسىم قاغا، تۇن يېرىمدىن ئاشقاندا ئىنجىقلاپ ئورنىدىن تۇردى-دە، سىرتقا چىقىشقا تەمشەلدى.

— يەنە نەگە بارىلا؟ — سورىدى ئايالى خەلىخان ئېرىنىڭ يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا سىرتقا چىقماقچى بولغانلىقىدىن ئەنسىرەپ، — يەنە شۇ خەقنىڭ يېنىغا بارغىلىرى كەپكېتىۋاتامدۇ؟ يېگەن تاياقلىرى ئاز كەپقالدىمۇ؟ قېرىغاندا ئۆزلىرىنى بىلمەيدىكەنلا. سىلىدە بىر كىملەر بىلەن مۇشتلاشقۇدەك جان بارمۇ؟ كەلسىلە، ياتسىلا. سىلى نېمە قىلالايتىلە ئۇ ياۋا توڭگۇزلارنى. جاجىسىنى خۇدايىم بېرەر، سىلىنى ئۇرغان قوللىرى قۇرۇپ كېتەر، تىللىغان تىللىرى ئېقىپ كېتەر ئىلاھىم. ئۆزىنىڭ بوۋىسىدەك ئادەمنىمۇ شۇنداق ئۇرامدۇ...

ئىلگىرىكى چاغلاردا خەلىخان بۇنداق تاپا قىلغىلى تۇرسا، بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا دەككە-سىنى بېرىدىغان قاسىم قاغا، بۇ قېتىم ئۇنىڭ كوتۇلداشلىرىنى ئاڭلىمىغاندەك، ئاخشام تامغا يۆلەپ قويغان ھاسىسىنى تاياغنىنچە ئىنجىقلاپ سىرتقا ماڭدى. ئېرىنىڭ جاھىللىق قىلىپ گېپىنگە كىرمەي، بىر نېمىگە پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشۈپ، بېرەر ئىش بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەن خەلىخان ئۆز-ئۆزىگە، «ئادەم قېرىغانچە مۇشۇنداق جاھىل بولۇپ قالامدىغاندۇ، بۇ ئادەمنىزە... شۇنداق قاتتىق بوران چىقىۋاتسا، يەنە نەگە بارىدىغاندۇ» دېگەنچە ئېرىنىڭ ئارقىسىدىن سىرتقا چىقتى. بوران تېخىچە پەسەيمىگەنىدى. ئەتراپتا كۆيۈۋاتقان سان - ساناقسىز گۈلخانلار ئاچ قالغان بۆرە توپىنىڭ قان تولغان كۆزىدەك قىزغۇچ پارقىرايتتى. دەل-دەرەخ، ئوت-چۆپلىرىدىن ئايرىلىپ، تۇغما ھالەتتە كوچىغا قوغلاندى قىلىنغان نارەسىدە قىز بالىدەك يالىڭاچلىنىپ قالغان زېمىن، بۇ ئاچچىق ئەلەمدىن ئىچى ئۆرتىنىپ ھەريان تولغىناتتى. تېخى ھاشارچىلارنىڭ ئايىغى يەتمىگەن، ئەمما قاچانلا بولسا بۇ قىرغىنچىلىق خەۋپىنىڭ ئۆز بېشىغا كېلىپ قېلىشىدىن ئەندىشىگە چۈشكەن دەل-دەرەخ، ئوت-چۆپلەر «بىزنى قۇتقۇزۇڭ» دېگەندەك ناله قىلاتتى.

— بول، ئاتىنى ئېپىچىق، — دېدى كۆز ئالدىدىكى ئېچىنىشلىق مەنزىرىگە قاراپ بىر ئىشلارىنى كۆڭلىگە پۈككەن قاسىم قاغا قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغان ئايالى خەلىخانغا، — شۇنداق بوران چىقىۋاتسىمۇ گۈلخان سېلىۋالغىنىنى قارا بۇ ئەقىلسىز قارا نىيەتلەرنىڭ. پۈتۈن توقايلىقنى كۈل قىلىۋەتكۈسى بار ئوخشايدۇ. قېنى، كىم يالمانكەن، بىر كۆرۈپ باقسۇن.

— مۇشۇنداق تۇرۇپمۇ بىر يەرگە بارامىلا؟ — دېدى ئايالى قاسىم قاغىنىڭ نېمە ئىش قىلماقچى ئىكەنلىكىنى تازا ئاڭقىرالماي، — ئەمدى ئۇ يەرگە بارمىسىلا، گەپلىرىنى ئاڭلىمايدۇ...

قاسىم قاغا ئايالىنىڭ تېخىچە مىدىرلىمىغىنىدىن ئاچچىقى كېلىپ ئۇنى يېنىك ئىتتىردى-دە، ئېغىلغا ئۆزى كىرىپ، ئالا ئايغىرنى يېتىلەپ چىقتى.

— نەگە بارسىلا تاڭ يورۇغاندا ماڭسىلا، بۇ كېچىدە ئادەمنى ئەنسىرەتمەي.

— بولۇڭلار، مەن ئاتىنى توقۇپ بولغىچە ئۆيدىكى پۇلنى ئەچىقىڭلار. ئۇرۇمچىگە بارىمەن، — دېدى قاسىم قاغا غودۇرغانچە ئۆيگە ماڭغان ئايالىغا جېكىلەپ، — بىرسى سوراپ قالسا، بىلمەي

مەن، توغراقلىققا كىرىپ كەتكەن دەڭلا جۇما!

قوماندانلىق ئىشتابىدىن چىقىپ، ئۇدۇل دادىسىنىڭ قوتىنىغا كەلگەن قادىر قاسىم ئاكا-ئۇكىلار ئانىسىدىن، دادىسىنىڭ بىر نەچچە كۈن ئاۋۋال راستىنلا ئۇرۇمچىگە كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ ئۆز ئۆيلىرىگە قايتتى-دە، ئۆيدە بار پۈتلىرىنى يېنىغا سېلىپ، شۇ كۈنىلا ئۇرۇمچىگە يولغا چىقتى. ئۇلار ئىشتاب باشلىقىنىڭ ھەيۋىسىدىن ئەمەس، تاياق يەپ زەخمىلەنگەن ياشانغان دادىسىغا بىرەر ئىش بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. قادىر قاسىم ئىلگىرى دادىسى بىلەن ئۇرۇمچىگە بىر قانچە قېتىم بارغانىدى، شۇڭا ئۇ دادىسىنىڭ ئۇرۇمچىگە بېرىپ قەيەرنى، كىمنى ئىزدەيدىغانلىقىنى پەرەز قىلالايتتى.

قاسىم قاغا ئۇرۇمچىگە كېلىپلا، پوچتىخانىنىڭ ئالدىدىن ئۆزى بىر قانچە قېتىم ئەرز يازدۇرغان كۆزەينەكلىك قېرى تەرجىمانىنى تاپتى-دە، توقايلىقنىڭ ئۆتمۈشىدىن ھازىرغىچە بولغان، ئۆزى بىلىدىغان ھەممە گەپنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردى. تەرجىمان ساپمۇساق بەش ۋاراق قەغەزنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ:

— دېگەنلىرىڭىز راستلا بولسا، ئەرزىڭىزنى چوقۇم سورايدۇ. مەن بۇ ئەرزنامىنى ھۆكۈمەتنىڭ سىياسەتلىرىنى دەلىل كەلتۈرۈپ، بەك قاملاشتۇرۇپ يازدىم. سىز بۇنى ھۆكۈمەتكىلا سۇنماي، بىر قانچە يەرگە بىراقلا سۇنۇڭ، شۇنداق بولغاندا بىرسى كۆرمىسە يەنە بىرسى كۆرىدۇ، — دېدى.

— ئەمىسە يەنە نەچچە تال يېزىپ بەرسىڭىز.

— مۇشۇ بولۇۋېرىدۇ، ئاۋۇ دۇكانغا كىرسىڭىز كۆپەيتىپ بېرىدۇ. توختىڭا، ئۆزۈملا باراي بولمىسا، — دېدى تەرجىمان ھېلىلا قاغانىڭ قولىغا تۇتقۇزغان ئەرزنامىنى قايتۇرۇۋېلىپ، — بىر ۋاراقىغا بەش مودىن ئالىدۇ، مەن چىققاندىن كېيىن پۇلىنى بىراقلا بېرىڭ.

— بېرىمەن ئۇكام، بېرىمەن. مۇشۇ ئىشنى سورايدىغانلا بولسا نەچچە پۇل كەتسە بېرىمەن.

قاسىم قاغانىڭ يۈز-كۆزلىرىدىكى ئىششىقلار ئازراق يانغان بولسىمۇ، ماڭلىيىدىكى مۇشت تەگكەندە يېرىلىپ كەتكەن جاراھەت يالۇغلىنىپ، قىزىرىپ شەلۋىرەپ كەتكەنىدى. كۆز-قاپاقلىرى، گەجگە، بىقىنلىرىدىكى كۆكلەر بارغانچە قارىداپ، بىر قارىغان ئادەمنىڭ ئىچى سىرىلغۇدەك بولۇپ قالغانىدى. سەرپۇش تۇمىقى ۋە كونا ماشرەڭ جۇۋىسىغا تۇقايلىقتا ئېچىپ كەتكەن توپىلار، ئۇنى ھېلىلا گۆردىن قېچىپ چىققاندەك كۆرسىتىپ قويغانىدى.

— نەگە بارىسىز تاغا؟

قاسىم قاغانىڭ ئالدىنى دەرۋازىدىكى مىلتىق كۆتۈرۈۋالغان قاراۋۇل توستى. قاسىم قاغا ئۇنىڭ گېپىنى ئۇقالماي، قولىدىكى ئەرزنامىنى كۆرسىتىپ دېدى:

— مېنىڭ ئەرزىم بار، باشلىقنى ئىزدەيمەن...

ئۇ شۇلارنى دەپ بولۇپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. قاسىم قاغانىڭ ماڭلىيىدىكى جاراھەت ۋە كۆز-قاپاقلىرىدىكى كۆكلەرنى كۆرۈپ، مۇشۇ ياشتىكى ئادەمنى كىممۇ شۇنچە ئۇرغاندۇ؟ دەپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقان، ئۇنىڭ ئىچ-ئىچىدىن ئۆكسۈپ، ھۆركىرەپ يىغلاشلىرىدىن باغرى ئېزىلگەن قاراۋۇل قاسىم قاغانىڭ قولىدىكى ئەرزنامىنى ئېلىپ، قاراۋۇلخانىغا كىردى ۋە بىر كىملەرگە تېلېفون قىلدى.

قادىر قاسىم ئىنىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئەرزىيەت ئىدارىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە، يەردىن ئۇنگەندەكلا مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ئابدۇرېشىت تۇر بىلەن ساقچىخانا باشلىقى ئەسقەر غوپۇرلار پەيدا بولۇپ قالدى. قاسىم قاغانىڭ ئەرز قىلغىلى ئۇرۇمچىگە كەتكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن، ناھىيەدىن يېزىغا بۇيرۇق قىلىپ، قاسىم قاغىنى نەدىن بولمىسا يانداۋۇپ كېلىشنى ئورۇنلاشتۇرغانلىقتىن، يېزا باشلىق-

لىرى ئابدۇرېشىت تۇر بىلەن ئەسقەر غوپۇرنى ئۇرۇمچىگە يولغا سالغانىدى، ئۇرۇمچىگەَ قادىر قاسىملاردىن بۇرۇن يېتىپ كەلگەن ئابدۇرېشىت تۇر بىلەن ئەسقەر غوپۇر ئىلگىرىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن ھامان كېلىدۇ دېگەن ئۇمىدتە ماڭىشىپ تۇرۇشقانىدى. ئۇلار بۇ ئۇچ «قاغا بالىسى»نى كۆرگەندىن كېيىن سورىدى:

— داداڭلارنى تاپتىڭلارمۇ؟

ئابدۇرېشىت تۇر بىلەن ئەسقەر غوپۇرنى تۇيۇقسىز ئۇچرىتىپ قالغان ئاكا-ئۇكىلار دادىسىدىن تېخىمۇ ئەنسىرەپ قالدى. ناۋادا دادىسى ئەرزىنى بىر يەرگە سۇنالماي بۇ ئىككى ئادەمگە ئۇچراپ قالسا، ياغلىما گەپلەر بىلەن ئېلىپ كېتەتتى-دە، يۇرتقا بارغاندىن كېيىن ئۇنىڭ تاناۋىنى تارتىپ «ھېساب» ئالاتتى.

— بىز ئۇرۇمچىگە ئەمدى كەلدۇق. مۇشۇ يەردىمىكى دەپ...

— قاسىمكامنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنى خاتا ئەمەس. ھەرقانداق پۇقرانىڭ ئەرز قىلىش ھوقۇقى بولىدۇ. لېكىن ئەرز قىلىشنىڭمۇ تەرتىپى بار. ئاۋۋال كەنت كومىتېتىغا، ئاندىن يېزىلىق ھۆكۈمەتكە، ئاندىن قالسا ناھىيەگە دەپ باقىدىغان گەپ. ناھىيەدىكىلەر ھەل قىلالمىغاندا... قاسىمكام ئۇدۇللا ئۇرۇمچىگە يېنىپ كەلگەچكە ناھىيەدىكىلەر ئۇنىڭ نېمە دەردى بارلىقىدىن خەۋەرسىز قالدى. ئەگەر خەۋەر تاپقان بولسا، چوقۇم توغرا بىر تەرەپ قىلاتتى، شۇڭا سىلەرمۇ ئىزدەڭلار، بىزمۇ ئىزدەيلى.

قاسىم قاغىنىڭ ئۇرۇمچىگە ئەرز قىلغىلى كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يېزا باشلىقلىرىنىڭلا ئەمەس، ناھىيە باشلىقلىرىنىڭمۇ پېيى سىرقىراپ قالدى. گەرچە ئۇلار بوز يەر ئېچىپ «ئون مىڭ مولۇق پىستە - بادام بازىسى» قۇرۇپ چىقىشنى دائىمى ھەيئەتلەر يىغىنىدا قارار قىلىپ، ناھىيە بويىچە ھاشار قوزغىغان بولسىمۇ، بۇ بازىنىڭ شۇنچە زور كۆلەمدىكى ئورمان ۋە ئوت-چۆپلەرنى ۋەيران قىلىش بەدىلىگە قۇرۇلىدىغانلىقىنى يۇقىرىدىكىلەر ئاڭلاپ قالسا، چوڭ خاپىلىق تارتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىشەتتى. ئۇلارنىڭ ئويىچە بىرسى بىر نېمە دەپ قويمىسىلا، بىر ئايغا قالمىغان ۋاقىت ئىچىدە بۇ يەرلەرنى تۇرتۇپ تۇزلەپ، تارىختىن بۇيان ھېچقانداق گىياھ ئۇنۇپ باقمىغان قاقاسلىق نامى بىلەن، ئۇ چەتتىن بۇ چەتكە كۆز يەتمەيدىغان سالا ئېتىزغا ئايلاندۇرۇپ، ۋىلايەت بويىچە «ئۇنۇمسىز يەرلەردىن پايدىلىنىش» نەق مەيدان يەغىنى چاقىرغۇدەك ھالەتكە كەلتۈرۈپ بولاتتى. بىراق بۇ ئىشنى ئۇلارنىڭ خىيالىدا يوق بىر قېرى يۇقىرىغىچە سورۇپ، چاۋسىنى چىتقا يايماقچى بولۇۋاتاتتى. ناھىيە باشلىقلىرى بۇ ھېسابنى غالىب قاتارلىق كىشىلەردىن ئالماقچى بولۇشقاندەك ھە دېسىلا يېنىچە، قىرىچە تېگىپ، ئۇلارنى ئەندىشىگە سالماقتىدى. قاسىم قاغا ئەرز قىلغىلى كەتكەندىن كېيىن غالىبنىڭ چىرايىدىكى كۈلكىمۇ ئۆچكەن، مىجەزى تېخىمۇ چۈسلاپ كەتكەندى. ناۋادا بىرسى يولىيورۇق سورىغىلى ياكى ھال-ئەھۋال ئېيتقىلى كىرىپ قالغۇدەك بولسا، ئۇ ھېچ ئىشتىن ھېچ ئىش يوق ئۇلارغا چالۋاقاپ ۋارقىراپ كېتەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ ئىشخانىسىمۇ بىر قانچە كۈندىن بۇيان خېلى جىمىپ قالغانىدى. ئاخشامدىن بۇيان قاسىم قاغىنىڭ چوڭ باشلىق بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى خىيالىدىن چىقىرىۋېتەلمىگەن غالىب بۇگۈن ئەتىگەن ئىشقا كەلگەندىن كېيىنمۇ، يەنە شۇ قاغىنىڭ «يامانلىقى» توغرىسىدا خىيالغا پاتقانىدى.

— بىز ئۇنى تاپالماي يۇرسەك، — دېدى ئابدۇرېشىت تۇر تۇنۇگۈن قاسىم قاغىنى تاپقانلىقى توغرىسىدا تېلېفوندا دوكلات قىلىپ، — بۇگۈن ئەتىگەن ئۇ ئۇششۇقنىڭ ئوغۇللىرى چوڭ بىر ۋاراق قەغەزنى كۆتۈرۈپ، «ئەرزىمىز بار» دەپ دەرۋازا ئالدىدا ئولتۇرۇپتىكەن، بىر قانچەيلەن

چىقىپ، ئۇلارنىڭ قاسىم قاغىنى سۈرۈشتە قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇكىشىنىڭ 2 - دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىز ئۇلارغا ئەگىشىپ 2 - دوختۇرخانىغا كەلدۇق. قاسىم قاغىنىڭ دېيىشىچە، ئۇ ئەرزنامىنى كۆتۈرۈپ دەرۋازا ئالدىدا يىغلاپ ئولتۇرۇپتىمىش. ئۇنى كەتكۈزەلمىگەن قاراۋۇللار بىر يەرگە تېلېفون قىلىپ، بىر ئىشخانىغا باشلاپ كىرىپ بىر ئادەم بىلەن كۆرۈشتۈرۈپتىمىش. ئۇ كىشى ئۆزىنى رەھبەر دەپتىمىش. باشلىق قاغىنىڭ يۈز-كۆزلىرى ۋە بەدىنىدىكى زەخمىلەرنى كۆرۈپ، كاتىپقا ئۇنى دوختۇرخانىدا داۋالىتىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپتىمىش. قاسىم قاغا ھازىر ئايرىم ياتاقتا ياتىدىكەن. جاراھەتلىرى ساقىيىپ، چىرايلىرىمۇ ئاقىرىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭغا ئىككى سېپىترا مەخسۇس قارايدىكەن. بىز ئۇنى ئەكىتەيلى دېسەك، ھېلىقى ئىككى سېپىترا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار قوشۇلمىسا، ئاچىقىپ كەتسەڭلار بولمايدۇ دەيدۇ...

بۇ باشلىقلار نېمە بولۇپ كېتىۋاتقاندۇ؟ ئانچىكىم بىر ئادەملەر ھال ئېيتىپ بېرىپ قويغانغا... ئادەم ئۇششۇق بولۇۋالسىمۇ بولامدۇ نېمە؟ ھېلىقى باشلىق كىم، قاسىم قاغا كىم؟ ئۇ كىشىنى مەن ئەمەس، ھاكىملارمۇ تېلېۋىزوردا ياكى يىغىن سەھنىسىدە كۆرگىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە قولىنى تۆتۈپ، ئىككى ئېغىز ئەھۋال سوراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدۇ. بۇنداق پۈرسەت ھەتتا ماڭىمۇ نېسىپ بولغان ئەمەس... ماۋۇ قاغا دېگەن جاھانغا شۇنداق بىر يارلىپ قالغان بەندىكەنغۇ. خۇددى جاڭگال جىنى چاپلاشقاندەك توغراق، يۇلغۇن، ئوت-چۆپ دېسە جاندىن كېچىشتىن يانمايدۇ... ئۇ ھېلىقى باشلىقنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپلا مەيدىسىنى يەرگە يېقىپ يېتىۋالغان بولسا كېرەك... ئۇلار بۇ ئىشنى شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلارمۇ ياكى قۇيرۇقىغا ئېسىلۇۋېلىپ تەكشۈرۈپ يۈرەرمۇ؟... تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئەۋەتىشتىن خۇدايىم ساقلىسۇن جۇما... غالىب تورۇستا لەيلەپ يۈرگەن تاماكا ئىسلىرىغا قاراپ شۇلارنى خىيال قىلىۋاتقاندا، تېلېفوننىڭ تۈيۇقسىز جىرىڭلىغان ئاۋازى ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. بۇ تېلېفوننى ئالىم كاتىپ ياكى بېشى ئىششىپ قالغان بىرەر سېكرېتاردىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىغان غالىب تۇرۇپكىنى قولىغا ئېلىپلا ئادەتتى بويىچە سوغۇقلا ۋارقىرىدى:

— ھە، كىمۇ؟

— مەن، مۇختار قادىر...

مۇختار ھاكىمنىڭ گېپىدىن توپتوغراق يېزىسىدىن يەتمىش نەچچە ئادەمنىڭ ئۇرۇمچىگە ئەرز قىلغىلى بارغانلىقىنى بىلگەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ نېمىگە ئەرز قىلغىلى كەتكەنلىكىنى ئويلاپ يېتەلمىگەن غالىبنىڭ پېشانىسىدىن سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى. ئۇ تېلېفون تۇرۇپكىسىنى ئاستا قويۇپ، پېشانىسىنى قول ياغلىقى بىلەن سۈرتكەچ خىيالغا پاتتى. ھېلىقى ئۇششۇق قاغىنىڭ ئىشىدىن بېشىم قېتىپ تۇرغاندا، بۇ خەققە نېمە ئىش بولغاندۇ ئەمدى؟ يەنە شۇ قايسى كۈندىكى ئۆستەڭگە تاقاق سېلىۋالدى، يېرىمزنى ئوسا قىلالمىدۇق. بانكىدىن ئالغان قەرزنى قانداق قايتۇرىمىز، يەر پۇلىنى قانداق تۆلەيمىز، ئۆيدىكى بەش جاننى قانداق باقىمىز... دېگەن گەپمۇ ياكى يەر پۇلىنى ئارتۇق يىغۋالدى، سۇ قويمىغان يەرگىمۇ سۇ ھەققى ئالدى. بۇغداي - قوناقنى خام ئوردۇرۇۋەتتى، كېۋەزنى بالدۇر بۇزدۇرۇۋەتتى، ھاشارنى كۆپەيتىۋەتتى... دېگەندەك كونا گەپلەرمىدۇ؟...

غالىب شۇلارنى ئويلاپ تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قايتا قولىغا ئالدى-دە، نومۇرلارنى بىگىز بارمىقى بىلەن چېكىپ-چېكىپ بېسىشقا باشلىدى.

— ياخشىمۇ سىز يېزا باشلىقى.

— ھەرقايسىڭ نېمىش قىلىۋاتسەن؟ يۇندىغا چېلىشىپ يېتىشتىڭمۇ ياكى بادرا ئاقلىشىۋاتامسەن؟

غالىبنىڭ تېلېفونىنى ئېلىپ، چىرايلىق ئەھۋال سورىغان ئابدۇرېشىت تۇر، ئۇنىڭ سېسىق گېپىدىن رەنجىدىمۇ ياكى نېمە دېيىش توغرىسىدا ئويلىنىپ قالدىمۇ جىمىپ كەتتى. غالىب ئۆزىنى باسالماي يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

— بىر ھەپتە بولاي دېدى، ئۇرۇمچىدىن ئۆلۈمتۇك بىر قېرىنى ئەكىلىشەلمىگەنلىكىڭ ئۈستىگە، دېھقانلارنى يېنىڭغا توپلىشىپ نېمىش قىلىشماقچىدىڭ؟ شۇنداق قىلسام بېشىنى يەپ، ماڭا ئورۇن بوشىتامدىكى دېيىشتىڭما؟

— بۇ نېمە دېگەنلىرى، — دېدى ئابدۇرېشىت تۇرمۇ غالىبنىڭ گەپلىرىنى كۆڭلىگە ئالغاندەك، — بىز ئاخشامدىن بېرى ماۋۇ ئۈشۈشۇقنى گەپكە كىرگۈزەلمەي ئاۋارە بولۇشۇۋاتساق، نەدىكى ئادەملەرنى يېنىمىزغا توپلىۋاپتىمىز؟ پەقەت شۇ ھېلىقى ئۈششۇقنىڭ ئۈچ ئوغلى بار. ئۇلارنى يېنىمىزدىن ئايرىمايۋاتىمىز. بىزدىن بەك رازى بولمىسىلا...

— مۇختار ھاكىم — ھېلىلا ئۇقتۇردى. بىزنىڭ يېزىدىن يەتمىش نەچچە ئادەم ئۇرۇمچىگە بېرىۋاپتۇ، — دېدى غالىب خۇددى يىغىنداسۆز قىلىۋاتقاندەك ئۇنلۈك ۋە ئالدىرىماي سۆزلەپ، — سىلەر ھازىرلا ئۇ خەقنى تېپىڭلا ھەمدە بۇ ئىشنى ناھىيەنىڭ توغرا بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ھەممە ئۈششۇقلارنى ياندۇرۇپ كېلىڭلا. ئۇ خەقنە نېمە شەرتىڭلار بولسا ئورۇندايمىز دەڭلار، قالغان ھېسابنى كەلگەندە ئۆزۈم ئالىمەن.

غالىب شۇلارنى دەپ، ئابدۇرېشىت تۇرنىڭ ئىنكاسىنى ئاڭلىمايلا تېلېفونىنى قويۇۋەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، بېشى قايغانىدەك بولۇۋاتاتتى.

* * *

بىر ھەپتە ئىلگىرى شىمال تەرەپتىن كۆتۈرۈلگەن قاتتىق بوران ئۇدا ئۈچ كۈن چىقماندىن كېيىن، ئاستا - ئاستا پەسەيىشكە باشلىغانىدى. بوراندا ئۆچۈپ كۆكتە لەيلەپ قالغان قىزغۇچ توپا - چاڭلار قۇياش نۇرىنى توسۇۋالغان بولۇپ، ھاۋامۇ سوۋۇپ كەتكەنىدى. تېرىلغىنىغا ئانچە ئۇزاق بولمىغان كېۋەزلىكلەرنىڭ يوپۇقلىرى ئەتراپتىكى تېرەك ۋە جىگدە شاخلىرىدا توختىماي پالاقلايتتى. ئۆزىنىڭ بانكىدىن ئالغان قەرزلىرى، كەنتكە تاپشۇرىدىغان يەر ھۆددە پۇلىنى، يېڭى ئۆي سېلىش، بالا - چاقىلىرىنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلىش، يىلدا بىر قېتىم بولسىمۇ مايلىق گۆشتىن تويغىچە يەۋېلىشقىچە ھەممە خىراجەت ۋە ئۈمىد - ئارزۇلىرىنى لەپىلدەپ تۇرغان ئاشۇ سولياۋ يوپۇق ئاستىدىكى قارا چىگىتكە باغلىغان دېھقانلار يوپۇقلىرىدىن ئايرىلىپ، يالىڭاچلىنىپ قالغان ئېتىزلارغا قاراپ، مۇسىبەت قايغۇسىغا چۆمگەندەك شۇمشىيىپ كېتىشكەن ئىدى، بۇرۇنراق تېرىلغان يەرلەردىن ئۇنۇشكە باشلىغان كېۋەز مايسىلىرىنىڭ يۇمران يوپۇرماقلىرى بوران ۋە يوپۇقلارنىڭ تارتقۇچلىشى بىلەن سۇتا بولۇپ قالغان بولۇپ، سوۋۇغان ھاۋادا ئۇششۇشكە باشلىغانىدى. تېخى بىخ سۈرۈپ ئۇنۇشكە ئۇلگۈرمىگەن چىگىتلەر بوراننىڭ دەھشىتى ۋە ئۇششۇكنىڭ چېقىشىدىن قورقۇپ، يەر ئاستىدىلا سېسىپ تۈگىشىشكە رازى بولغاندەك پاختىلىشىشقا باشلىغانىدى. غالىب ئۇچۇن بۇ ھەر يىلى بولۇپ تۇرىدىغان نورمال ئەھۋال ئىدى. بوران چىقامدۇ، يالتىراق ئۇچامدۇ، ئۇنىڭ ئۇچۇن بەربىر ئىدى. پەقەت ناھىيەدىكىلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن قايتا تېرىش خىزمىتىنى ئىشلەپ قويسىلا، باشقا ئىشلارنى دېھقانلار ئۆزلىرى بىر نېمە قىلاتتى. بۇ ئىشلارغا باش قاتۇرۇش ھاجەتسىز ئىدى، بىراق ئۇرۇمچىگە ئەرز قىلغىلى بېرىۋاتقان دېھقانلارنىڭ ئىشىغا سەل قاراشقا بولمايتتى. ناۋادا ئۇلار ئەرز قىلغان ئىشلار يۈقىرى

رىدىكى رەھبەرلەرنىڭ دىققىتىنى تارتىپ، تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپلا قالسا، غالىب ئەمەس، ناھىيە باشلىقلىرىمۇ قامچا تەگمەي قالمايتتى. شۇڭا ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس - يادى ئاشۇ خەقتە قالغاندى. ئابدۇرېشىت تۇرنىڭ ئاخشام دوكلات قىلغىنىغا ئاساسلانغاندا، ئۇلار ئەرزخورلارنى ئېلىپ كېچىچە كېلىپ بولۇشى كېرەك ئىدى. شۇڭا، غالىب سەھەردىلا ئىشخانىسىغا كەلدى. ئىشخانىدىكى ئۇستەل، ئورۇندۇقلاردىن تارتىپ ھۆججەت، ماتېرىياللارغىچە ھەممىسى بىر قەۋەت توپا ئاستىدا قالغان بولۇپ، تازىلىقچى ئايال ھەدەپ توپىلارنى سۈرتۈۋاتاتتى. غالىب تاقەتسىزلىك بىلەن يانفونىنى ئېلىپ، ئابدۇرېشىت تۇرغا تېلېفون قىلدى. «ئۇششۇق»لارنى ئېلىپ، يېرىم كېچە بىلەن يېتىپ كېلىپ، ئىشخانىسىدىلا تۇنەپ قالغان ئابدۇرېشىت تۇر ئەسقەر غوپۇرنى ئېلىپ غالىبنىڭ ئىشخانىسىغا چىقتى.

— ھەممىسىنى ئەكەلدىڭلارمۇ؟ — سورىدى غالىب قىسقىلا ئەھۋال سورىشىشلاردىن كېيىن ئىككىسىگە بىر تالدىن تاماكا تۇتۇپ، — ئۇلارنى نەگە سولاپ قويدۇڭلار؟

— ھەممىسىنى ئەكەلدۇق. ھېلىقى قاسىم قاغا دېگەن ئۇششۇقنىمۇ ئەكەلدۇق، — دېدى ئابدۇرېشىت تۇر تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ، — تۇن يېرىمدا كېلىپ، ئۇلارنى بىر يەرگە يۇغۇشتۇرالماي، يىغىن زالىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئىككى ساقچىنى قاراشقا قويۇپ قويغان، ھېلىمۇ شۇ يەردە.

— ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ باشلامچىسىدىن بىر قانچىنى ئايرىپ چىقىڭلار، — دېدى غالىب بىر نەچچە كۈندىن بۇيان ئويلىغانلىرىنى ئېيتىپ، — باشلامچىلىرىنى ناھىيەلىك ج خ ئىدارىسىگە يوللاپ بېرەيلى. قالغانلىرىنى ئاشۇ يىغىن زالىدا بەش، ئون كۈن «ئۆگىنىش»كە تەشكىللەپ، تاكى «بولدى داد، ئەرز قىلغانغا تويدۇم، ئىككىنچى ئەرز قىلمايمەن» دېگۈچە «تەربىيەلەپ» قويايلى.

— بۇنداق قىلساق، — دېدى ئابدۇرېشىت تۇر ئۆز پىكرىنىڭ غالىبقا ياقمىغان - ياقمايدىغانلىقىغا تازا ئىشەنچ قىلالمىغاندەك تۇرۇپ قېلىپ، — ئىشنى تېخىمۇ يوغانتۇۋالامدۇق قانداق؟

— بۇ پىلانىمنى ئالدىنقى كۈنى چىن شۇجىگىمۇ ئېيتقان، — دېدى غالىب پەرۋاسىزلا تاماكىسىنى شوراپ، — ئۇ، ئۆزىڭىز باش بولۇپ ياخشى بىر تەرەپ قىلىڭ، دېگەن. «ياخشى بىر تەرەپ قىلىڭلار» دېگىنى، يەنە ئەرز قىلغىلى كېلىۋاتقان ئاھالىنى باشلىقلارنىڭ ئىشى جىق، ئۇلارنى ئاۋارە قىلماڭلار دېگىنى. شۇنىمۇ ئويلاپ يېتەلمىدىڭلارمۇ؟ مەن دېگەندەك بولسۇن، ئاۋۋال بۇ ئىشلارنى مۇناسىۋەتلىك خادىملارغا ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىپ، ئۆيلىرىڭلارغا بېرىپ كېلىڭلار.

غالىب يەنە ئېغىز ئاچقۇدەك ئىمكانىيەت قويمىغان ئىدى. ئابدۇرېشىت تۇر بىلەن ئەسقەر غوپۇر بىر-بىرىگە قارىشىپ قويۇپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ئىشخانىدا يالغۇز قالغان غالىب ئۆزىنى ئەندىشىگە سالغان ئۇششۇقلارنىڭ ھېچ ئىش قىلالمايدىغان، يەنە ئۆز چاڭگىلىغا قايتىپ كەلگىنىدىن خاتىرجەم بولۇپ قالغاندەك، يوغان بىرنى ئۆھ تارتتى - دە، دىققەت گەۋدىسىنى خۇرۇم ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە شۇنداقلا تاشلىۋېدى، ئورۇندۇق بىردىنلا ئارقا تەرەپكە قىيسىيىپ، بوۋاقلارنىڭ بۆشۈكىدەك تەۋرىنىشكە باشلىدى. ئورۇندۇق ئۇستىدە يېنىك تەۋرىنىپ، قايسىدۇر بىر ئاھاڭغا غېڭىشىپ ياتقان غالىب، بۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئۇششۇقلارنىڭ ئەدىپىنى قانداق بېرىش توغرىسىدا ئويلىنىشقا باشلىدى.

— تاك، تاك، تاك.

غالىبنىڭ خىيالىنى ئىشخانا ئىشكىنىڭ يېنىڭ چېكىلىشى ئۈزۈپ قويدى. ئۇ ئورۇندۇقىتىن ئۆرە بولۇپ ۋارقىرىدى:

ــ ھە، كىرىڭ!

ئىشىك ئېچىلىپ ئالىم كاتىپ كىرىپ كەلدى.

ــ نېمىش بولدى؟ ئادەمنى ئارامىدا قويمايۋ.

ــ ناھىيەدىن ئۇقتۇرۇش ئەۋەتىپتىكەن.

ــ شىرە ئۈستىگە قويۇپ قوي.

ئالىم كاتىپنىڭ چىرايىدىن جىددىيلىك چىقىپ تۇراتتى. غالىب ئۇنىڭغا ھومىيىپ قويۇپ، بىر تال تاماكا ئالدى-دە، ئوت تۇتاشتۇرۇپ بىرنى قېنىپ شورۇپتىپ دېدى:

ــ بىلمىسەم-بىلمىسەم بۇراننى توختىتىڭلا، سۇنى كۆپەيتىڭلا دېگەندەك نېمىدۇ ھەقىچان، بۇران توختاۋاتىدۇ، سۇ تاغدىن چۈشۈۋاتىدۇ. بولدى، چىقىپ كەت.

ــ تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى كېلىدىكەن، ــ دېدى ئالىم كاتىپ غالىبنىڭ ھازىر شۇنداق دەپ قويغان بىلەن، چاتاق چىقماندا نېمىشقا ئوچۇق دېمەيدۇ؟ دەيدىغان مىجەزىنى بىلگەچكە، ئۇقتۇرۇشنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ، ــ يۇقىرىدىن تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى كېلىدىكەن.

ــ ئۇرۇمچىدىن؟ ــ سورىدى غالىب سەل جىددىيلىشىپ، ــ نېمىنى تەكشۈرىدىكەن؟ ــ ئۇ ئۇقتۇرۇشنى قولىغا ئېلىپ چىچاڭشىپ، ئۇقتۇرۇشنى ئالىم كاتىپقا قايتىپ ئاتتى، ــ نېمىش قىلىدىغان نېمە سەن؟ تەرجىمە قىلىپ ئەكىرسەڭ بولمامدۇ مانداق... ئۇياندىن ئەۋەتىپ بولغىچە بۇياندىن يۈگۈرۈپلا كىرگىچە...

ــ جىددىي بولغاچقا كېچىكتۈرمەي دەپ ئەكىرىپتىمەن.

ــ ئالە، ئۆزۈڭ ئوقۇ!

ئالىم كاتىپ ئۇچۇپ ئىشخانىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا چۈشكەن ئۇقتۇرۇشنى ئېلىپ، ئاساسىي مەزمۇنىنى ئېيتىپ بەردى.

غالىبنىڭ ئىلىشىپ قالغان ئادەمدەك باش-ئاغىنى يوق غۇدۇراپ، بېشىنى چاڭگاللاپ ئولتۇرۇپ قالغىنىنى كۆرگەن ئالىم كاتىپ يەنە بىر نېمە دېسە، كۆڭلىنى چىگۈبلىشتىن ئەنسىرەپ، ئىشكىنى يېپىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئىشخانىدا يالغۇز قالغان غالىبنى غەم باستى. ئۇ ئىلگىرى نۇرغۇن تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىنى يولغا سالغان، ئەگەر شۇنداق گۇرۇپپىلار بولسا ئىدى، ئالىم كاتىپنىڭ قاتۇرۇپ يازغان دوكلاتىنى كېيكەچلىمەي ئوقۇپ بېرىپ، كايىپ كەتسە ئوغلاق، پاقلان سويۇپ، نەچچە يەشىك ھاراق ئىچۈرۈپلا يولغا سېلىۋېتەتتى. بىراق بۇ تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىنىڭ ئىشى بۇنىڭغا ئوخشىمايتتى.

غالىب ئويلىغانچە چوڭقۇرلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۆزى بۇ يېزىغا باشلىق بولغاندىن بۇيان قىلغان-ئەتكەنلىرى، قانۇنغا، سىياسەتكە، قائىدە-نىزام ۋە كىشىلىك ئەخلاققا خىلاپ دەپ قارايدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى. ئەگەر بۇ ئىشلار ئوتتۇرىغا چىقىپ قالسا، ئۇ ئېتىلىپ كەتمىگەن تەقدىردىمۇ ئون يىلدىن ئارتۇق كېسىلىپ كېتەتتى. يۇرتنى تىترىتىدىغان سۇر - ھەيۋىسى، ئالىي ماشىنىلىرى، تېخى پۈتمىگەن ھەشەمەتلىك قورۇ - جايى، ماۋۇ ئىشخانا، ماۋۇ يۇمشاق ئورۇندۇقلارنىڭ ھەممىسى چۈشتەك بىراقلا غايىب بولاتتى. ئۇنىڭ كاللىسىغا تۇرۇپلا جىنايەتچىلەرنىڭ قولىغا سېلىنىدىغان كويزىنىڭ قولنى ئاغرىتىدىغان، ئاغرىتمايدىغانلىقى، سوتچىلارنىڭ ھۆكۈم ئېلان قىلغاندىكى سۈرلۈك توقمىقىنىڭ ئاۋازى، تۇرمىنىڭ سوغۇق ياكى ئىسسىقلىقى، گۇندىپايلارنىڭ ئۆزگە قانداق مۇئامىلە قىلىدىغانلىقى... دېگەندەك باش-ئايىغى يوق، قورقۇنچلۇق چىگىش خىياللار كىرىۋالغاندى.

(ئاپتور مارالبېشى ناھىيەلىك يېزا ئامانەت-قەرز ھەمكارلىق بىرلەشمە كوپېراتىپىدا)

مۇھەررىر **مۇختار تۇردى**

ئابۇزەر تۇرسۇن

قوقۇنجلۇق بىنا

(ھېكايە)

ئۇلار بۇ بىنادىن ئۆي سېتىۋالغىنىغا شۇنداق خۇشال بولۇشتى. بىنا شەھەرنىڭ غەربىدىكى قەبرىستانلىقنىڭ ئورنىغا سېلىنغان ئىدى، ئاۋۋال قەبرە ئىگىلىرىگە ئۇقتۇرۇش قىلىنىپ، قەبرىستانلىقتىكى جەسەتلەر شەھەرنىڭ باشقا بىر يېرىگە كۆچۈرۈلدى. ئاندىن بۇ بىنا سېلىندى. بۇ چىرايلىق سېلىنغان بىنادىن ھەممىلا كىشىنىڭ ئۆي سېتىۋالغۇسى كېلىپ تۇراتتى. چۈنكى بىنانىڭ ئورنى ياخشى بولۇپ، بۇ شەھەرنىڭ ئەڭ يېشىللاشقان يەرلىرى ھېسابلىناتتى، بىنادىن ئانچە يىراق بولمىغان جايلاردا مېۋىلىك باغلار، شېپاخانىلار، ھەر خىل سەيلىگاھلار بار ئىدى. شاۋقۇن-سۈرەنلىك شەھەر مەركىزىدىن يىراق بۇ جايغا جەمئىي ئون يۇرۇش بىنا سېلىندى، نۇرغۇن كىشىلەر بۇ جايدىن ئۆي ئېلىشقا قىزىقىۋاتاتتى.

ئۇلار بۇ ئون يۇرۇش بىنانىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بىنادىن ئۆي سېتىۋالدى. ئۇلار مۇشۇ بىنا بويىچە ئەڭ ئاۋۋال ئۆيىنى بېزىدى، بىر يېرىم ئايدىن كېيىن بېزەش ئىشى ئاياغلاشتى، ئۇلار ئاردىدىن ئۈچ ئاي ئۆتۈپ ئۆيىگە كۆچۈپ كىردى.

ئۇلار خۇشال ھالدا تۇنجى كۆچۈپ كىرگەن كۈننى تەبرىكلىدى. ئۇلار بىنا ئۆينىڭ ئىچىدە ئۈيان-بۈيان مېڭىپ باشقا ئىشكىلەرگە قاراپ باقتى، ئەمما تېخى ھېچكىم كۆچۈپ كەلمىگەن ئىدى، ئۈچ ئىشكىلىك، 40 كىشىلىك بۇ بىنادا ئۇلاردىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى.

كەچ كىردى، گۈگۈم چۈشتى، نويابىر ئېيىدىكى قاراڭغۇلۇق جاھاننى تېزلا قاپلىدى.

ئايالى ئۈچ ياشلىق ئوغلىنى ئۇخلىتىپ بولۇپ ئاستاغىنە ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە:

— مەن قورقۇۋاتىمەن، پۈتۈن بىنا بويىچە بىزلا كۆچۈپ كىرىپتۇق، — دېدى.

— نېمىدىن قورقىسەن؟ — دېدى ئېرى ئۇنىڭ يەلكىسىدىن قۇچاقلاپ.

ئون يۇرۇش بىنا ئىچىدە پەقەت بۇ بىنالا ئالاھىدىرەك سېلىنغان بولۇپ، خۇددى ئىبدارە، ئورگانلارنىڭ ئىشخانا بىناسىدەك سىرتتىكى بىر ئىشىكتىن ھەممە قەۋەت ۋە ئۆيلەرگە چىقىلىپ بولاتتى، باھاسىمۇ باشقا بىنالاردىن تۆۋەنرەك ئىدى.

كەچ سائەت ئون بىر بولدى، ئۇلار ئورۇنغا كىرىپ ياتتى ۋە ئۇزاق ئۆتمەي ئۇيقۇغا كەتتى.

كېچە سائەت بىر يېرىم بولغان چاغدا ئايالى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

— تۇرۇڭ ئورنىڭىزدىن! — دېدى ئۇ ئالاقزادىلىك بىلەن.

— نېمە بولدى ؟— ئەر ئۇيقۇچان كۆزلىرى بىلەن ئايالىغا تىكىلدى.

— ئوغلىمىز يوق؟

— يوق گەپنى قىلمىغىنا؟

ئايال ئەرنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ياندىكى ئوغلىنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى، ئۇلارنىڭ ئۇچ ياشلىق ئوغلى ھۇجرىسىدا تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى.

— سارىڭ خوتۇن، ئادەمنى چۆچۈتۈپ، ئەنە، بالا بىر تاتلىق ئۇخلاۋېتىپتىغۇ؟ — دېدى ئېرى.

— خۇداغا شۈكۈر، — دېدى ئايالى مەيدىسىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ ھاسىرىشى تېخى پەسكويغا چۈشمىگەندەك قىلاتتى.

— مەن بايا بىر قورقۇنچلۇق چۈش كۆردۈم.

— قانداق چۈش؟ — سوردى ئېرى، ئەمدى ئۇنىڭ ئۇيقۇسى تامامەن ئېچىلىپ كەتكەنىدى.

— مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئوغلىمىز ياتقان ئۆيگە كىرسەم، ئۇ يوق ئىكەن، ئۇنى ئىزدەپ ئۆينىڭ ھەممە بۆلۈڭ-پۇچقاقلىرىغا قاراپتىمەن، ئەمما يەنىلا ئۇنى تاپالماپتىمەن. ئىشىك قىيا ئوچۇق ئىكەن. ئاخىر زالغا چىقىپتىمەن، تۇيۇقسىز ئۇستۇمدىكى قەۋەتتە بىر توپ ئەر-ئاياللارنىڭ قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ يۇرگىنىنى ئاڭلاپ قاپتىمەن، ئاستا پەلەمپەيدىن چىقىپ ئۇ ئۆينى تېپىپتىمەن، قارىسام، بۇ ئۆي دەل بىزنىڭ ئۆينىڭ ئۇستىدە ئىكەن. ئىشىكى قىيا ئوچۇق ئىكەن، ئۆينىڭ مېھمانخانىسىدا چوڭ بىر يۇمىلاق شىرە قويۇقلۇق ئىكەن. شىرەنى چۆرىدەپ بىر مۇنچە ئەر-ئاياللار ئولتۇرۇشۇپتۇ، شىرە ئۈستىدە ھەر خىل قورۇمىلار، ئاق ۋە قىزىل ھاراقلار، مېۋە-چېۋىلەر تىزىقلىق ئىكەن. مەن ئوغلۇمنى ئىزدەپتىمەن ۋە ئۇنىڭ ئىسمىنى توۋلاپتىمەن، ئۇشتۇمتۇت ئوغلۇمنىڭ ئاشۇلار ئارىسىدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپتىمەن، ئۇ غېمىدا يوق ئويناۋاتاتتى، ئۇلار ئۇنىڭ ئالدىغا تورتتىن بىر پارچە كېپىنكە تەخسىسىگە سېلىپ قويغان ئىدى. ئۇ پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ئاشۇ تورت پارچىسىنى يەۋاتقان بولۇپ، ئاغزى، بۇرنى تورتنىڭ قايمىقىغا مىلەنگەن ئىدى. ئۇ ماڭا لەپ قىلىپ قاراپ قويدى-دە، يەنە تورت يېيىشكە باشلىدى. مەن ئۇنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ قولىدىن تارتتىم - دە، يۇلۇپ ئېلىپ ماڭدىم. ئۇ مەندىن ئۆزىنى ئېلىپ قېچىپ شىرەنى پىرقىراپ ئايلىنىشقا باشلىدى. ئۇنى قوغلىدىم، ئەمما ئۇ تۇتۇق بەرمەي بىر كىشىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋالدى، بۇ دەل قايسى يىلى بىز كۆرگەن قاتناش ۋەقەسىگە ئوچرىغان ئادەم ئىدى. ئېسىڭىزدىمۇ؟ — ئۇ ئېرىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىدى.

— قايسى ۋەقەنى دەيسەن؟

— قايسىبىر يىلى بىز قىزغىن مۇھەببەتلىشىۋاتقان مەزگىلدە تاغقا چاڭغا تېيىلغىلى چىقىپ كەچ قالدۇق، بىز ماشىنىدا ئۇچقاندەك كېتىپ باراتتۇق. شېھىتدۆڭ دېگەن يەردىكى ئايلانمىدا ئالدىمىزدا كېتىپ بارغان ئىككى ماشىنا سوقۇلۇپ كەتتى، سىز ئارانلا تورمۇز قىلىپ ماشىنىنى چەتكە توختاتتىڭىز، سانتانا ماركىلىق ماشىنا بىلەن قىزىل بايراق ماركىلىق ماشىنا ئۇرۇلۇپتىكەن، قىزىل بايراق ماركىلىق ماشىنىنىڭ ئالدى پۈتۈنلەي چۈۋۈلۈپ كەتكەن ئىدى. ئېسىڭىزدىمۇ؟ — ئۇ يەنە ئېرىنىڭ كۆزىگە سىنچىلاپ قارىدى.

— ھەئە، ئېسىمدە، — ئېرى ئۇيقۇچان كۆزىنى ئايالىغا تىكتى.

ـــ ئاشۇ چاغدا سىز ماشىنىدىن چۈشمەكچى بولغان ئىدىڭىز، مەن ئۇنىمىدىم، مېنى بىللە چۈشۈشكە دەۋەت قىلغانتىڭىز، مەن قاندىن قورقمەن، بولدى، ماشىنىدىلا ئولتۇراي دېدىم. ئەمما يەنىلا قورقۇنچۇمنى يېڭىپ سىزگە ئەگىشىپ چۈشتۈم. كۆز ئالدىمدىكى مەنزىرە ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ئىدى. قىزىل بايراق مارىكىلىق ماشىنىدا بىرلا كىشى بولۇپ، ئۇ ۋەقە يۇز بەرگەنلا جېنىدىن ئايرىلغاندەك قىلاتتى. ئەمما سانتانا مارىكىلىق پىكاپتا ئۈچ كىشى بولۇپ، شوپۇر ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى كىشى نەق مەيداندا ئۆلگەن، ئارقا ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان كىشى پۈتى سۇنغانلىقتىن قان ئىچىدە قىمىر قىلالماي يېتىپتىكەن. ئۇ توختىماي ئىڭرايتتى، مەن بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ چىدىيالماي ماشىنا ئىچىگە كىرىپ كەتتىم، بىر ھازادىن كېيىن سىز ئۇ پىكاپتىن بىر سومكىنى ئالدىڭىز ۋە قايتىپ ماشىنىغا كىردىڭىز، ئاندىن سومكىنى ماشىنىنىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇقنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويدىڭىز. نېمە ئۈ دەپ سورىۋېدىم، سىز ئاۋۇ ماشىنىنىڭ ئارقىسىدىكى كىشى شەھەردىكى XX ئىدارىدە ئىشلەيدىكەن، بۇ سومكىدىكى تاپشۇرۇپ بېرىدىغان مۇھىم ھۆججەت ۋە تالونلار ئىكەن، ئۇ ئۆلىدىغاندەك قىلىدۇ. ئۇ مەن ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن، مۇشۇنى مەن ئىشلەۋاتقان ئىدارىگە ئاپىرىپ بېرىڭ دېدى، دېدىڭىز. ئەمما ماشىنىمىز قوزغىلاي دېگەندە، مەن ئۇ كىشىنىڭ قانغا بويالغان چىرايىنى بىز ئولتۇرغان ماشىنىنىڭ ئەينىكىگە يېقىپ قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىرىغانلىقىنى كۆردۈم. شۇ كېچە ناھايىتى قاتتىق بوران چىقىپ تۇراتتى. ماڭا ھېچنېمە ئاڭلانمىدى. ئۇنىڭ شۇ كېچىدىكى چىرايى تولىمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى. ئۇ قانغا بويالغان قولىنى ماشىنا ئەينىكىگە سۈركەپ يىقىلىپ چۈشتى، سىز ماشىنىنىڭ ئىشكىنى ئاچتىڭىز ۋە قولىڭىزنى ئۇنىڭ بۇرنىغا يېقىن ئەكەلدىڭىزدە، ئۇنىڭ تىنىقى توختاپتۇ، ئۆلۈپ قاپتۇ دېدىڭىز، ماشىنا ئىشكىنى ياپتىڭىزدە، ماڭايلى دەپ ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ قوزغىلىپ كەتتىڭىز. شۇ كۈنى مەن سىزگە ئاچچىقلىدىم ۋە نېمىشقا ساقچىغا تېلېفون قىلىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلمايمىز؟ دەپ سوردىم، ئەمما سىز ئۆزىمىزگە ئىش تاپمايلى، بىكار ساقچىلار بىزنىمۇ ئاۋارە قىلىپ قويۇپ بەرمەيدۇ دېدىڭىز. چۈشۈمدە دەل ئاشۇ ماشىنا ئەينىكىنى ئۇرۇپ ۋارقىرىغان كىشى ئالدىمدا دۈمبىلەپ تۇرۇۋالدى، ئۇ ئوغلىمىزنى ئارقىسىغا ئۆتكۈزۈۋېلىپ، ماڭا ئاشۇ كېچىدىكىدەك قانغا بويالغان چىرايى بىلەن دەھشەتلىك كۆزلىرىنى تىكىپ قاراپ تۇردى. مەن قىمىر قىلالمىدىم، ۋارقىرىسام ئاۋازىم چىقمايدۇ، ئۇ كىشى ۋە يەنە بىر ئۇزۇن قارا چاچلىق ئايال بىز بىلەن يۈر دەپ ئىككى قولۇمنى چىڭ تارتتى، مەن قورقىنىمدىن قانچە ۋارقىرىسامۇ ئاۋازىم چىقمىغۇدەك، ۋارقىراپتىمەن، تېپىرلاپتىمەن، ئاخىر ئويغىنىپ كەتتىم، ئويغانسام چىلىق-چىلىق تەرلەپ كېتىپتىمەن.

ئېرى ئايالىنىڭ بۇ ئۇزۇن ھېكايىسىنى گەپمۇ قىلماي تىڭشىدى ۋە ئۇنىڭغا تىكىلىپ:

ـــ ھېكايەڭ تۈگىگەن بولسا ئۇخلايلى خوتۇن، ـــ دېدى.

ئايالى ياتتى. ئۇ چىراغنى ئۆچۈرۈشتىن بۇرۇن سائەتنىڭ نەچچە ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى بولۇپ بېغىشىدىكى سائەتكە قارىدى ۋە تۇيۇقسىزلا:

ـــ ۋاي ئانامەي!ـــ دەپ چىرقىرىۋەتتى. ئۇنىڭ ئىككى قولىنىڭ بېغىشى قىپقىزىل بولۇپ، ئۇچ بارماقنىڭ ئىزى چىقىپ قالغان ئىدى.

ئەرنىڭ قورقۇنچتىن تېنى شۇركۇنۇپ كەتتى.

ـــ نېمە ئىش بۇ خوتۇن؟ سەن چۈشۈگىدە ئىككى كىشى قولۇمدىن تارتتى دەۋاتاتتىڭ...

ئايال قورقىنىدىن يىغلاشقا باشلىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئاشخانا ئۆيگە كىردى ۋە قايناق سۇنى ئىستاكانغا قۇيۇپ كاربۇتتى بېشىغا كەلدى، ئۇ ئىختىيارسىز يەنە ئورنىدىن قوپۇپ

ئوغلى ياتقان ئۆيگە قاردى.

ئوغلى ئورنىدا يوق ئىدى.

ئايالى چىرىدە چىرقىرىۋەتتى ۋە ئېرىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئوغلىنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى.

ئۇلار شۇ چاغدىلا بايا خوتۇنى ھېكايىسىنى دالۋاملاشتۇرۇۋاتقانداۋۆينىڭ ئىشىكىنىڭ قىيا ئېچىلىپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى، سوغۇق شامال ئۆي ئىچىنى ئاللىقاچان مۇزلىتىۋەتكەن ئىدى.

ئۇلار كىيىملىرىنى ئالدىراش كىيىدى ۋە زالغا چىقتى، ئۇلارنىڭ ئۆيى 3-قەۋەتتە، پۇتۇن بىنانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىدى. ئۇلار ئوتتۇرىدىكى ئىشىكتىن كىرىپ ئوك تەرەپتىكى پەلەمپەيدىن ئۆيگە چىقاتتى، ئايال شۇ تاپتا بايىقى چۈشىگە تېخىمۇ ئىشىنىشكە باشلىدى.

— بىز بايا مېنىڭ چۈشۈمگە كىرگەن ئۇستىمىزدىكى ئۆيگە كىرىپ باقايلى.

— نېمىشقا، سەن چۈشۈڭگە ئىشىنىۋاتامسەن؟

— ھەئە، كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ، ئاشۇ ئۆيدە ئادەملەر ئولتۇرغاندەك، بىر ئولتۇرۇش بولغاندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

ئۇلار بىنانىڭ ئوك بۇرجىكىدىكى پەلەمپەيدىن ئاستا 4-قەۋەتكە چىقتى ۋە شىپىلداپ مېڭىپ دەل ئۆزلىرىنىڭ ئۆينىڭ ئۇستىدىكى ئۆيگە كەلدى، ئۇ ئۆينىڭ ئىشىكى قىيا ئوچۇق ئىدى.

— بۇ ئۆينىڭ ئىشىكى قانداق ئېچىلىپ قالدى؟ ئەجەبا مەسئۇل خادىملار بۇ ئۆينى تاقاشنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ؟

ئۇلارنىڭ يۇرەكلىرى قورقۇنچتىن قاتتىق دۈپۈلدەۋاتاتتى، ئۇلار بىر قەدەم بىر قەدەمدىن ئاستا ئىلگىرىلەپ ئۇ ئۆينىڭ مېھمانخانىسىغا كىردى.

— ئاھ خۇدا، مېنىڭ چۈشۈم ! — ئايال شۇ زامات ھوشىدىن كەتتى. ئېرى دەرھال ئۇنى يۆلۈۋالدى. مېھمانخانا ئۆيدە ساغۇچ يېنىپ تۇرغان چىراغ بۇ ئۆيگە گۇڭگا تۇس كىرگۈزگەن ئىدى. ئوتتۇرىدا چوڭ يۇمىلاق شىرە تۇراتتى، شىرە ئۇستىدە ھەر خىل بوتۇلكىلار بولۇپ، بەزى بوتۇلكىلاردا يېرىمى ئېپىسىپ قالغان ھاراقلار تۇراتتى. ھەر خىل قورۇمىلار، يوغان تورتنىڭ ئاستىدىكى قەغەز تەخسىسى، ئاشقان تورت پارچىلىرى كىچىك-كىچىك قەغەز تەخسىلەردە، تورت بىلەن قوشۇپ بېرىلگەن سولياۋ ۋېلكا-پىچاقلار بىلەن بىللە تۇراتتى، ئەر ئادەتتە شۇنچە يۇرەكلىك بولسىمۇ، ئەمما ھازىر قورقۇنچتىن پۇتلىرى دىر-دىر تىترەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئايالىنى يۆلەپ دەرھال ئارقىغا ياندى ۋە كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپ قويدى، ئەمدى بۇ ئۆيدە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى، ئۆي ئىچىدىن ناھايىتى سوغۇق ھاۋا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى، ئۇ قاتتىق ئەجەبلەندى، ئۇ ئاستا ئايالىنى يۆلەپ ئۆيگە چۈشمەكچى بولۇپ بىرىنچى پەلەمپەيدىن ئەمدىلا چۈشۈۋېدى، ناھايىتى جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇ ئاۋاز ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ئاڭلانغاندەك قىلدى، ئۇ ئىتتىك بۇرۇلدى، ئەمما كۆزىگە تىمتاس زالدىن باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمىدى، ئايالى چۆچۈپ ھوشىغا كەلدى.

— بالام، بالام قېنى دادىسى؟ تاپتىڭىزمۇ؟ مەن نېمە بولدۇم؟ — ئۇ ئەسەبىيلەشكەندەك توختىماي سوئال سورايتتى. ئېرى ئۇنىچىقمىدى، بايىقى جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى. بۇ قېتىم تېخىمۇ ئوچۇق ئاڭلاندى. ئايال قورقۇنچتىن تىترەپ ئاغزى گەپكە كەلمەي:

— يۇ... رۇ... ئە، بى... بىز ئۇ... ستۇنكى قە...قەۋەتكە چىقايلى، — دېدى ئارانلا.

— ماقۇل.

ئۇلار ئاستا پەلەمپەيدىن ياماشتى، ھەر ئىككىسىنىڭ قەدەملىرى شۇنچىلىك جانسىز ئىدى. ئۇلار ئاستا-ئاستا پەلەمپەيدىن يامىشىپ 5-قەۋەتكە چىقتى، 5-قەۋەتتىكى ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرىمۇ شۇنداق يېپىق بولۇپ، ھەممىسىلا ئېتىكلىك ئىدى. باشقا قەۋەتلەرگە ئوخشاش تېخى ئادەم كۆچۈپ كەلمىگەن ئىدى.

بايقى جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى. بۇ قېتىم ئاۋۋالقى ئىككى قېتىملىقىدىنمۇ كۈچلۈك ۋە جاراڭلىق ئاڭلاندى.

بىنانىڭ 5-قەۋىتىنىڭ ئىككى بۆلۈكىدا ئۆگزىگە چىقىدىغان پولات شوتا بار ئىدى، ئەر ئۆگزىگە چىقىپ بېقىش خىيالىغا كەلدى.

— يۈرە، بىز ئۆگزىگە چىقىپ باقايلى.

ئۇلار تامغا ئورنىتىلغان پولات چۈنبىلارنى بىر-بىرلەپ دەسسەپ ئاخىر ئۆگزىگە چىقتى، نويابىرنىڭ ئاچچىق سوغۇق شامىلى يۈزلەرگە تىكەن سانجىلغاندەك ئۇرۇلاتتى. ئەر ئايالىنىڭ قولىنى تارتىپ چىقارغاندىن كېيىن، ئىككىسى تەڭلا بىنانىڭ شىمالىي بۇرجىكىگە قارىدى. ئۇ بۇرجەك يوپيورۇق بولۇپ كەتكەن بولۇپ، چوڭ سايىۋەن تارتىلغان، ئۇششاق رەڭدار چىراغلار لاپىلداپ يېنىپ تۇراتتى، ئۇ يەردە زىياپەت بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى، تۆت-بەش ئۇستەلدە كىشىلەر يەپ ئىچىشۇاتاتتى. ئۇ ئىككىسى ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەي، ئوڭى ياكى چۈشى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي بىر-بىرسىنىڭ مەڭزلىرىنى چىمدىشىپ باقتى. ئۇلارنىڭ مەڭزلىرى خېلى ئاغرىدى، تۇغرا، بۇ رېئاللىق، ھەرگىزمۇ چۈش ئەمەس! ئۇلار شۇنداق دېيىشىپ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئاشۇ زىياپەت ئۈتكۈزۈۋاتقان كىشىلەر توپىغا كەلدى.

— ئوغلۇم، مېنىڭ ئوغلۇم !— ئايال ئوغلىنى كۆرۈپ ئۆزىنى كىشىلەر توپىغا ئاتتى. ئورۇق، ئېگىز كەلگەن بىرى بالىنى ئىككى قولىدا كۆتۈرۈپ بېشىدىن ئېگىز قىلىۋالدى. ئايال ئۇ كىشىگە ئېسىلماقچى بولدى، ئەمما ئۇنىڭ ئالدىنى بىر نەچچە كىشى توسۇۋالدى ۋە ئۇنىڭ قوللىرىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى، ئايال يۇلقۇناتتى، ئۆزىنى تاشلايتتى، ئەمما ئۇلار ئۇنى قويۇۋېتىدىغاندەك قىلمايتتى.

ئەر ئالدىغا بىر قەدەم تاشلىۋېدى، بايقى كىشى ئەرنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ توختىتىپ قويدى.

— ھەي، رەھىمسىز خۇمپەر، مېنى تونۇدۇڭمۇ ؟— دېدى ئۇ.

— ئاشۇ كىشى دەل ئۆزى شۇ، مېنىڭ چۈشۈمگە كىرگەن كىشى شۇ!— ئايال ئېرىگە قاراپ ۋارقىرايتتى.

ئەرنىڭ پۈت-قوللىرى تىترەپ، چۈشىنىكسىز بىر گەپلەرنى دەپ دۇدۇقلايتتى. ئۇ بۇ كىشىنى ئەمدى رەسمىي تونۇغان ئىدى، ئەنە ئاشۇ كېچىدىكى قانغا بويالغان يۈزى، سۇنغان پۈتى شۇ پېتى، ئەمما راۋۇرۇس مېڭىۋاتىدۇ، كۆزلىرى ئورنىدا قاپقاراڭغۇ ئىككى ئورەك، پۈتۈن چىرايى موربىدىن تولغىنىپ چىققان ئىستەك كۆپكۆك، قورقۇنچلۇق.

— مە... مەن ... سى... سىز... نى تو... تونۇدۇم،— ئەر تىترەپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى.

— ئېسىڭگە كەلگەن بولسام ياخشى. ئاشۇ كېچە مەن ماشىنا ۋەقەسىدە ئېغىر يارىلانغان ئىدىم. 100 مىڭ يۈەن پۇل بار سومكامنى سەن ماشىنا ئىچىدىن ئېلىۋالدىڭ. ئاۋۋال ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتىڭ، ئاندىن مېنىڭ يانلىرىمنى سىلاشتۇرۇپ قول تېلېفونۇمنى ئېلىۋالدىڭ. سەن مېنى ئۆلدى دەپ ئويلاپ قالغان ئىدىڭ، ئەمما مەن سېنىڭ قولۇڭنى تۇتۇۋالدىم ۋە ساڭا ئۆتۈنۈش ئىچىدە يېلىندىم. مېنىڭ سىڭلىم دوختۇرخانىدا جىددىي ئوپېراتسىيە قىلىنماقچى ئىدى. بىز نەق پۇل تاپشۇرمىساق ئۇنى ئوپېراتسىيە قىلمايتتى، ئۇنىڭ داۋالىنىشىغا 100 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل كېتىدىكەن. مەن شەھەرگە 200 كىلومېتىر كېلىدىغان ناھىيەدىكى تاغامدىن پۇل قەرز ئېلىپ كېتىپ باراتتىم، بۇ ۋەقەگە يولۇقتۇم، ساڭا مۇشۇ پۇلنى خاپا بولماي «تەرەققىيات» دوختۇرخانىسىنىڭ 3-قەۋىتىدىكى 3-كارىۋاتتىكى بىمارغا بېرىڭ، ئۇ بولمىسا، شۇ يەرگە بارسىڭىز بىزنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز بار، ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بېرىڭ دېدىم. ئەمما سەن قولۇمدىن سومكىنى يۇلۇپ ئېلىپ ماقۇل، خاتىر جەم بولۇڭ! دېدىڭ. مەن سېنىڭ ئويناپ تۇرغان

كۆزلىرىڭدىن گۈمانلىنىپ، ماشىناڭنى قوزغىتاي دېگەندە ماشىنىدىن مىڭبىر تەستە ئۆملەپ چىقىپ، قانغا بويالغان پۇتۇمنى سۈرەپ سېنىڭ ماشىناڭ قېشىغا باردىم ۋە ماشىناڭنىڭ ئەينىكىگە قولۇم بىلەن ئۇردۇم، ئەمما سەن ئىشىكنى تەستە ئاچتىڭ، ئاڭغىچە مەن ھالىمدىن كەتتىم. سىلەر ئەر-ئايال ئىككىڭلار دۇنيادىكى ئەڭ باغرى تاش، رەھىمسىز مەخلۇقلار ئىكەنسىلەر، سىلەر شۇنچە زور ۋەقەگە شاھىت بولۇپ تۇرۇپ ساقچى ياكى قۇتقۇزۇش ماشىنىسى چاقىرمىدىڭلار، مەن شۇ يەردە قان كۆپ چىقىپ كەتكەچكە ھوشۇمدىن كېتىپ يىقىلىپتىمەن. كېيىن ساقچىلار كەپتۇ، قۇتقۇزۇش ماشىنىسىدا دوختۇرخانىغا ئاپىرىلىپ، ئەتىسى سەھەردە قانسىراپ ئۆلۈپ كەتتىم، شۇ كېچە دوختۇرخانا كارىۋىتىدا ياتتىم. ئەتراپىمدا ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم پايپىتەك بولۇپ يۇرۇپتۇ. سېنى سۈرۈشتۈردۇم، ھېچكىم پۇلنى سىڭلىم ياتقان دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەلمەپتۇ، مەن ئىنسان چىدىغۇسىز ئاغرىق ئازابى ئىچىدە سىڭلىمنىلا ئويلىدىم، بەختسىز سىڭلىم ماڭا ياخشى قارىغان، مېنىڭ ئاش-تامىقىمنى ئەتكەن ئىدى، ئانام بالدۇر تۇغۇپ كەتكەچكە، ئۇ دادام ئىككىمىزگە ئانامنىڭ ئورنىدا قارىغان ئىدى، ئۇ دادامنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىگىچە شۇنداق ياخشى قارىغان ئىدى، مەن بۇ ئالەم بىلەن بالدۇر خوشلىشىدىغانلىقىمغا ئىشىنەتتىم، ئەمما دۇنيادىكى بىردىنبىر قېرىندىشىم، ئاشۇ ئاجىزەنىڭ ساقىيىپ كېتىشىنى خۇدادىن شۇنداق تىلەيتتىم، ماڭا ئىنساپ تىلەيتتىم، پۇلنى چاقماقنىراق ئېلىپ كېلىپ بېرىشىڭنى تىلەيتتىم، ئەپسۇس... سەن مەلئۇن ئۇ پۇلنى يۇتۇپ كەتتىڭ...

— ئىپلاس، مەلئۇن، — ئايالى بايىقى كىشىلەر توپىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ ئېرىنىڭ يۈزىگە بىرنى تۇكۈردى، — سەن ئىپلاس ماڭا شۇ كۈنى كېچىسى ئۇ سومكىدىكى مۇھىم ھۆججەت، تالونلار ئىكەن دېدىڭ ۋە مېنى ئۆز ئۆيۈمگە ئاپىرىپ قويۇپ كەتتىڭ. ئەتىسى بىز كۆرۈشكەندە سورىسام، ئۇنىڭ بىر خىزمەتدىشىگە تاپشۇرۇپ بەردىم دېدىڭ، ئەسلىي ئەھۋال مۇنداقكەنده. دېگىنە، ئۇ پۇلنى نېمىگە ئىشلەتتىڭ؟

— بۇ توي قىلىشقا ئاز قالغان مەزگىللىرىمىز ئىدى. مەن قىمار ئويناپ قەرز بولۇپ قالغان خوتۇن. ئەينى چاغدا بۇنى ساڭا ئېيتالمىغان. چۈنكى سەن قىمارۋازلارغا شۇنچىلىك ئۆچ ئىدىڭ. سەن بىلەن توي قىلىشمىغا ئاتا-ئاناڭ قەتئىي قارشى ئىدى، شۇڭا بۇ ئەيىبىمنى سەندىن ئىزچىل يوشۇرۇپ كەلگەن. ئاشۇ پۇل بىلەن قەرزلىرىمنى پاكىز تۆلىۋەتتىم، — ئۇ ئايالىغا ئەيمىنىپ رەك قاراپ قويدى. ئايالى ئۆزى ئىنتايىن سۆيىدىغان ئېرىنىڭ قىمار ئوينايدىغان ئادىتى بارلىقىنى ئەمدىلا بىلدى، ئۇلار توي قىلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ ئېرى قىمار ئوينايتتى، تويدىن كېيىنمۇ ئوينىدى، ئەمما ئۇ ئايالىغا سەزدۈرمىگەن ئىدى.

بايىقى كىشى گەپ-سۆز قىلماي بالىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بىنا ئۆگزىسىنىڭ چېتىگە ماڭدى. ئايالىنى كىشىلەر تېخىمۇ چىڭ تۇتۇۋالغان ئىدى.

— خۇدا ھەققى، ئۆتۈنۈپ قالاي، ئوغلۇمدا گۇناھ يوق، ئۇنى قويۇۋېتىڭلار، — چىرقىراپ ناله قىلاتتى ئايالى يۇلقۇنۇپ تۇرۇپ.

— ئوغلۇمنى نەگە ئېلىپ بارىسەن؟ قويۇۋەت ئۇنى، — ئەرنىڭ ئاۋازى ناله قىلغاندەك ئېچىنىشلىق چىقىپ كەتتى.

— جانغا جان، قانغا قان دېگەن گەپ بار، — دېدى بايىقى ئورۇق كىشىنىڭ يېنىدىكى قارا چاچلىق ئايال، — سېنىڭ كاساپىتىڭدىن مەن پۇل يوق داۋالىنالمىدىم، ئەتىسى ئاكامنىڭ كەينىدىنلا بۇ ئالەم بىلەن خوشلاشتىم.

ئايال سۆزىنى تۈگەتمەيلا بالىنى بايىقى ئەرنىڭ قولىدىن يۇلۇپ ئېلىپ بىنانىڭ ئۆگزىسىدىن تۆۋەنگە ساڭگىلىتىپ تۇردى. بالا قورقۇنچىدىن يىغلاۋاتاتتى. ئەر بالىنىڭ ئارقىسىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ باردى، ئايال بالىدىن قولىنى ئاجراتقىنىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ باردى.

رىتىشى بىلەن ئۇ بالىنى تۇتۇۋالماقچى بولدى، ئۇنىڭ قولى بالىنىڭ پۇتىغا ئۇرۇلغاندەك بولدى، ئۇ ئوغلىنىڭ پۇتىدىن تۇتۇۋالدىم دەپ ئويلىغان ئىدى، ئەمما ئۆزىنى كونترول قىلالماي بالىنىڭ ئارقىسىدىنلا تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئالـ يالى ئەسەبىيلەرچە يىغلايتتى، چىچىنى يۇلاتتى، يۈزىنى مورلايتتى. ئەتراپىدا بايىقى ئىككىسـ نىڭ تۇغقانلىرى قاقاھلاپ كۈلەشەتتى، قارا چاچلىق ئايالنىڭ جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى جىمجىت كېچە ئاسمىنىنى يىرتىپ يىراق - يـ راقلارغا تارىلاتتى.

ئايال بۇ دەھشەتتىن ئېسىدىن كېتىپ يىقىلدى.

تاڭ ئاتتى، سۇبھى بۇ بىنا ئۆگزىسىنى يورۇتتى.

ئەتىسى سائەت سەككىزدە ساقچى ماشىنـ سى كېلىپ ئاشۇ بىنانىڭ ئالدىدا توختىدى، بىر نەچچە ساقچى بور بىلەن ۋەقە يۈز بەرگەن جايغا دائىرە قىلىپ سىزىپ قويدى. يەردە كېلىشكەن بىر ئەر قان ئىچىدە ياتاتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا خېلى كەڭ دائىرىدە قان يېيىلىپ ئېقىپ ئۆيۈپ قالغان ئىدى، قانۇن دوختۇرى بۇ ئەرنىڭ ئىچ باغـ رىنىڭ يېرىلىپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى، ئەتراپـ قا كىشىلەر ئولىشىپ كەتكەن ئىدى، ساقچىلار بۇ ئەرنىڭ سالاھىيىتىنى تېزلا ئېنىقلىدى ۋە ئۇنى ئۆزىنى ئۆگزىدىن تاشلىۋالغان بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلدى.

ساقچىلار ئۆگزىگە چىقتى. ئۆگزىدە بىر ئايال ناخشا ئېيتىپ دەلدەڭشىپ مېڭىپ يۈرەتـ تى. ئۇنىڭ چاچلىرى چۈۋۈلۈپ، كۆڭلەكلىرى يىرتىلغان، يۈزلىرى مورلانغان بولۇپ، بارماقلـ رىنىڭ ئۇچىدا قانلار قېتىپ ئۆيۈپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى تۇرقى ئالۋاستىغىلا ئوخشايتـ تى، ئۇ ساقچىلارنى كۆرۈپ ھەجايغىنىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئوغلۇم، مانا مېنىڭ ئوغلۇم، قاراڭلار ئۇنىڭ ئوماقلىقىغا، دەپ ساقـ چىلارغا قولىدا كۆتۈرۈۋالغان موم قەغەزنى كۆرـ سەتتى. ئۇ بىنا ئۆگزىسىدە تاشلىنىپ قالغان موم قەغەزلەرنى ئۇراپ قۇچاقلاپ كۆتۈرۈۋالغان ئىدى، ئۇ قولىدىكى موم قەغەزنى بالام دەپ ئويلاپ قالدىمۇ قانداق، ئۇنى ئاۋايلاپ كۆتۈرەتـ تى، خۇددى بوۋاق بالىنى ئىمىتكەندەك بىر ئىشـ لارنى قىلاتتى، ئايال ساراڭ بولۇپ قالغان ئىدى.

ئىككى ساقچى ئايالنىڭ قولتۇقىدىن يۆلـ دى، ئايال بىردەم كۈلەتتى، بىردەم يىغلايتتى. ئۇ بىردەم بىگىز بارمىقىنى لېۋىگە ئەكىلىپ، ئۇش، بالام ئويغىنىپ كەتمىسۇن دەيتتى.

ساقچىلار ئايالنىڭ چاپانلىرىنى كىيگۈزۈپ ئۆگزىدىن بىنا ئىچىگە چۈشتى ۋە ئۆيىگە ئېلىپ كىردى.

ساقچىلار ئۆينى تەكشۈرۈپ، ھەممە نەرسـ نىڭ جاي - جايىدا ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئوغلـ نىڭ ئۆز ھۇجرىسىدا تاتلىق ئۇخلاۋاتقانلىقىنى بايقىدى. بالا ئۆز جايىدا شۇنداق تاتلىق ئۇخلاۋل تاتتى، ئۇ خۇددى چۈشىدە تاتلىق يېمەكلىك يې گەندەك تۇرۇپ - تۇرۇپ تامشىپ قويماتتى.

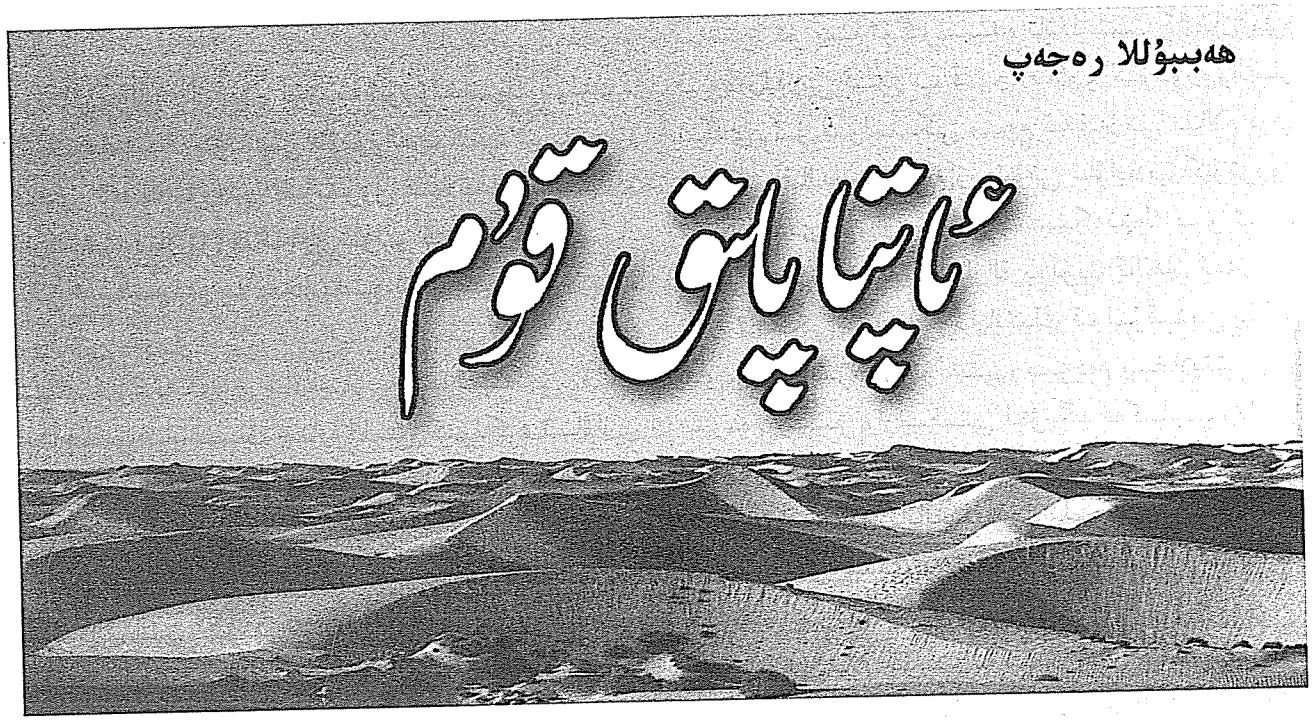
بۇ ۋەقە شەھەر ئىچىگە تاراپ، كىشىلەر- نىڭ ھەر خىل گۇمانىي پەرەزلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بەزىلەر ئۇ ئايال ئېرىنى بىنادىن ئىتتىـ رىۋەتكەن دېيىشەتتى، يەنە بەزىلەر بۇلار نېمە ئۈچۈن كېچىدە بۇ بىنا ئۆگزىسىگە چىققاندۇ؟ دەپ ئويلىشاتتى. ئىشقىلىپ بۇ ۋەقە توغرۇلۇق خىلمۇخىل گەپ - سۆزلەر تارقىلىپ يۈردى، ئەمما ھېچكىم ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمەيتتى.

كېيىنچە، ئۇ بىنادىكى ئۆيلەرنى ھېچكىم سېتىۋالمىدى، قالغان بىنالاردىن ئۆي سېتىۋالغان بەزى كىشىلەر ئۆيلەرنى قايتۇرۇۋەتتى، كىشـ لەر، بۇ بىنا ئەسلىي قەبرىستانلىق ئورنىغا سې لىنغانلىقتىن، مۇشۇنداق ۋەقە چىققان، چوقۇم ئەرۋاھلار بۇلارنى جىم ياتقۇزمىغان دەپ پەرەز قى لىشاتتى، شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ بۇ بىنالارغا بولغان قىزىقىشى ئاستا-ئاستا يوقالدى.

(ئاپتور غۇلجا شەھىرى شىنخۇا شىمالىي يولى 43-نومۇرلۇق قورۇدا)

مۇھەررىر **مۇختار تۇردى**

ھەببۇللا رەجەپ

ئاشۇ گەپ

گىلاس رەڭدە چېچەكلىگەن قۇياشنىڭ
تارام-تارام نۇرلىرىدا ئاشۇ گەپ.
قۇلاقلارنىڭ ئىشىكىنى چېكىپ ھەم،
ئېغىزلارنىڭ پەرۋازىدا ئاشۇ گەپ.

يوق تېنىگە «غۇر-غۇر» ئاۋاز قوندۇرۇپ،
ئۇچقان شامال جۆيلۈشىدە ئاشۇ گەپ.
كۆچمەن باھار چاپىنىنى كۆتۈرۈپ،
يۇرگەن قۇشلار كۈيلىشىدە ئاشۇ گەپ.

ئۆيناپ مەشرەپ ياپراقلارنى داپ قىلىپ،
ئورمانلارنىڭ چېلىشىدا ئاشۇ گەپ.
ۋەتەن ئەيلەپ گۈل بەرگىنى كېپىنەك،
سۆيگۈ قىيام قىلىشىدا ئاشۇ گەپ.

ئاشىقلارنىڭ قاراقچىسى تولۇن ئاي،
سۆزلەپ يۈرەر قورسىقىدا گەپ ياتماس.
كارۋان تارتىپ بورانلارمۇ شۇ گەپتە،
ھۇۋلىشىدىن بارخانلارنى ئۇخلاتماس.

شۇ گەپنى دەپ چاقماق چېقىپ گۈلدۈرلەپ،
مەيلى بۇلۇت يامغۇر قىلىپ تۆكسىمۇ.
كەلكۈن ياساپ ئىككى قاشقا تاشسۇن ھەم،
مەيلى تاغلار ئۆركىشىگە چۆكسىمۇ.

ئەل ئاغزىدا نەچچە تومۇق چۆچەكتۇر،
مېنى ساڭا «كۆيدى» دېگەن ئاشۇ گەپ.
سۆزلەپ يۈرسە گاچا تىللىق سۈكۈتمۇ،
نېچۈن جېنىم ئاڭلىمىدىڭ سەن ئەجەپ.

كەلمىدى

كەلدى ئويناق ئېقىنلىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ،
ئەمما ۋەسلىڭ ئېقىنلىرى كەلمىدى.
كەلدى دىلغا يېشىل كۆكلەم تەۋشى،
ئەمما پەسلىڭ چېقىنلىرى كەلمىدى.

مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى سەزمەستىن،
مۇزدەك سۈكۈت ھارۋىسىدا كەلگەن كىم؟
بۇ كۆڭۈلدە بىر قۇياش بار چاقنىغان،
ئەزىز نەسلىڭ كەلدى نۇرنى يېپىپ ھىم.

يوللار ساڭا چۇقان سېلىپ چارچىدى،
گۈل يىلتىزى قاسراقلاشسۇن پىنھاندا،
ھىدىڭ كەلدى، ئەمما ئىزىڭ كەلمىدى.
كۆل-دېڭىزنى دەم تارتسىمۇ قۇم-بوران.
مۇھەببەتتۇر نەسەب ــ ئەسلىي ئادەمنىڭ،
يۈرىكىمنىڭ ئارىلىدا قوقاسلىق،
نەسلىڭ كەلدى، ئەمما ئەسلىڭ كەلمىدى.
شاخ ئايرىيدۇ گۈلگۈن لەرزىڭ باراقسان.

ئۇزۇلمىدى ئوتلىرىڭنىڭ پەرۋازى،
مولالاق ئاتتىم تەنھالىقتا مەڭگۈلۈك،
تاشتى دىلىم رامكىسىدىن ۋەسۋەسە.
خاتىرەمگە توشتى سۈرەت پەيزىڭنىڭ.
ئۆچتى ھىدىم، ئۆچمەي تۇرۇپ ۋە لېكىن،
كەلدى مەرغۇل دولقۇنلىرى ئۇزۇلمەي،
قەلبىمدىكى سەن قالدۇرغان شاھ قىسسە.
ئۇلانماستىن زەنجىرلىرى ۋەسلىڭنىڭ.

مۇشەققەتلىك مۇھەببەت

شەپەق بويار قىزىل لەۋدە ئۇپۇقنى،
چالمىمۇ يوق ئاتاي دېسەم ئۆگزەڭگە،
ئىدىرلارغا نار چۆككەندەك تۇن چۆكتى.
نېسىپ بولار قاچان ئۆيگە كىرەرگە.
كەلدىم ئاستا ئىشىكىڭنىڭ ئالدىغا،
تۇن بىلەن تەڭ قەلبىمگە بىر ئۇن چۆكتى.
ئايمۇ چىقتى بۇلۇت قايرىپ ئاسمانغا،
سەنمۇ چىققان قەلبىمدىكى ماكانغا.
بۇيرۇقىدا سېغىنىشلىق قەلبىمنىڭ،
بەلكىم بىزمۇ كۆرۈشكىچە تاڭ ئاتار،
تىترەپ تۇرۇپ ئىشىكىڭنى چەكتىم مەن.
ئەنسىز چىللاپ خورازلىرىڭ ئەزانغا.
دېرىزەڭدە چېچەكلىگەن بىر ھەۋەس،
مەن كېتىمەن ئايان ساڭا كەلگىنىم،
ئۆيلىرىڭگە تەشنالىقنى سەپتىمەن.
مۇشەققەتلىك مۇھەببەتكە تەسلىم بوپ.
ھېس قىلاتتىم كېلىشىمنى كېچىدە،
قالدى ناخشام بوسۇغۇڭدا ئولتۇرۇپ،
ئەڭ ئاخىرقى بېكىتىمدەك بۇ يەرگە.
ئەتە ساڭا كۆرۈنگىلى ئەسلىم بوپ.

ئاپتاپلىق قۇم

بورانلارنىڭ ئەنسىز غالجىر كۈيىدە،
مەنىلەر كۆپ ئىزسىز باسقان ئىزىڭدا،
مەۋجۇتلۇقۇڭ تىرىلىدۇ جان كىرىپ.
ئاۋازلىرىڭ تونۇش ماڭا ئەزەلدىن.
ئېتەك يايسا بىر چەكسىزلىك باغرىڭدا،
يالاڭ ئاياغ كەزدىم تالاي باغرىڭنى،
كارۋان بولار بارخانلىرىڭ سان كىرىپ.
ئادەت ماڭا سالام سۇنۇش ئەزەلدىن.

يۆگەپ سېنى يۆگىكىگە شامالىلار،
بورانلارغا سېنى غالجىر قۇل دېسۇن،
يۇرتۇم تامان ئېلىپ كەلگەن قەيەردىن.
ھالاكەتلىك بارسا كەلمەس يول دېسۇن.
يىلتىز ئىزدەپ سىرداشسامەن سەن بىلەن،
ئىشەنمەيمەن يۇرتۇمدىكى ئەي قۇملۇق،
روھىڭ ماڭا روھ ئەپ كېلەر سەھەردىن.
سېنى شەرتسىز ئاتەش-لاۋا، ھۆل دېسۇن.

ئاپتاپلارنى يىغىپ ياتقان ۋۇجۇدىمەن،
ھەر زەررەڭ مىڭ قۇياش بولۇپ يانبىدۇ.
مېھرى جەننەت ياساپ چىققان باغرىڭدا،
ئەمىسىز جانلار بىر كەڭلىككە قانىدۇ.

ئوت دېگىزى دولقۇنلىغان سەن گويا،
بېلىق بولۇپ چۆمۈلىدۇ ئادەملەر.
ئوت كەلكۈنى تاپىنىدا، بەدەندە،
تىلىكىدە تەپچىرەيدۇ ئوت دەملەر.

شىپاگەرنىڭ قامۇسىدەك قولۇڭدا،
ئەمىسىز، ئاجىز بەدەنلەرنى سىلايسەن.

ئەرلەر چىقار تاڭشۇرۇلغان تۇلپاردەك،
مېھرىڭ ئىسسىق ھېچ ئىنسانغا قىيمايسەن.

سەجدىگاھىم دەيدۇ سېنى ئاياللار،
تۇيغۇلىرى چېچەكلىسە تەپتىڭدە.
سەن تەڭداشسىزئاپتاپلارنىڭ مەركىزى،
ئوت پەسلىدەك باھارىڭ بار ئەپتىڭدە.

زېمىندا كۆپ ساڭا ئوخشاش قۇم دېگەن،
ئوخشىمايدۇ ھىممىتى ھەم خىسلىتى.
ئوت پەرۋازى كىشنەپ تۇرغان جىسمىڭدا،
بار ئاجايىپ مۆجىزاتلار كىلىتى.

(ئاپتور «تۇرپان گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە)

ئىبراھىم نىياز

سەنمىدىڭ ئەسلىدە مەن ئۈچۈن باھار

ۋاقىت

ھاياتنى پارچىلاپ يەيدۇ ھەر كۈنى،
تۇغۇلسا ھەر تاڭدا بىر يېڭى قۇياش.
يېقىملىق ئەمەستۇر ئۇنتۇلغان نەرسە،
گاھىدا يېقىملىق تۇيۇلار باتناش.

گاھىدا تۇيدۇرماي ئۇچۇپ كېتىدۇ،
قالغاندەك بولىسەن گويا كى يارسىز.
بىر دەملىك شادلىقنىڭ لەززىتى ئۈچۈن
ئۆمۈرنى قوش قوللاپ تۇتسەن ئۇنسىز.

زەخمەك بوپ چالىدۇ ھاياتلىقىڭنى،
تۆكۈلەر گاھ شادلىق، گاھىدا ھەسرەت.
قوۋزاقتەك يىرىلغان بارماقلىرىدا
ئۇرۇنۇپ باقسەن تۇتۇشقا پەقەت.

گۈل ھىدلاپ ئۆتكۈزگەن ئۆتمۈشلىرىڭنى
ئىزدىمەك بولسەن ئۇنىڭدىن پىنھان.

گاھىدا ئاقارغان ساقاللىرىڭدىن
ئۆرلەيدۇ ھاياتقا قانمىغان پىغان.

ھايات تۆگىمەكتە بىر بۇردا نانەك،
قولۇڭدىن ئۇۋۇلۇپ چېچىلىپ يەرگە.
ئېھ، نانىڭ قەدرىگە يەتكەن دېھقانەك
شۇ ئەسنا چۆمىدۇ چېكىلەر تەرگە.

ئون بەشتىن ھالقىغان چىرايلىق قىزنىڭ
كۆزىدەك چىرايلىق، ۋاقىت دېگەن گۈي.
ساقالغا تەن بەرمەي تۇرسىمۇ بوۋاي،
ئۇچىدۇ يەنىلا شۇ قەدەر خۇشخۇي...

ئوق دېدۇق، ئالتۇن دەپ ماختىدۇق ھەتتا،
باغرىغا باسمىدى بەزىدە ھېچكىم.
بېرىدۇ گاھىدا رەھىمسىز جازا،
سەكراتقا چۈشكەندە تارتىمىز بەلكىم.

تەقدىر سالغان ئوتتا كۆيۈش...

يۈرەكنى سۇغۇرۇپ ئالدىڭ ئاخىرى،
تەس بەلكىم ئالغاننى يەنە قايتۇرۇش.
ئوتۇنچى ئەمەسمىز سېتىپ يۈرگىلى،
شۇ كويغا سېپ قويدى بىزنى بۇ تۇرمۇش.

يۈرەكنىڭ ئاغرىقى قىينىغاندا جان،
سېغىنىپ قالىمىز پىچاق يا شەمشەر.
شۇ چاغدا تار كېلىپ قالىدۇ جاھان،
ياسىماق بولمىز سۆيگۈدە شەھەر.

سەن كەلگەن يانۇاردا ئېرىمەكتە قار،
ھەتتاكى گۈللەرمۇ چوغدەك ئېچىلىپ.
سەنمىدىڭ ئەسلىدە مەن ئۈچۈن باھار،
ھىدلىرىڭ مېنىڭدە قاپتۇ چېچىلىپ.

قانىمىدى بۇ ھايات سۆيگۈ دېگەنگە،
تۇرساقمۇ 100 ياشلىق بوۋايدەك قېرىپ.
دەسسىمەي ياشىدۇق ئوغرى تەكەنگە،
سەن ئالغاچ يۈرەكنى كۆكسۈمنى يېرىپ.

(ئاپتور قاراماي جەرەنبۇلاق خوجىلىق شىركىتىدە)

جاپپار رەھىم روھلانى

ئاندۇر ئالەم

(سانائىل ھەرفىيەلەر)

ئانا

ئاندۇر ئاي، ئاسمان، ئاندۇر ئالەم.
ئاندۇر ئابۇئاش، ئاندۇر ئايەم.
ئاندۇر ئاسايىش، ئانا ئامانلىق،
ئاھلايدۇ ئاندىن ئايرىلغان ئادەم.

ئانىنى ئالقانغا ئالساڭمۇ ئازدۇر،
ئارمىنىن ئالتۇنغا ئالساڭمۇ ئازدۇر.

ئارزۇيۇم ئايدا، ئال، ئال دېسە ئانا،
ئاق قۇدەك ئاسمانغا ئاقساڭمۇ ئازدۇر.

ئاندىن ئاۋۇغان ئاتالغان ئالەم،
ئاي ئامانىنسادەك ئالىپتە ئايىم.
ئايلانسۇن ئاندىن ئاپىرىن، ئالقىش،
ئاڭلانسۇن ئالەمگە ئاشۇ ئاۋازىم!

سۈكەت

سۈكۈتتە سەبرىسىز سەۋدايى ساقتۇر،
سۈكۈتتە سۈزۈكتۇر سەييارە، ساما.
سۈكۈتتە سەبزىزار سەلكىن، سۇ ساپتۇر،
سۈكۈتتە سۈلكەتلىك سۆيۈملۈك سېما.

سۈكۈتتە سوۋۇيدۇ سۈرلۈك سىنارەت،
سۈكۈتنىڭ سېھرىدۇر سالا ۋە سۈلھى.
سۈكۈتتە سىنالغاي سۆيگۈ-ساداقەت،
سۈكۈتتە سۈزۈلگەي سىمابرەڭ سۈبھى!

(ئاپتور قاراقاش ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشتە)

ئاشىق تورغاي

ئاشىق تورغاي

ئۇپۇقلاردىن ئۇپۇققا ئۇچۇپ،
ئاشىق تورغاي كېلىدۇ چوقۇم.
ئۇ ئۆتكىچە ھىجران چۆلىدىن،
ھەر بىر مەنزىل يېپىيېڭى تۇغۇم.
ئاق بۇلۇتلار سايىۋەن جەزمەن،
سۈزۈك ئاسمان كۆرسىتەر ئۇقۇم.

پۇر-پۇر ئۇچقان پەيلىرى تالماس،
ئاشىق جېنى تۇمەنمىك جاندۇر.
دالىدىكى جاندۇر ھاياتلىق،
يۇرەكتىكى قېنى قىياندۇر.
چۈۋ-چۈۋلىسا ئاشىق ئۇنىدە،
سىر ھېكمىتى ئۇندا بايانىدۇر.

يۇلغۇن يېلىمى

يانتاق چېچەك ئاچقان دالىنىڭ
ھاياجانلىق كۆيگەن كۆزىسەن.
يۇلغۇنلاردا يېنىپ گۆھەردەك،
بارخانلارنىڭ تەملىك تۇزىسەن.

ئاق ساقاللىق قېرى بوۋايمۇ
ئەستىلىككە قالغان چىلىنىپ.
قېنى قىزىپ چىقار سەپەرگە،
مەختۇمسۇلا قالسا جىلمىيىپ.

نەمجانلارغا بولىسەن شىپا،
پالۋانلارغا ئايلىنار ئىمكان.
ھاياجاندا ئۇنلەيدۇ كاككۇك،
جانلىرىغا قوشۇلىدۇ جان.

يۇلغۇن يېلىم — يۇلغۇن يىلكى،
ئويغىتىسەن ئەركەك روھىنى.
شاھ سەنەمنىڭ خانىدانىدا،
ئېچىلدۇرۇپ ۋىسال گۈلىنى.

(ئاپتور ئۇرۇمچى غەربىي دىيار يېنىك سانائەت ئېكسپورت بازىسىدا)

(بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مۇھەررىرى **ھەزرەتئەلى ئەخەت**)

ئابلەت ئەسمىتۇللا

ئۈگىنىش

بېگانە گۈلۈمگە

مەن جىمجىت تۇننىڭ پىنھان روجەكلىرىدىن نامەلۇم بوشلۇقلارغا قاراپ ئۇزاق ئولتۇردۇم. سەن ئۇ يەردە زادىلا كۆرۈنمىدىڭ. قولۇمنىڭ كەينى بىلەن خىرەلەشكەن كۆزلىرىمنى سۈرتۈۋېتىپ يەنە بىر پەس تىكىلىپ ئولتۇردۇم، ھېچنەرسە كۆرۈنمەي، پەقەت غۇۋالىق ئىچىدە بۇزۇرۇپ ياتقان بىپايان بوشلۇق چەكسىزلىكى ئىچىدە كۆزۈمگە تاشلاندى. كۆزۈمنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ ئىچكى ھاياجىنىمنى تىڭشاپ كۆردۇم، ھاياجىنىم خۇددى يامغۇرلۇق سەھەردىكى تىنىق كۆل سۈيىدەك مەيىن دولقۇنلار ئىچىدە تەۋرىنىپ تۇراتتى. زادى قاچانلاردىن باشلاپ تۇن قوينىدىكى ئاشۇ روجەكلەرگە جىمجىت قاراپ ئولتۇرىدىغان بولۇپ قالغانلىقىمنى ئېسىمگە ئالالمىدىم، ھەم غۇۋا ئېسىمگە ئالغاندەكمۇ بولدۇم. ئايلار، يىللار، ئەسىرلەر ئۆتۈپ كەتكەندۇ ياكى تېخى بىرەر دەقىقە ئۆتمىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئەمما بىر نەرسە شۇنداق ئېنىقكى، سەن بەجايىكى ساقىغان يۇلتۇزدەك مېنىڭ سۆيۈملۈك ئالىمىمدىن شۇنچە تېز غايىب بولغان ئىدىڭ. بىلىشىڭ كېرەككى، پۈتكۈل كائىناتنىڭ ۋۇجۇدىنى شۇرىدە قىلماي تۇرۇپ نامەلۇم جايلارغا سىڭىپ كېتىدىغان ئاقار يۇلتۇزلار ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغان، شۇنداق يۇلتۇزلارنىڭ بارلىقىنى بىز قىياس قىلالايمىزمۇ؟ تۇرۇپ ئويلاپ قالدىم، مېنىڭ ھەم سېنىڭ غەمسىز چاغلىرىڭمۇ بولۇپ باققانمۇ؟ قايسى مۇساپىلەردە ئۇچراشتۇق، يەنە نەلەردە غايىب بولدۇق؟ نېمە

كويلاردا، هاياتنىڭ قايسى بۇلۇڭ-پۇچقاقلىرىدا ياشاۋاتىمىز؟ سوئاللىرىمنىڭ چېكى يوق هەم ئاۋارىلىق ئىدى.

رېتىملىق ياشاش ئىنسانىنىڭ ئارزۇسى. چۈنكى ياراتقۇچى ئىنسانىنى ئارزۇلار قوينىغا تاشلىغان. ئاشۇ تالاي ئارزۇلار بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئىنسان رېتىملىق ياشاشنى ئالدىن تالالىۋېلىشقا ئامالسىز. بىر تال گۈل تۇزۇپ كەتسە كارايىتى چاغلىق، بىر تال گىياھ يانجىلىپ كەتسە مىڭلاپ گىياھلار بارغۇ دەپ پەرۋاسىز يۇرەلمەيمىز، ئەلۋەتتە. نۇرغۇن ئىشلار بىزنى ئازابلاپ تۇرىدۇ، شۇنداقتىمۇ پانىي ئالەمدىن زادىلا مېھرىمىزنى ئۈزەلمەيمىز. بالىلىق چاغلىرىمىزدا تېزرەك چوڭ بولغۇمىز كېلىدۇ، ياشلىقتىكى مۇھەببەتكە، ئىللىق ئائىلىگە ئىنتىلىمىز. تۇرمۇشتىكى باش قېتىنچىلىقلار بىزگە يەنە غەمسىز بالىلىق چاغلارنى سېغىنىدۇرىدۇ. شۇ تاپتا سەن نەدە؟ نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىغانسەن؟ بىلىپ تۇرۇپتىمەن، سېنىڭ ئويلىرىڭمۇ مېنىڭكىدىن يىراق ئەمەس. بىر زامانلاردا مەن جىمجىت تۇنۇڭ پىنهان روجەكلىرىدىن نامەلۇم بوشلۇقلارغا قارىغان ئەمەس. ساددا بالىلىق چاغلىرى بىلەن ئەمدىلا خوشلاشقان بىر ياشىنىڭ قەلب كۆزىدە پىنهان روجەكلەر، نامەلۇم بوشلۇقلار نېمىش قىلسۇن؟! دېمىسەممۇ شۇنداق ياخشى بىلىسەن، سەن سۈزۈك بۇلاقلارنى، شاختىن-شاختا قونۇپ ۋىچىرلاپ يۇرگەن قۇشلارنى، چىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارنى ۋە شەبنەملىك دالىدىكى ياۋا گۈللەرنى كۆرگەن. دېمەك، ئاشۇلارنىڭ ئەينى چاغدىكى سەن ۋە مەندىن نېمە پەرقى؟!

سۈزۈك سۇلار شىلدىرلىغان، تاڭ ساباسى هەممىنى سۆيگەن، ياۋا گۈللەر غۇنچىدە ئېچىلىپ، هەممە ياقنى باهار تىنىقلىرى قاپلىغان، ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن ئالتۇن كوكۇلىلىق قۇياش پۈتكۈل كائىناتنى خۇددى رەسسە بولغان قىزدەك چىرايلىق تۇسكە كىرگۈزۈپ قويغان بىر تاڭ پەيتى. ياپراقلار چاۋاك چالدى، مەن ئۇچۇن بەختلىك مىنۇتلار باشلاندى. بەلكىم تەقدىر شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغاندۇ، سەن كىچىككىنە قەيانىڭ ئۈستىدە يالىڭاچ پۇتلىرىڭنى سۈزۈك ئېقىنغا ساڭگىلىتىپ يالغۇز ئولتۇرۇپسەن. شۇ تاپتا قىيا ئۈستىدىكى تۇرقۇڭ بەرگىلىرى ئەمدىلا ئېچىلىشقا باشلىغان، يېگانە هال رەڭ گۈلگە ئوخشاپ قالغاندى. نىگاهلىرىم سېنى تويماس تىن سۆيدى، سەن ماڭا قىيا بېقىپ تاتلىققىنە هايالىق كۈلدۇڭ، يۈرىكىم پىژغىدە كۆيدى. تۇنجى بولغان ئىش ئەنە شۇ. شۇ كۈنى كېچىسى خاتىرەمگە مۇنۇ بىر كۇپلېت شېئىرنى يېزىپ قويدۇم:

سەن يېگانە ئاجىز بىر چېچەك،
شاخ، بىخلىرىڭ بەرق ئۇرمىغان.
شۇ مۇقەددەس ئانا تۇپراقتىن،
ئۆزگە هېچكىم يۇلەپ تۇرمىغان.

هايات بىزنى ئېگىز-پەس داۋانلاردىن ئۆتكۈزۈپ، مۇقەددەس پاكلىق پۇراپ تۇرىدىغان ئانا سەهرالارنى ئارقىمىزدا قالدۇرۇپ، سۈنئىي شەهرلەرنىڭ باغرىدا بىر پەس ئارام ئالدۇردى. شاۋقۇنلۇق هايات، تېز، رېتىملىق تۇرمۇش بىزنى، بولۇپمۇ سېنى تولىمۇ ئەستايىدىل قىلىۋەتتى. هەممە ئىشنى زېغىرلايدىغان، ئىشلارنى تۇجۇپلەپ قىلىدىغان، ئادەمنىڭ نۇقسانسىز، مۇكەممەل بولۇشىنى ئىستەيدىغان بولۇپ قالدىڭ. شۇنداقتىمۇ سەن مېنىڭ مۇقەددەس قىيارىمدىكى مەڭگۈ توزۇماس يېگانە گۈل ئىدىڭ. تەبىئىتىڭدىكى مۇكەممەللىك بىلەن هېسسىيات جەهەتتىكى هەددىدىن زىيادە سەزگۈرلۈكۈڭنى مەن كەلگۈسىمىز ئۈچۈن تولىمۇ پايدىلىق ئىجابىي ئامىل دەپ قارىغانىدىم.

بىز سېهرلىك تۇنلەردىكى تاتلىق پىچىرلاشلىرىمىزنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، كىشىلىك تۇرمۇش سەهنىسىدە بەلگىلىك ئورۇنغا ئىگە جەمئىيەت پۇقرالىرىدىن بولۇپ قالدۇق. قارىغاندا تاللىشىمىز خاتا بولمىغانىكەن. تۇنلەردە تولۇن

ئاينەك تال-تال نۇرلىرى سۈيۇپ تۇرغان گۈلزار-لىقلار ۋە فونتانلارنىڭ ئەتراپىدا مۇھەببەتلىك كۆزلىرىمىز بىلەن بىر-بىرىمىزگە تويماي قاراشقان بولساق، كۈندۈزلىرى ئىشقىمىزنى بىلىم گۈلزارلىقلىرىغا بەرگەن ئىكەنمىز. بولمىسا بۇنداق ياخشى كۈنلەر نەدە دەيسەن؟

باھار تەبىئەتنى خۇددى توزدەك ياساندۇرغان، پۈتكۈل كائىنات سۈيگۈ پۇراپ تۇرغان مەۋسۇم. باھار گۈلدۇرمامىلىرى تۈيۇقسىز گۈلدۇرلەپ، تۇنجى يامغۇر تامچىلىرى ئانا يەر باغرىغا تارسىلداپ تۆكۈلدى. زېمىن راھەتتە يايرىدى. ياپيېشىل ياپراقلار شادلىنىپ چاۋاك چالماقتا. كۆڭلۈڭدە تۇتۇۋالسىكەن دەپ ئويلىساڭمۇ، يەنىلا مېنى قوغلىتىپ ئەتەي قاچاتتىڭ. سېنى ئاخىر تۇتۇۋالدىم. كۆزلىرىڭ خۇددى چولپاندەك يېنىپ تۇراتتى، ئوتلۇق قاراشلىرىڭدىن مەن بىر خىل ساداقەت نۇرلىرى ۋە مايىللىق ھېسسىياتىڭنى كۆرۈپ يەتتىم. ئانار چېچىكىدەك رەڭلەنگەن مەڭزىڭدىن قان تېمىپ تۇراتتى. زىلۋا بەدىنىڭ مىقمىدە بولۇپ، ھەقىقەتەن قوغلاپ تۇتقۇچىلىكى بار قىز ئىدىڭ. يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتكەن تۇم، قاپقارا ئۇزۇن چاچلىرىڭنى ئالقانلىرىمغا ئېلىپ پۇرىدىم. ئادەمنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى شۇرۇرىدە قىلىۋېتىدىغان زىلۋا قامىتىڭنى باغرىمغا بېسىپ، تاتلىق لەۋلىرىڭگە ئۇزاقتىن-ئۇزاق سۆيدۈم. بىر چاغدا ئېسىمىزگە كېلىپ قالىسىاق، ئۇستباشلىرىمىز پاتقاق بولۇپ كېتىپتۇ. مەن ساڭا قاراپ قاقاھلاپ كۈلدۈم. سەن خىجىل بولغان ھالدا «سارالڭ» دەپلا قويدۇڭ خالاس. شۇنداق قىلىپ بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزنىڭ ئاساسى ئەنە شۇنداق باشلاندى، شۇ قەدەر تەبىئىي شەكىللەنگەن ئائىلىۋى ئاساسنى ئەينى چاغدا سەن مۇستەھكەم ئەمەس دەپ ئېيتالامتىڭ؟!

سېھىرلىك تۇنلەرنىڭ تەكرار قارىيىشى، ياسانچۇق تاڭلارنىڭ دەۋرىي قىلىپ ئاقىرىشى يىلىلارنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتتى. تۇنلەردە سەن چىراغ بولۇپ يانغىنىڭدا مەن خۇددى پەرۋانىغىلا ئوخشاپ قالاتتىم. سەن چىراغقا ئۆزىنى ئۇرۇپ ئوڭدىسىغا يىقىلغان پەرۋانىنى كۆرگەن، ئۇنىڭ ئۇرۇنۇشلىرى پەقەت ئاڭسىز قۇربان بېرىشلا خالاس. ئاشۇ ياسانچۇق تاڭلاردىن ھۇزۇرلىنىپ باققىنىمنى زادىلا بىلمەيمەن. سەن ۋە مەن ئاپتوبۇس بىلەن بارمىز-كېلىمىز، ئەتراپىڭدا نۇرغۇن ئەرلەر، نۇرغۇن ئايالىلار؛ ئەتراپىمدا نۇرغۇن ئەرلەر، نۇرغۇن ئايالىلار. ئىشلەيمەن، ئىشلەيسەن. بىز خۇددى بال ھەرىسىگە ئوخشاپ قالاتتۇق. شۇنداق قىلماي نېمە ئىلاج، ھاياتتىن بىزگە تېگىدىغان نېسىۋىلەر چەكلىك بولۇپ، كۈنلىرىمىزنى سېرىقتال ئۆتكۈزەتتۇق، ئەمما يوقسۇزلۇق سەۋەبىدىن بىر-بىرىمىزدىن رەنجىشكەن، تۇرمۇشتىن ئاغرىنغان ئەمەسمىز.

ئىتىلارنىڭ قاۋاشلىرى، توخۇلارنىڭ چىللاشلىرى ئۆتۈپ كېتىپ، سۇبھى نۇرى تۆكۈلگەن پەيتتە، نۇرغۇن تولغاق ئازابىنى يېڭىپ، راستچىل مۇھەببىتىمىزنىڭ تۇنجى مېۋىسى بولغان باھادىر سۇپەت ئوغلىمىزنى غەمسىز كالىسى بىلەن غەملىك دۇنياغا تەۋەللۇت قىلدىڭ. يەنە نۇرغۇن ھېسابلىق تۈن ۋە كۈنلەردىن كېيىن، كەنجى ئوغلىمىزمۇ يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچتى. تۇن نىسپى بولغان چاغ، نېمىشقا ئويغىنىپ كەتكىنىمنى بىلمەيمەن، كۆزۈمنى ئاچتىم. قاپقارا بوستان چاچلار يەلكەڭدىن ئۆتۈپ تولغان كۆكسىلىرىڭ ئۈستىدە يېيىلىپ يېتىپتۇ. ئۇزۇن كىرپىكلىرىڭ سايە تاشلاپ تۇرغان بۇلاقتەك كۆزلىرىڭ چەكسىز مېھرىبانلىق نۇرلىرىنى ئوماق پەرزەنتلىرىمىزگە سەپمەكتە. ئويغىنىپ كەتكىنىمنى سەن سەزمىگەنىدىڭ. سۈس ئۇھسىسلىشلىرىڭ ئايان، كۆزۈڭدىن سىرغىپ چىققان ئىككى تامچە ياش سۈپسۈزۈك تاڭ شەبنەملىرىدەك يالتىراپ تۇرۇپتۇ. بىلىمەن، دۇنيادا ئايال بولماق تەس، ئانا بولماق تېخىمۇ مۇشكۈل ئىش، مۇقەددەس مەجبۇرىيەت، ئەمما ئاتا بولماق چۇ؟ بۇ سوئالغا ۋاقتىنچە جاۋاب ئىزدىمىدىم. شۇنداقتىمۇ سەن توغرۇلۇق ئويلىرىم ھامان

چوڭقۇرلاپ باراتتى. سەن نەقەدەر ئالدىراش ئايال-
ھە؟! ئەتىگەن تۇرۇپ بالىلارنىڭ كىيىم-كېچەك-
لىرىنى كىيدۈرۈپ، ئەتىگەنلىك ناشتىنى تەييار-
لىمىساڭ تېخى، چۈشتىن بۇرۇن ۋە چۈشتىن
كېيىن سېنى كۈتۈپ تۇرىدىغىنى يەنە شۇ
جىددىي خىزمەت. تۇنلىرى ئاشۇ ئۇمىد يۇلتۇزلە-
رىمىزنى دەپ قېنىپ ئۇخلىيالمايسەن. بىلىمەن،
شۇ تاپتا پەرزەنتلىرىمىزنىڭ كەلگۈسى بەختى
ۋە ئادەمىيلىك ئورنى توغرۇلۇق غەم يەۋاتىسەن
ھەقاچان؟ بايىلا مەيخور ئاغىنىلىرىم بىلەن
بولغان ئۇلپەتچىلىك سورۇنىنى ئاخىرلاشتۇ-
رۇپ، قايتىپ كېلىپ ئۇخلاپ قالغانلىقىم ئې-
سىمگە كەلدى. خىجىللىقتا بۇرنۇم ئېچىشقان-
دەك بولدى، ئەينى چاغلاردىكى قىيا ئۇستىدىن
ئېقىن سۇغا پۈتلىرىڭنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇر-
غان ھالىتىڭ ماڭا بىر تۇپ يېگانە گۈل بولۇپ
كۆرۈنگەن بولسا، ھازىرقى ھالىتىڭ ماڭا زۇلمەت-
لىك تۇندە غېرىب كۆلبىمىزنى يورۇتۇپ
تۇرغان بىر تال يورۇق شام بولۇپ تۇيۇلدى.
شۇلاڭ داۋالغۇپ تۇرسىمۇ، تال-تال نۇرلىرىڭ
مەن ۋە پەرزەنتلىرىمىزنى ئىلاھىي نۇر سۈپىتىدە
يورۇتۇپ تۇراتتى. نېمىشقىدۇر ماڭا لەپىدە قار-
دەك، نەزىرىمنى باشقا ياقتا ئاغدۇردۇم ۋە قول-
رىڭنى سىقىپ سېنى ئۆزۈمگە تارتتىم. شۇنداق،
ھايات كۆيۈۋاتقان شامغا ئوخشايدۇ، ئۇ ھامان
كۆيۈپ تۈگەيدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ كۆيۈپ تۈگىشى
بەدىلىگە دۇنياغا يېڭى ھاياتلىقنى ئاپىرىدە قىل-
ىدۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە لەپىدە ئۆچۈپ قالىدىغان-
لىقىمىز ئېسىمگە كېچىپ كۆڭلۈم بىر قىسما
بولۇپ قالدى.

يىللار ئۆتمەكتە. پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئاستا-
ئاستا چوڭ بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپتى-
مىز. بىز ھاياتنىڭ ياز ئايلىرىدا تۇرۇۋاتىمىز.
ئۆمرىمىزنىڭ گۈلگۈن باھار پەسلى تۈيىدۇرماي
ئەمەس، بەلكى روشەن خاتىرىلەرنى قالدۇرۇپ
ئۆتۈپ كەتتى. تۇرۇپلا جۇشقۇن، مەنىلىك، خا-
تىرجەم ۋە ئۇمىدۋار ئاشۇ يىللارغا قايتقۇم كېلە-
ىدۇ. بىراق بۇ مۇمكىنمۇ؟! كۈندۈز ۋە تۈن ئوخ-
شاشلا دىمىق ھەم تىنچىق. شۇنداقتىمۇ قاراڭغۇ-
لاشقان باغلار، سۈزۈك سۇلار شىلدىرلاپ ئاقىد-
غان ئېرىق-ئۆستەڭ بويلىرى، سابا سىيپاپ
ئۆتكەن سۈبھى پەيتلىرى يەنىلا سالقىن. شۇنداق
مۇھىتتا بولغىنىڭدا ئۆزۈڭنى ئازدۇر-كۆپتۇر
يەڭگىل ھېس قىلىسەن، شاخلاردىكى بۇدرۇق
غورىلار شېرىنلىك بىلەن تولغان كۈز مەۋرچە-
لىقىدىن دالالەت بېرىپ تۇرىدۇ.

يازمۇ ئاخىرلىشاي دەپ قالدى. گەرچە بالىلار
خېلىلا چوڭ بولۇپ قالغان بولسىمۇ، خىزمەتتە-
كى جىددىيچىلىك زادىلا پەسەيمىدى. ئائىلە، با-
لىلارنىڭ غېمى ۋە ھايات ئۇچۇن بولغان كۆپ
يىللىق كۈرەشلەر بىزنى خېلىلا چارچاتتى. مەن
بەزمىكەش ئاغىنىلەر بىلەن بىللە بولۇپ تۇن
نىسپى بىلەن ئۆيگە قايتىپ كېلىشنى جىددىيە-
چىلىكنى پەسەيتىپ، ھارغىنلىقنى تۇگىتىش-
نىڭ يولى دەپ تاللىۋالدىم. شۇنداق قىلمايمۇ
ئامال يوق ئىدى. باشقىلار ماڭغان يولدا جەزمەن
مېڭىشىم كېرەك، خەق چالغان مۇقامغا قۇلاق
سالماي بولمايدۇ، كىمنىڭ بېغىدا ئولتۇرساق
شۇنىڭ ناخشىسىنى توۋلايدىغان گەپ. ئەۋلادلار
ئۇچۇن يول ئاچماسلىق ئەجدادقا نىسبەتەن
گۇناھ. ۋەھالەنكى سېنىڭ باشقىچە بولۇپ قال-
غانلىقىڭمۇ ماڭا ئايان بولدى. جىددىيلىك ۋە
ھارغىنلىق ئاخىر سېنى كاردىن چىقىرىشقا باش-
لىدى. شۇنى ھېس قىلدىمكى، سەن كۈندىن-
كۈنگە تەرسا، ئاچچىقچان بولۇپ كېتىۋاتاتتىڭ.
چېھرىڭدىكى ئىللىق كۈلۈمسىرەشلەر ۋە مېھ-
رىبانلىقنىڭ نۇرلىرى ئۆچتى. بىر زامانلاردا قە-
يادىن كۆۋۈجەپ ئېقىۋاتقان سۇغا پۈتلىرىنى
ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان يېگانە گۈل، تۇنلىرى
شام بولۇپ يانغان نۇرانە سېما قېنى؟ مەن ئىزدەي-
مەن. جىمجىت تۇنىنىڭ پىنھان روجەكلىرىدىن
بىپايان بوشلۇقلارغا ئۇھسىنىپ قارايمەن.
ئاسمان گۈمبىزىدە شۇنچە نۇرغۇن يۇلتۇزلار
پارلاپ تۇرسىمۇ، ئەمما مەن ئىزدىگەن يۇلتۇز

كۆزۈمگە چېلىقمايدۇ. يۈلتۈزلار پارلىماس بولۇپ قالدىمۇ ياكى كۆزلىرىم خىرەلىشىپ ئاشۇ يۈلتۈزنى تونۇماس بولۇپ قالدىممۇ؟ بۇ بىر سىر، دۇنيا سىرلار بىلەن تولغان، يېشىلمەيدىغان سىرلارمۇ مەۋجۇت.

كۆز، ياپراقلار تامام سارغايدى. ئانا يەر ئالتۇن رەڭ شايىدىن كىمخاپ كىيدى. ھەممە ياق شېرىنلىك ۋە مەۋرچىلىققا تولدى. بىز ھايات بېغىمىزنىڭ مەي بولۇپ پىشقان بىر تال مېۋىسىگە ئېغىز تەگدۇق. سەن چەكسىز خۇش بولدۇڭ، مەن بىر تەرەپتىن خۇش بولغان بولساممۇ، يەنە بىر تەرەپتىن نېمىشقىدۇر غەمكىن بولۇپ قالدىم. چۈنكى ئاشۇ مېۋىلەرنى شېرىنلىككە ئىگە قىلىش ئۈچۈن قۇياش ۋە ھاۋانى سۇ مۇرۇپ كۆپ بەدەللەرنى تۆلىگەن، بوران-چاپقۇنلاردا مۇھاپىزەت كۈنلۈكى بولغان يوپۇرماقلارنىڭ سارغىيىپ، بىر-بىرلەپ شىرىقلاپ تۆكۈلۈشى كۆڭلۈمنى غەش قىلاتتى. سېنىڭ خۇشلۇقۇڭ ئۆز ئەتراپىڭدىلا دەۋر قىلدى. ئۇنىڭ ئائىلىۋى ئىللىقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە، چېھرىڭدىكى مېھرىبانلىق ۋە ئەپۇچانلىقنى يېڭىباشتىن نۇرلاندۇرۇشقا يارىمى بولمىدى. شۇ تاپتا بىپەرۋا بىر سېما خۇددى كۆلەڭگىدەك كۆز ئالدىمدا ئەگىپ يۈرەتتى. نېمىشقىدۇر كۆڭلۈمگە نۇرغۇن ئىشلار كېچىدۇ، ئىشلارنىڭ ياخشى تەرىپىنى كۆپرەك ئويلايمەن، تەڭرىنىڭ ماڭا رەۋايەتلەردىكىدەك غايىبانە سېھرىي كارامەت ئاتا قىلىشىنى تىلەيمەن. شۇنداق بىر سېھرىي كارامەت ئىگىسى بولۇپ قالسام، كۆز ئالدىمدا ئەگىپ يۈرگەن پەرۋاسىز كۆلەڭگىنى بىرلا سۈپكۆچىلەپ، ئورنىغا ئۆتمۈشتىكى ئاشۇ يېگانە گۈلنىڭ مېھرىبان، مەسئۇلىيەتچان، ئەستايىدىل يارقىن سېماسىنى قايتۇرۇپ ئەكىلەتتىم. مېنىڭ ئىزدەيدىغىنىم، سېغىنىدىغىنىم ئاشۇ سېما بولماي نېمە؟! ئەپسۇسكى مەندە ئۇنداق سېھرىي كارامەت يوق.

كەچ كۈچ، ياپراقلار تامام تۆكۈلۈپ، كۆزنىڭ مەمۇرچىلىقى ئۈچۈن بەدەل تۆلىگەن باراقسان دەرەخلەر ئادەمنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرگۈدەك دەرىجىدە يالىڭاچلىنىپ قالدى. بەرگىدىن ئاجراپ ئانا تۇپراققا باغرىنى ياققان مىسكىن ياپراقلارنىڭ تەقدىرى شۇ قەدەر ئېچىنىشلىق، تەبئەتتىكى ئاپپاق قىروۋ باسقان غېرىبلىق بىزگە، بارلىق ھاياتلىققا ئوخشاش بولغان بىر خىل مۇقەررەرلىكتىن بېشارەت بېرىپ تۇرىدۇ. ھەممە ئۈيقۇغا كەتكەن تۈن قوينىدا، ياش لىغىرلاپ تۇرغان كۆزلىرىم بىلەن ئەينەككە قاراپ باقتىم. چېكە چاچلىرىمغا ئاق كىرىپ، ھايات بېغىمنى قىروۋلار بېسىشقا باشلاپتۇ. يېنىك قەدەملەر بىلەن بېرىپ ئۈيقۇدىكى ساڭا قاراپ باقتىم، تەڭرىنىڭ ساڭا ئاتا قىلغانلىرىمۇ ئوخشاش قىسمەت. ئاز كۈنلەردىن كېيىن بىزمۇ خۇددى ئاشۇ سارغايغان ياپراقلاردەك زېمىنغا باغرىمىزنى يېقىپ يېتىپ قالىمىز. بەرگلىرىمىزدىن ئاجراپ زېمىنغا چۈشكىنىچە بولغان بىر قانچە دەقىقە ئىچىدە كۆزلىرىمىز ھامان ئۇچرىشىدۇ-دە، شۇندىلا بىر-بىرىمىزدىن ئايرىلىشقا زادىلا قىيالمايدىغانلىقىمىزنى چوڭقۇر ھېس قىلىمىز. پۇشايمان ئىچىدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى دېمەكچى بولۇپ ئاغزىمىزنى ئۆمەللەيمىز-يۇ، ئۇلگۈرەلمەيمىز. شۇنداق، ھاياتتا ئەپۇ قىلغىلى بولمايدىغان ھېچقانداق ئىش يوق. پانىي دۇنيادىكى نۇرغۇن نەرسىلەر ئىشەنچلىك ئەمەس. ئىشەنچ ۋە ئېتىقاد كۆپ ھاللاردا تەۋرىنىپ تۇرىدۇ. بىرەر نەرسىگە نىسبەتەن ئىشەنچ تۇرغۇزغان ۋاقتىمىزدا شۇ نەرسە چىن بولۇپ، ئىشەنچىمىز يوقالغان چاغدا شۇ نەرسە ساختىدەك تۇيغۇدا بولۇشىمىز بەرھەق.

تۈن جىمجىت، بىپايان دالا شۇنىڭغانلىق. يۈلتۈزلار چاراقلاپ تۇرىدىغان تۈن بوشلۇقىنىڭ رەڭگى تۈتۈلغان، روھىڭ قاپقاراڭغۇ، قەلبىمدىكى مەيىن داۋالغۇشلارمۇ تىنچىغان. قاراپ باق، ئاشۇ داۋالغۇشلار مۇجەسسەم كۆلىنىڭ قىرغاقلىرىنى نېپىز مۇز تۇتتى. بىلىشىڭ كېرەككى، ئۇ-

كۆزۈمگە چېلىقمايدۇ. يۇلتۇزلار پارلىماس بولۇپ قالدىمۇ ياكى كۆزلىرىم خىرەلىشىپ ئاشۇ يۇلتۇزنى تونۇماس بولۇپ قالدىممۇ؟ بۇ بىر سىر، دۇنيا سىرلار بىلەن تولغان، يېشىلمەيدىغان سىرلارمۇ مەۋجۇت.

كۆز، ياپراقلار تامام سارغايدى. ئانا يەر ئالتۇن رەڭ شايىدىن كىمخاپ كىيدى. ھەممە ياق شېرىنلىك ۋە مەۋرچىلىقتا تولدى. بىز ھايات بېغىمىزنىڭ مەي بولۇپ پىشقان بىر تال مېۋە سىگە ئېغىز تەگدۇق. سەن چەكسىز خۇش بولدۇڭ، مەن بىر تەرەپتىن خۇش بولغان بولساممۇ، يەنە بىر تەرەپتىن نېمىشقىدۇر غەمكىن بولۇپ قالدىم. چۈنكى ئاشۇ مېۋىلەرنى شېرىنلىككە ئىگە قىلىش ئۈچۈن قۇياش ۋە ھاۋانى سۇ مۇرۇپ كۆپ بەدەللەرنى تۆلىگەن، بوران-چاپقۇنلاردا مۇھاپىزەت كۈنلۈكى بولغان يوپۇرماقلارنىڭ سارغىيىپ، بىر-بىرلەپ شىرىقلاپ تۆكۈلۈشى كۆڭلۈمنى غەش قىلاتتى. سېنىڭ خۇشلۇقۇڭ ئۆز ئەتراپىڭدىلا دەۋر قىلدى. ئۇنىڭ ئائىلە ۋى ئىللىقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە، چېھرىڭدىكى مېھرىبانلىق ۋە ئەپۇچانلىقنى يېڭىباشتىن نۇرلاندۇرۇشقا يارىمى بولمىدى. شۇ تاپتا بىپەرۋا بىر سېما خۇددى كۆلەڭگىدەك كۆز ئالدىمدا ئەگىپ يۈرەتتى. نېمىشقىدۇر كۆڭلۈمگە نۇرغۇن ئىشلار كېچىدۇ، ئىشلارنىڭ ياخشى تەرىپىنى كۆپرەك ئويلايمەن، تەڭرىنىڭ ماڭا رەۋايەتلەردىكىدەك غايىبانە سېھرىي كارامەت ئاتا قىلىشىنى تىلەيمەن. شۇنداق بىر سېھرىي كارامەت ئېگىسى بولۇپ قالسام، كۆز ئالدىمدا ئەگىپ يۈرگەن پەرۋاسىز كۆلەڭگىنى بىرلا سۈپكۆچىلەپ، ئورنىغا ئۆتمۈشتىكى ئاشۇ يېگانە گۈلنىڭ مېھرىبان، مەسئۇلىيەتچان، ئەستايىدىل يارقىن سېماسىنى قايتۇرۇپ ئەكىلەتتىم. مېنىڭ ئىزدەيدىغىنىم، سېغىنىدىغىنىم ئاشۇ سېما بولماي نېمە؟! ئەپسۇسكى مەندە ئۇنداق سېھرىي كارامەت يوق.

كەچ كۈچ، ياپراقلار تامام تۆكۈلۈپ، كۆزنىڭ مەمۇرچىلىقى ئۇچۇن بەدەل تۆلىگەن باراقسان دەرەخلەر ئادەمنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرگۈدەك دەرىجىدە يالىڭاچلىنىپ قالدى. بەرگىدىن ئاجراپ ئانا تۇپراققا باغرىنى ياققان مىسكىن ياپراقلارنىڭ تەقدىرى شۇ قەدەر ئېچىنىشلىق، تەبئەتتىكى ئاپپاق قىروۋ باسقان غېرىبلىق بىزگە، بارلىق ھاياتلىققا ئوخشاش بولغان بىر خىل مۇقەررەرلىكتىن بېشارەت بېرىپ تۇرىدۇ. ھەممە ئۇيقۇغا كەتكەن تۇن قوينىدا، ياش لىغىرلاپ تۇرغان كۆزلىرىم بىلەن ئەينەككە قاراپ باقتىم. چېكە چاچلىرىمغا ئاق كىرىپ، ھايات بېغىمنى قىروۋلار بېسىشقا باشلاپتۇ. يېنىك قەدەملەر بىلەن بېرىپ ئۇيقۇدىكى ساڭا قاراپ باقتىم، تەڭرىنىڭ ساڭا ئاتا قىلغانلىرىمۇ ئوخشاش قىسمەت. ئاز كۈنلەردىن كېيىن بىزمۇ خۇددى ئاشۇ سارغايغان ياپراقلاردەك زېمىنغا باغرىمىزنى يېقىپ يېتىپ قالىمىز. بەرگلىرىمىزدىن ئاجراپ زېمىنغا چۈشكىنىچە بولغان بىر قانچە دەقىقە ئىچىدە كۆزلىرىمىز ھامان ئۇچرىشىدۇ-دە، شۇندىلا بىر-بىرىمىزدىن ئايرىلىشقا زادىلا قىيالمايدىغانلىقىمىزنى چوڭقۇر ھېس قىلىمىز. پۈشايمان ئىچىدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى دېمەكچى بولۇپ ئاغزىمىزنى ئۆمەللەيمىز-يۇ، ئۇلگۈرەلمەيمىز. شۇنداق، ھاياتتا ئەپۇ قىلغىلى بولمايدىغان ھېچقانداق ئىش يوق. پانىي دۇنيادىكى نۇرغۇن نەرسىلەر ئىشەنچلىك ئەمەس. ئىشەنچ ۋە ئېتىقاد كۆپ ھاللاردا تەۋرىنىپ تۇرىدۇ. بىرەر نەرسىگە نىسبەتەن ئىشەنچ تۇرغۇزغان ۋاقتىمىزدا شۇ نەرسە چىن بولۇپ، ئىشەنچىمىز يوقالغان چاغدا شۇ نەرسە ساختىدەك تۇيغۇدا بولۇشىمىز بەرھەق.

تۇن جىمجىت، بىپايان دالا شۇنىرغانلىق. يۇلتۇزلار چاراقلاپ تۇرىدىغان تۇن بوشلۇقىنىڭ رەڭگى تۇتۇلغان، روھىڭ قاپقاراڭغۇ، قەلبىمدىكى مەيىن داۋالغۇشلارمۇ تىنچىغان. قاراپ باق، ئاشۇ داۋالغۇشلار مۇجەسسەم كۆلنىڭ قىرغاقلىرىنى نېپىز مۇز تۇتتى. بىلىشىڭ كېرەككى، ئۇ-

نىگدا نه تەشۋىش، نه هاياجان، نه ئىنتىلىش مەۋجۇت ئەمەس. نېمىشقىكىن روجەكلەردىن يەنىلا كۆز ئۇزمىدىم. بەجايىكى مەن كۆز ئۇزگەن مەزگىللەردە، كۆكتىن بىرەر يۇلتۇز ساقىپ چۈشۈپ كېتىدىغاندەك.

تاڭ سەھەر، ئاپپاق قارزېمننى چىرايلىق كەشتىلەپ قويۇپتۇ. كەڭ دالىدىكى يېگانە بۇلاق بويىدا، سوغۇقتىن مەڭزىلىرى قىزارغان پادىچى ئوغۇل قويلىرىنى ھەيدەپ يۇرىدۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرى بىردە ھور كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان بۇلاقتا، بىردە قاقشال بولۇپ قالغان قورايغا تىكىلىدۇ. ئۇنىڭچە بولغاندا، قارلار ئېرىپ يەنە باھار كېلىدۇ، گۈللەر ئېچىلىدۇ...

بېكەتتە

شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرىنىڭ بىرىدىكى ئاپتوبۇس بېكىتىدە نېمىشقىدۇر سېنى كۈتۈپ ئولتۇراتتىم. سېنىڭ بۇ يەرگە كېلىمەيدىغانلىقىڭ كۆڭلۈمگە ئايان بولسىمۇ، ھامان بىر كۈنى سېنى ئۈچرىتىپ قالىمەنغۇ دېگەن ئۈمىدە ئىدىم. مۇھەببەت شۇنداق بولسا كېرەك، ئۇ زۇممۇ چۈشەنمەيدىغان ئاجايىپ بىر خىل شېرىن تۇيغۇ ئىچىدە، مۇشۇ ئولتۇرۇشۇمدىن ھۇزۇر ھېس قىلاتتىم. ئۈستۈمدە ئاپتاپ، يامغۇرغا دالدا بولىدىغان سوليۇاۋ لەمپە، ئاستىمدا سوليۇاۋ ئورۇندۇق. يېنىمدا ئۇچىتەك ئاقارغان ساقاللىرىنى چىرايلىق ياستۇالغان، كېلىشكەن، ئەمما چىرايى سەل ياداڭغۇ، كۆز نۇرى خىرەلەشكەن، يەتمىش ياشلار چامىسىدىكى بىر بوۋاي ۋە مەڭزىلىرى شاختىكى ئالمىدەك قىزارغان چىرايلىق بىر قىز ئولتۇراتتى. نۆۋەتچى ئاپتوبۇسلار كەينىدىن بېكەتكە كىرەتتى ۋە يەنە ھايال شىمايلا كېتىپ قالاتتى. ئاپتوبۇستىن نۇرغۇن ئادەملەر چۈشۈپ قالاتتى. يەنە نۇرغۇن ئادەملەر ئاپتوبۇسقا چىقىپ، ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن سىرتتىكى كىشىلەرگە پەرۋاسىز قاراپ قويىدىغان يولۇچىلار توپىغا قوشۇلۇپ، ئارزۇ قىلغان مەنزىلىرگە قاراپ يۇرۇپ كېتەتتى. بۇڭاي، مەن، قىز نېمىشقا ئولتۇرىمىز؟ بۇ بىر سىر بولۇپ، مەقسىتلىرىمىز ئۆزئارا ئايان ئەمەس ئىدى.

ئاپتوبۇس قوزغىلىشىغا كۆز ئالدىمدا بوشلۇق ھاسىل بولدى. كوچىنىڭ ئۇ قېتىدىكى ئېگىز دوپ دەرەخلىرىنىڭ يېشىل يوپۇرماقلىرىدىن سۈزۈك يامغۇر سۈلىرى تامچىلاپ چۈشۈۋاتاتتى. بۇ ھال كۆپ يىللار ئىلگىرى شىمالدىكى يايلاقتا ئۆتكەن بىر يامغۇرلۇق سەھەرنى ئېسىمگە سالدى.

نېمىشقىلىقى ئېسىمدە يوق، سەھەر ئويغىنىپ كەتكەنىدىم. چىدىر ئىچى جىمجىت بولۇپ، سەپەرداشلىرىمدىن بىرەرسىمۇ تېخى ئويغانمىغانىدى. چوڭ - چوڭ تىنىشلىرىدىن ئۇلارنى سەپەر ھاردۇرغانلىقى مەلۇم. ھارمىغان بولسام كېرەك، ئۇنداق تۇيغۇ مەندىن يىراق. شۇنداق، ھاياتتا بەزى ئادەملەر ھارغان، يەنە بەزى ئادەملەر ھارغىنلىقىنى ئۇنتۇپ يېڭى غىدىقلىنىش، يېڭى قىزغىنلىق ئىچىگە كىرىپ كەتكەن بولىدۇ. چىدىر تۆڭلۈكىدىن سۇس ئاقىرىپ كۆرۈنگەن سىرلىق ئاسمانغا قارىدىم. تاتلىق بىر ئىستەك مېنى سىرتقا ئۇندەيتتى. چىدىردىن چىقتىم. تاڭ تېخى ئانچە يورۇپ كەتمىگەن بولۇپ، تاغ يامغۇرى شۇرلاپ ياغقىلى تۇرۇپتۇ. ئاجايىپ مۆجىزە، سەن ۋايىغا يېتىپ ئېچىلغان بىر پورەك قىزىل گۈلدەك، چىدىر ئالدىدىكى ياپيېشىل چۆپلۈك ئۈستىدە كۈنلۈك تۆتۈپ تۇرۇپسەن. مەن سېنى تونۇمايتتىم، سەنمۇ مېنى تونۇمايتتىڭ. ئەتراپتا چىدىرلار خېلى كۆپ، سېنىڭ قايسى چىدىردىن چىققانلىقىڭنىمۇ بىلمەيدىم.

سېھىرلىك ئالەم ئاستىدىكى كىچىككىنە مەۋجۇتلۇقۇم سەن تەرەپكە قاراپ سىلجىدى. مېھرىڭ بەلكى بىر ئاتەشتۇر، ماگنىتقا ئىنتىلگەن تۆمۈر ئۇۋاقچىلىرىدەك سەن تەرەپكە ئېقىپ كېتىۋاتىمەن. بۇ مېنىڭ ئىختىيارىمدىكى ئىش ئەمەس. سەنمۇ بىرەر مۆجىزىنى بايقىغاندەك، نەزىرىڭ مەن تەرەپكە ئاغدۇرۇلدى. بىرسى ئەپسۇن

ئوقۇۋەتكەندەك قەدەملىرىم شىپىدە توختىدى.

— شۇنچە سەھەردە ئويغىنىپ كېتىشىڭىز نېمىدىن؟ — قۇلىقىمغا يامغۇر پەردىلىرى ۋە تاك تۇمانلىرىنى يېرىپ ئۆتكەن قوڭغۇراقتەك زىل ئاۋاز ئاڭلاندى. ماڭا گەپ قىلىۋاتاتتىك. ئەلۋەتتە گەپ قىلىش، جاۋاب قايتۇرۇش كېرەك ئىدى. بىزگە توسالغۇ بولىدىغان ھېچ نەرسە يوق. جىمجىتلىق ئىچىدە قاراپ تۇرۇشىمىزدىن پەرىشتىلەرنىڭ رەنجىشى تۇرغان گەپ.

— يايلاقنىڭ تەڭرى ئاتا قىلغان يامغۇرلۇق سەھىرىدىن ھۇزۇرلانماي بولامدۇ؟ يامغۇرنىڭ زېمىنىنى سۆيۈپ شۇرلاشلىرى مېنى دالىغا باشلاپ چىقتى.

— سۆزىڭىز بەرھەق، ئوخشاش دەقىقىلەر بىزگە ئوخشاش تۇيغۇنى ئاتا قىپتۇ. ھالبۇكى، دۇنيا كەڭ ھەم سىرلىق، بەلكىم بىز ئوخشاش بىر چۈش ئىچىدە ئۇزۇپ يۈرگەندىمىز، — تاغلار سۇكۇتكە چۆمگەندەك، چەكسىز ئورمانلار جىمجىت ئاڭلاۋاتقاندەك قىلاتتى.

— شۇنداق، ھايات ۋە ئالەم تاسادىپىيلىكلەرگە تولغان. ئەمدى بىلدىمكى شامالالارھىدىڭىزنى چىدىرىمغا ئېلىپ كىرگەن گەپ، — مەن بىر تەرەپتىن سۆزلىگەچ، يەنە بىر تەرەپتىن قايسىمىز چىدىردىن بۇرۇن چىققان بولغىيتتۇق دېگەننى ئويلاپ قالدىم.

— ئاجايىپ ئوخشاشلىق، — دېدىك سەن شامالالار سۆيۈۋاتقان چاچلىرىڭنى يېنىك ئارقاڭغا تاشلاپ، — ئويغىنىپلا سىرتتا بىرسى مېنى ساقلاۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەلگەنىدىم.

— ياق، مەن سىرتقا چىقىپلا سىزنىڭ مۇشۇ ھالەتتە تۇرغانلىقىڭىزنى كۆرگەنىدىم، — دېدىم ھەيرانلىق بىلەن. كۇنلۇك ئېلىۋالمىغان بولغاچقا كىيىملىرىم ھۆل بولۇپ كەتكەن ئىدى، يامغۇر سۈيى چاچلىرىمدىن بوينۇمغا ئېقىۋاتاتتى.

— ئېھتىمال، چىدىرلىرىمىزدىن ھەر ئىككىلىمىز تەڭلا چىققانىدىمىز، مەن چىقسام سىزمۇ ئورنىڭىزدا ماڭا قاراپ تۇرۇپتىكەنسىز، — دېدىك سەن. چۆپلەر ئارىسىدىكى ئاپپاق پاقالچەكلىرىڭنى پەم بىلەن يۆتكەپ، مەن تەرەپكە ئاستا-ئاستا يېقىنلاشتىك. پارقىراپ تۇرغان سۇزۇك تامچىلاردىن پۇتلىرىڭنىڭ تىزىڭغىچە ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقىدىم.

بىز بىر كۇنلۇكنىڭ ئاستىغا كىردۇق. ئەتكىلىرى يېيىلىپ تۇرىدىغان قىزىل كۆڭلىكىڭ ماڭا ئوت يالقۇنىدەك قاياق تۇيغۇ ئاتا قىلدى. ھېچقانداق شەپە ياكى ئىما - ئىشارەتسىز جەنۇبقا، يەنى تاغ يولى بىلەن پەسكە قاراپ ماڭدۇق. يامغۇر تىنىمسىز تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئارقىمىزدىكى چىدىر جايلاشقان تۆپلىك، ئالدىمىزدىكى كۆز يەتكۈسىز ئويمانلىقنىڭ مانانلارغا پۈركىنىپ ياتقانلىقىنى بايقىدۇق، قارىماققا مەقسەتسىز كېتىۋاتقاندەك قىلغان بىلەن، ھەرگىز مەقسەتسىز ئەمەستۇرمىز. شۇ چاغدا بىزدە ئېنىق بولمىغىنى پەقەتلا مەنزىل، نەگە كېتىۋاتقانلىقىمىز-نى بىلمەيتتۇق.

ئېگىزلىكلەر ئارقىمىزدا قالدى، ئەمما جەنۇبتىكى يانتۇ يېشىل ۋادىغا نىسبەتەن بىز يەنىلا ئېگىزلىكتە ئىدۇق. يانداقى قارىغاي ئۆچلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان چوڭقۇر جىلغىدىن سۇنىڭ شارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— نېمانداق تەڭشەلمىگەن دۇنيا بۇ؟ — سورىدىڭ سەن. بەلكىم بۇنى سەن تەبىئەتتىن سورىغانسەن.

— دېمەكچى بولغىنىڭىز قايسى جەھەتتىكى تەڭسىزلىك؟ — سوئالغا سوئال بىلەن جاۋاب بەردىم.

— دەۋاتقىنىم ئالەمنىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدىكى تەڭسىزلىك، — ئاستا قەدەملەر بىلەن ماڭا يانداش كېتىۋېتىپ شۇنداق دېدىڭ.

— شۇنداقمۇ؟ — چىرايىڭدىكى سۇزۇك تەبەسسۇم ۋە تېرەن خىياللىرىڭدىن ھەيرانلىق ھېس قىلغانىدىم.

— شۇنداق، مانا قارىمامسىز، شىمال شۇنداق يېشىلچىلىق، ھەممىلا يەردە سۇ. جەنۇبتا بولسا

بىز قاغجىراش ئىچىدە ياشايمىز، قۇملۇقلار چەكسىز بولغىنى بىلەن، بوستانلىقلار تولمۇ چەكلىك، — شۇنداق دېگىنىڭچە ئالدىڭدىكى رەڭدار گۈللەردىن بىر قانچىنى ئۈزۈپ ئالىقانلىرىڭغا ئالدىڭ.

— بۇنىڭغا نېمە ئامال، تەڭرىنىڭ ياراتقىنى شۇ تۇرسا، ۋايىم يەپ نېمە قىلىمىز؟

— ئۇغۇ شۇ، ھالبۇكى ئامالىمىز بولمىغانلىقتىن ۋايىم يەيدىغان گەپكەن. ئامالىمىز بولغان بولسا، ۋايىم يېيىشنىڭ ئورنىغا تەڭسىزلىكنى تەڭلىككە ئۆزگەرتىش ئۈستىدە ھەرىكەتكە ئۆتكەن بولاتتۇق، — دېدىڭ ئېغىر ئۇھسىنىپ. كىرپىكلىرىڭنىڭ تىكلىشىپ، نەزىرىڭنىڭ يىراقتا ئاغدۇرۇلغانلىقىنى سەزگەندەك قىلدىم.

جىرا بويىدىكى دوقمۇشتىن ئۆتۈشىمىزگە، مالالىرىنى ھەيدەپ تۆپىلىككە چىقىپ كېتىۋاتقان قازاق يىگىتنى ئۇچراتتۇق. ئوڭ تەرەپتىكى كىچىك بوشلۇققا تىكىلگەن ئاق ئۆينىڭ ئالدىدىكى يوغان بىر تۈپ قارىغاينىڭ ئاستىدا سىيىر سېغىۋاتقان ئاق چاچلىق مومای دېققىتىمىزنى تارتتى. ئۇنىڭ سۈت چېلىكىدىن ھور كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. بىر چەتكە سېرىق موزای باغلاپ قويۇلغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتە سالپاڭ قۇلاق چىپار ئىت زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى. بىز داۋاملىق پەسكە قاراپ مېڭىپ، قىيا تاش ئاستىدا يامغۇرىدىن دالدىلىنىپ ئولتۇرغان ساقاللىق تەنھا بوۋايىنى كۆردۇق. ئاھ، دۇنيا شۇ قەدەر گۈزەل ئىدى. يامغۇر پەردىلىرى ئىچىدە قاريىپ كۆرۈنىدىغان ئېگىز - پەس تاغ چوققىلىرى، تۇمانلار ئىچىدە دېڭىزدەك چايقىلىپ تۇرغان بېپايان تاغ ئورمانلىرى، مەخمەلدەك ياپيېشىل يايلاق، ھۆسنىدىكى سۈزۈك تامچىلار بىلەن شامالدا مەيىن تەۋرىنىپ تۇرغان رەڭگارەڭ گۈللەر... تەبىئەتتە ھېسسىيات بولمىغان بىلەن، كىشى قەلبىدە سۈكۈتلۈك ھاياجان ۋە تاتلىق خىياللارنى ئويغىتىدۇ. ئاھ دۇنيا! باغرىڭغا كۆز ئاچقان ھەر بىر ئىنسانىڭ ھاياتى بىر قىسمەت، بىر-بىرىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان قىسمەت. بەلكىم ھېلىقى يىگىتنىڭ ئۆزىنى ساقلاۋاتقان سۆيگەن قىزى بار، ئۇنىڭ ساقلاۋاتقىنى شېرىن دەقىقىلەر. مەڭزىلىرىدىكى قىزىللىق، چېھرىدىكى تاتلىق ھاياجان، كۆزلىرىدىكى ئويچان تەلپۈنۈش ئۇنىڭ ئاشىق يىگىت ئىكەنلىكىدىن دالالەت بېرىپ تۇرىدۇ. قارىغاي ئاستىدىكى سىيىر سېغىۋاتقان مومانىنى تۇرمۇش ھاردۇرغان. ھالبۇكى ئۇنىڭ ھاياتى چېلىكىدىكى سۈتكە ئوخشايدۇ. قىيا تاش باغرىدىكى بوۋايىنىڭ كېلەچىكى يوق، تەنھالىقى ئۆتمۈش ئەسلىمىلىرى ئىچىدە غېرىبسىنىپ ياتىدۇ. بىز بولساق كېلەچىكىمىزنى ئىزدەپ يۈرىمىز.

يۈكسەك غايە، سولماس ئىرادە، ئۇزۇلمەس ھاياتلىق، كىشىلىك تۇرمۇش، مۇھەببەت- نەپرەت، مېھىر-ۋاپا، ئار- نومۇس، ئىشەنچ-ئېتىقاد، جەبىر-جاپا، ئازاب-ئوقۇبەت، بەخت-سائادەت، تۇنۇگۈن، بۈگۈن ۋە كېلەچەك خىيالىمغا كەچتى. ئويلار پايانىغا چۆكۈپ قالغان ۋاقتىم سېنىڭ ماڭا زەن سېلىپ قاراۋاتقان ۋاقتىڭ ئىكەن. كۆزلىرىمىز يەنە ئۇچراشتى. بىز يامغۇر يۇيۇپ پاك-پاكىز قىلىۋەتكەن يوغان تاش ئۈستىدە يانمۇيان ئولتۇردۇق. سېنىڭ قاراشلىرىڭ ماڭا ئاجايىپ بىر خىل مۇمكىنچىلىكتىن بېشارەت بەرگەندى. سەن يامغۇر تېخى توختىمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئاستا-ئاستا ئاقىرىشقا باشلىغان شەرق ئاسمىنىغا ئويچان كۆزلىرىڭ بىلەن قارايدىغانلىقىڭنى بىلدۈرۈپ قويدۇڭ. تۇمانلار ئارقىسىدىكى قۇياشنىڭ يىراقتىكى باشقا بىر دۇنيانى يورۇتۇۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى. سەنمۇ بىر قۇياش بولۇپ يايلاقنى يورۇتۇۋاتاتتىڭ، يامغۇر پەردىلىرىدىن شۇڭغۇپ ئۆتكەن سانسىز نۇرلار رەڭدار ھەسەن-ھۈسەنلەرنى ھاسىل قىلىپ، ھاياجان ئىلكىدە ئىزتىراپ چېكىۋاتقان ياش قەلبىمنى سېھىرلەپ ئۆتتى.

— تەڭرى يايلاققا ئاتا قىلغان پەرىشتە ئەمەس تۇرسىز؟ — سورىدىم مەن ئاريدىكى جىمجىتلىقنى خىجالەت قىلىپ.

— ياق، نەدىمۇ پەرىشتە بولاي، ئادەتتىكى بىر

قىزغۇ مەن، ــ سوئالىمغا سىلىق جاۋاب بەردىڭ.

ــ ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟

ــ ۋەتەندىشىڭىز بولماي، يەنە كىم بولماقچىدىم؟

ــ ۋەتەندىشىڭمۇ بىر يۇرتى بارغۇ ئەمدى؟

ــ يۇرتۇمغۇ بار، بىلىڭكى، يۇرتداشنىڭ ۋەتەنداش بولۇشى ناتايىن. ھالبۇكى ۋەتەنداش گەرچە ناتونۇش بولسىمۇ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ھامان ۋەتەن ھىدى گۈپۈلدەپ پۇراپ تۇرىدۇ. سىزنىڭ ئۇنى ھېس قىلالماسلىقىڭىز مۇمكىن ئەمەس.

ــ نېمىش قىلىسىز سىڭلىم؟ بۇنىڭغۇ بىلسەم بولا؟

ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ، ئىستۇدېنتمەن.

ئارىمىزدا يەنە جىمجىتلىق باشلاندى. يامغۇرنىڭ شۇرلاشلىرىدىن باشقا ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. چەكسىز ھەيرانلىق ۋە قايىللىق ئىچىدە ئولتۇرۇپ كەتتىم. نىمانچە ئەقىللىقتۇرسەن، نىمانچە ھايالىقتۇرسەن سىڭلىم!

بىز تىك تاغ يولىنى بويلاپ يەنە ئارقىمىزغا ــ ئېگىزلىككە جايلاشقان، بۇككىدە قارىغاي ئورمانلىرى ئارىسىدىكى چېدىرىمىزغا قاراپ يولغا چىقتۇق. يامغۇر توختايدىغاندەك ئەمەس. بىز بىر كۈنلۈكىنىڭ ئاستىدا. ئوتلۇق تىنىقلىرىڭنى، زىلۋا قامىتىڭ تارقىتىۋاتقان ھارارەتنى سېزىپ تۇرىمەن. ئەمدىلا ئاقىرىشقا باشلىغان شەرق ئاسمىنىڭ يېڭىباشتىن تۇتۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. دۇرۇس نىيەت بىلەن سېنى قولتۇقلىۋېلىشنى ئويلىغان بولسامۇ، زادىلا جۇرئەت قىلالمىدىم. قەلبىمدە ساڭا دەيدىغان نۇرغۇن گەپلەر بارەدەك قىلاتتى، ئەپسۇسكى گەپنى نەدىن باشلاشنى، قايسى سۆزلەرنى قىلسام مۇۋاپىق بولىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىم. مەن نۇرغۇن گۈزەل لەرنى كۆرگەن. گەرچە ئۇلار مېنى مەپتۇن قىلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا بۇگۈنكىدەك سېھىرلەنمىگەن، خىجىلچىلىق ئىلكىدە قورۇنۇپ قالمىغانىدىم. ۋاقىت ئۆتمەكتە ئىدى، يول لارنىڭ تۈگەپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتىم. راستىنى ئېيتسام، شۇ تاپتا ئالدىڭدا نېمە قىلارىمنى بىلمەي قېلىۋاتاتتىم. «ھەقىقىي گۈزەللەر (تەن گۈزەللىكى بىلەن قەلب گۈزەللىكى تەڭ يېتىلگەنلەر)نىڭ سېھرىي كۈچى ئالدىدا ئەرلەر ھامان بىچارە ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ» دېگەن سۆزنىڭ راستلىقىغا ھاياتىمدا تۇنجى قېتىم چىنپۈتتۈم. جىمجىت مېڭىۋېرىش ئىچىڭنى پىشۇردىمۇ ياكى ماڭا ئىچىڭ ئاغرىپ، مېنى ئوڭايسىزلىقتىن قۇتۇلدۇرۇشنى ئويلىدىڭمۇ، ماڭا لەپپىدە قاراپ تۇيۇقسىز سورىدىڭ:

ــ راست، ئېسىم قۇرۇسۇن، سىز كىم بولىسىز؟ نېمىش قىلىسىز؟ ــ قاراشلىرىڭ ۋە تەلەپپۈزۈڭدىن ھەقىقىي سەمىمىيلىك چىقىپ تۇراتتى.

ــ مەنمۇ ئوخشاشلا ۋەتەندىشىڭىز، بىر ئەسكەرمەن، ــ سەن سوئاللارغا قانداق جاۋاب بېرىشنى ماڭا ئۆگەتكەن ئىدىڭ. مەن بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئىسمىمنى قوشۇپ قويۇشنى لايىق تاپتىم، ــ ئىسمىم قەيسەر.

ــ ۋەتەندىشىم ئىكەنلىكىڭنى بىلدىم، جاۋابىڭىز مېنى خۇش قىلدى، ــ قايىرىلغان كىرپىكلىرىڭدىن بىرئاز ھەيران بولغانلىقىڭ چىقىپ تۇراتتى، ــ بىزدە قەيسەر ئىسىملىكلەر كۆپ بولسىمۇ، سىزدەك ئەسكەر بولالايدىغانلىرى بەك ئاز.

ــ سىزنىڭچە ئەسكەر بولۇش شەرەپلىك ئىشمۇ؟ ــ ئاغزىمغا گەپ سېلىپ بەرگىنىڭگە رەھمەت دېگۈم كەلدى كۆڭلۈمدە.

ــ ئەلۋەتتە شەرەپلىك ئىش، بۇ خۇددى ئىستۇدېنت بولغاندەكلا مۇھىم ۋەزىپە، ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئۆزىگە خاس ۋەزنى ۋە قىممىتى بار، ــ سەن ئىشەنچ بىلەن شۇنداق دېدىڭ.

ــ مەن باشتا ئۇنداق ئويلىمىغان، ــ قەلبىمدە بىرئاز پەخىرلىنىش تۇيغۇلىرى پەيدا بولغان بولسىمۇ، ئۆتمۈشۈم توغرۇلۇق راست گەپ قىلىشقا جۇرئەت قىلدىم، ــ مەن پەقەت دادامنىڭ

تەلىپى بويىچىلا ئەسكەر بولغان، ئۇنىڭ ئۇمىدىنى يەردە قويسام بولمايتتى. مەن ئالبىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەن، دادام مېنىڭ جەمئىيەتتە لاغايلاپ يۈرۈپ يامان يولغا كىرىپ قېلىشىمىنى خالىمايتتى.

— دادىگىز بارلىق دادىلار ئويلىغانىنى ئويلاپ تىكەن، — سەن شۇنداق دېگەچ ئۆرۈلۈپ جەنۇبقا قارىدىڭ، — ئەمدى سىزنىڭ ئەسكەر بولۇشقا تۇتقان باشتىكى پوزىتسىيەڭىزگە كەلسەك، بۇ بىر كەسپنى سۆيۈش مەسىلىسى. كەسپنى سۆيۈش، كەسپنى قەدىرلەش ئۇنچە ئاسان ئەمەس. ئۆز كەسپىگە نىسبەتەن دەسلەپتە ھەرقانداق ئادەمدە سىزدە كۆرۈلگەندەك تۇيغۇ ياكى پوزىتسىيە بولىدۇ.

— راست دېدىڭىز، — دېدىم مەن سېنىڭ تېخىچىلا جەنۇبقا تىكىلىپ تۇرغان شەھلا كۆزلىرىڭگە ياندىن قاراپ، — ئەسكەرلىك ھاياتىم باشلانغاندىن كېيىن، مەن بۇ كەسپنى ئاستا-ئاستا ياخشى كۆرۈپ قالدىم. ئەمدى ئويلاپ باقسام، بۇ ھاياتىمدىكى قىممەتلىك يىللار بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟ — ئارقاڭغا ئۆرۈلۈپ، ئاستا قەدەملەر بىلەن شىمالغا قاراپ ئىلگىرىلىدىڭ ۋە مېنى ئەتەي گەپكە سېلىۋاتقاندەك ماڭا يالت قىلىپ قارىدىڭ.

— ئەسكەر بولۇش ھەقىقەتەن شەرەپلىك ئىش ئىكەن. چېگرادا تۇرۇپ ۋەتەننى قوغدايدىغانلىقىڭ، ئاتا-ئانامنىڭ ۋە سىزگە ئوخشاش ئاق كۆڭۈل ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ ئەمىنلىكىنى ئويلايدىغانلىقىڭ. ئىنساندا بولۇشقا تېگىشلىك قىممەتلىك خىسلەت — ئىرادىمىزنى تاۋلايدىغانلىقىمىز. جاپا-مۇشەققەت، قىينىچىلىقلارغا باش ئەگمەي، قەيسەرلىك بىلەن ياشاش روھىمىز يېتىلىدىغان. ھالقىلىق پەيت، ئار-نومۇس ئالدىدا پىداكارلىق كۆرسىتىشكە تەييار تۇرىدىغانلىقىڭ، — مەن ئىشەنچ ۋە قەتئىيلىك بىلەن شۇنداق دېدىم.

— سۆزىڭىز تولىمۇ ئورۇنلۇق، — دېدىڭ سەن رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ. چىرايىڭدا بىر خىل مەمنۇنىيەت تۇيغۇلىرى جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، — مەن ئارىمىزدىكى ھەر بىر ئەسكەر بولغۇچىنىڭ سىزدەك ئويلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

مەن گەپ قىلمىدىم. بىز سۈكۈت ئىچىدە بىر پەس يول يۈردۇق. جىرالاردىكى سۈزۈك تاغ سۇلىرىنىڭ ئۇلغىيىپ، بوزىرىپ ئېقىۋاتقانلىقىنى كۆزىمىزگە تاشلاندى. قىيا تاش دالدىسىدىكى تەنھا بوۋاي، سىيىر سېغىۋاتقان مومايلار كۆرۈنمىدى. سىيىر، سېرىق موزاي، چىپار ئىت جايىدا تۇراتتى. قويۇق قارىغاي شاخلىرى خۇددى غايەت زور كۇنلۇكتەك بۇ جانسۇارلارغا يامغۇردىن دالدا بولىدىغان پاناھگاھ بولغانىدى.

چېدىرىمىزغا يېقىنلاشقاندا سەن نېمىشقىدۇر يەنە سورىدىڭ:

— سىز قايسى قىسىمدا ئەسكەر؟

— چېگرا مۇداپىئە قىسمىدا.

— قايسى چېگرانى ساقلايسىز؟

— شىمالدىكى چېگرانى. ئەنە، ئاۋۇ تاغلارنىڭ ئارقىسىدا، — مەن بېشىم بىلەن ئىشارە قىلىپ، غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان شىمالدىكى بىر تاغ چوققىسىنى ساڭا كۆرسەتتىم.

— ھە، مۇنداق دەڭ، — دېدى ئۇ ھەيرانلىق بىلەن ماڭا يەنە بىر قېتىم مەنىلىك قاراپ، — ھەقىقەتەن تەلەيلىككەنسىز، قەيسەر!

ھەش-پەش دېگۈچە چېدىر ئالدىغا كېلىپ قالغانىدۇق. ئارىمىزدا بىر خىل قىيالماسلىق تۇيغۇسى ھۆكۈمران ئىدى. ئايرىلىشىمىز مەڭگۈلۈك بولۇپ قالىدىغاندەك، ھەسرەتلىك بېقىشلىرىم بىلەن ساڭا قارىدىم.

— لالە، بول! مۇئەللىم سېنى ئىزدەۋاتىدۇ! — شۇنداق يېقىملىق، زىل بىر ئاۋاز مېنى چۆچۈتتى. ئىسمىڭنىڭ لالە ئىكەنلىكىنى بىلدىم. خۇددى ساڭا ئوخشاش گۈلگۈن چىراي يەنە بىر قىز چېدىرىڭ ئالدىدا ساڭا قول پۇلاڭلىتىپ تۇراتتى.

— خوش! — دېدىڭ سەن يانغا بۇرۇلغاچ، ماڭا ئاخىرقى نىگاھلىرىڭنى ھەدىيە قىلىپ، — ئاللا سىزنى قايتا كۆرۈشكىچە ئامان قىلسۇن!

— لالە، بىز يەنە كۆرۈشەلەرمىزمۇ؟ — بۇرنۇم ئۇچىنىڭ ئېچىشىۋاتقانلىقىنى، كۆزۈمگە لىققىدە ياش كەلگەنلىكىنى سەزدىم.

— بەلكىم، — دېدىڭ سەن ئىتتىك قەدەملەر بىلەن چېدىرىڭ تەرەپكە مېڭىپ. مەن چىرايىڭنىڭ ئۆمچىيىپ قالغانلىقىنى پەرەز قىلدىم.

تەقدىر ئورۇنلاشتۇرغان ۋىسال دەقىقىلىرى شۇنچىلىك قىسقا بولدى. ھىجران ياشلىرىغا تىمسال بولۇۋاتقان يامغۇر مېنى سۆيمەكتە ئىدى. ئۇستىبېشىم چىلىق-چىلىق ھۆل.

شۇ كۈنى بىز دالا مەشقىگە يۈرۈپ كەتتۇق. قەلبىمدە لىققىدە ئۈمىد، سېنى يەنە چېدىر ئالدىدا ساقلايدۇ دەپ ئويلىغان ئىدىم. قېرىنىشانداڭ شۇ كۈنى كېچىسى چېدىرغا قايتالمىدىم. ئاپتوموبىللىرىمىزدىن چاتاق چىقىپ، مەن ۋە سەپداشلىرىم دالىدا قونۇپ قالدۇق. ئاپتوموبىل ئۈستىدە، بىرېزېنت پالاسىنىڭ ئاستىدا يېتىپ، تاڭ ئاتقۇچە سېنى خىيال قىلدىم. يامغۇرنىڭ توختىشىنى، ھاۋانىڭ ئېچىلىپ، گۈزەل يايلاق كېچىسىنىڭ كۈلۈپ بېقىشىنى، ساناقسىز يۇلتۇزلارنىڭ كۆكتە پەيدا بولۇپ، سامانيولىنىڭ ئاقرىپ كۆرۈنۈشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتۈم. يامغۇر توختىمىدى. سامانيولى تۇرماق، بىرەرتال يۇلتۇزنىمۇ كۆرەلمىدىم. ھەسرەت بىلەن ئۇھ تارتىپ تولغانغانلىقىم تا ھازىرغىچە ئېسىمدە.

تەقدىرىم شۇنداق بولسا كېرەك. ئىككىنچى كۈنى قايتىپ كەلسەم، سەن ۋە سەپەرداشلىرىڭ بۇ يەردىن غايىب بوپسىلەر. پىغانىم ئۆرلەپ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمىغىلى تاس قالدىم. بىراق، سېنىڭ «بەلكىم» دېگەن سۆزۈڭ، گۈزەل سېمايىڭ، تېرەن پىكىرلىرىڭ، شەرم-ھايالىق بېقىشلىرىڭ، بىز بىرگە ئايلانغان تاغ يوللىرى كۆز ئالدىمغا كېلىپ، ياشاشقا بولغان ئۈمىدلىرىمگە مەھكەم يېپىشتىم. ئىككىمىز بىرگە ماڭغان تاغ يوللىرىدا تەكرار ماڭدىم، تەنھا بوۋاي كۆزۈمگە چېلىقمىغان بولسىمۇ، سىيىر سېغىزاتقان مومايلار بىلەن قازاق يىگىتنى قايتا ئۇچراتتىم. چېدىرىڭ تىكىلگەن ئىزنى، ئەتراپتا قېلىپ قالغان تۇرمۇش ئەخلەتلىرىنى تەپسىلىي تەكشۈردۈم. ھىدىڭ بۇرنۇمغا پۇراپ تۇردى. ئاخىر مۆجىزە يۈز بەردى. يېشىل چۆپلەر ئارىسىدىن سەن قالدۇرغان بىر باغاقچىنى تېپىۋالدىم. مېنىڭ ئازابلىنىدىغانلىقىمنى، ئىزلىرىڭنى جەزمەن ھىدلايدىغانلىقىمنى كۆڭلۈڭ تۇيغان چېغى، ئاددىي بولسىمۇ شۇنداق قىممەتلىك بولغان بىر سوۋغىنى ماڭا قالدۇرۇپسەن. شۇ چاغدىكى ھاياجانىمنىڭ قايسى دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنلىكىنى سەن بەلكىم ھېس قىلالماسلىقىڭ مۇمكىن. باغاقچىنى ھاسىراپ تۇرۇپ ئاچتىم. ئۆزۈكىدەك چىرايلىق يېزىقلار كۆز ئالدىمدا زاھىر بولدى. باغاقچىغا جەنۇبىي جۇڭگودىكى داڭلىق بىر ئۇنىۋېرسىتېتنا ئوقۇيدىغانلىقىڭ، مېنى كۆپ ساقلىغانلىقىڭ، كوللېكتىپنىڭ بىر ئەزاسى بولۇش سۈپىتىڭ بىلەن بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشقا بويسۇنۇپ، ئاخىرغىچە ساقلىيالمىغانلىقىڭ، بۇنىڭ ئۈچۈن مەندىن ئەپۇ سورايدىغانلىقىڭنى بىلدۈرۈپ يېزىپسەن. شۇ چاغدا ئەقلىڭدىن، پەزىلىتىڭدىن چەكسىز سۆيۈنگەنىدىم.

ئىككىنچى يىلى كۈزدە ئەسكەرلىكتىن بوشىنىپ، ئۇدۇللاپ جەنۇبىي جۇڭگودىكى سەن تىلغا ئالغان ھېلىقى داڭلىق ئۇنىۋېرسىتېتقا باردىم. مىڭ ئەپسۇس، سەن بۇ يەردىن كېتىپ قالغان ئىدىڭ. سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق يازدا ئوقۇش پۈتكۈزۈپ، مەركىزىي شەھەر ئۈرۈمچىگە خىزمەتكە ئورۇنلاشقانلىقىڭ توغرىسىدىكى ئۇچۇرغا تەسلىكتە ئىگە بولغان بولساممۇ، ئەمما ھېچكىم سېنىڭ نېمە خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىڭ، ئالاقلىشىش ئادرېسىڭنى ماڭا ئېيتىپ بېرەلمىدى.

قايتىپ كېلىپ مىڭ تەسلىكتە مەركىزىي شەھەردىن بىر كىشىلىك خىزمەت تاپتىم. ئاتام-

نىڭ يۈرتقا قايتىپ كەل دېگەنلىرىگىمۇ پەرۋا قىلمىدىم. خىزمىتىمنىڭ بىر قىسىم كىشىلەر ئالدىدا تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق بولسىمۇ، ماڭا قالتىس يارايتتى. مۇشۇنداق خىزمەت ئورنىغا ئىگە بولغانلىقىمدىن قەۋەتلا خۇش ئىدىم. مەن مەلۇم بىر پۇل مۇئامىلە ئورگىنىدا كۆزەتچىلىك قىلدىم. ھەر كۈنى دەرۋازا يېنىدىكى كۆزەتچىلىك سۇپىسىدا تۇرۇپ، سېنىڭ تاسادىپىي يولدىن ئۆتۈپ قېلىشىڭنى كۈتەتتىم. دەم ئېلىش كۈنلىرى بولسا بېكەت ئورۇندۇقلىرىدا دىققەتىمنى ئالدىراش يولۇچىلار توپىغا مەركەزلەشتۈرۈپ، تاكى كەچ كىرگىچە ئولتۇراتتىم. ھالبۇكى، سەن مەن ساقلىغان خاس كوچىدىن بىر قېتىممۇ ئۆتمىدىڭ، بېكەتلەردە تاسادىپىيمۇ ئۇچرىمىدىڭ. ئەجەبا، مەن سېنى مەڭگۈ تاپالماسمەنمۇ؟ مەن ئارزۇلىغان شەھەرنىڭ سېنى شۇنداقلا يۈتۈپ كەتكىنى نېمىسى؟!

بېكەتكە يېڭى كىرگەن ئاپتوبۇسنىڭ سىگنالى مېنى ئەسلىمىلەر قوينىدىن رېئاللىققا قايتۇرۇپ كەلدى. يېنىمدا ئولتۇرغان مەڭزىلىرى شاختىكى ئالمىدەك قىزىل، چىرايلىق قىزنىڭ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى، كۆزلىرىنىڭ ئاجايىپ چاقناپ، قەلبىنىڭ شادلىققا تولغانلىقىنى سەزدىم. قىزنىڭ چېھرىدىكى مەيۈسلۈك نەلەرگىدۇر يىتكەن بولۇپ، كېلىشكەن يىگىت ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن قولىنى پۇلاڭلىتىۋاتاتتى. قىز يۈگۈرگەن پېتى ئاپتوبۇس ئىشىكىدىن كىرىپ كەتتى. ئاپتوبۇس قوزغىلىپ، مەنسىز جىمجىتلىق يەنە باشلاندى.

— دادا، ئەجەبمۇ ئەنسىرەتمەيسىز ئادەمنى، — ئايال كىشىنىڭ ئاۋازى مېنى ئىختىيارسىز ئارقىغا قاراشقا مەجبۇر قىلدى. سۆسۈن رەڭلىك كۇنلۇك كۆتۈرۈۋالغان، ئوتتۇرا ياشلىق كېلىشكەن ئايال يېنىمدىكى بوۋايغا سۆزلەۋاتاتتى، — ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى، بۇگۈن بۇ بېكەتكە كېلىپ ئولتۇرۇۋاپسىز، سىزگە ھەر كۈنى دەۋاتىمەن، ئاپام تۇغقىپ كەتكەن تۇرسا، تۇغقىپ كەتكەن ئادەم ئاپتوبۇس بىلەن قايتىپ كېلەمتى؟ يۈرۈڭ ئۆيگە كېتىمىز!

— قىزىم، كىم دەيدۇ ئاپاڭنى ئۆلۈپ كەتتى دەپ؟ ئۇ سەپەرگە چىقىپ كەتكەن، ھامان قايتىپ كېلىدۇ، — بوۋاي شۇنداق دېدى.

— راست دەيسىز دادا، ئاپام سەپەرگە چىقىپ كەتكەن، قارىغاندا بۇگۈن قايتىپ كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ، ئەتە ساقلايلى، — ئايال كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا بوۋاينى يۆلەپ تۇرغۇزدى، — يۈرۈڭ ئۆيگە.

بىلەمسەن؟ بوۋاي مومىيىدىن ئايرىلىپ قېلىپ ئەقلىدىن ئازغان ئادەمكەن. بىراق ئۇ مومىيىنىڭ ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ ھامان بىر كۈنى قايتىپ كېلىدىغانلىقىغا چەكسىز ئىشىنىپ، بېكەتلەردە سەرسان بولۇپ يۈرىدىكەن. مەن بۇنى قىزنىڭ ماڭا قاراپ باش چايقاپ قويۇشلىرىدىن بىلدىم. بۇ نېمە ئۈچۈن؟ مۇھەببەت شۇنداق نەرسىمۇ؟ ئۇ ھەركىمنى ھەر كۈيغا سالامدۇ؟ بەلكىم ياش قىز مۇرادىغا يەتتى. بوۋاي مەڭگۈلۈك چوغ ئىچىدە ياشاۋېتىپتۇ. مەن كۈتتۈم، كەچ كىرىپ قالغان بولسىمۇ كۈتۈۋاتىمەن، يەنە كۈتىمەن، كۈتۈش پېشانىمگە پۈتۈلگەن چېغى. ئەپسۇس، ياش قىزنىڭ بايقى خۇشاللىقى، بوۋاينىڭ ياشانغاندىكى سەرسانلىقى ماڭا بىر قېتىم نېسىپ بولسىچۇ كاشكى!

(ئاپتور ئۇچتۇرپان ناھىيەلىك مەدەنىيەت - تەنتەربىيە، رادىيو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسىدە)

مۇھەررىر **قاھار نىياز**

فارۇك كەيسان (تۈركىيە)

چوڭ ئۆي

(ھېكايە)

تۈركچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: **چوپانى**

بۇ ھېكايە ئىككى قىسىمدىن تەركىب تاپقان. ئەمما ھەر ئىككى ھېكايىدە ئوخشاش بىر ۋەقە بايان قىلىنىدۇ. بىرىنچى قىسمى، پەقەت 400 ئەترافىدا تۈركچە سۆز بىلىدىغان كىچىك بىر بالىنىڭ تىلىدىن بايان قىلىنىدۇ. ئىككىنچى قىسمى ۋە خاتىمىسى بولسا باشقا بىرسى تەرىپىدىن بايان قىلىنىدۇ...

1

«مېنىڭ ئىسمىم مەنسۇر، ئافغان. ئافغانلار ناھايىتى جەسۇر كېلىدۇ، مەنمۇ ناھايىتى جەسۇر. دادام ئانام ئىككىسىگە سۇ ئۈزۈشنى ئۆگەتتى، مەن قىلچىلىك قورقمىدىم، ناھايىتى تېز، ئاسان ئۆگىنىۋالدىم. بىزنىڭ ئۆيىمىز بەك كىچىك، ئەمما ئۆيىمىزدە بىزدىن باشقا مۇھەممەد تاغام ۋە ئۇنىڭ بالىلىرىمۇ تۇرىدۇ. مۇھەممەد تاغام دادامنىڭ ئاكىسى، يەنى دادامدىن چوڭ. بۇ كىچىك ئۆيىمىزدە ئىككى قولنىڭ بارمىقىچىلىك جىق ئادەم بىللە ياشايمىز. دادام بىر كىچىسى، دەل- دەرەخلەر چېچەكلىگەندە بۇ يەردىن كېتىدىغانلىقىمىزنى، يەنى دەل- دەرەخلەر چېچەكلىگەندە ناھايىتى چوڭ ۋە پەقەت بىزنىڭلا بولىدىغان ئۆيىمىزگە كېتىدىغانلىقىمىزنى دېگەندى. كېيىن دادام تۈيۇقسىزلا كېسەل بولۇپ قالدى. قورسىقىنىڭ يېنىدا ئۇزۇن بىر بارماقچىلىك يارا پەيدا بولۇپ قالدى. دادامنىڭ قورسىقى بەزىدە قاناپ كېتەتتى. ئەمما دادام يېڭى، چوڭ ئۆيىمىزگە كەتكىچە يارىسىنىڭ ساقىيىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتاتتى. ھەر جۈمە كۈنىدە بىز سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىنىشكە باراتتۇق. ئەمما بۇ قېتىم دادام بارمىدى، چۈنكى قورسىقى كېسەل ئىدى.

سۇ ناھايىتى سوغۇق ئىدى. مەن ناھايىتى جەسۇر بولغاچقا پەقەتلا قورقمىدىم. ئانامۇ ناھايىتى جەسۇر، ئۇمۇ قورقمىدى.

* * *

مۇھەممەد تاغامنىڭ بىر قولنىڭ بارمىقىچىلىك بالىلىرى بار، ئۇلار سافىيا، دۇركادىن، ئارسلان، مۇھەررەم ۋە كىچىك بالىسى نۇرھان. كىچىك نۇرھان كېسەلچان بولغاچقا، بىز بىلەن ئوينىمايدۇ. ئانامنىڭ دېيىشىچە ئۇنىڭ قورسىقى ئاچ بولغانلىقى ئۈچۈن كېسەل بولۇپ قاپتۇ. ئانىسىنىڭ كۆكسىدىن سۈت كەلمەسمىش. بىزنىڭ ئۆيىمىزدە ھەممىمىز يېمەكلىك بولۇۋەرمەيدۇ، شۇڭا بەزى كېچىلىرى قورسىقىم مۇشۇكتەك مىياۋلاپ كېتىدۇ، ئانامنىڭمۇ قورسىقى مۇشۇكتەك مىياۋلايدۇ، مەن ئۇنى تۆيۈپ تۇرىمەن. ئەمما دادام چوڭ ئۆيىمىزگە بارغىنىمىزدا ناھايىتى چوڭ ئىشكاپ ئىچىدە جىق يېمەكلىكلىرىمىز بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. دادام ماڭا ئارىسىدا شاكىلات بار نان بېرىدىكەن. ئۇ نانىنى مەن بىر قېتىم يېگەنىدىم. بەك تاتلىق. دادامغا ئەسكەرلەر بېرىپتىكەن. دادام ئانام ئىككىمىزگە بەرگەن.

* * *

بىزنىڭ ئافغانىستاندا جىق ئەسكەرلەر بار. دادام ئۇلارنىڭ باشقا يەرنىڭ ئەسكەرلىرى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇلار بىزنىڭ تۇپرىقىمىزغا يىراقلاردىن كەپتۇ. دادام ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى ياخشى كۆرىدۇ، بەزىلىرىنى ياخشى كۆرمەيدۇ. بايرىقى قىزىل، ئىچىدە ئاي ۋە يۇلتۇزلىرى بارلارمۇ بار. ئۇلارمۇ دادامدەك جۇمە كۈنى نامىز ئوقۇيدۇ. دادام ئۇلارنى ياخشى كۆرىدۇ؛ بايرىقى كۆك رەڭلىكلىرىمۇ بار، ئۇلارنىڭ بايرىقىدا جىق يۇلتۇزلار بار، ئىككى قولنىڭ بارمىقىدىنمۇ كۆپ. ئەمما دادام مېنى ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەيدۇ. لېكىن دادام بىلمەيدۇ، بىر كۈنى ئۇلارمۇ ماڭا ئارىسىدا شاكىلات بار نان بېرىدى. ئۇمۇ ناھايىتى تاتلىق ئىدى. ئۇ نانىنى مۇھەممەد تاغامنىڭ كىچىك بالىسى نۇرھانغىمۇ بەردىم. نۇرھان بەك خۇشال بولدى، بۇنى كۆرۈپ يەڭگەم يىغلاپ كەتتى ۋە مېنى بىر مۇنچە سۆيۈپ كەتتى. نېمە ئۈچۈن يىغلىدى، بىلەلمىدىم.

* * *

مېنىڭ بىر دانە ئويۇنچۇق مىلتىقىم بار، ئۇنى ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن. ئانام ئۇنىڭغا بىر باغ بېكىتىپ بەردى. بوينۇمغا ئاستىم، دادام چوڭ ئۆيىمىزگە بارغاندا ماڭا ئەسكەرچە كىيىم ئېلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. چوڭ ئۆيىمىزگە تېزرەك كەتكۈم كېلەتتى. شۇڭا دادامنىڭ ئىتتىكرەك ساقىيىشىنى ئۈمىد قىلاتتىم. دادام بىر كېچە كۆككە قاراپ يېتىپ چوڭ ئۆيىمىز ھەققىدە سۆزلىدى. شۇ چاغدا كۆكتە ئاي بار ئىدى، ناھايىتى ئاق ۋە چىرايلىق ئىدى. مەن دادامدىن: «چوڭ ئۆيىمىزدىمۇ ئاي بارمۇ؟» دەپ سورىدىم. دادام: «ئۇ يەردىمۇ ئاي بار»، دېدى. دادامنىڭ دېيىشىچە، ئۇ يەردە ئوينايدىغان جىق نەرسىلىرىم بولارمىش. ئەسكەرلەرنىڭ توپ ئوينىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدىم. مېنىڭمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش توپۇم بولىدىكەن. مۇھەممەد تاغامنىڭ چوڭ ئوغلىنىڭمۇ توپى بار. كېچىلىرى «باشقىلار ئېلىۋالمىسۇن» دەپ ئۇنى ھېچكىم بىلمەيدىغان بىر يەرلەرگە يوشۇرۇپ قويىدۇ. ئىتتىك كونىراپ كەتمىسۇن دەپ ناھايىتى ئاز ئوينايدۇ. مېنىڭمۇ توپۇم بولىدۇ، ئوينىغان ۋاقىتلىرىمدا كېچىلىرى ئۆيىمىزدە تۇرىدۇ. «نېمىشقا چوڭ ئۆيىمىزگە تېزرەك كەتمەيمىز» دېدىم دادامغا. دادام ئۇ يەرگە باشقىلار بىلەن بىللە كېتىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتى. بىز ئۇلارنىڭ كېلىشىنى كۈتىدىكەنمىز.

* * *

قار ياغقان چاغلاردا بىزنىڭ ئۆيىمىز ناھايىتى سوغۇق بولۇپ كېتىدۇ، يامغۇر ياغقان چاغلاردا تورۇستىن يامغۇر ئۆتۈپ كېتىدۇ. مۇھەممەد تاغام ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى بىلەن يامغۇر ئۆتۈپ كەتمىسۇن دەپ ئۆگزىگە يالتىراق ياپتۇق. دادام بۇ ئىشقا قاتناشمىدى، چۈنكى قورسىقى كېسەل ۋە ھەمىشەم قاناپلا تۇراتتى. يېپىلغان يالتىراقنىڭ ئۈستىگە يەنە توپا تۆكتۇق. ناھايىتى ياخشى بولۇپ كەتتى. ئاخىر يامغۇر ئۆتمىدى. ئەمما يەنىلا

سوغۇق. مەشكە ئوت يېقىلسىلا ئىسسىپ كېتىدۇ، ئەمما مەشكە ئوت كۆپ يېقىلمايدۇ. چۈنكى مەشكە سالىدىغان قالىغۇلۇق ئاز. مۇھەممەد تاغام ھەر كۈنى «بالىلار، مەشكە سالغۇدەك قالىغۇلۇق تېپىپ كېلىڭلار» دەيتتى. بىزمۇ ھەر كۈنى كۈن پېتىپ كەچە بولۇشتىن بۇرۇن مەشكە سالىدىغان قالىغۇلۇق يىغاتتۇق. بەزى كۈنى مەن جىق يىغاتتىم، مۇھەممەد تاغامنىڭ ئوغلى ئارسلان ئازراق يىغاتتى. بۇ سەۋەبتىن مۇھەممەد تاغام مېنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. «بۇنىڭ ئىسمىنى ئەسلىي ئارسلان قويۇشمىز كېرەك ئىدى» دەيتتى دادامغا. دادام «بۇ ئەسلىدىنلا ئارسلان» دەپ مېنى سۆيۈپ كېتەتتى.

ئەمما مەشكە سېلىنىدىغان قالىغۇلۇقلار ئىتتىك تۇگەپ كېتەتتى. شۇڭا كۈن چىققان چاغ-دىمۇ يوتقاندىن پەقەتلا چىققۇم كەلمەيتتى. ئاللى-بۇرۇن مەشتە ئوت ئۆچۈپ قالىدىغان بولغاچقا، ئۆي ناھايىتى تېز سوۋۇپ كېتەتتى. ئانام ۋە يەڭگەم سەھەردە چوقۇم ئىسسىقلىق ①ئېتەتتى. يەڭگەمنىڭ ئىسسىقلىقى ناھايىتى تاتلىق بولاتتى، ئانام ئۇنىڭدەك ياخشى ئېتەلمەيتتى. دادام بىلەن ئىككىمىز ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ كېتەتتۇق. دادامنىڭ دېيىشىچە، بىز باردىغان چوڭ ئۆيمىزنىڭ ھەممە ھۇجرىلىرىدا مەش بولىدىكەن. قالىغۇلۇق يىغىشمىزنىڭ ھاجىتى يوقمىش. چۈنكى مەش ماشىنىغا قۇيۇلغان نېفىت ئارقىلىق ئىسسىيمىش. قانداق ئىسسىيدۇ، بىلمەيمەن. چۈنكى ماشىنىغا قۇيۇلىدىغان نەرسىنى مەن كۆرگەن. سۇغا ئوخشاش ئاقىدۇ، سۇ كۆيەمدۇ؟ ئەمما دادام ياخشى بىلىدۇ، شۇنداق دېگەن بولسا شۇنداقتۇ. ئىشقىلىپ چوڭ ئۆي بەك ئىسسىق بولارمىش. ناشتىدا يېگەن تامىقىمىزمۇ خىلمۇ-خىل بولارمىش. پەقەت «ئىسسىقلىق»لا بولمايدى-كەن. دادام ئانامغا «سەن ھەممىدىن بەك خۇشال بول. چۈنكى سەن تاتلىق ئىسسىقلىق ئېتەلمەي-سەن ئەمەسمۇ» دەيتتى چاقچاق قىلىپ. دادام ئا-نامغا ئامراق ئىدى. ئانامۇ دادامغا ئامراق ئىدى. مەن ئىككىلىسىگە ئامراق ئىدىم. ئۇلارمۇ ماڭا بەك ئامراق ئىدى. «چوڭ ئۆيگە كېتەيلىچۇ، مەن چوڭ ئۆينى ياخشى كۆرىمەن».

* * *

مەشكە قالىغۇلۇق يىغماق ئاسان، ئەماسۇ ئەكەلمەك بەك قىيىن. چۈنكى مەشكە سالىدىغان قالىغۇلۇق ھەممە يەردىن تېپىلىدۇ. مەشكە نېمە سالسا كۆيۈۋېرىدۇ، ئەمما نېمە بولسىلا ئىچكىلى بولمايدۇ. پەقەت سۇنىلا ئىچكىلى بولىدۇ، ئۇمۇ پاكىز بولۇشى كېرەك، لاي - لاتقىلىرى ئاز بولۇشى كېرەك. مۇھەممەد تاغامنىڭ بىر ئەينەك قاچىسى بار. سۇنى ئۇنىڭ ئىچىگە قۇيىدىمۇ، شۇ قەدەر لاي-لاتقا كۆرۈنىدۇ. سۇ ئەكىلىدىغان يەر بەك يىراق. ئۆيىمىزنىڭ ئارقىسىدا ئۇ يەرگە بار-دىغان يول بار. قار ياغمىغان چاغلاردا ئانام بىلەن يەڭگەم سۇ ئەكىلىشكە بارىدۇ. ئەمما قار ياغقان چاغلاردا دادام ياكى مۇھەممەد تاغام بارىدۇ. قوشنىمىزنىڭ ناھايىتى كونا بىر ماشىنىسى بار، ئەمما بەك ياخشى. سۇ ئەكىلىشكە بەزىدە ئۇنىڭ ماشىنىسى بىلەن بارىمىز. قوشنىمىز قوشنا ئا-يالارنىڭ ھەممىسىنى ماشىنىسى بىلەن سۇ ئە-كىلىش ئۈچۈن ئېلىپ باراتتى. ئۇ چاغدا ئانام ۋە يەڭگەم ئۇنىڭغا جىق دۇئالار قىلاتتى. ئۇ بىلالنىڭ دادىسى. ئۇ ناھايىتى ياخشى ئادەم. دادام «چوڭ ئۆيىمىزگە بارغاندا بىزنىڭمۇ ماشىنىمىز بولىدۇ» دېدى. تېخى جىق پۇلىمىزمۇ بولىدە-كەن. ماشىنىغا جىق نېفىت قۇيۇپ ئانام بىلەن مېنى سايادەت قىلدۇرىدىكەن. مەن دادامدىن: «ئۇ چاغدا سۇ ئەكىلىش ئۈچۈن ماشىنا بىلەن بار-مىزمۇ؟» دەپ سورىدىم. دادامنىڭ دېيىشىچە، ئۇ چاغدا سۇ ئەكىلىشكە بېرىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوقمىش. چۈنكى سۇ ئۆيىمىزگە تۇرۇبا ئارقى-لىق كېلەرمىش. بۇنى سۇ ئېلىۋاتقان يەردە كۆر-

① ئىسسىقلىق — بىر خىل ناشتىلىق تاماق.

گەندىم. ئاياللار سۇنى تۇرۇبىدىن ئېلىۋاتاتتى. ئاشۇ تۇرۇبىلار ناھايىتى ئۇزۇن بولارمىش ۋە ئۇنىڭ بىر ئۇچى بىزنىڭ ئۆيىمىزنىڭ ئىچىدە بولارمىش. بۇنىڭغا بەك قىزىقىپ قالدىم.

قوشنىمىز بىلالنىڭ چېچى ناھايىتى ئۇزۇن، ئەمما بىزنىڭ ئۇنداق ئەمەس. بىزنىڭكى دېگىنىم مۇھەممەد تاغامنىڭ بالىلىرىنىڭمۇ دېگىنىم، چۈنكى بىز بەك ئاز يۇيۇناتتۇق. ئاناممىڭ دېيىشىچە، ئۇلارنىڭ ماشىنىسى ۋە ناھايىتى چوڭ قاچىلىرى بولغاچقا، ئۆيلىرىگە سۇنى جىق ئەكىلەلەرمىش ۋە جىق يۇيۇنالارمىش. يۇيۇنمىسا چېچى پىتلاپ كېتەرمىش، مەن بىر قېتىم مۇھەممەد تاغامنىڭ قىزى سافىيانىڭ بېشىدا پىت كۆرگەنىدىم، ئۇ قىز بالا بولغانلىقى ئۈچۈن چېچىنى ئۆستۇرۇۋالغانىدى. ئۇنىڭ بېشى پىتلاپ كەتكەچكە، مۇھەممەد تاغام ئۇنىڭ چېچىنى چۇشۇرۇۋەتكەنىدى.

بىز قار ياغقان چاغلاردا ئىككى قولنىڭ بارمىقىچىلىك كۈندە بىر قېتىم يۇيۇناتتۇق. ئەمما ئىسسىق كۈنلەردە جىق يۇيۇناتتۇق. ئۇ چاغدا ئالىنىلىرىمىز يېنىمىزدا بولمىسمۇ، ئۆزىمىز سۇ ئەكىلىدىغان يەرگە بېرىپ يۇيۇنالايتتۇق. ئاناممىڭ دېيىشىچە، دادام بىزنى چوڭ ئۆيىمىزگە ئېلىپ بارغاندا مەنمۇ چېچىمنى ئۆستۇرۇۋالمىدىكەنمەن. چۈنكى ئۇ چاغدا ئۆيىمىزگە تۇرۇبا ئارقىلىق كەلگەن سۇدا ھەر كۈنى يۇيۇنالايدىكەنمەن. دادام يەنە چوڭ ئۆيىمىزنىڭ ئىسسىق بولىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. دەل-دەرەخلەر ئىتتىك بەك چېچەكلىسە، يىراقتىكى چوڭ ئۆيىمىزگە ئىتتىكرەك كەتسەك دەيمەن.

* * *

دەل-دەرەخلەرمۇ چېچەكلەشكە باشلىدى. كېتىشىمىز كېرەك ئىدى، كېتىش ۋاقتى كەلگەنىدى. كېينكى كۈنلەردە كىچىك ئۆيىمىزدە كۆڭلۈم بەك يېرىم بولدى. مېنىڭلا ئەمەس، ھەممىمىزنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم بولدى. مۇھەممەد تاغامۇ مېنى قۇچىقىغا ئېلىپ سۆيۈپ-سۆيۈپ كېتەتتى. دادام بىر كۈن پېتىمدا ئۆيگە كېلىپ «ئەتە كېتىمىز» دېگەن چاغدا، تاغام يەنە مېنى قۇچىقىغا ئالدى ۋە يىغلاپ تۇرۇپ ھىدلىدى. شۇ كېچە بىز پەقەت ئۇخلىمىدۇق، ھەممىسى يىغلىدى. مۇھەممەد تاغام بىلەن دادام سىرتقا چىقىپ كەتتى. بىر پەس بىز بىلمەيدىغان بىر نەرسىلەرنى دېيىشتى. كېيىن ئۆيىمىزگە تۆۋەنكى مەھەللىدىن بىر ئايال كەلدى. ئۇ «سەپەر ئۈستىدە ساقىيىپ قالسۇن، ئاغرىپ كەتمىسۇن» دەپ دادامنىڭ قورسىقىدىكى يارىغا قېتىقتەك ئاق مەلھەم چېپىپ تېڭىپ قويدى. يەڭگەم بىلەن ئانام بىر-بىرىگە بىر نەرسىلەرنى بېرىشتى. يەڭگەم ئۆز بوقچىسىدىن بىر نەرسىلەرنى چىقاردى. ئاناممىڭ كىچىك بىر ساندۇقى بار ئىدى، ئۇنى يەڭگەمگە بەردى. دادام «ئۇنى ئېلىپ ماڭالمايمىز، پەقەت بىر قۇر كىيىم-كېچەك ئېلىۋالىمىز» دېدى. ئانام بىزگە كىچىك بىر بوقچا تەييار قىلدى. ئويۇنچۇق مىلتىقىمنى ئارسلانغا بەردىم. مۇھەممەد تاغامنىڭ چوڭ ئوغلى مۇھەررەممۇ توپنى ماڭا بەردى. شۇ كېچە ئۇ توپنى يوشۇرماستىن، تۇنجى قېتىم ئۆيگە ئېلىپ كەلگەنىدى. ئەمما دادام ئۇنىمۇ ئالالمايدىغانلىقىمىزنى ئېيتتى. مۇھەررەم مەندىن بۇ كېچە ئۆزى بىلەن بىرتۇبلىشىمنى ئۆتۈندى. ئۇ چاندۇرماستىن يىغلايتتى. يېرىم كېچە بولغاندا ئۇيقۇمىز كەلدى. ئەمما چوڭلار ئۇخلىمىدى. بۇ كېچە ھەممە بالىلار يانمۇيان يېتىپ ئۇخلىدۇق. بىر قولۇمدا توپۇم بار ئىدى. قاچان ئۇخلاپ قالغانلىقىمنى ئەسلىيەلمەيمەن. پەقەت ئاناممىڭ مېنى قۇچاقلىغانلىقى ۋە يۇدۇگەنلىكى خىرە-شىرە ئېسىمدە. ئاناممىڭ دېيىشىچە، يېرىم كېچە بولغاندا ئۆيدىن چىقىپتىمىز ۋە ئۆيىمىزنىڭ ئالدىغا كەلگەن يۈك ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپتىمىز. مەن ئۇ ماشىنىنى كۈن چىققاندىلا ئويغىنىپ، ناھايىتى چوڭ، لېكىن مۇلىق سۇ تولغان دېڭىز بويىدا كۆردۈم.

* * *

ھەممە ئادەم بىزنىڭ كىچىك ئۆيچىلىك قىيالىقلارنىڭ ئاستىدا كېمە ساقلاۋاتاتتى، ماشىنىمۇ ئۇ يەردە ئىدى. ئانام ماڭا: «بىز مۇشۇ ماشىنا

بىلەن كەلدۇق»، دېدى. بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنىڭ بۇ ماشىنىغا قانداق پاتقانلىقىنى بىلەلمىدىم. لېمۇلىق سۇ تولغان دېڭىزنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتىم، دادام جىق دەپ بەرگەندى. ئەمما دېڭىز ئۇنىڭ دەپ بەرگىنىدىنمۇ چوڭ ئىدى. ھازىر بۇ دېڭىز توغرىسىدا گەپ قىلىشتىن خىجىل بولىمەن. چۈنكى، مەن ئافغان، ئافغانلار قورقۇمسىز كېلىدۇ. دادام بىزگە بۇ يەردىن كېتىشىمىز ئۈچۈن، چوقۇم سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىنىۋېلىشىمىزنىڭ لازىملىقىنى ئېيتقانىدى. ئەمما مەن ھازىر بۇنداق قىلالمايتتىم. تۇنجى قېتىم قورقۇۋاتاتتىم. بۇنى دادامغا دېدىم. ئۇ زورۇقۇپ كۈلۈمسىرىدى ۋە: «سۇ ئۈزۈشنى ئۆگەنگەن چېغىڭدىكىدەك ئازغىنە سۇدا ئۈزۈۋاتقاندەكلا بىر ئىش بۇ بىزگە» دېدى. ئەمما كۆك بىلەن بىرلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدىغان دېڭىز مېنى قورقۇتتى. ئانامغا يېپىشىۋالدىم.

ئۇ يەردە مەندەك تۆت-بەش بالىمۇ بار ئىدى. بىرسىنىڭ قولىدا ئويۇنچۇق تۇراتتى. توپۇمنى ئالغىلى قويمىغانلىقى ئۈچۈن خاپا بولۇپ دادامغا قارىدىم. لېكىن، ئۇنى بىئارام قىلماسلىق ئۈچۈن گەپ قىلمىدىم. بۇنچىلىك قارا ئادەمنى تۇنجى قېتىم ئۇ يەردە كۆردۈم. سىرتى ئادەملەرمۇ بار ئىدى. ئەمما ئۇلارنى ئەسكەرلەرنىڭ ئىچىدە جىق كۆرگەنىدىم. قارا ئادەم ناھايىتى يېقىملىق ئىدى. ئۇ يەنە ئىككى ئادەم بىلەن ھەممىزگە نان تارقىتىپ بەردى. ماڭا نان بەرگەن يېقىملىق قارا ئادەم بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ مېنى سۆيۈپ قويدى. كېيىن مەن چۈشەنمەيدىغان بىرنەرسىلەرنى دەپ، كۈلۈپ كۆزىنى قىسىپ قويدى. نانىڭ ئارىسىدا دادامنىڭ قورسىقىغا سۈرتۈلگەندەك ئاق بىر نەرسىلەر ۋە يېشىل، كىچىك يۇمىلاق نەرسىلەر بار بولۇپ، تەمى بەك تاتلىق ئىدى.

كېيىن يىراقتىن ماشىنىدىنمۇ ناھايىتى چوڭ بىر كېمە كەلدى. بۇرۇن كېمىنى رەسىملەردىن كۆرگەنىدىم. ئۇ كېمە ئاق ۋە بەك پاكىز ئىدى. بۇ كېمە قوشۇنمىزنىڭ ماشىنىسىدىنمۇ كونا ۋە ئەبجەق كۆرۈنەتتى. كېمىنى كۆرۈپ ھەممەيلەن خۇشال بولۇپ كېتىشتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى يىراقتىكى چوڭ ئۆيلىرىگە تېزرەك بېرىشنى ئارزۇ قىلىشاتتى. كېمە خېلىلا يېقىنلاپ كەلدى. بۇنچىلىك چوڭ تۇمۇر قانداق بولۇپ سۇغا چۆكۈپ كەتمەيدىغاندۇ، ھەيرەت!

كېمىنىڭ ئىچى بەك سېسىق پۇرايتتى. ئادەمنىڭ دېمىنى سىقاتتى. بىر كېچە-كۈندۈز كېمىنىڭ ئىچىدە ئولتۇردۇق. بەزى بالىلار يىغلاشتى، ئەمما مەن يىغلىمىدىم. لېكىن دادامنىڭ جېنى بەك قىينىلىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلار پەقەت بىر ئەتىگەن ۋە بىر ئاخشاملا بىزگە ئارىسىدا مەلھەمگە ئوخشاش تاتلىق نەرسىلەر بار نان بەردى. كېيىن قارا ئادەم يەنە بىر ئادەمنى باشلاپ كەلدى. ئۇنىڭ يېنىدىكى ئادەم ئازراقمۇ يېقىملىق ئەمەس ئىدى. ئۇ ۋارقىراپ بىر نەرسىلەرنى دېدى. دادامنىڭ يېنىدىكى ئادەم ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى بىزگە ئېيتىپ بەردى. ئۇ ئادەم يېمەكلىك تۇتقىگەنلىكىنى، ئىچىملىك سۇنىڭمۇ ناھايىتى ئاز قالغانلىقىنى، شۇڭا ھەممىزنىڭ ھاجەتخانىغا ئارتۇق بارماسلىقىمىزنى ئېيتتىتۇ. دەسلەپكى كۈنى كېمە ئىچىگە چىراغ يېقىلغانىدى. لېكىن بۇگۈن سىرتتا كېچە بولۇشىغا قارىماي چىراغ يېقىلمىدى. يېرىم كېچە بولغاندا بەزىلەر ئۆزلىرى ئولتۇرغان يەرگە ھاجەت قىلدى. ئەسلىدىمۇ بۇ كېمىنىڭ ئىچى بەك سېسىق پۇرايتتى. ئەمدى تېخىمۇ بەك سېسىق پۇراپ كەتتى. بىر-ئىككى ئادەم يىغلىماقچى بولغاندى، بىراق ھەممىزگە ۋارقىرىغان ھېلىقى يېقىمسىز ئادەم كىرىپ يەنە ۋارقىراپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىمدىن ئۈن چىقمىدى.

دادام ئانام بىلەن ماڭا ئاستا يۆلەندى، دادام قورقۇۋاتقاندەك قىلاتتى. بۇنى ئۇنىڭغا دېمىدىم. ئەمما كۆكسىگە بېشىمنى قويغىنىمدا يۈرىكى ئات تۇياقلىرىنىڭكىدەك دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتاتتى. دادامنى ھاۋاسىز دېمىق كېچە ناھايىتى تەرلىتىۋەتكەندى. ئانام ماڭا چوڭ ئۆيىمىزگە بارغىنىمىزدا ھەممە ئىشنىڭ ياخشى بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى،

ئۇ چاغدا بۇ ۋارقىراپ- جارقىرايدىغان ئادەملەردىن- مۇ، بۇ كىچىك كېمىدىنمۇ قۇتۇلۇپ كېتىدىغان- لىقىمىزنى، شۇڭا مېنىڭ تېخىمۇ جەسۇر بولۇ- شۇمنى ئۈمىد قىلدى. ئەلۋەتتە، مەنمۇ چوقۇم ئاس- تىمغا ھاجەت قىلماسلىقىم كېرەك ئىدى. چۈنكى بىز سۇغا كىرىشكە مەجبۇر بولۇۋاتاتتۇق. ئەگەر ئۇنداق قىلسام، دېڭىز قىرغىقىغا چىققاندا كىيە- دىغان باشقا قۇرۇق كىيىملىرىم قالمايتتى. شۇ سەۋەبتىن «سۇدىن كېچىپ ئۆتكەندە ھۆل بولۇپ كەتمىسۇن» دەپ، قۇرۇق كىيىملىرىمىزنى بىر يالتىراق خالتىغا ئەپچىلغىنە سېلىپ، ئاغزىنى يىپ بىلەن مەھكەم چىگىۋەتكەنىدۇق.

2

كەلگەن پوچتا يوللانمىلىرىنى تارقىتىشقا مەسئۇل ياش يىگىت ئىشخانامغا كىرىپ، قولىدە- كى دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكىدىن كەلگەن بىر قانچە مەخپىي ھۆججەتنى ئۇستىلىمگە قويۇپ قويۇپ، ھۆرمەت بىلەن سالام بېرىپ ئىشخانام- دىن چىقىپ كەتتى. كومپيۇتېردا يازغان خەۋە- رىمنى ئاخىرقى قېتىم تۈزىتىپ بولۇپ، ھېلىقى يىگىت ئۇستىلىمگە قويۇپ قويغان كونۋېرت ۋە ھۆججەتلەرنى قولۇمغا ئالدىم ۋە چاققانلىق بىلەن ئۆرۈپ- چۆرۈپ نېمىلەر كەلگەنلىكىگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتىم. بۇلارنىڭ ئىچىدە يەنىلا ھۆججەتلەر كۆپ ئىدى. ئەمما بۇنىڭ بىرسى ئالا- ھىدە بىر ئادرېستىن كەلگەنىدى. لېيتىنانت زىك- رىيا قوماندان يازغان بولۇپ، كوجائەلى ژاندارما قو- ماندانلىق ئىشتابىدىن كەلگەنىدى.

خاتا بولۇپ قالمىسۇن يەنە، دەپ ئويلاپ كىمگە ئەۋەتىلگەنلىكىگە قايتا قاردىم: مېنىڭ ئىسمىم يېزىلغانىدى. ھەممە ئىشلىرىمنى قويۇپ، كونۋېرتنى ئاچتىم. ئىچىدىن دوكلات شەكلىدە يېزىلغان ئون بەتلىك ۋە ئىككى بەتلىك ئىككى پارچە يازما، ئۈچ پارچە رەسىم ۋە بىر گېزىت چىقتى. دەسلەپ گېزىتكە قاراپ چىقتىم، ھېچقانداق يېڭىلىق تۇيۇلمىدى. ئۇ- نىڭدا مېنىڭ ئۆتكەن يىل يازغان بىر پارچە خەۋە- رىم بار ئىدى. يەنى بۇ ئادەم سودىگەرلىرى تەر- پىدىن ئالدىنىپ تۈركىيە ئارقىلىق قاچاق بولۇپ ياۋروپاغا كېتىۋاتقاندا، ساكاريا دەرياسىدا تۇنجۇ- قۇپ ئۆلۈپ كەتكەن ئافغان مۇساپىرلىرى توغرە- سىدا يازغان خەۋىرىم بولۇپ، كەسپدىشىم بۇنى ماڭا رەسىم بىلەن قوشۇپ ئەۋەتكەنىدى. كۆز ئال- دىمدا دەريا بويىغا جەسەتلىرى قاتار تىزىپ قو- يۇلغان بىر توپ ئىنسان. كېيىن رەسىملەرگە قا- راشقا باشلىدىم. بۇ كىچىك بىر ئافغان بالىسى- نىڭ رەسىمى ئىدى. رەسىملەرنىڭ ئارقىسىغا خەتلەر يېزىلغانىدى. بىرسىدە بۇ بالا يىغلاۋاتات- تى. ئارقىسىغا قاردىم. يىلنامە ۋە خەتلەر بار ئىدى. خەتتە بۇ بالىنىڭ دەسلەپتە تارتىلغان رە- سىمى ئىكەنلىكى ئەسكەرتىلگەنىدى. يەنە ئۆرۈپ قاردىم. بالا زەئىپ، تولا يىغلىغانلىقتىن كېسەل چىراي بولۇپ قالغان بولۇپ، رەسىمنى تارتىۋاتقان كىشىگە ئەندىشە بىلەن قاراپ تۇرات- تى. ئىككىنچى رەسىمگە قاردىم، قوش كارىۋات- لىق، سەرەمجان بىر ياتاقتا تارتىلغانىدى. ھېلە- قى بالا بۇ قېتىم بىر ئەسكەرنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ئەمما بىرىنچى رەسىمدىكىدەك زەئىپ ۋە ھالسىز كۆرۈنمەيتتى. ئۇيېنىدىكى ئەسكەرنىڭ شەپكىسىنى كىيىۋالغان بولۇپ، ئەسكەرچە سالام بېرىپ، ئاپپاراتقا كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇ- راتتى. رەسىمنىڭ ئارقىسىغا قاردىم. يەنە بىر يىلنامە بار ئىدى. بىرىنچى رەسىم بىلەن بۇ رەسىم ئارىسىدىن ئىككى ئاي ۋاقىت ئۆتكەنىدى. خەتتە «كوجائەلى قوماندانلىق ئىشتابى مۇساپىر- لار لاگېرى» دەپ يېزىلغانىدى. ئۇچىنچى رەسىم- گە قاردىم، يەنە ھېلىقى بالا. بۇ رەسىم ئۇنىڭ بىر ئىش ئۈستىلىدە رەسىم سىزىۋاتقان ھالىتىدە تارتىلغانىدى. بۇ قېتىم بالا بېشىنى كەينىگە بۇراپ، رەسىم تارتقان كىشىگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى. ئالدىدا سىزغان رەسىمى، رەسىم- دە پەقەت چوڭ بىر ئۆي، ئۆي ئالدىدا قول تۇتۇ- شۇپ تۇرغان بەش كىشى — ئوتتۇرىدا بىر بالا، ئىككى يېنىدا بىر ئايال، بىر ئەر، ئىككى- ئۇچ چوڭ ئادەملەر بار ئىدى. رەسىمنىڭ ئارقىسىغا قا- ردىم. ئۇتكەن ھەپتىنىڭ يىلنامىسى بار بولۇپ،

«چوڭ ئۆي» دەپ يېزىلغاندى.

قىزىقىش ئىلكىدە ئون بەتلىك ۋە ئىككى بەتلىك ئايرىم-ئايرىم پارخىنى بىر-بىرىگە باغلىدىم. ئىككى بەتلىك خەتنىڭ ئۈستىدە ئىسمىنى كۆرۈپ ئالدى بىلەن ئوقۇشنى قارار قىلدىم. بۇ خەت سالام ۋە خەيرلىك تىلەكلەر بىلەن باشلانغان بولۇپ، گويا بىر مەكتۇبقا ئوخشاش ناھايىتى شېرىن تىل بىلەن يېزىلغاندى. شۇ چاغلاردىكى خاتىرەمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئۆتكەن يىلقى ۋەقە بىر-ئىككى ئابزاس داۋام ئېتىلىپ، ئاندىن ئەسلى قىزىقۇاتقان تېمامدىن — رەسىم لەردىكى بالدىن سۆز ئېچىلغاندى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ماڭا مەكتۇب ئەۋەتكەن زىكرىيا قۇماندان سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى...

رەسىمدىكى بالىنىڭ ئىسمى مەنسۇر بولۇپ، ئافغانىستانلىق ئىكەن. بۇ بالا ئادەم سودىگەرلىرى تەرىپىدىن ئالدىنىپ، ئۇمىد سەپىرىگە ئاتلانغان مىڭلارچە ئافغان مۇساپىرلىرىنىڭ پەقەت بىرسى ئىدى. مەنسۇر بۇ سەپەرگە ئاتا-ئانىسى بىلەن بىللە چىققان بولۇپ، ئۇنىڭ ئافغانىستانىنىڭ قايسى رايونىدىن ئىكەنلىكىنى بىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى بالا رايون ۋە يەر ناملىرىنى بىلمەيتتى. ئەمما ئامېرىكان ۋە تۈرك ئەسكەرلىرىدىن سۆز ئاچقىنىغا قارىغاندا، ھەربىي لاگېرغا يېقىن بىر يەرلەردىن ئىكەنلىكىنى بىلمەك تەس ئەمەس ئىدى.

مەنسۇرنىڭ دادىسى بۇ سەپەر ئۈچۈن كېرەكلىك بولىدىغان پۇل ئۈچۈن، شۇ رايوندا پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان مەلۇم بىر ئورگانغا بىر بۆرىكىنى ساتقانىدى. ئاللا بىلىدۇ، بۇ ئائىلىنىڭ تەقدىرىگە قانچىلىك باھا قويۇلدى. بەلكىم 1000 ياۋرو ياكى 1500 ياۋرودۇ.

ئۇلار بىر كۈنلۈك مۇساپە بىلەن دېگۈز بويىغا يېتىپ كەلگەنلىكىگە قارىغاندا، ئىران تەرەپ لەردىن كېمىگە چۈشكەندەك قىلاتتى. كېيىن دېگۈز بويىغا يېقىن مەرسىنلىكلەردە ① قۇرۇق لۇققا چىققانلىقى ئېھتىمالغا يېقىن ئىدى. بىر ئەبجەق يۈك ماشىنىسى بىلەن 30 سائەتكە يېقىن سەپەر قىلغاندىن كېيىن كوجائەلى تەرەپلىرىگە يېتىپ بارغان بولۇشى مۇمكىن. بالىنىڭ بايانلىرىغا قارىغاندا، تۇنا دەرياسىدىن ئۆتۈپ يۇنانىستانغا بارماقچى بولۇپ سەپەرنىڭ نىشانى قارالاشتۇرۇلغان. ئەمما بۇ تىجارەتكە پەسكەشلىك، ئالدامچىلىق يوشۇرۇنغان بولۇپ، بارلىق مۇساپىرلار كېچىنىڭ مەلۇم بىر ۋاقتىدا ساكارىيا دەريا سىنىڭ قىرغىقىغا چۈشۈرۈلگەن. يامغۇر ۋە بوران-چاپقۇنلار بىلەن دەريا كەلكۈنلىرى تەلۈلەرچە نەرە تارتىپ تۇرغان بۇ يەرگە كەلگەندە، «قېنى، قاراپ بېقىڭلار، ئۇدۇلىمىز يۇنانىستان» دەپ ئالدىنىپ، ئۆلۈمنىڭ چاڭگىلىغا تاشلانغان.

مەنسۇر تېپىلغاندا يېنىدا پەقەت دادىسى بار ئىكەن. بىراق دادىسى بۇ قېتىملىق دېگۈز سەپىرىدە ناچار مۇھىت ۋە پاسكىنا سۇلاردىن مىكروبلىنىپ قاپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ بىھوش ھالەتتە ئىكەن. بالىنىڭ «سۇ ئۈزۈشنى ئۆگەنمەك» دېگەن بايانلىرىغا قارىغاندا، ئۇنىڭ ئانىسى سۇ ئۈزۈشنى تازا ياخشى ئۆگىنەلمىگەن بولۇشى مۇمكىن. گېزىتكە بېسىلغان رەسىملەردىكى جەسەتلەردىن بىرسى ئۇنىڭ ئانىسىغا ئائىت ئىدى. دادىسى بولسا، دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىلىپ جىق قۇتقۇزۇش ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ، يەنىلا ئەجەل چاڭگىلىدىن قايتىپ كېلەلمەپتۇ. ئەسلىي ئاتمىش بەش كىشى بولۇشى مۇمكىن دەپ مۆلچەرلەنگەن بۇ مۇساپىرلاردىن پەقەت مەنسۇردىن ئىبارەت بىرلا بالا، ئۇچ ئايال، ئالتە ئەر قۇتۇلۇپ قاپتۇ. بۇلارنىڭ كۆپى بىر-بىرىنى تونۇمايدىكەن.

مەنسۇر ئىككى ئايلىق داۋالاشتىن كېيىن، كوجائەلى قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ مۇساپىرلار لاگېرىدا قاپتۇ. ئۇ ناھايىتى ئەقىللىق بىر بالا ئىكەن، بۇ ئىككى ئاي جەريانىدا جىددىي ئېھتىياجلىق تۇرکچە سۆزلەرنى ئۆگىنىۋاپتۇ. ئافغانىستان ئەلچىخانىسى بىلەن ئالاقىلەشكەندىن كېيىن،

① مەرسىن — يوپۇرماقلىرى دائىم ياشىرىپ تۇرىدىغان بىر خىل دەرەخ.

ئىككى ئايدىن بېرى مۇساپىر بولغان بۇ قازاغا يو-
لۇققۇچىلار ئافغانىستان ئەلچىخانىسىغا تاپشۇ-
رۇپ بېرىلىپتۇ. ئەمما زىكرىيا قوماندان بالىنىڭ
كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ يول مېڭىپتۇ ۋە جىق
مۇراجىئەتلەرنى قىلىپ بۇ بالىنى بېقىۋالماقچى
بولۇپتۇ. لېكىن يەنىلا دەۋا ئاخىرلاشماپتۇ. ئۇ بۇ
تېمىدا مېنىڭمۇ ياردىمىمنى تەلەپ قىپتۇ.

ھازىر بۇ بالا زىكرىيا قوماندان ۋە ئۇنىڭ خوتۇ-
نى بىلەن بىللە ياشاۋېتىپتۇ. ئەمما دەۋا سەل
چىگىش ھالغا كېلىپ قاپتۇ. خوتۇنى بىلەن ئىك-
كىسى ئاللىبۇرۇن ئۆنى ئۆز پەرزەنتى قاتارىدا باغ-
رىغا بېسىپتۇ، مەكتەپكە بېرىپتۇ. كىچىك
مەنسۇر ئەمدىلا 400 دەك تۈركچە سۆز بايلىقى
بىلەن، ئاتا-ئانىسىنى ئۆزىدىن جۇدا قىلغان بۇ ھەس-
رەتلىك، ئۇمىدسىز سەپەرنى يېڭىباشتىن بايان
قىپتۇ. زىكرىيا قوماندانمۇ بۇ خەتلەرنى پەش، چې-
كىتلىرىگىمۇ تەگمەستىن ماڭا ئەۋەتىپتۇ.

بۇ ئىككى بەتلىك بايانىنامىنى ئوقۇغاندىن
كېيىن قىزىقىشىمنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىق-
قانىدىم. ئالدىدا «ئىسمىم مەنسۇر، ئافغان، ئافغان-
لار ناھايىتى جەسۇر كېلىدۇ. مەنمۇ ناھايىتى
جەسۇر، دادام ماڭا ۋە ئانامغا «سۇ ئۆزۈشنى ئۆگە-
تىي، مەن بۇنىڭدىن پەقەتلا قورقمىدىم» دەپ باش-
لانغان ئون بەتلىك خېتىنى ئوقۇشقا باشلىدىم.
ئۇ يەردىكى ھاياتنى بايان قىلىپ يازغان بۇ ھېكا-
يىنى ئوقۇۋېتىپ، جىق يەرلىرىدە كۆز ياشلىرىم-
غا ھاكىم بولالمىدىم. بىر سىقىم دوللار ئۈچۈن
ئادەمىيلىكنى ۋە باشقا ئادەملەرنى بىراۋغا مال
كەبى ساتقان ئادەمسىياق ھايۋانلارنىڭ قورقۇنچ-
لۇق ماھىيىتىنى يىلىك-يىلىكلىرىمگىچە
بىلىپ يەتتىم. ئۇستىلىمدە تۇرغان ئىستاكانغا
قول ئۇزاتقان چېغىمدا، مەنسۇر ئۆز ئۆلكىسىدە-
كى سۇنى «لاي-لاتقىسى ئاز» دەپ بايان قىلغان
تەسۋىرلەر، تۇرۇبىلار بىلەن ئۆيگە كېلىدىغان
سۇ ۋە بۇ سۇدا ھەر كۈنى يۇيۇنۇشنىڭ خىيال-
نى سۇرۇۋاتقان سەترلەر خىيالىمدىن كېچىپ،
بوغۇزۇمغا بىر نەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك
بولۇپ، خجىللىق ئىلكىدە بىر-ئىككى يۇتۇملا
سۇ ئىچەلىدىم.

ئاخىرقى ئابزاسنىڭ ئۇستى تامامەن كۆز
ياشلىرىم بىلەن ھۆل بولۇپ كەتتى، دېسەممۇ بو-
لىدۇ. مانا بۇ مەنسۇرنىڭ ئاخىرقى ئابزاسى:

«جېنىم ئانا، جېنىم دادا، مەن ھازىر شۇ چوڭ
ئۆيدىمەن، بۇ يەردە ھەر كۈنى يۇيۇنالايمەن. مۇ-
ھەممەد تاغامنىڭ ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغان
سۇيىدىنمۇ بەك سۈزۈك سۇلارنى ئىچىمەن، ئۆي
ئۆز ئەينى سىلەرنىڭ دېگىنىڭلاردەك ئىسسىق،
چوڭ ۋە مۇھەممەد تاغاملارنىمۇ پاتقۇزغۇدەك
جىق ھۈجرىلىرى بار. چۈشلىرىمدىمۇ كۆرەلمەي-
دىغان جىق ئويۇنچۇقلىرىم ۋە ھەرخىل رەڭلەردە-
كى ئىككى قولنىڭ بارمىقىچىلىك توپلىرىم بار.
زىكرىيا دادامنىڭ ماشىنىسىمۇ بار، ئۇ بىر
ئەسكەر. سەن ياخشى كۆرىدىغان شۇ بايراقلىق ئا-
دەملەردىن. ماڭا ھەر ئاخشىمى شاكىلاتلىق نان ئە-
كىلىپ بېرىدۇ، ئۇنىڭ ئىسمى چوكوپرەنىس.
ئەمما جىق يېۋەتكەن كۈنلىرىمدە يۈزۈمگە قىزىل
مۇدۇر-چوقۇرلار چىقىپ قالىدۇ، شۇ سەۋەبتىن
ئاز-ئازدىن يەيمەن. ئانام كۆرسە ئىدى: چاچلىرىم
دادامنىڭكىدەك ئۇزاردى. زىكرىيا دادام ماڭا
كىچىك بىر ئەسكەرچە كىيىم ئېلىپ بەردى.
ئۇنىڭ بىر خوتۇنى بار، ئىسمى فاتما ئانا، مېنى نا-
ھايىتى ياخشى كۆرىدۇ، مەنمۇ ئۇلارنى ياخشى
كۆرىمەن. ئۇلار مېنىڭ ئۆزلىرى بىلەن بىللە ياشا-
شىمنى ئۆتۈنۈۋاتىدۇ. بىلىمەن، سىلەر ھازىر ناھا-
يىتى يىراقتا، كۆكتىكى ئايدىنمۇ يىراقتىسىلەر
بىلكىم. ئەمما سىلەرنى ئەسلا ئۇنۇتمايمەن، بۇ
چوڭ ئۆيدە، ھەر كۈنى ئۇخلاشتىن بۇرۇن سىلەر
ئۈچۈن يىغلاپ دۇئا قىلىمەن. ئىنشائاللا، بارغان
يېرىڭلاردا سىلەرنىڭ بۇنىڭدىنمۇ چوڭ ئۆيۈڭ-
لار بولغاندۇ ۋە مېنى ئۇ يەردە ساقلاۋاتقانسىلەر.»

(تۈركچە «يامغۇر» ناملىق پەسىللىك ژۇرنالدىن تەرجىمە قىلىندى)

(تەرجىمان: قاغىلىق ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشتە)

مۇھەررىر **خاسىيەت ئەمەت**

ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر

«غېرىب ـ سەنەم» رومانى ھەققىدە

مەن يازغۇچى ئەختەم ئۆمەرنىڭ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن 2009 ـ يىلى 8 ـ ئايدا نەشر قىلىنغان «غېرىب ـ سەنەم» ناملىق ئىككى تومۇق رومانىنى ناھايىتى قىزىقىش بىلەن ئوقۇپ چىقتىم. كىتابنىڭ بېشىدىكى مۇھەررىرنىڭ سۆزىدە ئېيتىلغاندەك، ئاپتور مەزكۇر رومانىدا ئۇيغۇر كىلاسسىك داستانى «غېرىب ـ سەنەم»نى ئاساسىي سۈژىت قىلغان ھالدا مول بەدىئىي تەپەككۇر، جىددىي، قىزىقارلىق ۋەقە ـ تەپسىلاتلار ئارقىلىق غېرىب ـ سەنەمدىن ئىبارەت بىر جۈپ ياشنىڭ ئەگرى ـ توقاي مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە شاۋاز باشچىلىقىدىكى نەپسانىيەتچى، قارا نىيەت، ھىيلە ـ مىكىرچىلەرنىڭ قارا خانىيلار ئېلىنى ھالاكەت يولىغا باشلاشتەك رەزىل ئەپت ـ بەشىرىسىنى ئېچىپ بەرگەن.

مەن «غېرىب ـ سەنەم» رومانىنى ۋە «غېرىب ـ سەنەم» داستانىنى ئەستايىدىل، تەكرار ئوقۇش ئارقىلىق رومانىنىڭ تارىخىي مەنبەسى ئۇستىدە ئازتولاسۆز قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلدىم.

مۇھەممەدجان سادىقنىڭ «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ھەققىدە» دېگەن كىتابىدا: «غېرىب ـ سەنەم» داستانى قاچان مەيدانغا كەلگەن؟ ئالدى بىلەن شۇنى دېيىش كېرەككى، خەلق داستانلىرىنىڭ قاچان پەيدا بولغانلىقى نائېنىق، چۈنكى خەلق داستانلىرىغا بىرلا تارىخىي دەۋرنىڭ تامغىسى بېسىلمايدۇ. ئۇ ئېغىزدىن ئېغىزغا كۆچۈپ ئۆزگىرىدۇ. غېرىب ـ سەنەم داستانىنىڭ ئۆزىبەك ۋە تۈركمەن ۋارىيانتلىرىدا بۇغراخان ھەققىدە سۆزلىنىدۇ. ئۇنداق بولغاندا داستانىنى قاراخانىيلار دەۋرىدە مەيداندا كەلگەن دېيىشكە بولىدۇ. شۇنداقلا داستاندا تىلغا ئېلىنغان جۈنەيدىل باغدادى مىلادىيە 9 ـ، 10ـ ئەسىرلەر ئارىلىقىدا ئۆتكەن تارىخىي شەخس. غېرىب ـ سە-

نەمنىڭ ئۇيغۇر ۋارىيانتىدا شاھى ئاببىاس تىلغا ئېلىنىدۇ. شاھى ئاببىاس ئىران شاھى بولۇپ، 1587-يىلىدىن 1627-يىلىغىچە ياشىغان. ئۇنداق بولغاندا بۇ داستان 16 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى، 17 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا بارلىققا كەلگەن بولىدۇ. مەيلى داستاننىڭ ۋەقەلىكى ئىراندا مەيدانغا كەلگەن دەپ پەرەز قىلغاندىمۇ، ئۇنىڭغا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇرمۇش ئالاھىدىلىكلىرى سىڭىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي داستانىغا ئايلىنىپ كەتكەن» دېيىلگەن. (شۇ كتاب 375 - بەت)

«غېرىب - سەنەم» رومانىدا ئاپتور شاھى ئاببىاسنى قاراخانىيلارنىڭ پادىشاھى يۈسۈپ قادىرخاننىڭ كۈكۈن نەۋرىسى، ھەسەن ۋەزىرنى سالچوق بۈيرۇق تېكىننىڭ پەي نەۋرىسى دەپ يازىدۇ ھەمدە غېرىب - سەنەم ۋەقەسىنى قاراخانىيلارنىڭ يازلىق پايتەختى بالاساغۇندا روي بەرگەن، دەپ تەسۋىرلەيدۇ.

مۇھەممەد زۇنۇن، ئابدۇكېرىم راخمانلارنىڭ «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئاساسلىرى» دېگەن كىتابىدا «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇزىكىلىق داستانى بولغان ‹ غېرىب - سەنەم ›نىڭ بەزى نۇسخىلىرىدا شاھى ئاببىاسخان قاراخانىيلار ھاكىمىيىتىگە تەئەللۇقلا بولغان بىر پادىشاھ دەپ كۆرسىتىلىدۇ. شۇنداقلا داستاندا تىلغا ئېلىنغان جۇنەيدىل باغدادى مىلادىيە 10 - ئەسىردە ئۆتكەن رېئال تارىخىي شەخسىتىن ئىبارەت. بۇ پاكىتلارغا ئاساسەن ‹غېرىب - سەنەم› داستانى 10 - ئەسىردىن بۇرۇن پەيدا بولغان دەپ مۇقىملاشتۇرۇش مۇمكىن» دېيىلگەن.

ئۇيغۇر خەلق داستانى «غېرىب - سەنەم»نىڭ بىر قەدەر مۇكەممەل نۇسخىسىدا: «دىيارى بەكرى ۋىلايىتىدە بىر پادىشاھ بار ئەردى، ئاتىنى شاھ ئاببىاسخان دەر ئەردى، ئانىڭ بىر ۋەزىرى بار ئەردى، ئاتىنى ھەسەن ۋەزىر دەر ئەردى» دەپ يېزىلغان.

«غېرىب - سەنەم» رومانى «غېرىب - سەنەم» داستانىدىكى ۋەقەلىكنى ئاساس قىلىپ يېزىلغاچقا، ئۇنىڭ كېلىپ چىقىشى ۋە تارىخىي مەنبەسى ھەققىدە تەھلىل يۈرگۈزگەندە يۇقىرىدىكى نەقىللەرنى مىسالغا ئېلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى بار دەپ قارايمەن.

گەرچە غېرىب - سەنەم ياشىغان دەۋر، شاھى ئاببىاس، ھەسەن ۋەزىرلەرنىڭ تەۋەلىكى توغرىسىدىكى كۆز قاراشلار ھۆججەتلىك تارىخىي پاكىتلارنىڭ ۋە قول يازمىلارنىڭ بولماسلىقى تۈپەيلىدىن بىردەك بولمىسىمۇ، ئۇنىڭدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇرمۇشى، ئۆرپ - ئادىتى، مۇھەببەت، نىكاھ ۋە دىنىي ئېتىقادلىرى ھەققىدىكى قاراشلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەچكە، ئۇنىڭ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كىلاسسىك داستانى ئىكەنلىكىگە قىل سىغمايدۇ. شۇڭا، يازغۇچى ئەختەم ئۆمەرنىڭ داستاندىن پايدىلىنىپ ۋە ئۇنى كېڭەيتىپ، غېرىب - سەنەم ياشىغان دەۋرنى قاراخانىيلار دەۋرى دەپ رومان يازغانلىقى ئەقىلگە مۇۋاپىق دېيىشكە بولىدۇ. ئەختەم ئۆمەرنىڭ كىلاسسىك خەلق داستانلىرىدىن پايدىلىنىپ رومان يېزىشقا جۈرئەت قىلىشى قەدىرلەشكە تېگىشلىك روھ، ئەلۋەتتە. تۆۋەندە رومانىدىكى بىر قانچە ئاساسلىق پېرسوناژلار ئوبرازى ھەققىدە توختىلىپ ئۆتىمەن:

شاھى ئاببىاس — رومانىدا سۈرلۈك، ئىشرەت خور، قارام ۋە نادان پادىشاھ سۈپىتىدە تەسۋىرلىنىدۇ. ئۇ ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلگەچكە شاۋازنىڭ دامىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ھەسەن ۋەزىر بىلەن قىلىشقان ئەھدىسىدىن يېنىۋېلىپ، غېرىب - سەنەمنىڭ چىن مۇھەببىتىنى تۈرلۈك ئازاب - ئوقۇبەتلەرگە گىرىپتار قىلىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىدە ۋەتەنپەرۋەرلىك روھ ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ. ئۇ غەزنەۋىلەر خانبالىقنى — بالاساغۇننى قوشۇلغاندا ۋەتەننى تاجاۋۇزچىلاردىن قوغداش

ئۇچۇن پىداكارلىق كۆرسىتىدۇ. مەھمۇد غەزنە-ۋىنىڭ نوموسسىز شەرتىگە تىز پۈكمەي، دۆ-لەتنىڭ ئار - نوموسىنى ساقلاپ قالىدۇ. قانلىق كۈرەش ئەمەلىيىتى ئارقىلىق ھەق، ناھەقنى تونۇپ شەيخ جالالىدىن، غەربىلارنىڭ ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ھىمايىچىسى ئىكەنلىكىگە قايىل بو-لىدۇ ۋە ئاخىرىدا غەرب - سەنەمنى ۋىسالىغا يەتكۈزىدۇ. ئاپتور شاھى ئاببباسنىڭ ئىككى بىسلىق ئۆزىگە خاس خاراكتېرىنى بىر قەدەر ياخشى يورۇتۇپ بېرەلىگەن. سەنەم ــ روماندە-كى ئاساسلىق ئوبرازلارنىڭ بىرى. سەنەم دل نىشىمەن، ئۆلىما شەيخ جالالىدىننىڭ تەربىيە-سىدە كىچىكىدىن ئەقىللىق، قەلەم ۋە ئەلەمدە ماھىر قىز بولۇپ يېتىشىپ چىقىدۇ. ئۇ غەر-بىنى چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرىدۇ. ئۆزە-نىڭ پاك مۇھەببىتى ئۇچۇن قۇربان بولۇشتىن قورقمايدۇ. فېئودالىزمنىڭ مەنىۋى ئىسكەنجە-سىگە قارشى خېيىم - خەتەردىن، ئازاب - ئو-قۇبەتتىن قورقماي ئۆز رەقىبلىرى بىلەن تېغمۇ تېغ ئېلىشىدۇ. ئۇ ئۆز ئەقىدىسىگە باشتىن - ئاياغ سادىق بولۇپ، ئاتىسى شاھى ئاببباس ۋە ئانىسى مېھرىبانۇ خانىش ۋەكىللە-كىدىكى فېئوداللىق جەمئىيەت كۈچلىرىگە قارشى تەرەپتە تۇرۇپ ئادالەت ئۇچۇن، چىن سۆيگۈسى ئۇچۇن كۈرەش قىلىدۇ. شەيخ جالا-لىدىن، غەربىي قاتارلىق ئىسيانكارلارنى قوللاپ، ئۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرىدۇ. سەنەم ــ ۋاپادارلىق ۋە چىن مۇھەببەتنىڭ سىمۋولى. سەنەم فېئودال ئاقسۆڭەكلەر تەرىپىدىن ھاقارەت-لەنگەن غەربىنى سۆيىقەستچى ۋەزىر شاۋاز-نىڭ ئوغلى، جاللات ئابدۇللا شاتىرىدىن مىڭ ھەسسە يۇقىرى قويۇپ، شاھى ئاببباس بىلەن ھەسەن ۋەزىر پۈتۈشكەن قىيامەتلىك ئەھدىنامە-نى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلىدۇ. فېئودالىزمنىڭ ئادالەتسىز سوتى غەربىنى دەشت قىپچاققا سۈرگۈن قىلغاندا، فېئوداللىق نىكاھ تۈزۈمىنىڭ چىن مۇھەببەتنى ھالاك قە-لىدىغان تۈزاق ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىدۇ.

غەربىي ــ فېئودالىزمنىڭ قائىدە - نىزاملە-رىغا ۋە خۇراپاتلىققا قارشى، ئۆزىنىڭ پاك مۇ-ھەببىتى ئۇچۇن كۈرەش قىلغۇچى ئۇلۇغ ئىس-يانكارلارنىڭ تىپىك ۋەكىلى. غەربىنىڭ شاھ ئاببباسنىڭ قىزى سەنەمگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىغا فېئودالىق تۈزۈم يول قويمايدۇ، ھۆ-كۈمران گۇرۇھنىڭ چىرىك ئەخلاقي رامكىلە-رىغا غەربىنىڭ ئىنسانىي پەزىلەتلىرى سىغمايـ-دۇ. مانا بۇ داستاندىكى زىددىيەتلەرنىڭ تۈگۈ-نى. غەربىي ــ سەنەمنىڭ ۋىسالىغا يېتىش يو-لىدا دەشت قىپچاققا پالىنىپ نۇرغۇن مۇشەق-قەتلەرنى باشتىن كەچۈرىدۇ، زىندانغا تاشلە-نىپ خىلمۇخىل ئازاب -ئوقۇبەتلەرگە ئۇچرايـ-دۇ. لېكىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا يانغان چىن مۇ-ھەببەت يالقۇنى ئۇنىڭغا روھ ۋە مەدەت ئاتا قىلىدۇ. ئۇ كىچىكىدىنلا ئەلەمدە ماھىر بولۇپ يېتىلگەچكە، باتۇرلۇق ۋە چەبدەسلىك بىلەن دۇشمەنلەرنى مەغلۇپ قىلىپ ۋە ئۇلارنى ھالاكەت چۇڭلىرىگە باشلاپ، ئۆز ئې-لىنى تاجاۋۇزچىلارنىڭ پايخان قىلىشىدىن ساقلاپ قالىدۇ. مەن غەربىنىڭ ئاق ئاتنى مىنىپ ياۋ لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىش جەريانىدىكى چەبدەسلىكىنى، گاھ غايىب بولۇپ، گاھ پەيدا بولۇپ ئاجايىپ باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلغانلىقىنى ئوقۇۋاتىپ، فرانسـ-يەنىڭ «زورو» ناملىق فىلىمىدىكى چەۋەندا-زورونى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۇم. روماندا غەر-بىنىڭ ياۋ لەشكەرلىرىنى يوقىتىش جەريانىدە-كى بەزى قەھرىمانلىقلىرى مۇبالىغە قىلىۋە-تىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئوقۇرمەنلەرنىڭ قەل-بىدە غەربىقا بولغان ھېسداشلىق كۆچلۈك بولغاچقا، ھېچقانداق سۇنئىي تۇيۇلمايدۇ. غەر-بىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى چەكسىز جاسارەت ئۆز

ئېلىگە ۋە سۆيگەن يارى سەنەمگە بولغان يالـ
قۇنلۇق مۇھەببەتتىن كەلگەن. شۇڭا ئۇ تاجا-
ۋۇزچىلارنىڭ قانلىق قىلىچى ۋە قىيىن - قىس-
تاقلىرى، شاۋاز ۋەزىرنىڭ سۆيىقەستلىرى ئال-
دىدا قىلچە تىز پۈكمەي تىغمۇتىغ كۈرەش قە-
لىدۇ.

دۆلەت ئۇستازى شەيخ جالالىدىن — ھەق-
قانىيەتنىڭ سىمۋولى. ئۇ دانىشمەن، ۋەتەنپەر-
ۋەر زات. ئۇ دۆلەتنى رونىق تاپقۇزۇش، خەلقنى
بايىاشات تۇرمۇشقا ئىگە قىلىشنى ئويلايدۇ. ئۇ
شاھى ئابباسقا دۆلەتنى باشقۇرۇش، ئوردا ئىش-
لىرىنى توغرا يولغا باشلاشتا ئۇستاز ھەم
ياخشى مەسلىھەتچى ئىدى. ھەسەن ۋەزىر شا-
ۋازنىڭ سۆيىقەستى بىلەن ئۆلگەندىن كېيىن،
شەيخ جالالىدىن ھەقىقىي قاتىلنىڭ كىملىكـ
نى سېزىپ قالغاچقا، شاۋاز ئۇنى كۆزىگە قادال
غان مىخ دەپ قاراپ، يالغان پىتنىلەرنى توقۇپ
شاھقا چېقىپ، «بەيتۇل مۇقەددەسكە بېرىپ
ھەج - تاۋاپ قىلىپ كەلسۇن» دېگەن باھانىدە
ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ ھەمدە ئۇنى يولدا
ئۆلتۈرمەكچى بولغاندا، ئاتالمىش «تاغ قاراقچـ
لىرى» تەرىپىدىن قۇتقۇزۇپ قېلىنىدۇ. شەيخ
جالالىدىن «ناھەق ئىشلارغا، قان تۆكۈلۈشلەرگە
چىدىمايى تاغقا قېچىپ چىققان ئەزىمەتلەر»گە
باشلامچىلىق قىلىپ، ئادالەت يولىدا كۈرەش
قىلىدۇ. شاۋاز، ئابدۇللا شاتىرى قاتارلىق رەزىل
سۆيىقەستچىلەرنىڭ ئەپت - بەشىرىسىنى
ئېچىپ تاشلايدۇ. تاغ تۇرادا قوشۇن توپلاپ
شەھىرى قارشى، شەھىرى بەلىخ ۋە ھىراتلار-
نى شامانىلارنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ، دۆلەت-
نىڭ بىرلىكىنى قوغداپ قالىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ
ئادالەت يولىدا ئېلىپ بارغان قانلىق كۈرەش ئە-
مەلىيىتى ۋە پادىشاھقا بولغان ساداقەتمەنلىكى
بىلەن شاھى ئابباسنى تەسىرلەندۈرىدۇ.

يىغىپ ئېيتقاندا، شەيخ جالالىدىن ئوبرازى
رومانداۋ ئىزچىل ھالدا ھەققانىيەت، ساداقەتمەن-
لىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ نامايەندىسى سۈپە-
تىدە ئوقۇرمەنلەرنى جەلپ قىلىدۇ.

شاۋاز رومانداۋ بىر قەدەر مۇكەممەل، مۇۋەپ-
پەقىيەتلىك يارىتىلغان ئوبراز. يازغۇچى شاۋاز-
نىڭ سۆيىقەستچى، ھىيلىگەر، قارا نىيەت،
ئىككى يۈزلىمە، خۇشامەتچى، خائىن شەخس
ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت رەزىل خاراكتېرىنى يا-
رىتىشقا ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلغان.

رومانداۋ شاۋازنىڭ قانداق قىلىپ شاھ ئور-
دىسىغا سۇقۇنۇپ كىرىپ، باش ۋەزىر بولۇۋالـ
غانلىقى مۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ:

«... بۇ شۇم ئادەم بالاساغۇن ئوردىسىغا
چىرايلىق قىزنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ئوردا
غۇلامى بولدى. غۇلاملىقتىن چىراغچى، دەر
پەردىچى بولۇپ، ئاستا - ئاستا شاۋاز دېگەن
ئىسىم بىلەن باش كۆتۈرۈپ چىقتى. دەسلەپتە
ئوردىنى، كېيىن شاھنى، مانا ئەمدى قاراخانىيـ
لارنىڭ ئوك قانىتى بولغان بالاساغۇن تەۋەسـ
نى كونترول قىلدى...» (1 - توم 66 - بەت)

شاۋاز خۇددى بىر زەھەرلىك يىلانغا
ئوخشاش بىگۇناھ كىشىلەرگە زەھىرىنى
سانجىپ، ئۆزىنىڭ رەزىل مەقسىتىنى ئەمەلگە
ئاشۇرۇش ئۈچۈن قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمـ
غان مەلئۇن. ئۇ شاھى ئابباسنىڭ راھەت - پارا-
غەتكە، ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلىشتەك ئاجىز-
لىقىدىن پايدىلىنىپ، پىلە قۇرتىدەك كېمىرىش
ئۇسۇلى بىلەن شاھنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشـ
ۋالىدۇ. ئۆزىنى شاھقا «چەكسىز سادىق»
قىلىپ كۆرسىتىپ، يالغان مەلۇمات يوللاپ،
قاسىم ۋەزىرگە ئوخشاش بىگۇناھ كىشىلەرگە
زىيانكەشلىك قىلىدۇ ھەمدە باش ۋەزىرلىكنى
قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەسەن ۋەزىرگە
قەست قىلىدۇ. ھەر خىل رەزىل ۋاستىلەرنى
قوللىنىپ غېرىب بىلەن سەنەمنىڭ چىن مۇ-
ھەببىتى ۋە ئىسال تېپىشىغا توسقۇنلۇق قىلـ
دۇ.سەنەمنى ئوغلىغا ياتلىق قىلىپ، شاھى ئاب-

باسنىڭ تەختىگە ئوغلىنى ئولتۇرغۇزۇش قەستىدە بولىدۇ. غەزنەۋىلەرنىڭ ئەلچىسى زەينىدىن بومياني بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ۋەتەن ساتقۇچلۇق، خائىنلىق قىلىدۇ. «تاغ قاراقچىلىرىنى يوقىتىش» باھانىسىدا ھىرات شەھىرىگە سۇ قويۇپ بېرىپ كۈرمىگلىغان پۇقرالارنىڭ جېنىغا زامىن بولىدۇ. «ئەل قىساسى مىنەلھەق» دېگەندەك، ئاخىرىدا شەرمەندىلەرچە دۈشمەنىڭ قولىغا چۈشۈپ، سارىڭ بولۇپ، تۆمۈر قەپەستە ئۆز گۆشىنى يەپ، زەينىدىن بومياننىڭ بۇيرۇقى ئارقىلىق ئۆز ئوغلىنىڭ قولى بىلەن بوغۇپ ئۆلتۈرۈلىدۇ. شاۋاز ھەقىقەتەنمۇ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ۋەھشىي، ھىيلىگەر، قانخور شەخس. ئۇ رومانداا باشتىن - ئاخىر سۈيىقەست، ھىيلە - مىكىر، رەزىل قىلمىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. رومانىكى ئوبرازلار ھەققىدە مۇشۇنچىلىك توختالسام كۇپايە دەپ ئويلايمەن.

ئەمدى رومانىكى بەزى نۇقسانلار ھەققىدە ئويلىغانلىرىم ۋە ھېس قىلغانلىرىمنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ مۇلاھىزىسىگە قويۇپ ئۆتىمەن. ئېھتىمال مەن نۇقسان دەپ قارىغان مەسىلىلەر يازغۇچىنىڭ ۋە ئوقۇرمەنلەرنىڭ نەزىرىدە نۇقسان بولماسلىقىمۇ مۇمكىن. ناۋادا نۇقسان دېگەنلىرىم ئېتىراپ قىلىنىپ قالسا، يازغۇچىنىڭ رومانىنىڭ كېيىنكى نەشرلىرىگە تۈزىتىش كىرگۈزۈشىگە پايدىسى بولۇپ قالار.

ئاكلىشىمچە، يازغۇچى ئىلگىرى «غېرىب - سەنەم» ناملىق كۆپ قىسىملىق تېلېۋىزىيە تېياتىرى يازغانكەن. لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بۇ تېلېۋىزىيە تېياتىرى رويابقا چىقماي، ئۇنى رومان قىلىپ ئۆزگەرتىپ يېزىپ چىقىپتۇ. شۇڭا ئالدىراپ قالغان بولسا كېرەك، بايان قىلىش شەكلى تېلېۋىزىيە تېياتىرى تۈسىنى ئېلىپ قاپتۇ. مەسىلەن: «... بۇنىڭ گۇناھىنى ئاللاھتىن ئۆزۈم تىلەيمەن، — دەپ بۇيرۇق قىلدى شاھ.

«شاۋازنىڭ قەسىرى» (1 - توم 132 - بەت ...)

«ھەددىلىردىن ئاشمىسىلا، مەنمۇ ئاران تۇرۇپتىمەن. مەن يەنىلا پادىشاھنىڭ چوڭ خانىشى. سىلى ناھايىتى كەلسە ھېچ ئىشى ئوڭ كەلمەيدىغان مۇتتەھەم ۋەزىر... — دېدى مېھرىبانۇ خانىش غەزەپ بىلەن.

«قۇرمىش ئاتام مازىرى. شەيخ - دەرۋىشلەر ياتىدىغان ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرىنى بىر توپ نىقابلىق ئادەملەر تېپىپ ئاچتى...» (2 - توم 571 - بەت).

رومانداا يۇقىرىقىدەك مىساللار ناھايىتى كۆپ. مېنىڭچە، رومانداا ۋەقەلىكلەرنى بايان قىلغاندا مەزمۇن ئاساس قىلىنغان ئىزچىللىق بولۇشى كېرەك. ئىپادىلىنىۋاتقان ۋەقەلىك باشقا ۋەقەگە يۆتكەلسە، سۇرۇن ئالماشسا ئابزاس ياكى بۆلەكلەرگە ئايرىپ بايان قىلىشى كېرەك. قاراخانىيلار ئىسلام دىنىنى ئەڭ ئاۋۋال قوبۇل قىلغان دۆلەت. ئىسلام دىنىنىڭ نىزام، ئەھكاملىرىدا ئەيش - ئىشرەت، زىنا قاتتىق چەكلىنىپ، ھايا، نومۇس، پەدىشەپ تەرغىب قىلىنىدۇ. رومانداا مۇشۇ خىل تارىخىي چىنلىققا يات بەزى دېتاللار ئۇچرايدۇ. مەسىلەن: «شاۋاز دەسلەپتە بالاساغۇن ئوردىسىغا بىر چىرايلىق ناتۇان قىزنى ئاندىن تۇغما ھالەتتە تۆگە يۇڭىدىن توقۇلغان پالاسقا ئوراپ كۆتۈرۈپ كەلگەن دەللال ئىدى...» . «شۇئان بەچچە كىسپۇرۇش پالاسنى يېشىپ، ئىچىدىن ئاندىن تۇغما ھالەتتىكى نۇقسانسىز، بەدىنى پارقىراپ تۇرىدىغان، سۇ ئىچسە گېلىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان تولۇن ئايدەك بىر قىزنى چىقىرىپ سۇلتاننىڭ ئالدىغا قويدى. قىز ئىزا تارتقىنىدىن دۇم يېتىۋالدى...»

(1 - توم 64 - 65 - بەتلەر)

پادىشاھ ھەرقانچە ئىشرەتخور بولغان تەقدىردىمۇ

دىردىمۇ ئۇنىڭ ئالدىغا ئاندىن تۇغما قىزنى ئېلىپ كىرىدىغان ئادەمنىڭ جېنى ئون ئەمەس تۇ؟! مۇسۇلمان دۆلىتىنىڭ پادىشاھى ئاشۇنداق ھاياسىزلىققا يول قويامدۇ؟

رومانىنىڭ تىلى ۋەقە يۈز بەرگەن تارىخىي دەۋرنىڭ ئالاھىدىلىكىگە، پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرى ۋە سالاھىيىتىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك. بۇ جەھەتتە گەرچە بىر مۇنچە ئارتۇقچىلىقلار ۋە ئالاھىدىلىكلەر بولسىمۇ، لېكىن نۇقسانلارمۇ يوق ئەمەس. مەسىلەن: شاھى ئاباسنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق بايانلار بېرىلىدۇ: «... نەگە قاچارسەن، خوتۇنۇڭنىڭ چۈمبىلىگە ئورۇنۇپ قازان بېشىغا قاچامسەن؟!». «يۈز پاتمان تېرىلغۇ يەرگە قىغ بولغۇدەك بۇ سەت چىلىك سىرتقا چىقىپ كەتمىسۇن...» (1 ـ توم 298 ـ بەت).

«ئىشتانىبېغىڭغا ئېسىلىپ ئۆلۈڭالغان بولساڭ خېلى ئەركەك تۇكى بار ئىكەن دەيتتىم ...» (1 ـ توم 299 ـ بەت).

«ئەسلىدە كاللاڭنى ئېلىپ، تېرەڭنى تولۇم چىلاپ سويۇپ، پوستۇڭغا سامان تىقىپ، شەھەر دەرۋازىسىغا ئاسماي دېگەنىدىم...» (2 ـ توم 586 ـ بەت).

«... مېنىڭ سەنەمدىن باشقا بالام بارلىقىغا ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ، ھەتتا ئۆزۈمۈ، سەنمۇ مېنىڭ پۇشتۇمدىن بالا بولىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمىز...» (2 ـ توم 667 ـ بەت).

«ئۇنىڭ پاك مەلىكە دېگەن نامىنى ساقلاپ قالالمىسام مەن بۇنداق شاھلىقتىن ۋاز كېچىپ، چاپىنىمنى دولامغا سېلىپ، سەرسان بولۇپ چىقىپ كېتىشكە رازىمەنكى، يۈزۈمنى پولۇدەك قىلىپ، شاھلىق سەلتەنىتىدە رەسۋالارچە ئولتۇرمايمەن...» (2 ـ توم 668 ـ بەت).

«... ئادەمنى خوتۇن باسسا پالاكەت باسقىنى شۇ. شۇڭا ئۇ پالاندىنىڭ ھېچ ئىشى ئىلگىرى باسمايدىكەندە...» (2 ـ توم 873 ـ بەت).

شاھى ئاببباس قاراخانىيلاردەك بۈيۈك سۇلالىنىڭ ھۆكۈمرانى. شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ ئاغزىدىن بېرىلگەن سۆزلەر، دىيالوگلار مەيلى ئىجابىي ۋە سەلبىي بولسۇن ئۆز سالاھىيىتىگە، خاراكتېرىگە ماس كېلىشى كېرەك. «غېرىب ـ سەنەم» ئوپېراسىدا بۇ نۇقتا ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ، يۇقىرىدا مىسالغا ئېلىنغان سۆزلەر شاھى ئاببباسنىڭ خاراكتېرىگە، سالاھىيىتىگە زادىلا ماس كەلمەيدۇ.

شاھ سەنەم راشىدىن ئەتتارغا ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىگە مۇخالىپ ھالدا: «... چىق ئۆيدىن! تىلالايمەن، ئاغزىمدىن پوق ئېقىتىمەن...» دەيدۇ. (2 ـ توم 981 ـ بەت).

پادىشاھنىڭ مەلىكىسىنىڭ، بولۇپمۇ خەلق داستانلىرىدا پاكلىق ۋە چىن مۇھەببەتنىڭ سىمۋولى بولۇپ كېلىۋاتقان سەنەمدەك قىزنىڭ ئاغزىدىن ئاشۇنداق سەت گەپلەرنىڭ چىقىشى ئەقىلگە سىغمايدۇ.

«غېرىب ـ سەنەم» رومانىدا يەنە ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان، چىن مۇھەببەتنىڭ پاك سۈيىنى لېيىتىدىغان بەزى دېتاللار ۋە دىيالوگلار بار. مەسىلەن: «قۇرمىشئاتام مازىرىدا خوجا ئەسرار غېرىب بىلەن سەنەمگە «نىكاھ» ئوقۇپ ۋاقىتسىز بىر ياستۇقتا باش قويىدۇ»، سەنەمنىڭ ئاغزى بىلەن ئېيتقاندا «بىر تەن، بىر جان»، «ھالال نىكاھلىق ئەر-خوتۇن» بولىدۇ، ھەتتا ھايا ـ نومۇس دېگەنلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، «بويىمىزنى سۇغا سالماي ئانامىلارنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمىز؟» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىدۇ. بويىدا قالغاندىن كېيىنمۇ ئانىسىغا قىلچە تەپتارتماستىن «مەن تۇغىمەن، تۇغۇپ ئۇچ يىل ئوماق ئوغلۇم بىلەن دادىسى غېرىبجاننى ساقلايمەن» دەپ ئانىسىنىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچرايدۇ. كېيىن سۇچى تازىنىڭ باسقۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنۇشى بىلەن ھەرەج تارتىپ «بويىدىن ئاجراپ» كېتىدۇ. (1 ـ توم 566 ـ بەت، 2 ـ توم 570 ـ بەت،

2 ـ توم 598 ـ بەت ۋە 2 ـ توم 633 ـ بەتلەر).

بىز يۇقىرىدىكى مىساللارنى ئوقۇغاندا ئەپسۇسلانماي تۇرالمايمىز، بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا سەنەمنىڭ ئالىيجاناب ئوبرازى خۇنۇكلىشىدۇ.

رومانىدا غېرىبنىڭ سەنەمگە بولغان ۋاپادارلىقى ۋە سادىقلىقىغا داغ كەلتۈرىدىغان بەزى دېتاللار زورمۇزور كىرگۈزۈلگەن. مەسىلەن: قۇندۇز ئېلىنىڭ مەلىكىسى بەرنا غېرىبقا ئاشىق بولۇپ، ئۇنى قولغا كەلتۈرۈپ مۇرادىغا يېتىش ئۈچۈن، سەنەم ھەققىدە ئۆسەك گەپ تارقىتىپ ۋە ئۇنىڭغا بەتنام چاپلاپ، غېرىبنىڭ كۆڭلىدە گۇمان پەيدا قىلىدۇ ۋە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ مەي ئىچكۈزۈپ مەست قىلىپ، «نىكاھ ئوقۇتۇپ» ئۇنىڭ بىلەن ئاتالمىش «ئەر ـ خوتۇن» بولىدۇ. (2 ـ توم 1002 ـ، 1008 ـ بەتلەر).

ئوقۇرمەنلەرنىڭ نەزىرىدىكى چىن ئاشىق، ۋاپادار غېرىبنىڭ ئوبرازى يۇقىرىدا مىسال كەلتۈرۈلگەن ئېچىنىشلىق كارتىنا ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قىممىتى ۋە ئالىيجانابلىقىنى يەرگە ئۇرىدۇ.

«غېرىب ـ سەنەم» رومانىدا ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىغان يىرگىنچلىك بەزى ھالەت تەسۋىرلىرىمۇ ئۇچرايدۇ. مەسىلەن: «ئۇ (شاۋاز) توختىماي يىرتىق كىيىملىرى ئارىسىدىن پىت تۇتۇپ ئاغزىغا سالاتتى» (2 ـ توم 1045ـ بەت).

«دېدەكلەر قورقىنىدىن تىترەپ قورۇنۇپ تەزىم قىلدى. بىرنىڭ ئەتلەس ئىشتىنىنىڭ پۇچقىقىدىن سۈيدۈك ئېقىپ چۈشتى...» (2 ـ توم 878 ـ بەت).

شاۋازنىڭ يىرگىنچلىك ئەپت ـ بەشىرىسىنى، دېدەكلەرنىڭ ھەددىدىن زىيادە قورقۇپ كەتكەنلىكىنى باشقىچە ئىپادىلەشكە بولاتتىغۇ؟! يازغۇچى ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان بۇنداق يىرگىنچلىك تەسۋىرلەرنى ئىشلەتسە رومانىنىڭ ئىجتىمائىي ئۇنۇمىگە، ساپلىقىغا تەسىر يېتىدۇ.

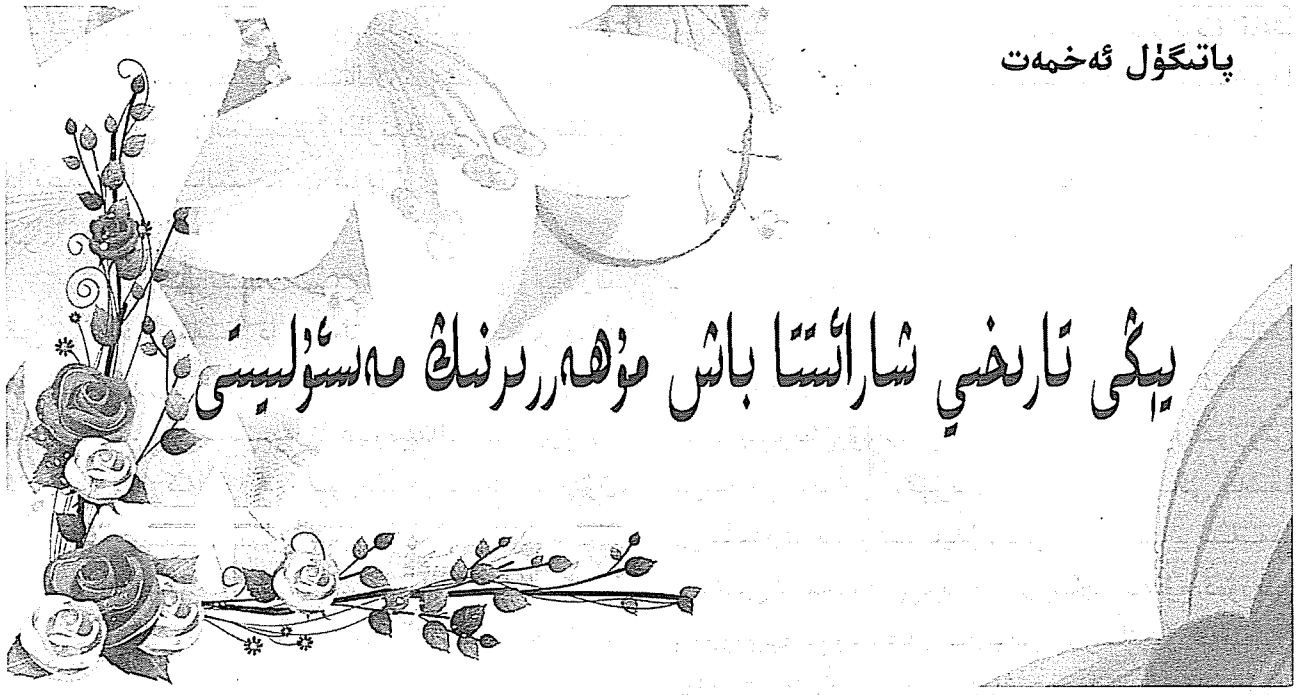
چوڭ ھەجىمدىكى ئىككى تومлۇق رومانغا نىسبەتەن بىرەر پارچە ماقالە بىلەن توغرا، ئىلمىي باھا بېرىش ۋە ئېتراپلىق تەھلىل يۈرگۈزۈش مۇمكىن ئەمەس. «غېرىب ـ سەنەم» رومانى باشقا رومانلارغا ئوخشىمايدۇ. ئۇ «غېرىب ـ سەنەم» داستانى ئاساسىدا يېزىلغان رومان. مەلۇم دەۋرنى يورۇتۇپ بېرىدىغان تارىخىي رومانمۇ ئەمەس. بەزى ۋەقەلىكلەر ئاپتورنىڭ تەسەۋۋۇرى ئارقىلىق يېزىلغان. بەزى پېرسوناژلار ئاپتورنىڭ خىيالى ئارقىلىق يارىتىلغان، شۇڭا تارىخىي چىنلىق ھەققىدە توختىلىش ھاجەتسىز. «غېرىب ـ سەنەم» داستانىنىڭ ھەر خىل ۋارىيانتلىرى بولغىنىدەك، «غېرىب ـ سەنەم» رومانىنىڭمۇ ھەر خىل نۇسخىلىرى (ۋارىيانتلىرى) ئىجاد قىلىنىشى مۇمكىن.

مەن بۇ ماقالىدە ئاساسلىقى رومانداكى ئاساسلىق پېرسوناژلار ئوبرازى ۋە بىر قىسىم نۇقسانلار ھەققىدە توختىلىپ ئۆتتۈم. رومانىنىڭ سۈژىت قۇرۇلمىسى، بەدىئىي ئالاھىدىلىكى، تىلى ۋە باشقا پېرسوناژلار ئوبرازى ھەققىدە توختالمىدىم، ئوبزورچىلىرىمىز ۋە يازغۇچى ـ شائىرلىرىمىزنىڭ بۇ رومان ھەققىدە تېخىمۇ ئېتراپلىق، چوڭقۇر مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ئۆزىنىڭ ئىلمىي قاراشلىرىنى ۋە باھاسىنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ھۆزۈرىغا سۇنۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

(ئاپتور شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدىن ئارامغا چىققان)

مۇھەررىر **مۇختار تۇردى**

پاتىگۈل ئەخمەت

يېڭى تارىخىي شارائىتتا باش مۇھەررلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتى

باش مۇھەررلىر پۈتكۈل ژۇرنالچىلىق خىزمەتچىلىرىنىڭ باش يېتەكچىسى، ژۇرنالنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلمىسىنى تەشكىللىگۈچى ۋە ژۇرنالغا ئومۇمىي جەھەتتىن مەسئۇل بولغۇچى. باش مۇھەررلىرىنىڭ بۇ خىل ئورنى ئۇنىڭ باشقا مۇھەررلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ ئالاھىدە بولغان مەسئۇلىيىتىنى ئۇستىگە ئېلىشى كېرەكلىكىنى بەلگىلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە نۆۋەتتىكى ئىجتىمائىي تەرەققىيات نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىغا يېڭى يۈكسىلىش ۋە يېڭى يۈزلىنىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. بۇمۇ باش مۇھەررلەرگە تېخىمۇ ئېغىر مەسئۇلىيەتنى يۈكلىدى. كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، باش مۇھەررلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا يىغىنچاقلاش مۇمكىن.

1. سىياسىي جەھەتتە نازارەت قىلىش مەسئۇلىيىتى

ئېلىمىز سوتسىيالىستىك نەشرىيات ئىشلىرىنىڭ ئاساسلىق رولى ــ سوتسىيالىستىك ياد رولۇق قىممەت سىستېمىسى بەرپا قىلىش. سوتسىيالىستىك يادرولۇق قىممەت سىستېمىسى بەرپا قىلىش ئومۇمىيۈزلۈك ھاللىق جەمئىيەت قۇرۇش ۋە تىرىشىپ ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىشنىڭ تۈپ ئىدىيەۋى ئاساسى، مىللەتنىڭ گۈللەندۈرۈشتىكى مەنبۇى كۈچ. شۇڭا سوتسىيالىستىك يادرولۇق قىممەت قارىشىنى جەمئىيەتنىڭ ئومۇمىي ئېڭىغا ئايلاندۇرۇشقا، ھەرقايسى ئاخبارات ـ نەشرىيات ۋاستىلىرىگە ۋە مەنبۇى مەھسۇلاتلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش جەريانىغا سىڭدۈرۈشكە، ئۇنى خەلقنىڭ قىممەت قارىشىغا، ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلاندۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ، جۈملىدىن ژۇرنالنىڭ بۇ خىل رولى ھەرقانداق شارائىتتا، ھەر قانداق ۋاقىتتا ئۆزگەرمەيدۇ. شۇنداق ئىكەن، باش مۇھەررلەر ژۇرنالچىلىق خىزمىتىدە نەشرىياتچىلىق يۆنىلىشىنى پۈختا ئىگىلىشى، مۇرەككەپ ئىچكى ـ تاشقى ۋەزىيەت ئالدىدا قىلچە تەۋرەنمەي، ھەر ۋاقىت سەگەك تۇرۇشى كېرەك.

نەشرىياتچىلىق يۆنىلىشىنى پۈختا ئىگىلەش باش مۇھەررلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم مەسئۇلىيىتى بولۇپ، سىياسىي ساپا باش مۇھەررلىرىنىڭ يېتەكچى ساپاسى.

سىياسىي ساپا يۇقىرى بولغاندىلا، ژۇرنال ئارقىلىق پارتىيەنىڭ ئاۋازىنى خەلققە توغرا يەتكۈزەلەيدۇ. پارتىيەنىڭ فاكتىجىن ـ سىياسەتلىرىنى توغرا تەشۋىق قىلىپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ،

ھەر خىل مۇرەككەپ مەسىلىلەر ئالدىدا تەۋرەنمەي ئۆتكەلنى پۇختا ئىگىلىيەلەيدۇ، شۇنداقلا ژۇرنالدىن ئىبارەت ئىدىيە، مەدەنىيەت، تەشۋىقات بازىسىنى مۇستەھكەم تۇتۇپ تۇرالايدۇ.

سوتسىيالىستىك يادرولۇق قىممەت سىستېمىسى بەرپا قىلىش جەريانى بىر تۇرلۇك ئۇزاق مۇددەتلىك ھەم مۇرەككەپ جەريان. ژۇرنالچىلىق خىزمىتىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا نەشرىياتچىلىق يۆنىلىشىنى پۇختا ئىگىلەش بۇ جەريانىنى ئوڭۇشلۇق تاماملاشنىڭ ئەڭ ئۇنۇملۇك ھەم كونكرېت ئۇسۇلىدۇر. نۆۋەتتە ژۇرنال نەشرىياتلىرىنىڭ تۈزۈلمىسىنى كارخانا تۈزۈلمىسىگە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن مەقسەت يەنىلا ژۇرنالنىڭ تەسىرلەندۈرۈش كۈچىنى ئاشۇرۇش ئارقىلىق ئۇنىڭ خەلقنى مەنىۋى جەھەتتىن يېتەكلەش ۋە ئىلھام بېرىش رولىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇش ياكى كەڭ مەنىدىن ئېيتقاندا، سوتسىيالىستىك ئىلغار مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، بىر پۈتۈن مىللەتنىڭ مەنىۋى ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش. دېمەك، مەنىۋى مەسۇلاتلارنىڭ جامائەت پىكرى يۆنىلىشىنى يېتەكلەش رولى ھەرقانداق ۋاقىتتا، ھەرقانداق شارائىتتا ئۆزگەرمەيدۇ، نەشرىيات ئورۇنلىرى پايدا- زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇپ، ئومۇمىيۈزلۈك بازارغا يۈزلەنگەندىن كېيىن، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى قوغلىشىش بەزى نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە تەرەققىي قىلىشىنىڭ ئاساسى بولۇپ قالدى. باش مۇھەررلىرىنىڭ زىممىسىگە ئىقتىسادىي ئۇنۇم بىلەن ئىجتىمائىي ئۇنۇمنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىپ، تىرىشىپ ئىككىسىنىڭ بىرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت يەنە بىر مەسئۇلىيەتنى يۈكلىدى. بۇ مەسىلىدە باش مۇھەررلەر پارتىيەنىڭ تۇرلۇك فاكتورلار- سىياسەتلىرىنى، دۆلەت بەلگىلىگەن نەشرىياتچىلىقنىڭ مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇش پىرىنسىپى يېتەكچىلىكىدە؛ ئىجتىمائىي ئۇنۇم بىلەن ئىقتىسادىي ئۇنۇمنىڭ بىرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇش شەرتى ئاستىدا ژۇرنال مەزمۇنىنى تەشكىللىشى ۋە ماقالە- ئەسەرلەرنى ئاخىرقى قېتىم بېكىتىش مەسئۇلىيىتىنى ئوبدان ئادا قىلىشى كېرەك. ئاخىرقى بېكىتىش — تەھرىرلىك خىزمىتىدىكى ئۇچ تەكشۈرۈش تۈزۈمىنىڭ ئەڭ يۇقىرى ھالقىسى بولۇپ، نەشر بۇيۇملىرىنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش ۋە نەشر بۇيۇملىرىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشنىڭ ئاچقۇچى، شۇنداقلا باش مۇھەررلەرنىڭ سىياسىي جەھەتتىن نازارەت قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ئەملىگە ئاشۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم باسقۇچ.

تەھرىرلىك ھالقىسى ژۇرنالچىلىق خىزمىتىنىڭ ئەڭ مۇھىم ھالقىسى بولۇپ، تەھرىرلىكنىڭ سۈپىتى ئاخىرقى ھېسابتا ژۇرنالنىڭ سۈپىتىنى بەلگىلەيدۇ. تەھرىرلىك خىزمىتى قىلچە بىخەستەلىكنى كۆتۈرمەيدۇ، بەلكى ئىنچىكىلىك بىلەن پىششىقلاپ ئىشلەشنى، قايتا- قايتا سىلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. تەھرىرلىكتىكى ئۇچ تەكشۈرۈش نەشرىيات ۋە ژۇرنالچىلىق خىزمىتىدىكى ئەقەللىي تەلەپ. بۇنى جانلىق قوللىنىشقا، يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشكە تامامەن بولىدۇ. «تارىم» ژۇرنىلى نەشرىياتى ژۇرنالنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى مۇھىم يېتەكچىلىك ئورنى ۋە خىزمەت سالمىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، تەھرىرلىكتە تۆت تەكشۈرۈش تۈزۈمىنى يولغا قويۇۋاتىدۇ. تۆت تەكشۈرۈش تۈزۈمى — مۇھەررلەر، مەسئۇل مۇھەررلەر، مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر ۋە باش مۇھەررلەر تەكشۈرۈش تۈزۈمى بولۇپ، ھەر بىر پارچە ئەسەر ۋە ژۇرنالنىڭ بارلىق ھالقىلىرى مۇشۇ تۆت تەكشۈرۈشتىن ئۆتىدۇ، بۇنىڭ ژۇرنالنىڭ سۈپىتىنى يەنمۇ ئۆستۈرۈشكە ھەر جەھەتتىن پايدىسى بولىدى.

ھەممىمىزگە مەلۇمكى، نۆۋەتتىكى ئىچكى ۋە تاشقى ۋەزىيەت مۇرەككەپ. ئېلىمىز ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنىڭ ھالقىلىق باسقۇچىدا تۇرۇۋاتقاچقا، جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى چوڭقۇر قاتلاملىرىدىكى زىددىيەتلەر ئاستا- ئاستا ئاشكارىلىنىۋاتىدۇ، ھەر خىل مەنپەئەت مۇناسىۋەتلىرى بارغانسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ. جەمئىيەتنىڭ تەرەققىيات يولىدا ئۇچرايدىغان مەسىلىلەر بارغانسېرى مۇرەككەپلىشىۋاتىدۇ. بۇ ئەھۋال ئەدەبىيات ژۇرنالىنىڭ تەھرىرلىك خىزمىتىگە يېڭى تەلەپ قويىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسلى ئىدىيىسىگە ئاساسەن ئىزچىل چىڭ تۇرالمىسا، ئۆزىنىڭ ئىدىيىسىنى ئۆزگەرتىۋەتسە، ئۇ ئۆزىنىڭ ئوقۇرمەنلىرىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ ئىدىيىسىنى ئۆزگەرتىۋەتمىسە، ئەمما ئۆزگەرگەن ئىجتىمائىي ئېڭىنى ئۆز ۋاقتىدا ئىگىلىمىسە، ئۇ يەنىلا ئوقۇرمەنلىرىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ ئىدىيىسىنى ئۆزگەرتىۋەتمىسە، ئەمما ئۆزگەرگەن ئىجتىمائىي ئېڭىنى ئۆز ۋاقتىدا ئىگىلىمىسە، ئۇ يەنىلا ئوقۇرمەنلىرىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ ئىدىيىسىنى ئۆزگەرتىۋەتمىسە، ئەمما ئۆزگەرگەن ئىجتىمائىي ئېڭىنى ئۆز ۋاقتىدا ئىگىلىمىسە، ئۇ يەنىلا ئوقۇرمەنلىرىنى يوقىتىپ قويىدۇ.

قي قىلىشى، كىشىلەرنىڭ ماددىي تۇرمۇشىنىڭ زور دەرىجىدە ياخشىلىنىشىغا ئەگىشىپ، ئىقتىساد ئېڭى جەمئىيەتنىڭ ھەممە قاتلاملىرىغا سىڭىپ كىردى. بۇ خىل ئەھۋالدا كىشىلەرنىڭ مەنۇيىتىنىمۇ ماس ھالدا بېيىتىش مەنۇي مەھسۇلات ئىشلەپچىقارغۇچى ئورۇنلارنىڭ ئالدىغا قويۇلغان تەخىرسىز ۋەزىپە بولۇپ قالدى. خەلقارا ۋەزىيەتتە بولسا داۋاملىق يېڭى ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتىدۇ، ھەر خىل ئىدىيە ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئۆزئارا تەسىرى ۋە ئۆتۈشۈشى بارغانسىرى قويۇق بولۇۋاتىدۇ. سىرتقا قارىتا ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ چوڭقۇرلىشىشى ۋە تاشقى مەدەنىيەت ئالاقىسىنىڭ كېڭىيىشى نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىنى دۇنياغا يۈزلىنىش، دۇنيانىڭ مەنپەئەتىدە مەدەنىيەت نەمۇنىلىرى بىلەن كۆپلەپ ئۇچرىشىش ۋە قوبۇل قىلىش پۇرسىتى بىلەن تەمىنلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە بەزى ئىدىيە ۋە مەدەنىيەتلەرنىڭ سەلبىي تەسىرىنىمۇ ئېلىپ كەلدى. مانا مۇشۇنداق مۇرەككەپ ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت ئالدىدا، باش مۇھەررىر نەشرىياتچىلىق يۆنىلىشىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئۆتكەلنى ئىداره قىلغۇچى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئومۇملۇق ئېڭىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈشى، جامائەت پىكرىنى توغرا يېتەكلىشى، دەۋرنىڭ ئاساسىي مېلودىيەسىنى ياڭرىتىشى، ئىدىيە، مەدەنىيەت، تەشۋىقات بازىسىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇشى؛ نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىنى دەۋرنىڭ تەلىپىگە ماسلاشتۇرۇپ، سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ ئومۇمىي لىنىيىسى، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنىڭ ئومۇمىيلىقى ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ئومۇمىيلىقى ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇشى؛ ھەر ۋاقىت سەگەك بولۇپ، سىياسىي ئۆتكەلنى پۇختا ئىگىلەپ، مەسىلە كۆرۈلۈشتىن ساقلىنىشى كېرەك.

2. ژۇرنالنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنى ۋە شەكلىگە يېتەكچىلىك قىلىش مەسئۇلىيىتى

بىر سان ژۇرنالنىڭ مەزمۇنىدىن شەكلىگىچە، يەنى مۇھەررىرلەرنىڭ تەھرىرلىكىدىن ئۆتكەن ماقالە - ئەسەرلەرنى تاللاپ ژۇرنال مەزمۇنىنى تەشكىللەش، شۇ سان ژۇرنالغا ئىشلىتىلمەكچى بولغان ماقالە - ئەسەرلەرنىڭ رەت - تەرتىپىنى بېكىتىش، مۇقاۋا - بەت لايىھەلەش، ژۇرنالنىڭ بىر پۈتۈن قۇرۇلمىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، مەتبەئەگە يوللاش ۋە بېسىلىپ چىققاندىن كېيىن جەمئىيەتكە تارقىتىشقىچە بولغان جەريانلارنىڭ ھەممىسى باش مۇھەررىر بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇ جەريانىدا باش مۇھەررىر باشتىن - ئاخىر مەركىزىي ئورۇندا تۇرۇپ، بۇ خىزمەتلەرنىڭ تامامىلىنىشىغا يېتەكچىلىك قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالىدۇ.

ھەر بىر ژۇرنالنىڭ خاراكتېرى، ژۇرنال چىقىرىش نىشانى، تەلىپى ۋە ئوقۇرمەنلىرى ئوخشاش بولمايدۇ. باش مۇھەررىر ئۆزى يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان ژۇرنالنىڭ نىشانى ۋە تەلىپىنى چىقىش قىلىپ، كونكرېت ئەھۋالغا ئاساسەن ماقالە - ئەسەرلەرنى تاللاپ بېكىتىپ، ژۇرنال مەزمۇنى تەشكىللەيدۇ. مۇقاۋا، بەت لايىھەسى، باسما سۈپىتى قاتارلىق تېخنىكىلىق تەرەپلەرگە يېتەكچىلىك ھەم نازارەتچىلىك قىلىدۇ.

ژۇرنالنىڭ مەزمۇنى ژۇرنالنىڭ يادروسى، ژۇرنالنىڭ قىممىتى، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكىنى بەلگىلەيدىغان مۇھىم ئامىل. باش مۇھەررىر ژۇرنال مەزمۇنىنى تەشكىللەش داۋامىدا پۈتكۈل ژۇرنالنىڭ تەھرىرلىك خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇشى، ئۆز ژۇرنال نەشرىياتىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ماس كېلىدىغان تەھرىرلىك تۈزۈمى ۋە ۋەزىپىسىنى بېكىتىپ چىقىپ، تەھرىرلىك خىزمىتىنىڭ ئۈنۈملۈك ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىشى لازىم. ماقالە - ئەسەرلەرنى تاللاپ بېكىتكەندە، رېئاللىقتىكى ئىجابىي تەرەپلەر كۆپرەك گەۋدىلەنگەن، خەلقنى مەنۇي جەھەتتىن ئىلھاملاندۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان مەزمۇندىكى ئەسەرلەرنى تاللاپ ئىشلىتىشكە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىشى، كىشىلەرنى چۈشكۈنلۈككە باشلايدىغان، جەمئىيەتكە پاسسىپ تەسىر كۆرسىتىدىغان ئەسەرلەرنى ھەرگىز ئىشلەتمەسلىكى كېرەك. بىز

تەكتىلەۋاتقان ژۇرنالنىڭ ئىجتىمائىي رولى تېگى-
تەكتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ژۇرنال مەزمۇنىنىڭ
خەلق ئاممىسىغا، جەمئىيەتكە تەسىر كۆرسىتىش
ئارقىلىق ئەملگە ئاشىدۇ. شۇڭا، باش مۇ-
ھەررىرنىڭ ژۇرنالغا مەزمۇن جەھەتتىن يېتەكچى-
لىك قىلىش مەسئۇلىيىتى سىياسىي جەھەتتىن
نازارەت قىلىش مەسئۇلىيىتىگە ئوخشاشلا ئىنتا-
يىن مۇھىم. ژۇرنالنىڭ شەكلى ــ ژۇرنالنىڭ
كۆركى. ئۇ ژۇرنالنىڭ سۈپەتلىك، كۆركەم، كە-
شىلەر ياقتۇرىدىغان بولۇشىغا بىۋاستە تەسىر
كۆرسىتىدۇ، شۇنداق ئىكەن باش مۇھەررىر ژۇر-
نالغا شەكىل جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىشقە-
مۇ سەل قارىماسلىقى كېرەك.

نۆۋەتتە، تور تېخنىكىسىنىڭ ئۇچقانداك تە-
رەققىي قىلىشى بىلەن نەشر بۇيۇملىرىنىڭ باسما
تېخنىكىسى، تارقىلىش شەكلى ۋە ئۇسۇلىدا زور
ئۆزگىرىش بولدى. جۈملىدىن، ژۇرناللارنىڭ مۇ-
قاۋا، بەت لايىھەسى، قىستۇرما رەسىم ۋە ماۋزۇلار-
نى بىر تەرەپ قىلىش ئۇسۇلى ۋە باسما سۈپىتى
زور دەرىجىدە يېڭىلاندى. يەنە بىر جەھەتتىن، تور
تېخنىكىسىنىڭ كېڭىيىشى ئەنئەنىۋى نەشرىيات
چىلىق شەكلىگە يېڭى خىرىس ئېلىپ كەلدى.
ئەگەر مۇھەررىرلەر بىلىمىنى ئۆزلۈكسىز
يېڭىلاپ تۇرمايدىكەن، نەشرىياتچىلىقنىڭ يېڭى
تەرەققىيات تەلىپىگە ماسلىشالمايى قالىدۇ. باش
مۇھەررىر پۈتكۈل تەھرىرلىك خىزمىتى ۋە مۇ-
ھەررىرلەر قوشۇنىغا مەسئۇل بولغۇچى بولۇش
سۈپىتى بىلەن ئۆزىنىڭ بىلىم قۇرۇلمىسىنى
يېڭىلاپ تۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن
بىرگە، ژۇرنالدىكى مۇھەررىرلەر قوشۇنىنى كۈ-
چەيتىشكىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى، قابىل
بىر تەھرىرلىك قوشۇنى بەرپا قىلىش مەسئۇلىيە-
تىنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. مۇھەررىرلەر قو-
شۇنىنى كۈچەيتىش ماھىيەتتە، ژۇرنالنىڭ ئەمە-
لىي تەھرىرلىك خىزمىتىگە لايىق كېلىدىغان
ئىختىساس ئىگىلىرىنى بايقاش ۋە تەربىيەلەشنى
كۆرسىتىدۇ. باش مۇھەررىرلەر ئىختىساس ئىگە-
لىرىنى بايقاش ۋە تەربىيەلەشكە، ئۈستۈرۈش ۋە
مۇۋاپىق ئىشلىتىشكە ئەھمىيەت بەرگەندىلا، ئە-
جادچانلىق روھىغا ئىگە، يېڭىلىق يارىتىشقا
جۈرئەت قىلالايدىغان، توختاۋسىز ئۆگىنىش ئىس-
تىلغا ئىگە، يېڭى تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى ۋە
دەۋرىنىڭ تەلىپىگە ماسلىشالايدىغان قابىل بىر مۇ-
ھەررىرلەر قوشۇنىنى بەرپا قىلالايدۇ، بۇ باش مۇ-
ھەررىرنىڭ ئۆزى ئۈچۈنمۇ، ژۇرنالنىڭ تەرەققىيا-
تى ئۈچۈنمۇ پايدىلىق.

3. تىجارەت باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتى

نەشرىيات ئورۇنلىرىنى كارخانا تۈزۈمىگە
ئۆزگەرتىشتىن مەقسەت، نەشرىيات ئورۇنلىرى-
نىڭ تۈزۈلمىسىنى تىجارەت ۋە ئوبوروت تۈزۈل-
مىسىگە ئۆزگەرتىپ، بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا
نەشرىياتلارنى مۇستەقىل تىجارەت قىلالايدىغان،
مۇستەقىل بازار رىقابىتىگە قاتنىشالايدىغان، ئادەم
ئىشلىتىش ھوقۇقى ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتە مۇس-
تەقىل ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولالايدىغان ئورۇنغا ئاي-
لاندۇرۇش، شۇنداقلا نەشرىيات ئورۇنلىرىنى ئۆز-
دە مەبلەغ ئوبوروتى ۋە بازار رىقابىتى ئىقتىدارىنى
ھازىرقىلىغان، زامانىۋى كارخانا تۈزۈلمىسىگە
ئۈيغۇن كېلىدىغان مۇنەۋۋەر نەشرىيات كارخانا-
سىغا ئايلاندۇرۇش. نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ بۇ
خىل يۈزلىنىشى تەبىئىي ھالدا باش مۇھەررىرلە-
گە ئىقتىسادىي كاللىغا، تىجارەت باشقۇرۇش ئىق-
تىدارىغا ئىگە بولۇش تەلىپىنى قويىدى، شۇڭا باش
مۇھەررىر بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا بازار رىقابە-
تىگە قاتنىشىش ۋە تىجارەت باشقۇرۇش مەسئۇل-
يىتىنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك.

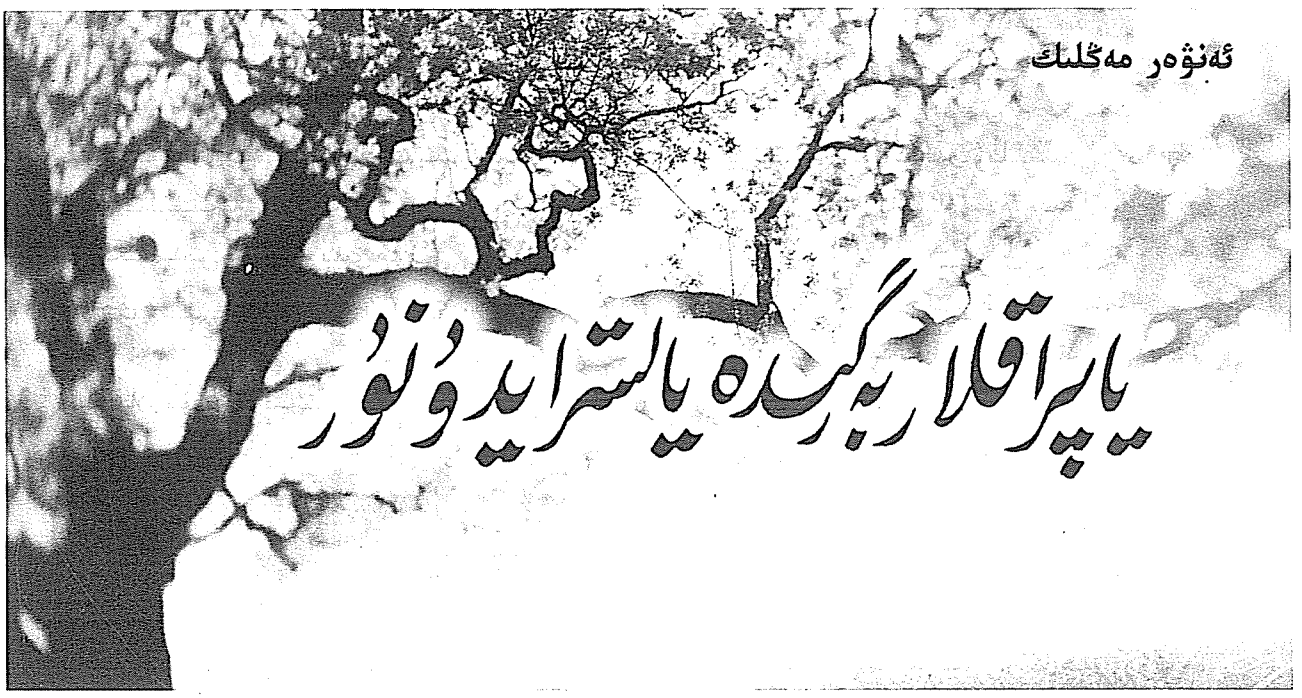
ئېلىمىز مىقياسىدا نەشرىيات ئورۇنلىرىنى
كارخانا تۈزۈلمىسىگە ئۆزگەرتىش ئاساسىي جە-
ھەتتىن تاماملاندى ھەم زور كۆپ قىسىم نەشرىيات-
لار بۇ خىل تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئەملىي ئۈنۈ-
مىنى كۆردى. گەرچە بەزى ئوبېيېكتىپ ۋە سۇ-
بېيكتىپ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئاپتونوم رايونىمىز-
دا ئاز سانلىق مىللەت تىل - يېزىقىدىكى ژۇرناللار-
غا كارخانا تۈزۈلمىسىگە ئۆزگەرتىش ۋە بازارغا
يۈزلىنىش تەلىپى قويۇلمىغان بولسىمۇ، بۇ پەقەت
ۋاقتىنىڭ ئىلگىرى - كېيىن مەسىلىسى، ھامان تەرەق-

قىياتتىكى ئومۇمىي يۈزلىنىشىگە يانداشماي بولمايدۇ. شۇڭا، بۇ يەردە باش مۇھەررىرنىڭ تىجارەت باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتى ئۇستىدە ئازراق توختىلىشنى لايىق كۆردۇم. ئۇنداقتا، قانداق قىلغاندا بۇ جەھەتتىكى مەسئۇلىيەتنى ياخشى ئادا قىلغىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن بىرى، باش مۇھەررىرنىڭ ئومۇمىي جەھەتتىن پىلانلاش، تەدبىر بەلگىلەش ئىقتىدارىنى كۈچەيتىشكە توغرا كېلىدۇ. كارخانا تۈزۈلمىسىگە ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن ژۇرنال نەشرىياتى تۇنجى بولۇپ بازارغا يۈزلىنىش مەسىلىسىگە دۇچ كېلىدۇ. بازارغا يۈزلىنىش ئۈچۈن ئىچكى قۇرۇلمىنى قايتىدىن تەڭشەش، تىرىشىپ مەبلەغ يوللىرىنى ئېچىپ، ژۇرنال نەشرىياتىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھمىيىنى كۆچىنى ئاشۇرۇش زۆرۈر. باش مۇھەررىر ژۇرنال نەشرىياتىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇلى بولۇش سۈپىتى بىلەن تېمىنى قانداق تاللاش، ژۇرنال مەزمۇنىنى قانداق تەشكىللەش، ئومۇمىي جەھەتتىن قانداق نازارەت قىلىش ۋە يېتەكلەش قاتارلىق كونكرېت مەسىلىلەرگە مەسئۇل بولۇپلا قالماي، يەنە ژۇرنال نەشرىياتىنىڭ ئومۇمىي تەرەققىيات لايىھەسىنى تۈزۈش، بازار ئەھۋالى ۋە جەمئىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ژۇرنالنىڭ تارقىلىش دائىرىسىنى كېڭەيتىش، مەبلەغنى ئۇنۇملۇك ئايلاندۇرۇپ، ئىقتىسادىي كىرىمنى ئاشۇرۇش قاتارلىق ماكرولۇق مەسىلىلەرگىمۇ مەسئۇل بولۇشى كېرەك. يەنە بىرى، باش مۇھەررىر ئىچكى قىسىمدىكى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىشى كېرەك. پىلانلىق ئىگىلىك شارائىتىدا ژۇرنال نەشرىياتلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسى دۆلەت ئومۇمىيۈزلۈك مەبلەغ سېلىش، بىر تۇتاش باشقۇرۇش تۈزۈمى بولغاچقا، مەبلەغ يوللىرىنى قانداق ئېچىش، ئىچكى قىسىمدا مەبلەغنى قانداق تەڭشەش مەسىلىلىرى مۇجۇت ئەمەس ئىدى، باش مۇھەررىرنىڭ خىزمىتى ئاساسلىقى تەھرىرلىك خىزمىتىگە مەركەزلەشتى. كارخانا تۈزۈلمىسىگە ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن ژۇرنال نەشرىياتلىرى مەبلەغنى ئۆزلىرى ھەل قىلىدىغان بولغاچقا، باش مۇھەررىرنىڭ ئۇستىگە ئىقتىسادنى ھەل قىلىش مەسئۇلىيىتىمۇ يۈكلىنىدۇ. شۇڭا، باش مۇھەررىر ژۇرنالنىڭ تەھرىرلىك خىزمىتىگە بولغان باشقۇرۇش ۋە نازارەتچىلىك تۈتۈش بىلەن بىرگە، ئۆز ئەھۋالىغا ماس كېلىدىغان بىر يۈرۈش خىزمەت پىرىنسىپلىرىنى تۈزۈپ چىقىپ، ئىچكى جەھەتتىكى تۈزۈم قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى يېڭىلاپ، ئىش تەقسىماتىنى قايتىدىن ئورۇنلاشتۇرۇشى، ھەر خىل ئىلھاملاندۇرۇش يوللىرى ئارقىلىق مۇھەررىرلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، خىزمەت ئۇنۇمىنى ئۆستۈرۈشى؛ مۇھەررىرلەر قوشۇنى ئىچىدىن بازار ئېڭى يۇقىرى، تىجارەت ئىقتىدارىغا ئىگە كىشىلەرنى بايقاپ ۋە ئۇلارنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، مەبلەغنىڭ كاپالەتكە ئىگە بولۇشى ۋە قەدەممۇقەدەم ئېشىشىنى قولغا كەلتۈرۈشى لازىم. دېمەك، ھازىرقى شارائىتتا باش مۇھەررىر تىجارەت باشقۇرۇش ئىقتىدارىغا ئىگە بولمىسا بولمايدۇ، ئەمما بۇ يەردە دېيىلۇاتقان تىجارەت ھەم باشقۇرۇشنىڭ ئوبيېكتى يەنىلا ژۇرنالنىڭ مەزمۇنى. باش مۇھەررىر تىرىشىپ ژۇرنالنىڭ مەزمۇنىنى ياخشىلاپ، ھەر جەھەتتىكى سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرىدىكەن، تەبىئىي ھالدا بازارنى ئىگىلىيەلەيدۇ.

ئومۇمىلاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، نەشرىياتچىلىقنىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىپىسى ۋە دەۋرىنىڭ تەرەققىيات تەلىپى باش مۇھەررىرلەرنىڭ زىممىسىگە تولىمۇ ئېغىر مەسئۇلىيەتنى يۈكلىگەن، بۇ مەسئۇلىيەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۈن باش مۇھەررىر نەزەريە ۋە ئىلمىي جەھەتتىن تەربىيىلىنىشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم قۇرۇلمىسىنى يېڭىلاپ، ئۆزىنى ھەر جەھەتتىن مۇكەممەللەشتۈرۈشى، كۈچلۈك پىلانلاش، باشقۇرۇش ۋە تەشكىللەش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشى، تەھرىرلىك كەسپىگە پىششىق بولۇپ، ئۇستاز مۇھەررىرگە ئايلىنىشى كېرەك.

(ئاپتور تارىم ژۇرنىلى نەشرىياتىدا)

مۇھەررىر **مۇختار تۇردى**

باھارنىڭ ئەلچىسى قارلىغاچ كەلمىسە

باھارنىڭ ئەلچىسى قارلىغاچ كەلمىسە،
مەن كەلدىم دىلىرەبا گۈلدەك ئېچىلىپ.
ھېيىقما، باھارمەن ساڭا بىر ئۆمۈر،
قانغۇچە پۈرىۋال باغرىڭغا بېسىپ.

ياپيلىغان ئاھۇدەك ئەركىن-ئازادە،
سايرىغان بۇلبۇلدەك تاڭدا-سەھەردە.
ئازابلىق يېشىڭنى كۆرمىسۇن جاھان،
چاچلىرىڭ تىلتۇمار بولسۇن كۆكلەمگە.

قۇياشتەك نۇرلىنىپ چاقنىسۇن كۆزۈڭ،
تىنىقىڭ ئوت بولۇپ يانسۇن تۇنلەردە.
شامالالار يەلپۈسۇن چاچلىرىڭنى ئۇز،
پاك سۆيگۈم جور بولسۇن ساڭا سەپەردە.

باھارنىڭ ئەلچىسى قارلىغاچ كەلمىسە،
مەن كەلدىم دىلىرەبا گۈلدەك ئېچىلىپ.
ياشىغىن مەيلىڭچە پەپىلەي جېنىم،
چاڭقىغان قەلبىمدە يىلتىزلار تارتىپ.

باھاردا كېلەرسەن ئەگىزدەك ئېقىپ

كەتسەڭ كەت، كېلەرسەن ھامان بىر كۈنى،
زىمىستان كۆيىدە توڭلىسا دىلىڭ.
تەلمۈرۈپ سۈكۈتتە قالاي يولۇڭدا،
تىنچ بول، ھەر يەردە ئېچىلسۇن بەختىڭ.

ياڭۇرۇش ئەزەلدىن غۇرۇرۇمغا يات،
سۇنغان روھ ئىلكىدە يىگىلەيدۇ جان.

تاتلىق سۆز سۆيگۈنىڭ ئۇل تېشى ئەمەس،
سۆيگۈنى خورىتار ئۇ ئەسلىي شەيتان.

كەتسەڭ كەت ئەقلىڭدە، دىلىڭدا ئارمان،
مەن ماڭغان يوللارغا يېشىڭنى سېپىپ.
زىمىستان كۆيىدە ئېزىلسە دىلىڭ،
كېلەرسەن باھاردا ئەگىزدەك ئېقىپ.

ئاشىق بولۇپ كۆيگەندىن بېرى

بىر كېچىدە غەمگە پۈتلاشتىم،
سەن قەلبىمگە كىرگەندىن بېرى.
يۈرىكىمدىن تەپچىرىدى ئوت،
ئاشىق بولۇپ كۆيگەندىن بېرى.

ياپراقلارمۇ سۆزلىشەر خۇشخۇي،
شاخ-شېخىدا غۇنچە، خۇش پۇراق.
يۇلتۇزلارمۇ كۈلەر ۋىللىدە،
يوللىرىڭدا ياقسام شام-چىراق.

كۆي تۆكىدۇ جىمىكى نەرسە،
پاك سۆيگۈمگە قىلىپ تەنتەنە.
ۋۇجۇدۇمدا شۇ بىرلا سادا:
جانان مېنى ئالغىن ئىلكىڭگە.

ياپراقلار بەرگىدە يالتىرايدۇ نۇر

يۇلتۇزدىن-يۇلتۇزغا تۇتىشىدۇ يول،
يولۇڭغا تىكىلىپ تۇرغاندا ئۇدۇل.
ياپراقلار بەرگىدە يالتىرايدۇ نۇر،
يېگانە ئازابتا يۈرىكىم جۇل-جۇل.

كەلمەيسەن، كۈتىمەن دىلدا ئىزتىراپ،
بىر نەرسە يۈرەكنى يەيدۇ غاجىلاپ.
سېغىنىش ئىلكىدە شۇڭا ھەر كۈنۈم،
سەن كېلەر يول گويا ئۇۋا، ئېھتىكاپ.

سىردىشىم سەن كەلسەڭ كۈلەر كائىنات،
مەيلىتىم سەن ئۈچۈن بولسام بۇردا نان.
يەپ مېنى پۈركىسەڭ ھاياجىنىڭدا،
گۈللەردەك ئېچىلىپ يايرار ئىدى جان.

ۋاپادا تاۋلانغان قىز سۆيسۈن مېنى

يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇرغان كېچىدە،
بارخاندا چاقنىغان ئەركەكنىڭ تېنى.
يۇلغۇنلار سۇمبۇل چاچ قىرىق ئۆرۈلگەن،
قۇچاقلاپ ياتىدۇ شۇڭا باغرىنى.

قۇتۇرغان بۇ يەردە بورانلار ئەمەس،
ھۇۋلىغان ئاشىقنىڭ مەڭگۈلۈك كۈيى.
زەيپانە قامغاقتۇر غۇرۇر، ۋىجدانسىز،
بارخاندەك ئاتەشتۇر ئەركەكنىڭ تويى.

ياشايدۇ بۇ يەردە روھى ئۆلمىگەن
ھەر قەدەم ئىزىدا ياساپ پايانداز.
قاراپ باق زەن سېلىپ ئەقىل كۆزۈڭدە،
چاقماقتەك چېقىلىپ ياشىغانلار ئاز.

بارخاندا چاقنىغان ئەركەكنىڭ تېنى،
ھۇۋلىغان ئاشىقنىڭ مەڭگۈلۈك كۈيى.
شۇ يانغان نۇرلاردا، بار مېنىڭ قەلبىم
ۋاپادا تاۋلانغان قىز سۆيسۈن مېنى.

(ئاپتور خوتەن دۇۋا سېمونت زاۋۇتى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدا)

زەپەر ئابدۇلھەي

شېرىن ئارمان

مۇقەددەسلىك مسرالارغا جەم

رەزىللىكلەر ئۇنتۇلسۇن تامام،
ئۇ كۆكلەردە چاقمايدۇ چېقىن.
ئەزگۈلۈكلەر قۇچار ھىدايەت،
گۈزەللىكلەر ئاچىدۇ زېھىن.

پاك تۇيغۇلار قۇچىدۇ ۋىسال،
مۇقەددەسلىك مىسرالارغا جەم.
سوغۇلمايدۇ ئىلھام بۇلىقى،
ياشناپ تۇرسا روھىڭدا كۆكلەم.

ئىزلىرىڭدا بىر نۇرانە نام

كېچىلەردە يانغان چىراغسەن،
چوققىلاردا لەپىلدىگەن تۇغ.
ئۆلۈم بەربات قەدەملىرىڭدە،
جۇدۇنلاردا ئۆچمىگەن ئوت-چوغ.

سەن پۇتمىگەن ھىجران ناخشىسى
مۇھەببەتنى پىنھان ساقلىغان.
ئىجتىھاتنىڭ بوشلۇقلىرىدا،
گويا يۇلتۇز بولۇپ چاقنىغان.

ئەقىدىنىڭ داۋانلىرىدىن
داجىپ كەتمەي راۋان ئاتلىغان.

راھەت، مىننەت شەيتانلىرىنىڭ
جىلۋىسىگە زىنھار باقمىغان.

ئارمانلارنىڭ دەۋەتلىرىدە،
ياڭراپ كېلەر مەڭگۈلۈك ناخشاڭ.
قوللىرىڭدىن يېتىلەپ سېنى،
ئىزگۈلۈككە ئۇندەيدۇ ھەر تاڭ.

يېقىۋەرگىن تاڭلارغا كۆكرەك،
ئىزلىرىڭدا بىر نۇرانە نام.
بولغىن گۈزەل تۇيغۇلارغا جور،
جەسۇرلۇقۇڭ دىللارغا ئىلھام.

بىر شېرىن ئارمانغا تېۋىنغاندا دىل

يۈرەكتە لاۋۇلداپ يانغان يانغىندا،
بىر سولماس ئېتىقاد تاۋلىنار بۇدەم.
ھىجرانلار سىلىككەن كەچكى سالقىندا،
سۇزۇلەر چايقالغان تۇيغۇ-ئەقىدەم.

روھىمغا نۇر سېپەر ئويغاق خىياللار،
بىر شېرىن ئارمانغا تېۋىنغاندا دىل.
مەڭگۈمنى سۆيگەندە مەيىن شامالار،
تۆكۈلەر قۇرلارغا لىرىكىلىق تىل.

(ئاپتور نىلقا ناھىيەلىك سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىدا)

باتۇرجان ئاتاخان

ئاشىقنىڭ بەختىدىن جان ئاچار چېچەك

بېلىقلار مۇزلارنى چوقۇشتىن بىزار

پىغانلىق كۆڭۈلنىڭ چىرىغى ئۆچۈك،
تەمىنى تېتىساڭ ئىخلاسىڭ بىلەن،
توزۇغان گۈللەردىن لەپىلدەيدۇ قار.
كۆرسەن شەربەتنىڭ مېھرىنى چىغدا.
قارىما، كۆزۈڭدىن تېشىڭغا ئاققىن،
شەپقەتنىڭ خۇشاللىق ئاراچلىرىدىن،
بېلىقلار مۇزلارنى چوقۇشتىن بىزار.
ئېتىلىپ چىقىدۇ سۈتسىز يېلىنجاش.

ئەينەكتىن كۆرگىنىڭ ئۆزۈڭنىڭ چېھرى،
ھەممىدىن ئەڭ ئاۋۋال سۈتىرەڭ كۆڭۈلگە
رېئاللىق قاش ئاتار ئاشۇنداق تۇستە.
شاھانە تۇخۇمنى باسىدۇ قۇياش.
بۇلۇتلار توسسىمۇ بوشلۇقنى تامام،
چىرىماس مەڭگۈگە تۇرار ياش پېتى،
ئەپۇچان قۇياشتىن ئۆكسۈمەس كۈلكە.
تۇزلانغان ئۇمىدنىڭ جەزبى شەمشاد - تىك.

يۇزلىنىش، يۈرەكنى بىلەيدۇ شۇنداق،
«سەن گۈزەل سۆيگۈنىڭ ئاپىرىدىسى،
سويۇلار بىر ئالما شۇ ئۆتكۈر تىغدا.
ئەڭ شېرىن ۋىسالنى ئىككىلەنمەي كۈت».

ماڭدۇ ئالدىمدا باتۇرنىڭ ئېتى

ئۆزۈمنى ھەيدىدىم ئالدىمغا سېلىپ،
پەرۋازدىن ئۆزىنى ياراتقان بۇركۈت،
بولماس دەپ تۇرۇشقا دەقىقە بىكار.
«فۇۋ» دېدى، قايغۇمنى ئۆچۈردى ئەبەت.
ۋاقىتنىڭ ھەر بىر تال تىزغان كاھىشى،
ھاياتنىڭ تەمىنى شورىدىم كۈچەپ،
كۆزۈمگە كۆزىدىن شەۋقىنى چاچار.
پاقلاندەك بىسەۋر بولۇپ بىتاقەت.

دەريانىڭ چۈلۈۋرى يىلاندەك قاچقۇر،
ئۆزۈمنى ھەيدەيمەن ئالدىمغا سېلىپ،
يۈگۈردۈم، دوقمۇشلار قالدى ئارقامدا.
كېلىدۇ ئۇ يەردە باتۇرنىڭ ئېتى.
يۈرەكنى نەمدىگەن ئۇمىدلەر چاقناق،
دۇنيانىڭ كۆكسىدىن چىقار ئېتىلىپ،
يۈلتۇزلار كۆچۈشى ئايان تاقامدا.
ھەر ئىزدىن كۆز ئېچىپ بەخت شەربىتى.

ئوت بىلەن سۇ سېنى چوقۇيدۇ يولدا

ئاشىقنىڭ كۆزىدە يانىدۇ ھىجران،
ياشماق بىر كۈنى كېلىدۇ بەك تەس،
شۇ ھىجران بەختكە سۆرەيدۇ قانات.
تۇرمىسا كۆرۈشۈپ، دىل چېكەر ھەسرەت.
ئوت بىلەن سۇ سېنى چوقۇيدۇ يولدا،
ئاشىقنىڭ بەختىدىن جان ئاچار چېچەك،
ۋىسالغا لەۋ ياقار چىدىغان ھايات.
ئاشقىلار ئۆزىنى شۇنىڭدىن تاپار.

ئاشقىلىق دەردىگە كۆمۈلەر كۆڭۈل،
ئۆزۈمنى تاپقىنىم بىر ئۆمۈر ياشاپ،
لەپىلدەپ ياغىدۇ سېغىنىش رەت-رەت.
نۇقسان ۋە ئەيىبىمنى ئەبەدىي ياپار.

تىترىگەن ياپراقتا تۇرمايدۇ شەبنەم

ئۆزۈمگە ئاخىرى سالدىمەن يۈگەن،
تۇغانغا سوقۇلدى چاپچىغان ئېقىن.
ئاساۋ ئات دېمەيمەن ئەمدى مەن سېنى،
رايىشلىق كەل مېنىڭ قولۇمنى تۇتقىن.

شەيتانىڭ ئىشىكىمنى چەكمىكى قېيىن،
سۇر بېسىپ قايتىدۇ ئارقىغا يېنىپ.
قەلبىمدە كۆڭۈلنىڭ تۇرغۇن يۇلتۇزى،
چۈنكى ئۇ تۇرىدۇ كۆزلەرنى چېقىپ.

تىترىگەن ياپراقتا تۇرمايدۇ شەبنەم،
سەھەرنىڭ كۆز يېشى كېتىدۇ بىكار.
كۆڭۈلنىڭ يۈگۈرۈشى شورىنى تېشىپ،
بىر كۈن ياق، بىر كۈنى يۇرەكنى چاقار.

ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم (ئۆزۈمگە ئايان)
چاندۇرماي ئۆتىمەن ئۇنىڭغا بۇنى.
شاشلىقتا يوشۇرۇن سالدىمەن يۈگەن،
كۆزۈمدە يانسىمۇ گەرچە يالقۇنى.

(ئاپتور تاشقورغان ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشتە)

ژاردىسجان ئاتاخان

ھايات دېگەن

ئۆتۈنۈش

ئۆتۈپ كەت ئالدىمدىن پەرۋاسىز سەكرەپ،
ماڭىلا تاشلاپ سەن يالغۇزلۇقۇڭنى.
قوقاسقا باغرىمنى كۆمگەنگە ئوخشاش،
تېرەكلەر شىلدىرلاپ تۇرار شۇ پېتى.

ئاق ئاتتەك يۇلقۇنۇپ تۇرماقتا كۆڭۈل،
شۇ تاپتا خىلمۇخىل چىقىرىپ قىلىق.
قەلبىمدە مۇز بولۇپ ئاققان دەريادا،
ئېھتىمال ئايرىلغان چايكىلار ئېنىق.

ھايات دېگەن

كۆيۈپ تۇرۇپ ئۆتسەمۇ ساڭا،
رەنجىمەيمەن دېگىنىڭ يالغان.
دەپ بەرمىدى قۇشلار ئىسمىڭنى،
كۆكتە قانات قاققاندەك شۇئان.

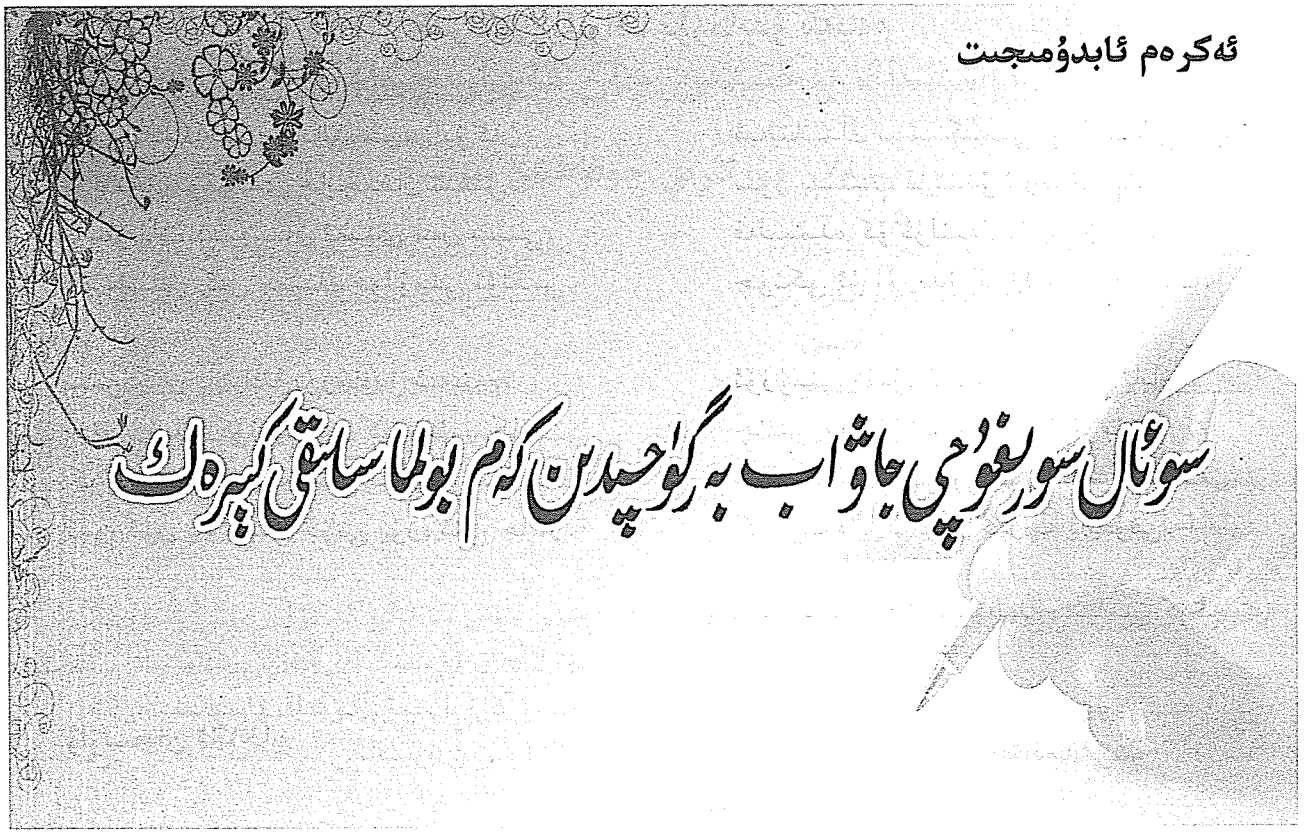
نۇر چەشمىسى گويا زەر ئېقىن،
ئىككىمىزدىن باشلانغان ئەجەب.

غالىبلىقتىن كۆڭۈجەيدۇ دىل،
ھېسلىرىڭغا ئۇرغانچە زەخمەك.

ھايات دېگەن خۇددى پاسىل تام،
ئايرىپ تۇرار بىزنى تاغ-دالا.
بەڭباش ھېسقا سالغاندەك قولۇپ،
جىمىپ كەتتۇق ئىزدەشمەي مانا.

(ئاپتور تاشقورغان ناھىيە قوغۇشلۇق يېزا ئىجتىمائىي كاپالەت پونكىتىدا)

ئەكرەم ئابدۇمىجىت

سوئال سورىغۇچى جاۋاب بەرگۈچىدىن كەم بولماسلىقى كېرەك

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 2010-يىللىق 1-سانىدا يازغۇچى ئالىمجان ئىسمائىل بىلەن ئەزىزجان خۇدابەردىنىڭ «مەندە شۇنداق ئەقىدە بار» ناملىق سۆھبەت خاتىرىسى ئېلان قىلىندى. مەن بۇ سۆھبەت خاتىرىسىنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىقىش ئارقىلىق، سوئال سورىغۇچىنىڭ سۆھبەت ئوبيېكتى بولغان ئالىمجان ئىسمائىل ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدىكى چۈشەنچىسىنىڭ تولىمۇ يۈزەكى، بىر تەرەپلىمە ۋە چولتا ئىكەنلىكىنى، سوئال سوراشتا ئەھمىيەتسىز نۇقتىلارغا بەكرەك ئېسىلىۋېلىپ، ئاساسىي نۇقتىلارغا سەل قارىغانلىقىنى، نەتىجىدە سۆھبەتتىن ئادەم قانائەتلەنگۈدەك نەتىجىنىڭ چىقمىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. مېنىڭ بۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەب، سۆھبەتلەشكۈچىنىڭ سورىغان سوئاللىرى ئەقەللىي ساۋات خاراكتېرىدىكى ئاددىي، مۇجمەل، بىر تەرەپلىمە سوئاللاردىن بولۇپ قالغان. سوئال سورىغۇچى سۆھبەت ئوبيېكتىنى بىرئازمۇ تەتقىق قىلماي، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇماي، ئەسەرلىرى ھەققىدىكى ئومۇمىي سادالارغا دىققەت قىلماي، قارىسىغلا سۆھبەت ئېلىپ بارغان. نەتىجىدە، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا بەلگىلىك ئۇتۇق قازانغان ئالىمجان ئىسمائىلدىن ئىبارەت بۇ يازغۇچىدىن سورالغان 30 سوئالنىڭ كۆپىنچىسى، يازغۇچىنى ئەتراپلىق ۋە ئەستايىدىل جاۋاب بېرىشكە يېتەكلەيدىغان، ئۇنىڭ ئىجادىيەت ئالاھىدىلىكلىرى ۋە ئەسەرلىرى ھەققىدىكى ماھىيەتلىك تەرەپلەرنى ئېچىپ بېرىشكە ئۇندەيدىغان سوئاللاردىن بولۇش تەلىپىگە يەتمىگەن. بۇنىڭ بىلەن يازغۇچىمۇ ئۆز مۇددىئالىرىنى قانائەتلەنگۈدەك شەرھلەپ بېرەلمىگەن. بۇ سۆھبەت خاتىرىسىدىكى سوئال سورىغۇچىنىڭ تۇۋەندىكى سوئاللىرىغا نەزەر ئاغدۇرۇپ باقايلى:

«باشقا يازغۇچىلارغا ئوخشاش ، سىزمۇ ئىجادىيەتنى شېئىردىن باشلىغانمۇ؟»

بىسمىللاسىغلا، سوئال سورىغۇچى يۇقى

ېقىدەك مۇجمەل سوئالدىن بىرنى سورايدۇ. بۇ يەردىكى «باشقا يازغۇچىلار» دېگىنى كىمنى كۆرسىتىدۇ؟ يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسىلا ئىجادىيىتىنى شېئىردىن باشلامدۇ-يا؟ يازغۇچىلارنىڭ دەسلەپتە ئىجادىيەتنى مەلۇم بىر ژانىردىن باشلاپ، كېيىنچە باشقا ژانىرغا ئۆتۈشىنى كىتابخانلارغا ئەينەن تاپشۇرۇشى شۇنچە مۇھىممۇ؟ يازغۇچىنىڭ تەرجىمھالىدا بۇ سوئالغا جاۋاب بولغۇدەك ئۇچۇرلار يوقمىدۇ؟ دېمەك بۇ سوئال ھېچقانداق يېڭىلىق خاراكتېرگە ئىگە بولمىغانلىقى ئۈستىگە، مەنتىقىسىز بولۇپ قالغان.

«‹يېگانە دۇنيا› ناملىق رومانىڭىز قايسى تېمىغا بېغىشلانغان؟»

مانا بۇ سوئال، سوئال سورىغۇچىنىڭ مەزكۇر رومانىنى ئوقۇمىغانلىقىنى ئاشكارىلايدۇ. ئەگەر سوئال سورىغۇچى «يېگانە دۇنيا»نى ئوقۇغان بولسا، ئۇنىڭ قايسى تېمىغا بېغىشلانغانلىقىنى ئاپتوردىن سوراپ يۈرمىگەن بولاتتى. رومانىنى ئۆزى تەپسىلىي ئوقۇمىغان، تەھلىل قىلىپ كۆرمىگەن ئەھۋال ئاستىدا، شۇ رومان ھەققىدە سوئال سوراش سۆھبىتىنى قاتمال ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدۇ.

«ئەدەبىي تەنقىدچىلەر ئەسىرىڭىزگە ئوبزور يېزىپ مۇئەييەنلەشتۈرۈپ باقتىمۇ؟»

بۇ سوئالمۇ يۇقىرىقىغا ئوخشاشلا سوئال سورىغۇچىنىڭ جاۋاب بەرگۈچىنىڭ ئىجادىيەتلىرى ھەققىدە بىلىدىغانلىرىنىڭ بەكلا ئازلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. ئەسلىدە سوئال سورىغۇچى سۆھبەت ئوبيېكتىنىڭ قانداق ئىجادىيەتلىرى بار، ئۇلار قاچان، قانداق نەشر قىلىنغان، باشقىلار تەرىپىدىن قانداق ئىنكاسلارغا ئېرىشكەن، ئەسەرلىرىدە قانداق مەزمۇنلار ئەكس ئەتتۈرۈلگەن دېگەندەك مەسىلىلەرنى سۆھبەتتىن بۇرۇن مۇئەييەن دەرىجىدە ھەل قىلىۋېلىشى كېرەك. مۇمكىن بولسا ئۆزىنىڭ شۇ ئەسەرلەر ھەققىدىكى قاراشلىرىنى ياكى باشقىلارنىڭ قاراشلىرىنى مۇلاھىزە ئاساسىدا ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئاندىن تەڭ باراۋەرلىك ئاساسىدا سوئال قويۇش كېرەك.

«سىزنىڭ ھازىرغىچە ‹تۇمانلىق ئۇپۇق›، ‹زىلماندىشلار›، ‹قىسمەت›، ‹يېگانە دۇنيا›، ‹ھايات جىلۋىسى› قاتارلىق رومانلىرىڭىز نەشر قىلىندى. بۇلارنىڭ ئىچىدە قايسى رومانىڭىزنى ياخشى يېزىلدى دەپ قارايسىز؟»

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، بۇ سوئال خۇددى «سەن يەتتە ئەزايىڭدىن قايسىسىنى ياخشى كۆرىسەن» دەپ سورىغانغا ئوخشاشلا گەپ. بۇ يازغۇچىنى دېلىغۇللۇققا قويۇپ، چوقۇم ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى مەلۇم بىرسىنى ياخشى دېيىشكە مەجبۇر قىلىدىغان، شۇنداقلا باشقا ئىجادىيەتلىرىنى كەمسىتىدىغان سوئال. بۇنداق تومتاق سوئالنى سورىماي، «نەشر قىلىنغان رومانىڭىزنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرىنى قايسى جەھەتلەردە دەپ قارايسىز؟» دېگەن سوئال قويۇلغان بولسا، بەلكىم يازغۇچى ھەربىر ئەسىرى ھەققىدە بىر قەدەر ئەتراپلىق جاۋاب بەرگەن بولاتتى. بىراق سوئال نوقۇل ھالدىكى ياخشىسىنى ئايرىپ بېرىش ئاساسىدا قويۇلغاچقا، يازغۇچىمۇ ئامالسىز بۇنىڭغا «مەن ھەممە ئەسىرىمنى ياخشى دەپ قارايمەن، ياخشىسىنى ئوبزورچىلار باھالىسۇن» دېگەن مەزمۇندىكى قىسقىلا جاۋابنى بەرگەن.

«ھازىرغىچە قانچىلىك ئەسەر يازدىڭىز؟ قايسى ئەسەرلىرىڭىز مۇكاپاتلاندى؟»

بۇنداق ئاددىي ساۋات خاراكتېرىدىكى سوئالنى سوراپ يازغۇچىنىڭ ۋاقتىنى ئالغۇچە، ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭ جاۋابىنى يازغۇچىنىڭ يېقىندىن بېرى نەشر قىلىنىۋاتقان كىتابلىرىنىڭ ئىچىدىكى «ئاپتورنىڭ تەرجىمھالى» قىسمىدىن كۆرۈۋالسىلا كۇپايە. قائىدە بويىچە، سوئال سورىغۇچى سۆھبەتكە كىرىشىشتىن بۇرۇن يازغۇچىنىڭ يېڭى-يېڭى ئىجادىيەتلىرىنى ۋە ئۇ ئې

ېرىشكەن شان-شەرەپلەرنى مۇبارەكلەش ئاساسىدا تىلغا ئېلىپ، ئاندىن سۆھبەتكە يول ئېچىشى كېرەك.

«ئىجادىيەتتە ئۆزۈمگە خاس ئۇسلۇب ياراتتىم دەپ قارامسىز؟»

«سىزنىڭچە تۇرمۇشتىن ماتېرىيال ئېلىپ يازغان ئەسەر چىن، تەسىرلىك چىقامدۇ؟»

قاراڭ، بۇ ئىككى سوئالغا نىسبەتەن قانداقلا يازغۇچى بولسۇن ئاۋۋالقىسىغا «ياق»، كېيىنكىسىگە «ھەئە» دېگەندىن ئىبارەت ئاددىي جاۋابنى بېرىدۇ. چۈنكى، بۇ سوئاللارنىڭ جاۋابى ئۆزىدىن مانا مەن دەپ چىقىپلا تۇرىدۇ. ھەر قانچە داڭلىق يازغۇچى بولسىمۇ، بىرىنچى سوئالغا: «شۇنداق، مەن ئۆزۈمگە خاس ئۇسلۇب ياراتتىم دەپ قارايمەن»؛ ئىككىنچى سوئالغا: «ياق، تۇرمۇشتىن ماتېرىيال ئېلىپ يازغان ئەسەر چىن، تەسىرلىك چىقمايدۇ» دەپ جاۋاب بېرمەيدۇ. دە. بۇنىڭ ئورنىغا «ئىجادىيەتتە ئۇسلۇب يارىتىش مەسىلىسىگە قانداق قارايسىز؟»، «نېمە ئۈچۈن تۇرمۇشتىن ماتېرىيال ئېلىپ يازغان ئەسەرلەر چىن ۋە ھەقىقىي چىقىدۇ؟» دېگەن سوئاللار بېرىلگەن بولسا بىر قەدەر مۇۋاپىق بولغان بولار ئىدى.

يېغىنچاقلىغاندا، سوئال سوراشنىڭ ئۆزىمۇ بىر سەنئەت. سوئالمۇ مۇئەييەن ئەقىل ۋە بىلىم تەلەپ قىلىدۇ. قاملاشتۇرۇپ سورالغان سوئال جاۋاب بەرگۈچىنىڭ زېھنىنى ئېچىپ، تەپەككۇرىنى قوزغاپ، ئۇنى ئەتراپلىق جاۋاب بېرىشكە ئىلھاملاندۇرىدۇ. ھەتتا بەزى سوئاللار يازغۇچىنىڭ كېيىنكى ئىجادىيەتلىرى ئۈچۈن مۇھىم ئاساس بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. يەنە بىر نۇقتىدىن ئېيتقاندا، سۆھبەت خاتىرىسى سۆھبەتلەشكۈچى ئىككى تەرەپنىڭ خاس مەنىۋى مەنپەئەتتىگىلا ۋەكىللىك قىلمايدۇ. ئۇ مەلۇم گېزىت-ژۇرناللار تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغاچقا، ئوقۇرمەنلەرگىمۇ بەلگىلىك مەنپەئەت بېرىش كېرەك. نۆۋەتتە «تارىم»، «تەكلىماكان»، «شىنجاڭ ياشلىرى»، «ئاسىيا كىندىكى» قاتارلىق گېزىت-ژۇرناللار ئەدىبلەر بىلەن بولغان سۆھبەت خاتىرىلىرىنى پات-پات ئېلان قىلىپ، ئوقۇرمەنلەرگە ئەدىبلىرىمىزنىڭ ئىجادىيەت يولى، ئىجادىيەت باسقۇچلىرى، ئىجادىيەت نەتىجىلىرى، ئىجادىيەت قاراشلىرى ھەققىدە ئەتراپلىق چۈشەنچىلەرنى بېرىپ كەلمەكتە. ئەمما يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغاندەك قىسمەن ئەھۋاللارمۇ يوق ئەمەس. شۇڭا سۆھبەت خاتىرىسى ئۈيۇشتۇرۇشتا، مەيلى سۆھبەتلەشكۈچىلەر بولسۇن، مەيلى مۇھەررىرلەر بولسۇن سۆھبەت مەزمۇنلىرىنىڭ يېڭى ۋە ئىجادىي، كەڭ ۋە چوڭقۇر بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك.

(ئاپتور غۇلجا ناھىيە چۈلقاي ئوتتۇرا مەكتەپتە)

مۇھەررىر **قاھار نىياز**

مۇتەللىپ سەيپۇللا ئەزىز

قىزىقچىلىق ئۇتلۇك چاقىرماق

(ھېكايە)

1

ــ قەمەرنىسا...! مەرەمنىسا...! تۇرسۇننىسا...! ھۇ داۋزا قۇلاقلار، قوناقلىقنى ئۆي تۇتۇپ ئۆتۈشەرسەن، ھۇ تويمىغۇرلار!

گۈلنىسا خېنىمنىڭ ھەممىگە تونۇش ياڭراق ئاۋازى مەھەللە ئاسمىنىنى بىر ئالدى، بۇ-ۋايلار ياقا تۇتۇشتى، مومايلار كۆزلىرىنى مىتىل-داتتى. گەپخۇمار غەيۋەتچى خوتۇنلار بىلەن پىتـ-نىچى يىگىتلەر ئالىقانلىرىنى ئېغىزىغا قويۇپ پىخىلداپ كۈلۈشتى. بالىلار گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئىنچىكە، زىل ئاۋازىنى دوراپ بىر-بىرىنى چاقىرىشتى.

ــ قەمەينىشا، مەيەمنىشا، تۇيسۇننىشا...!

گۈلنىسا خېنىم قىزلىرىنى ئۆگزىگە

چىقىپ چاقىرغانىدى. ئۆگزىدىن ياڭىرىغان چاقىرىق تاۋۇشىدىن ئەكس سادا قايتىۋاتاتتى. ئەكس سادا كۆز ئاخشىمىنىڭ مەيىن شامىلىغا قوشۇلدى. شامال ئۆز بويلىرى بىلەن تەڭ تاغاردا ئوت يۇدۇپ ئۆيگە قايتىۋاتقان قىزلارنىڭ قۇلقىغا يەتتى. قەھەرنىسا كۈلدى. مەرھۇمنىسا ئۇمچەيدى. تۇرسۇننىسا ئۆشنىسىدىكى تاغارنى تاشلىدى. قىزلارنىڭ يۈزى قىزاردى، قۇلاقلىرى قىزىشتى، خىجىلا قاتقان تەنلىرى تىترىدى. كۈلگىنىڭمۇ، ئۇمچەيگىنىڭمۇ، دومسىيىپ-پۈسكايغىنىڭمۇ چىشلىرى كىرىسلىدى.

قىزلار قىر تۈۋىدە موككىدە ئولتۇرۇشتى. تاغارلىرىنى سۈزسىزلا قويۇشتى. ئۇي تەرەپكە كەينىنى قىلىشتى. ئانسىنىڭ ئالدىرىتىشىغا، ئۆيگە تېزرەك قايتىشقا ئۇندىشىگە مۇشۇ ھەركىتى بىلەن جاۋاب قايتۇرۇشتى. ئانىسى بىلەن قەستەن قېرىشۋاتقاندەك، گۈلنىسا خېنىمنى تېخىمۇ بەكرەك تېرىكتۈرمەكچى بولغاندەك، سۈزۈك ئاسمانىنىڭ ئۇ يەر، بۇ يېرىدە ئەمدىلەتتىن كۆز قىسىشقا باشلىغان يۇلتۇزلارغا قاراپ سۈنايلىنىپ يېتىشتى.

كۈز ئاخشىمى قىزلارنىڭ كۆڭلىدەك چاراقلايتتى. قوناقلىق قىزلارنىڭ ۋۇجۇدىدەك تەۋرىنەتتى. كۈز شامىلى قىزلارنىڭ خىيالىدەك تەلپۈنەتتى، بەك يىراققا بولمىسىمۇ ئۆز نىشانى تەرەپكە ئالدىرايتتى. شامالمۇ، قىزلارنىڭ كۆڭلىمۇ ئالدىرايتتى. ئالدىرىمسا بولمايتتى. شامال ئۆز قانۇنىيىتى، ئۆز يۇنىلىشى بىلەن قىردىن قىرغا ئۆتۈپ، ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان پايانسىز قوناق شاخلىرىنىڭ مەڭزىنى سۈيۈپ، باغرىدا ئەركىلەشكە ئالدىرىسا، قىزلارنىڭ خىيالىمۇ تەڭتۈش-دېمەتلىكلىرىنىڭ كەينىدىن يېتىۋېلىشقا، ئاشۇلاردەك بۇرۇنراق بىردىن مورىدىن ئىس چىقىرىپ، بىردىن ئىشىككە قۇلۇپ سېلىشقا؛ يەرزەنتلىرىنىڭ ۋىلىقلاشلىرىدىن سۆيۈنۈشكە ئالدىرايتتى. «گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئۇچ قىزىنىڭ بىرىنىمۇ ئەر ئالمىدى» دېگەن نام، تامغىدىن بۇرۇنراق قۇتۇلۇشقا ئالدىرايتتى. ئۇلارنىڭ بىرەرىنى بولسىمۇ، ياق، بىرەرىنلا ئەمەس، ھەممىسىنى گۈلگۈن يىگىتلەرنىڭ موتوسىكلىت كەينىگە مىندۈرۈپ بازار كۈنى توختىماي ئۇياق-بۇياقتا چاپتۇرۇپ، كالىچاي ئېغىز خوتۇنلارنىڭ ئۆسەكلىرىدىن خالاس تاپقۇزۇش ئۈچۈن بولسىمۇ ئالدىراش زۆرۈر ئىدى. مىنەي، مىنگىشەي دېسىغۇ قىزلار ئۈچۈن تالاي ماشىنا، موتوسىكلىت، تالاي ئات. قېچىرلار گۈرۈلدىشىپ ئوت ئالغىنىچە، تىزگىن چىشلەپ كىشنىگىنىچە ئۆچىرەت ساقلاپ تۇرۇشۇپتۇ. بىراق، مىنەي دەپلا مىنگىلى، مىنگىشەي دەپلا كېتىپ قالغىلى بولمايدۇ-دە. دەرۋازا تۈۋىگە ئەلچىلەرنىڭ ئاتلىرى تېزەكلەشتىن بۇرۇن، ئەلچىلەرنىڭ زۇۋانداز ئاياللىرى 18 كاراتلىق قىزغۇچ مونچاقلىرىنى «بانكىنىڭ يۈز پىرسەنتلىك ئالتۇنى» دەپ كۆتۈرگىنىچە بوسۇغا ئاتلاشتىن بۇرۇن مىنىش، مىنگىشىش ئۈچۈن قىزنىڭ قايسىبىرى ئۈچۈن بولمىسۇن ئۈيات. ئۈياتلا ئەمەس، كەچۈرگۈسىز گۇناھ ۋە ئادالىغۇسىز ھارام!

قىزلار بۇنى بىلىدۇ. قىزلار ھەم بىلىدۇكى، ئۆيلىرى ئالدىدا ماشىنا، موتوسىكلىتلىرىنىڭ سىگنالىنى پات-پات كارىكراتقان ئالا كۆڭلەك بەگزادە-بايۋەچچىلەرنىڭ، ئۇي كەينىدە ئات كىشنەتكەن ئالا يەكتەكلەرنىڭ تولىسىنىڭ دېگۈدەك بىر ئوبدان ئۆي — ئائىلىسى، ئۆزلىرىدىن قېلىشمىغۇدەك گۈل چىراي مەھبۇب-ھەمراھلىرى بار. بەزىسىنىڭ تېخى ئۆزلىرى بىلەن تەڭ دېگۈدەك بوي تارتقان قىز-ئوغۇللىرىمۇ بار. شۇنداق ئىكەن ئۇ ئالا يەكتەك، ئالا خۇرجۇنلارغا توقال-ئاشنا بولۇشتىن مۇشۇنداق ئولتۇرۇپ قالغىنى مىڭ ئەۋزەل.

قىزلار شۇنداق قىلدى. ئۆزىگە لاتاپەتنى، ھەركىتىگە ھايانى جەملىدى. تۇغۇلۇشىدىنلا قېنىغا سىڭىپ، يىلىكىگە تاراپ كەتكەن نومۇس كۈچى قىزلاردىن بىر باھارمۇ يىراقلىمىدى. بىر يازمۇ چەتلىمىدى. بىر كۈزمۇ بويۇن تولغاپ،

بىر قىشمۇ باتنىمىدى. قىزلار ئاشۇ لاتاپىتى، ئاشۇ هايا-ئېتىقادى بىلەن تالاي يېگىتلەرنىڭ باغرىنى پىژىلداتتى. تالاي يېگىتلەرنىڭ تامىقىدىن تەم، ئۈيقۇسىدىن شېرىنلىكنى قاچۇردى. ئاۋۇال قەمەرنىسا مەھەللىنىڭ يەككە-يېگانە ئەتىرگۈلىگە ئايلاندى. ئارقىدىن مەرەمنىسا پورەكلەپ ئېچىلدى. ئاخىرىدا تۇرسۇننىسامۇ غۇنچىلىدى. ۋاقىت ئۆتۈپ ئۇچ تال گۈل بىر دەستە چىمەنگە، بىر باغلام لالە-رەيھانغا ئايلاندى. گۈل-چىمەنلەر-نىڭ خۇش ھىدى، لالە-رەيھانلارنىڭ مەززىلىك پۇرىقى ئاۋۇال يېقىنغا، ئارقىدىن يىراقلارغا تارىدى. دىماقلار مەست بولدى. دىللار زوقلاندى. ئېغزلار ئېچىلىپ، قۇلاقلار يېقىلدى. مەھەللىدىكى يېگىتلەر ساماندەك سارغىيىپ، خەستەك پۈچۈلاندى. دادىلار سورىدى، ئانىلار دېمىدە ئوقۇشتى.

— ئاشۇ گۈلنىساخان كانايىنىڭ قىزىغا كۆيۈپتۇ، — دېدى ئانىلار، — شۇڭا گېپىدىن غىزا، لېۋىدىن سۇ ئۆتمەيدىكەن.

— يېگىتلىك دېگەن يامان، — دېدى ئاتىلار، — كۆيگىنىنى ئېيتىپ بېرەيلى.

— ياق، — دېدى ئانىلار، — ھەرگىز ياق! قىزلىرىدا ئەيىب - نۇقسان بولمىسا، ئەتە-ئاخشاملىرى ئۆيلىرىنى تېپىپ كىرەلىسە، ئانىسى دېگەن مەزلۇم ئۆگزىگە چىقىپ كارنىيى يىرتىلغۇدەك توۋلاپ قىزلىرىنى چاقىرامتى؟!

سەۋەب شۇ بولدى. شۇ سەۋەب بىلەن گۈلنىسا خېنىمنىڭ ياڭراق ئۈنى قىزلىرىنىڭ گۈل ھىدىنى مەھەللىدىكى يېگىتلەرگە پۇراتمىدى. يېگىتلەرغۇ پۇراشتىن يالتىيىشمىدى، شۇنداقتىمۇ ئۆز ئاتا-ئانىسىنى ئەلچىلىككە كىرىشكە كۆندۈرەلمىدى. تەتىجىدە، «يارداڭدىن ئۆزۈمنى تاشلىۋالمەن» دېگەنلەرمۇ، «كاچكۇلغا بېشىمنى تىقىۋالمەن»، «توك سىمىنى تۇتۇپ ئۆلۈۋالمەن» دېگەنلەرنىڭ يېغا-قارغىشلىرىمۇ ئاستا-ئاستا پەسلەپ كەتتى. يىغىنىڭ پەسلەپ، قارغىشلارنىڭ توختاپ قېلىشىغا يەنە شۇ گۈلنىسا خېنىمنىڭ ياڭراق ئۈنى سەۋەب ئىدى. باغ كەينىگە مۆكۈشكەن، قىزلارنىڭ ئۆتەر يولىدا ساقلاپ تۇرۇشقانلار گۈلنىسا خېنىمنىڭ جەھلى بىلەن ۋارقىرىغىنىنى بىر-ئىككى قېتىم ئاڭلاپ قالدى. دە، قاتمىغان يېگىتلىك پەيلىرى شۇ ئاۋازدىن سىرقىراپ بەردى. ئوتۇندەك ئىراده، بەقەمدەك قەسەملەر شۇ ۋارقىراشتىن كۈچسىزلەندى. تۇمىقىنىڭ چۈشۈپ قالغىنىغا قارىماي قېچىشقان يېگىتلەر ھېچبىر سۆزىدە ئۆزلىرىنىڭ بوشاڭ-بولۇمسىزلىقىنى بايان قىلىشمىدى. ھەممىدە ئاندىن باتناش، قىزلىرىدىن قېيىداش كۆۋۈجەپ تۇراتتى. ئاخىر «قول يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق» بولدى. مەھەللە ياشلىرى ئۇچ گۈلنى خوخا-يانتاق قىلىپ سايلاشتى. بىر دەستە چىمەننى بەتبۇي «ئىت ياڭقى»غا ئايلاندۇرۇشتى. ئانىلىرى «كىش - كىش» لىدى، ئاتىلىرى «هاي-هاي»لىدى. شۇنداق قىلىپ ئاۋۇال قەمەرنىسا، ئارقىدىن مەرەمنىسا، ئاخىرىدىراق تۇرسۇننىسا «ئىت ياڭقى» بولدى. «كۆيدۇم» دېگەنلەر كۇلدەك توزۇپ، «ئۆلدۇم» دېگەنلەر باشقا بىر خېنىمنىڭ ئوچىقىغا موندەك قالاپ ياشاۋەردى.

قەمەرنىسا بولۇقىغا كىردى. مەرەمنىسا پورەكلىدى. تۇرسۇننىسا ئىز باستى. ئازغان ئارسىدا ئۇنگەن سېرىق سەبدىدەك جەلپكار، تىكەنلەر قوينىدا قىزارغان يانتاق چېچىكىدەك مەھلىيا بۇ ئۇچ گۈلگىنە قانداق پورەكلەپ، قانداق بولۇقىغا كىرگەن بولسا مەھەللىنىڭ سۆز-چۆچىكىمۇ شۇنداق پورەكلىدى. پىتنە-پاساتلار شۇنداق بولۇقشىدى. شۇنىمۇ چىمەنلەر خازان بولۇشمىدى. لالە-رەيھانلار توزۇپ كېتىشمىدى. ئۆز بەرگىنى چىڭ تۇتۇشۇپ، ئۆز مېغىزىنى مەھكەم قاماللاپ، گۈلنىسا خېنىمنىڭ ھەر بىر بۈيرۇمىسىنى جان دەپ ئورۇنداپ كەلدى. خۇشبۇي ھىدىنى بىرەر ياۋا كېپىنەككە پۇراتمىدى. گۈل مېغىزىنى بىرەر ئەپقاچتى كەپتەرگە چوقۇلاتمىدى. ھەسەلدەك قىيام باغلاپ، قاشتېشىدەك جۇلالاپ ئەيىمىغا كەلگەن قىزلارنىڭ سۆمبات-سىياقى

نىڭ داڭقى-غوۋغاسى مەھەللىدىن چىقىپ يېزا-غا ئاڭلاندى. گۈلى ئەمبەرلەرنىڭ مەستخۇش ھىندى يېزىدىن قاناتلىنىپ ناھىيە بازىرىغا ئۇچتى. يېزا بازىرىدىن ئەلچىلەر كەلدى. ناھىيە بازىرىدىنمۇ ئەلچىلەر كەلدى.

— قىزلىرىدا بىر ئىش بار. بولغاندىمۇ ئىنس-جىنغا تۇيدۇرماي قىلىشىدىغان چوڭ ئىش بار. بوسۇغىدىن چىقىۋالسا ئۆيگە قايتمايدۇ ئۇ داپ-شاقلار.

— مىياڭلىمىغان مۇشۇك تۆت سەر گۆشنى ئارتۇق يەپتۇ، دېگەندەك، مۇشۇ قىزلىرىدا چوقۇم چاتاق بار. بولغىنىدىمۇ چوڭ چاتاق بار. ئانىسى ئۆگزىگە چىقىپ تۇرۇپ ئېغىزى يىرتىلغۇچە ۋارقىرىمىسا، ھەي... ي ئۆينى تاپالمايدۇ ئۇ داپ-يۇزلەر.

«خالىسخان»لارنىڭ كۆس-كۆسلىرى ئەلچى-لەرنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. نە يەتسۇن، يەڭ تارتىپ تۇرۇپ يەتكۈزۈلدى. نە يەتكۈزۈلدى، ئىزدەپ بېرىپ ئىشتكۈزۈلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەلچىلەر نىڭ ئاتلىرى يېرىم يولدا تىزگىن سىيرىشتىن توختىدى. ماشىنىلىرى بوسۇغا تۈۋىدىن ئەگىتىلدى.

شۇنداق قىلىپ نى-نى يىگىتلەرنىڭ كۆڭلى-نى ئاۋۇندۇرۇپ، دىلىغا مەلھەم، ئىرادىسىگە قانات، ئارزۇسىغا ھەمنەپەس بولغۇسى بۇ ئۇچ نىسا مەھەللىدىكى «ئەر ئالمىغان تەۋەررۈك»كە، «ۋاقتى ئۆتكەن ئاسار ئەتىقە»گە ئايلىنىپ قالدى.

— قەمەرنىسا ھۇي...! مەرەمنىسا ھۇي...! تۇرسۇننىسا ھۇي...! ھۇ ئۆينى تاپالمايدىغان قارا-غۇ كەپتەرلەر. ھۇ بەز ماڭغان مولۇنلار، شۇڭ-مۇ ئەر ئالمايدۇ ھەر قايسىڭنى!

گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئۆگزىدىكى كاركىر-كى ئۇدۇل قوناقلىققا قاراپ ئۇچتى. نە ئۇدۇل ئۇچسۇن، ئۆي-ئۆيلەرنى ماڭلاپ، تۆڭلۈك-تۆڭ-لۈكلەردىن بويۇنداپ، ئۈيقۇدىكىلەرنى ئويغىتىپ، بۆشۈكتىكىلەرنى قىرقىرتىپ ئاندىن قىز-لارنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. قىزلار چۆچۈدى. ئەمدى قەمەرنىسا كۈلمىدى. مەرەمنىسا ئۇمچەيمىدى. تۇرسۇننىسا تاغىرىنى تاشلىمىدى. ھەممىسى ئەندىكتى. ھەممىسى ئوپۇر-توپۇر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، تاغارلىرىنى يۇدۇشكىنىچە ئۆي تامان ئۆچۈشتى. قىزلارنىڭ ئۆزلىرىگە يەم-ئوزۇق ئېلىپ كېلىۋاتقىنىنى بىلگەندەك ئېغىلدىكى موزايلىق كالا، تەخەيلىك ئېشەك، قوزىلىق ساغ-لىقلار گۈلنىسا خېنىمنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ بىراقلا مۆرەپ، بىراقلا ھاڭراشتى. ئاۋۇل زىنى قويۇۋېتىپ مەرەشتى.

— قەمەرنىسا ...! مە...

2

گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئاۋازى ھەقىقەتەن يۇقە-رى ئىدى. بىر ئۇن يېتىم يەرگىلا ئەمەس، قوشنا مەھەللىلەرگىچە ئاڭلىناتتى. ئەگەر پەرەڭلەردە-كى ئۇن قويۇپ ۋارقىراش، ئاۋازلىق كارکىراش مۇسابىقىلىرى بۇ يەرلەردىمۇ بولۇپ قالىدىغان بولسا، گۈلنىسا خېنىم شۇبھىسىزكى بىرىنچى-لىك پەلەمپىيىگە چىققان بولاتتى.

گۈلنىسا خېنىمدىكى بۇ خىل يۇقىرى ئاۋاز تۇغما بولسا كېرەك. بۇ خىل ئالاھىدىلىكى كىچىك چېغىدىلا تولۇق بايقالغان. بايقىلىپلا قالماي «تالانت» دەپمۇ ئاتالغان. ئالاھىدىلىكى بىلەن تالانتى قوشۇلۇپ «تۇغما تالانتلىق» دەپ تە-رىپلەنگەنىدى. شۇ تۇغما تالانتى بىلەن ئۇ باشلان-غۇچ مەكتەپنىڭ تۆۋەن يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىلا مەكتەپنىڭ ناخشا بېشى بولغان-دى.

گۈلنىسا نەچچە يۈز ئوقۇغۇچىنىڭ ئوتتۇرا-سىدا تۇرۇپ، ئوقۇلماقچى بولغان ناخشىنىڭ باش مىسراسىنى توۋلايدىغان بولسا كەڭ مەيدان لەرزىگە كېلەتتى. ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارنىڭ ۋۇجۇدى سىلكىنىپ، قانلىرى ئۆركەش ياسايت-تى. ئۇ ناخشىلارنى باشلىغىنىدا بەك ھاياجانلىنات-تى. ھاياجاندىن ئاۋازى تېخىمۇ بەك كۆتۈرۈلەت-تى. بۇنداق چاغلاردا مەكتەپكە قوشنا دېھقان ئۆي-لىرىدىكى توخۇلار قاقاقلىشىپ، دەمدەرلەرمۇ

بوقۇلدىشىپ كېتەتتى. ئەپسۇسلىنارلىقى، مۇئەللىم، مۇئەللىمەلەر گۇلنىسانى ناخشىلارنىڭ داۋالمىنى ئوقۇشقا يول قويمايتتى. «باشلاپ بەرسەڭلا بولدى، داۋامىنى ئوقۇماڭ» دەيتتى. نىسا گۇل بوغۇلاتتى. ئۆزىنىڭ نېمىشقا ئوقۇمايدىغانلىقىنى، ئوقۇسا نېمىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. شۇ بىلمەسلىكىدە ئۇ ناخشىلارنى ئېچىدە غۇڭشيتتى. باشتا غۇڭشىغىنى، دىلىدا يادلىغانلىرى ساۋاقداشلىرىنىڭ ئۆپكىدەك ئېسىلىپ، تۇڭمەندەك سىلكىنىپ تۇرۇپ ناخشا ئوقۇاتقىنىنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز ئۆزىمۇ قوشۇلۇپ كېتەتتى. نەتىجىدە مۇئەللىملەر ئۇنىڭغا قاراپ بارمىقى بىلەن ئېغىزىنى توسۇپ «ھۇش...!» قىلاتتى. «ھۇش...!» كار قىلمايلا قالغانىدا مەيدان ئۆرتۆپە بولاتتى. گۇلنىسانىڭ ئاۋازى ھەممە ئاۋازنى بېسىپ كېتەتتى. ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا قارايتتى. مۇئەللىملەر يۈگۈرۈيتتى. گۇلنىسانىڭ ئېغىزىنى ئالقانچىلاپ توسۇۋالاتتى. كېيىنچىرەك بۇ ئامالالارمۇ كار قىلمايلا، گۇلنىسانى سېپ ئالدىغا ئاچىقىپ قويۇشتى. ئەمدى ئۇ، ناخشىلارنى مۇشۇ يەردەسەھنىگىمۇ، مۇئەللىملەرگىمۇ يېقىن يەردە تۇرۇپ باشلايدىغان بولدى.

گۇلنىسا ئەمدى سەھنە ئالدىغا چىقتى. شۇ چىققىنىچە خېلى ئۇمرى شۇ يەردە ئۆتتى. ئاۋۋال سەھنە تۆۋىدە، كېيىنرەك سەھنە ئوستىدە، ئاخىرىدا مۇنبەردە جايلاشتى. ئۇ كېيىنچىرەك گۇلنىسا خېنىمغا ئايلاندى. ھە راست، گۇلنىسا خېنىمغا ئايلانغان چاغدا ئۇ ئاللىقاچان مۇنبەردىنمۇ، سەھنىدىنمۇ چۈشۈپ بولغان چاغلىرى ئىدى.

گۇلنىسا خېنىمغا ئۆزگەرگەن يىللاردا ئۇ ئاللىقاچان «كەمبەغەل دېھقان پەرزەنتى» ھېكمىئاخۇنىڭ ئايالى بولۇپ بولغانىدى. گۇلنىسا ھېكمىئاخۇنغا ياتلىق بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي يۇقىرى ئاۋازنىڭ ئەتىۋارى قالمىدى. «ھېكىم كەمبەغەل» نىڭمۇ بازىرى كاساتلاشتى. يۇرتمۇ يۇرت، شەھەرمۇشەھەر تالاشتا قېلىپ نۇتۇق، ئۇزۇندى يادلايدىغان بۇ بىر جۈپلەرنى كىشىلەر ئەمدى ئاستا-ئاستا ئۇنتۇپ قالدى. ئاخىرىدا بىراقلا ئىزدىمەيدىغان بولۇشتى. بۇ ئىش ھېكىم كەمبەغەلگە تەسىر قىلمىغىنى بىلەن، گۇلنىسانىڭ جېنىدىن ئۆتتى. دېمىسىمۇ، نېمانداق ۋاپاسىز خەق بۇ؟ چىرايى گۈلدەك، ئاۋازى بۇلبۇلنىڭكىدەك چاغدا بېشىدىن چۈشۈرمەي «تۆگە تايلاق» ئېتىشسۇن، ئەمدى نېمە بولدى؟ ئاۋازى ئۆزىنىڭكىدىن يوغان راقىدىن بىرەرى چىقىپ قالدىمۇ يا؟ شۇنى تېپىۋېلىشتىمۇ يا؟ ياق، مۇمكىن ئەمەس! باشقا بىراۋغا يېگىلىپ قېلىش گۇلنىسا ئۇچۇن ئارنومۇس!

گۇلنىسا شۇنداق ئويلايتتى. شۇڭا، ئۇ سەھنە-مۇنبەر تەرەپنى تىك-تىكلايتتى. ئۆز ئورنىنىڭ كىمگە تارتۇق بولۇپ كەتكىنىنى بىلمەك بولاتتى. كېيىنرەك ئۆزىمۇ بىلدىكى، بىر زامان ئۆزىنى «ئەتىۋار»لىغان كىشىلەرنىڭ كۆپلىرى دېگۈدەك ئۇ سەھنىلەردىن موللاق ئېتىپتۇ. ئۇ كاتتىباشلارنىڭ ھازىرقى ھالى گۇلنىسانىڭ كۈنىدىن نەچچە باراۋەر بەتتەر ئىكەن. شۇڭا، ئەمدى ئۇنىڭ شۇكۇر قىلىشى، ھېكىم كەمبەغەلنىڭ ئەمرىنى چىڭ تۇتۇپ سىلىق-سىپايە ياشىشى زۆرۈردەك تۇرىدۇ.

گۇلنىسا شۇنداق قىلدى. ھېكمىئاخۇنغا باش بولۇپ كۈچىنىپ ئىشلىدى. ئارقا-ئارقىدىن ئۇچ قىز تۇغدى. نەق ئۇچ قىزكى، ئۇچ يۇلتۇز، نەق ئۇچ يۇلتۇزكى، ئۇچ زۆھرە تەۋللۇت بولدى. ئاياللار بارماقلىرىنى شوراپ-چىشلەپ ئۇزۇپ قويغىلى تاس-تاماس قېلىشتى:

— گۇلنىساخاننىڭ ئىچى نېمانچە چىرايلىقتۇ؟!

ئەرلەر ئۆز ئاياللىرىنىڭ بۇرنىغا نوقۇشتى:

— بالا دېگەننى ئاۋۇنكىدەك تۇغمامدۇ؟ ھېكىمنىڭ قىزلىرى ئىنسان ئەمەس، پەرىشتە ئىكەنغۇ زادى! ئاشۇ قىزلار بار يەردە مۇنۇ مىشمىرىق ئاسلانلىرىڭنى ئەر ئالامدۇ كېيىن؟!

شۇ خىل ئەجەبسىنىش، ئۇھسىنىشلار داۋام ئېتىلىۋاتقىنىدا گۈلنىساخانىمنىڭ يەنە ئازراق بازىرى چىقتى. پات-پات يىغىلىپ قالىدىغان ھۆكمەتچى بۇۋۇملەر ئوقۇيدىغان ھۆكمىتىنى باشلايدىغانغا گۈلنىساخانىنى تېپىشتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ «گۈلنىسا خېنىم» دەپ ئاتالدى.

گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئاۋازى ھەقىقەتەن زىل، ھەقىقەتەن يۇقىرى ئىدى. لېكىن، ئاۋازى يۇقىرى بولغىنى بىلەن بىرەر كەلىمىنى تۈزۈك ئۇقمايتى. ھۆكمەت-تىلاۋەتلەردە ئېيتىلىدىغان سۈرە، قىرائەتلەردىن ئەسلا خەۋەرسىز ئىدى. زورلاپ ئوقۇاتقىنىدىمۇ بىر گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئاۋازى باشقا ھەممە خېنىم-بۇۋۇملەرنىڭ رېتىملىك قىرائىتىنى بېسىپ چۈشەتتى. شۇ سەۋەب ئۇ كېيىنچە بۇ يىغىلىشلارغىمۇ چاقىرىلمايدىغان بولدى. لېكىن، «خېنىم»لىقىنى بىرەرى تارتىۋالمىدى.

گۈلنىسا خېنىمنىڭ قىزلىرى چوڭ بولۇۋاتاتتى. ئاي-زۆھرەلىرى تولۇپ، بارغانچە نۇرانىلىشىپ بارماقتا ئىدى. مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ھەيرانۇ ھەس ئىدى. ئايالالار يەنە شۇ «گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئىچىنىڭ ئۆزلۈقى»دىن بارماق چىشلەپ «ئىسىت»لىسە، ئەرلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇن تۇغۇلۇپ قالغىنىدىن، ئاۋۇ ئوچ گۈلبەدەن بىلەن تەڭ دېمەت تۇغۇلمايلا قالغىنىدىن ئۆكۈنۈشۈپ موخۇركا شورايتتى.

گۈلنىسا خېنىمچە بولغىنىدا، چىرايى ئۇنچە مۇھىم ئەمەس ئىدى. قىز بالا دېگەندە ئەڭ مۇھىمى شەرم-ھايا، ئىنساب-دىيانەت، گۈزەل خۇلق بەك زۆرۈر ئىدى. چىرايلىق قىزلارنىڭ دەردى كۆپ، تۆكىدىغان كۆز يېشىمۇ كۆپ بولاتتى. تەكىلىدىغان كۆزمۇ، تېگىدىغان كۆزمۇ كۆپ بولاتتى. شۇ يالقۇنلۇق يىللاردا چىرايلىق قىزلارنىڭ قايى كۈنلەرگە مۇپتىلا، قايى قىسمەتلەرگە دۇچار بولغانلىرى گۈلنىسا خېنىمغا سىر ئەمەس ئىدى. شۇڭا قىزلارنى ياخشى باشقۇرۇش، ياخشى تەربىيەلەش كېرەك. يولدىن ئازغان، تاپتىن چىققان نازىنىنى تۈزلىمەك ئېگىلگەن پولات تۈۋرۈكنى تۈزلىمەكتىن قىيىن، دەپ ئويلايتتى گۈلنىسا خېنىم. شۇڭىمۇ ئۇ قىزلىرىنى كىچىك چېغىدىن باشلاپلا يىكتەك باشقۇرۇپ، ئىلىپتەك تىكلەپ؛ دالدەك مۇلايىم، زالدەك ئەۋرىشىم بولۇشقا ئۇندەيتتى. «داداڭلاردىن باشقا بىرەر ئەركەك چۈننىمۇ ئۆزۈمگە يېقىن يولاتمىغانمەن» دەپ ئۆزىنى ئۇلگە قىلاتتى. ھەقلەپ، نىكاھلاپ ئېلىپ ماڭغان بىرەرىنىڭ پېشىگە يانداشمىغىچە بىرەر ئەر زاتنىڭ كۆزىگە قاراپ، سۆزىگە ھىجىيىدىغان بولسا، قۇلىقىنى ئۇزۇۋۇلىدىغانلىقىنى كۈنىگە بىر دېگۈدەك ئەسكەرتىپ تۇراتتى.

گۈلنىسا خېنىم قىزلىرىغا كۆيۈنەتتى. شۇلارغا ياخشى بولسۇن دەيتتى. ھەممىدە شۇلارنىڭ بەختىنى، شۇلارنىڭ كەلگۈسىنى چىقىش قىلاتتى. لېكىن ئاۋازى يوغان ئىدى. مەيلى چوڭ، مەيلى كىچىك ئىشقا بۇيرۇسۇن، مەيلى تەربىيە، مەيلى تەنبىھ بەرسۇن ھەممىسىدە قىزلىرىنىڭ ئىسمىنى ۋارقىرىغاندەك ئاتايتى. شۇنچە مېغىزلىق، شۇنچە يېقىشلىق مەزمۇن-ھېكمەتلىرىمۇ گويا قىزلارنى ھازىرلا بوغۇۋېتىدىغاندەك ئاۋازدا باشلىناتتى. گەپ ئارىلىقىغا بەزىدە قوپال، ئەبلىخانە سۆز-ئىبارىلەرنىمۇ قوشۇپ قويىاتتى. ئاۋازلار تامدىن ئارتىلاتتى، يان ھويلىغا كۆچەتتى. يان ھويلىدىن يان كوچىغا، يان كوچىدىن قوشنا مەھەللىگىچە تارايتتى. قوشنىلار دەرگۇمان، دىك قۇلاق بولۇپ كېتەتتى، گۈلنىسا خېنىمنىڭ نېمىگە ئاچچىقلاپ، نېمىگە كايىۋاتقىنىنى بىلمەك بولۇشاتتى.

ئىسىت، ۋارقىرالغىنى، ئېنىقراق ئاڭلانغىنى قىزلارنىڭ ئىسمى ئىدى. تامدىن ئارتىلىپ، يان كوچىدىن ئۇچۇپ كەلگەن كېيىنكى مەزمۇنلار خىرە ئىدى. بۇمۇ ھەم گۈلنىسا خېنىمنىڭ قىز ۋاقتىدىلا ناخشىلارنىڭ بېشىنى ئۇنلۇك باشلاپ ئاخىرى «ھۇش...!» بولۇپ قالغىنىغىلا ئوخشايتى.

— ئاڭلاڭلار، گۈلنىسا كارناي ئاڭلىتىشنى باشلىدى.

كىشىلەر بىر-بىرىنى جىملەيتتى. «ئاڭلىتىش» قىزلارنىڭ ئىسمى بىلەن باشلىناتتى. داۋلىمى «غاژ-غاژ» چىقاتتى. «سىگنال» تازا سۈزۈك ئەمەس ئىدى.

گۈلنىسا خېنىم بوغۇلاتتى. جىلە، رەللە بولاتتى. بىچارە مەزلۇم بوغۇلۇشقا ھەقلىق ئىدى. نېمىشقا بوغۇلمىغۇدەك؟ كىشىلەر ھەممە ئۆيى، ھەممە ئائىلىنى ئەر كىشىنىڭ نامى بىلەن ئاتاشسۇنۇ، مۇشۇ بىر ئائىلىنىلا «گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئۆيى» دېيىشۋاتسا، قىزلارنىمۇ «گۈلنىسا كارناينىڭ قىزلىرى» دېگەن نام بىلەن ئاتىشۋاتسا بوغۇلماي قالامتى؟ ھېكىمئاخۇن ياۋاش بولسا نېمە بوپتۇ؟ ياۋاش بولسىلا ئۇنتۇلۇپ قالىدىغان، ئىسمىنىمۇ ئاتىمايدىغان گەپمىكەن؟

گۈلنىسا خېنىمنىڭ بوغۇلۇۋاتقانلىرى يالغۇز شۇلا ئەمەس ئىدى. جىلە بولۇۋاتقانلىرى ئېرىنىڭ ئىسمىنىڭ ئۇنتۇلۇپ قېلىشىلا ئەمەس ئىدى. قىزلار چوڭ بولۇپ بولۇقىغا كىردى. پىشىپ تورلاشتى. پىشقان قوغۇن ساپىقىدا تۈرۈۋەرسە بولمايدۇ. تۈرۈۋەرسە يا سېسىيدۇ، ياكى بىرەر ئوغرى چاشقان تېشىپ قويىدۇ، ئۇ كۈنگە قالغىنىدىن گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئۆلگىنى مىڭ ياخشى.

ھېكىمئاخۇن باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشنىلا بىلىدۇ. جۇۋاز كالىسىدەك بىر ئىزدىلا ئايلىنىدۇ. ئېتىز، ئېغىل، ھۇجرىدىن باشقا يەر ئۇنىڭ ئۈچۈن تەرك. كۈنگە ئۇچ ۋاق قاچا بىكارلاشقا ئوبدانلا كۆڭۈل بۆلىدۇ. ياق، بۇ ئىشقىمۇ ئوبدانلا كۆڭۈل بۆلىدۇ، دېگىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئۆي تۈتۈپ، بىرگە ياشاپ كەلگەن مۇشۇنچە ئۇزاق ۋاقىتتىن بېرى ئاش-تاماقنىڭ تۇز-تەمى، قويۇق-سۇيۇقلۇقى، نېمە يېيىش ئارزۇسىنىڭ بارلىقى ھەققىدە بىرەر مەرتە، بىرەر جۈملە تىنىپ قويمىغان تۇرسا، قانداقسىگە كۆڭۈل بۆلگەن بولىدۇ؟ باش قاتۇرىدىغان، بىر قارارغا كېلىش زۆرۈر بولغان چوڭ-كىچىك، ئۇلۇغ-ئۇششاق ئىشلارنىڭ بەزىسىدە كۆزنى چىمچىقلاتقىنىچە ئايالىغا تەلمۈرۈپلا تۇرىدۇ. مەيدە-تۆشلىرىنى، بويۇن-گەدىنىنى كارتلىدىتىپ قاشلايدۇ. بۇمۇ گۈلنىسا خېنىمنىڭ ئىچىنى ئاچچىق قىلىدۇ، ئاۋازىنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ.

— ھېكىمئاخۇن! — يېنىدىلا پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان ئېرىنى نوقۇشلايدۇ، — جېنىم - ھوي مۇسۇلمان، ئاچسىلا ئۆيقۇلىرىنى!

ھېكىمئاخۇن كۆزىنى ئۇۋۇلايدۇ. ئايالىنىڭ ئاۋازى قۇلىقى تۇۋىدە بۇرغا ئۇنىدەك ياڭرايدۇ:

— ماۋۇ ئەر ئالمىغانلارنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز؟

ھېكىمئاخۇن قانداق قىلىشنى ئۇقمايدۇ. ئۇ قانداقسىگە ئۇققاي ! بۇ ئائىلىدە ھەر ئىش «خېنىم»نىڭ رايىشى، ھەر گەپ «خېنىم»نىڭ خاھىشى بىلەن بولۇۋاتسا، ئۆيقۇسى قاچقان بىرەر ئاخشامدا مۇشۇنداق «بۇرغا چېلىش» بىلەن ئىش پۈتەمدۇ؟ ھېكىمئاخۇن يەنە تەكىيەگە بويۇن تىرەيدۇ، خوتۇننىڭ كارکىراشلىرىغا تەڭكەش خورىكىنى تارتىپ يەنە ئۇيقۇغا كېتىدۇ.

ھېكىمئاخۇن ئۇيقۇغا كېتىدۇ. ئىستىكى، بۇنداق چاغلاردا گۈلنىسا خېنىمنىڭمۇ، نېرىقى ئۆيدە قاتارلىشىپ ياتقان ئۈچ نىسانىڭمۇ ئۇيقۇسى قاچىدۇ.

قاچقان ئۇيقۇلارغا يوتقان شېرىك، كۆۋەجىگەن قانلارغا خورەك ھەمنەپەس بولغان تالاي كېچىلەر شۇنداق داۋام قىلىدۇ.

بۇگۈنمۇ گۈلنىسا خېنىم ئېرىنى تۇرتكۈشلىدى:

— ھەي مۇسۇلمان، ئاچسىلا كۆزلىرىنى!

بومبا پارتلىغاندەك چىققان ئاۋازدىن ھېكىمئاخۇن چۆچۈدى. ھېكىمئاخۇننىڭ چۆچۈشىمۇ چاغلىق ئىدى. بېشىنى لىككىدە كۆتۈرەتتىيۇ، يەنە تەكىيەگە...

بۇگۈن ئۇنداق بولماي قالدى. گۈلنىسا

خېنىم ئېرىنىڭ تەكىيەگە چۈشۈپ بولغان بېشىنى قۇلىقىدىن تارتىپ تۇرۇپ كۆتۈرۈۋەتتى.

— ھېلىقى مۇئەللىمنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز دەيمىز؟!

— پەسرەك...، پەسرەك... — ھېكىمئاخۇن كېكەچلىدى، — قا... قايسى مۇئەللىم...

— گاچا! ئاۋۇ ئۇرۇمچىدىن كەلگەن مۇئەللىم ماۋۇ تۇرسۇننىسانى سوراپ ئۆزى كەپتۇ. سىلىگە نەچچە قېتىم دېدىم. يەنە قايسى مۇئەللىم دېگىنىنى. سىلىمۇ كۆرۈشتىلىغۇ ئەينا!

راست، يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىككى يىللىق يارەمگە كەلگەن دىلمۇرات مۇئەللىم ئۆيگە ئۇچ قېتىم كەلدى. ھېكىمئاخۇن بىلەنمۇ كۆرۈشتى. «ئاپىيغا قارىغاندا سىز بىلەن پاراڭلىشىش ئەپلىك ئىكەن» دېدى. تۇرسۇننىسا بىلەن ئايرىم كۆرۈشۈپ باققۇسى بارلىقىنى ئېيتتى. ھېكىمئاخۇنمۇ، گۈلنىسا خېنىممۇ ئېغىزىنى ئېچىپلا قالدى. ئۇرۇمچىلىك دېگەن قانداق خەق ئۇ؟ قىز سوراپ ئەلچىلىككە ئۆزى كەلسۇن، قېينىئانا بولغۇچىنى ئانا ياكى ئاپا دېمەي، «ئاپىياي» دېسۇن، يەنە تېخى ھەددىدىن ئېشىپ يۈزىنى پولۇدەك قىلىپ تۇرۇپ «قىزىڭىز بىلەن ئايرىم كۆرۈشكۈم بار» دەمدا؟

مۇئەللىمنىڭ بۇ قىلىقى ھېكىمئاخۇنغا ياقمىدى. ھېكىمئاخۇنغا ياقماسلىقىغۇ چوڭ گەپ ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى گۈلنىسا خېنىمغا ھار كەلدى. ھار كەلگەن يېرى ئۆزىنىڭ «ئاپىياي» بولۇپ قالغىنى ئەمەس، بەلكى قىزلىرىنىڭ نۆۋەتىنىڭ تەتۇر كەلگىنى ئىدى. شۇڭىمۇ بۇگۈن كېچە كۆزلىرىدىن ئۇيقۇ باتناپ، ئېرىنى تۇرتكۈچلىگەنىدى.

— بىر نېمە دەڭلا ئەر كىشى بولغاندىكىن؟

— ئەر كىشى، ئەر كىشى دەپ قويۇپ، — ھېكىمئاخۇن مەيدىسىنى تاتىلىدى، — ھەممە ئىشنى ئۆزۈڭلا بىلىپ قىلىسىلە. تۇرسۇننىسا نېمە دەيدۇ، ئۆزى؟

— نېمە دەيتتى، ئىككى ئاچام تالالىق بولماي تۇرۇپ، مەن ئەرگە تەگسەم بولماس، قالدىسىغا ئۆزۈڭلار نېمە دېسەڭلار شۇ دەيدۇ.

— قىزىڭلار شۇنداق دېگەن بولسا، ئۆزۈڭلار نېمە دېسەڭلا شۇكەنغۇ، ئەمىسە.

ھېكىمئاخۇننىڭ تەكىيەگە يېنى چۈشكەچ ئېيتقان بۇ سۆزى گۈلنىسا خېنىمنىڭ گىرادۇسىنى بىراقلا ئۆرلىتىۋەتتى.

— ۋاي خۇدايىم، ۋاي جېنىم! ئەر كىشى دېگەنما سىلىدەك بولامدۇ؟! كۆزلىرىنى ئېچىپ بىر نېمە دېسىلە ما گەپكە، ھېلىقى مۇئەللىم يەنە كەلسە، قەمەرنىسانى ئالسىلا ئەمىسە، دەمدۇق يا؟

— كېچىكىگە مېڭىپ كەلگەن ئادەمگە ئاچسىنى ئالسىلا دېسەك ... قاملىشارما؟

— قاملاشمىسا، ئاچلىرى ئۆيدە قېلىپ، كېچىكى ئەرگە تەگسە بەك قاملىشار ئەمدى!

گۈلنىسا خېنىمنىڭ مەزگىلسىز «ئاڭلىتىشى»دىن كات-سانىدۇقنىڭ كەينىدىكى چاشقانلارمۇ چۆچۈشۈپ تىرىقشىپ كەتتى. نېرىقى ئۆيدىكى قىزلارمۇ قۇلاقلىرىنى دىڭلىدى. قۇلىقىنى ھەممىدىن بەك دىڭلىغىنى تۇرسۇننىسا بولدى.

— ئۆزۈڭ تېگىۋەر، — دېدى قەمەرنىسا شۇرلاپ تۇرۇپ، — نۆۋەت بويىچە كىرىدىغان كىنوخانىنىڭ ئىشكى ئەمەس بۇ. بىزگىمۇ خۇدا يىم بېرىدۇ بىر كۈنى.

— تەگكىن، — دېدى مەرەمنىسامۇ، — بەخت دېگەن تەڭ نېسىپ بولىدىغان نەرسە ئەمەس. خۇدايىم ئاۋۇال ساڭا بەرسۇن. بىزمۇ رىزىقسىز قالماسمىز.

ئىككى قىز كۈلدى، كەنجىسى يىغلىدى. تۇرسۇننىسا يىغلاۋاتقان شۇ ئەسنادا نېرىقى ئۆيدىن ئانىسىنىڭ سۆنايدەك ئۇنى ناھايىتى ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى:

— خورەكلىرىنى بوشراق تارتسىلا، گاچا!...

3

دىلمۇرات مۇئەللىم «تۇرسۇننىسا بىلەن

ئايرىم كۆرۈشمەن» دەپ چىقىپ تۇردى. «نىكاھ تىن كېيىن»گە باش تولغىدى. مۇئەللىمچە بولغاندا ئالماقچى، تويلاشماقچى بولغان قىز بىلەن كۆرۈشمىسە بولمايتتى. بىر كۆرۈپلا ئاشىق - بىقارار بولغىنى بىلەن، ئالدىغان خوتۇن بىلەن بىرەر ئاخشام يالغۇز مۇڭداشماسا، سەھرانىڭ سۈتتەك ئايدىڭىدا قىزنىڭ قولىنى سىلاپ باقمىسا قانداق بولىدۇ؟ ھېلىمۇ تۆت يىل «كۆيدۈم - پىشتىم» بولۇشۇپ توي قىلغان ئايالى ئاخىرىدا يۈزىنى بىر يېرىگە چاپلاپلا «ئەسلىدە مەن تۇغماس ئەمەسكەنمەن، ئۆزۈڭ تۇغماس ئىكەنسەن» دەپلا خېتىنى ئالدى، دىلمۇرات مۇئەللىم تۇرمۇش ئىشىدا بىر پۈتلىشىپ ئورنىدىن تۇردى. ئەمدىكى قەدىمگە پەخەس كېرەك.

— ئەمىسە مۇشۇ ئۆيدە پاراڭلىشىڭلار! — ھۆركىرىگەندەك دېدى گۈلنىسا خېنىم ئاخىر، — قىز بالىنى ئاتا-ئانىسىنىڭ يېنىدىن شوراپ-يالاپ تۇرۇپ ئەچكىتىدىغان سىلىنىڭ شەلىرى ئەمەس بۇ.

مۇئەللىم ئىككىلەندى. ئۇ ئىككىلىنەتتى. ئاشىق دېگەننىڭ ئۆز مەشۇقىغا دەيدىغان نۇرغۇن دىل بايانلىرى بولىدۇ. تويدىن كېيىن مەسئۇلىيەتسىز سۈرۈشتۈرۈلمەيدىغان سانسىز ۋەدە-قەسەملىرى بولىدۇ. قاغجىرىغان لەۋلەرنىڭ ۋىسال دەملىرى، ئېچىرقىغان كۆڭۈلنىڭ ھاسىراق تىنىقلىرى بولىدۇ. تىترەش-تەمتىرەش، جۈرئەت ۋە ئىككىلىنىشلەرمۇ كەم بولمايدۇ. گەرچە دىلمۇرات مۇئەللىمنىڭ تاپتىن چىققان غەيرىي مۇددىئاسى بولمىسىمۇ، ئاتا-ئانىسى بىلەن ئىككى ئاچىسى بۆجەندەك تىكىلىپ تۇرسا، شېرىنلىككە تويۇنغان بىرەر-ئىككى جۈملە گەپنى تۇرسۇنناساغا قانداق دېگىلى بولسۇن؟ چوڭ شەھەرنىڭ ئاۋاتلىقى، تۇرمۇشنىڭ رەڭدارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ، ئۆز مەھەللىسىدىن سىرتقا چىقىپ كۆرمىگەن بۇ سەھرا غۇنچىسىنى ئۇرۇمچىگە كېتىشكە، ئۆزىگە خوتۇن بولۇشقا قانداق كۆندۈرگىلى بولسۇن؟ ھېلىمۇ تۇرسۇنناسانى تۇنجى كۆرگىنىگە، تۇكسىز مەيدىسىنىڭ پىژىلداۋاتقىنىغا بىر يىلدىن ئاشتى. مۇئەللىم سەھرا گۈلىنى ئىزدىدى. بارمىغان مەھەللىسى، بويۇندىمىغان ھويلا - ئەگۈنلىرى قالمىدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئۆز يېرىگە، ئۆز مەكتىپىگە قايتىدىغان ۋاقتىمۇ توشاي دەپ قالدى. مۇئەللىم شۇڭا ئالدىرىدى. قىز بىلەن يالغۇز كۆرۈشكىسى، سىرتقا ئېلىپ چىقىپ بىر ئاخشام بولسىمۇ مۇڭداشقۇسى كەلدى.

— بىرەك جاھىلكەنلا! — دېدى گۈلنىسا خېنىم، — بىزنىڭ ئۆيدە تەگمىگەن ئېرىنىڭ كەينىدىن سىرتقا چىقىپ كېتىدىغان قىز بالا يوق!

كارناي چالغاندەك، دوق قىلغاندەك، ۋارقىراغاندەك ئاڭلىنىۋاتقان بۇ ئاۋاز دىلمۇرات مۇئەللىمنىڭ يۈرىكىنى زىڭىلداتتى، كۆزلىرى چىمچىقلاپ ئالقانلىرىنى تەر باستى.

— ئا... ئاچچىقلىمىسىلا ئاپىياي، ئاچلىرىمۇ بىرگە چىقسۇن ئەمىسە.

— سىلى زادى قايسى قىزىمنى ئالاي دەۋاتىلا، مۇئەللىم؟! — يېقىن كېلىپ سوردى گۈلنىسا خېنىم، — ئۇرۇمچى دېگەن شەھەر بىر ئادەمنىڭ ئوچ قىزىنى بىر ئادەم يالغۇز ئالىدىغان قائىدە بارمۇ يا؟!

دىلمۇرات مۇئەللىم ئورنىدىن تۇردى. يۈزلىرىگە چاچرىغان تۆكۈرۈك چاچراندىسىنى قول ياغلىقى بىلەن سۈرتۈۋەتكەچ دۇدۇقلىدى:

— ئا... ئاچچىقلىمىسىلا ئاپىياي، ۋا... ۋاقامىسىلا. مەن... مەن كېتەي بولمىسا.

مۇئەللىم بوسۇغىدىن ئاتلىدى، گۈلنىسا خېنىم جىددىيلەشتى.

— مەن ۋارقىرىمىدىم، قاچان ۋارقىرىدىم مەن؟!

ھېكىمئاخۇن ئايالىنىڭ يېڭىدىن تارتتى. مۇئەللىمنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ دېگۈدەك ئىشىكتىن چىقتى:

— ۋارقىرىمىدى. مەزلۇمنىڭ ئاۋازى ئاشۇنداق...

دىلمۇرات مۇئەللىم كۆۋرۈكتىن ئۆتتى. بىر نېمىگە تارتىشقاندەك كەينىگە قاراپ-قاراپ چوڭ يولغا چىقتى. ھېكىمئاخۇن بوش شۇرلىدى:

— مۇئەللىم، توختاپ...

دادىسىنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا بوسۇغىدا قەرىسا پەيدا بولدى، ئارقىدىن مەرەمنىسامۇ چىقتى. قەمەرنىسا چوڭ يولغا چىقىپ بولغان مۇئەللىمنى تىترەك ئاۋازدا توختاتتى.

— سەۋر قىلسىلا مۇئەللىم، توختاپ تۇرسىلا. بىز چىقىمىز. سىڭلىمنى ئېلىپ ھازىرلا كەينىلىرىدىن چىقىمىز.

گۈلنىسا خېنىمنىڭ كۆزلىرى كېرىلدى. بۇرۇن تۆشۈكلىرى كېڭەيدى. شاپتۇلدەك بۆرتۇپ چىققان ئېڭەك گۆشى لىپىلدىدى. چىشلىرىدىن غۇچۇرلىغان ئاۋاز چىقتى:

— نەگە چىقىسەن؟! ھۇ...

— خاپا بولماڭ ئانا، — قەمەرنىسا تۇنجى قېتىم ئانىسىنىڭ سۆزىنى بۆلدى، — بىز سۇ رۇشتۇردۇق. دىلمۇرات مۇئەللىم ئوبدان ئادەم ئىكەن. سىڭلىمىزنى ئالدىمىغۇدەك. تۇرسۇنناسا كۆرۈشسۇن، غەم قىلسىڭىز ئۇچىمىز بىرگە چىقايلى.

گۈلنىسا خېنىم قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى. قۇلىقىغا ئىشەنمىدى. چۈنكى مۇنۇ قىزى بۇگۈن ئۆزىگە، ئۆز قىزىغا ئوخشىمايلا قالغانىدى. ئەمدى ئۆز قىزلىرىمۇ مەھەللىدىكى ئاشۇ مايماقلارنى دورىغانمىدۇ؟

گۈلنىسا خېنىم بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ ئۆپكىسىگە لىقلاپ ھاۋا توشقۇزۇۋاتقان ئاشۇ دەقىقىدە سىڭلىسىنىڭ قولىدىن چىڭ تۇتقان ئىككى قىز مۇئەللىمنىڭ كەينىدىن كېتىپ بولغانىدى. گۈلنىسا خېنىمنىڭ «تۇرسۇنناسا...!» دېگەن جاراڭلىق ئۈنى تۇنجى قېتىم ئۆز لېۋىدە ئىلىنىپ قالدى.

مۇئەللىم دېگەن قىزىق بولىدىكەن. توي تەلىپى قويۇشنىڭ، قانداق تويلۇق ئېلىشنىڭ، تويىنى قانداق قىلىپ چوڭ شەھەرگە قاچان كېتىشنىڭ گېپىنى قىلىشنىڭ ئورنىغا يۈلتۈز-سەييارىلەر-نىڭ، تاشقى پىلانېتىنىڭ گېپىنى قىلىدىكەن. بۇ يۇرتنىڭ مېھىر-مۇشتاقلىقىنى، مېۋە-چېۋىلەر-نىڭ شېرىنلىكىنى ماختايدىكەن. ئۆزىنىڭ قايەر-لەردە ئوقۇغىنىنىڭ، باشقا ساۋاقداشلىرىنىڭ قانداق كۆلكىلىك ئىش-يۇمۇرلىرىنىڭ بارلىقىنى ھېكايە قىلىدىكەن، ئۆزى سۆزلەپ ئۆزى كۈلىدىكەن.

— سىڭلىم بەك ياۋاش، ئاق كۆڭۈل، — قەمەرنىسا ئاخىر نەق گەپنى دېدى، — ئۇنىمۇ ئىلگىرىكى خوتۇنلىرىغا ئوخشاش تاشلىۋەتمەيدىغاندىلا؟

دىلمۇرات مۇئەللىم ئۆزىنىڭ ساۋاقداشلار يىغىلىشىدا ئەمەس، بەلكى ئۇچ ھەدە-سىڭلىنىڭ ئالدىدا توي تەلىپى قويۇش ئۈچۈن ئولتۇرۇۋاتقىنىنى ئەمدى يادىغا ئالدى. يادىغا ئالدى-دە، ئالدىراپ جاۋاب بەردى:

— مەن ئۇنى ئەمەس، ئۇ مېنى تاشلىۋەتكەن. ئەمدى تۇرسۇننىسانى ئالسام... ئۆلسەمۇ تاشلىمايمەن.

— مۇئەللىم تۇرۇپ دېھقان خوتۇن ئالسىلا...

— چاتاق يوق، چاتاق يوق، ئۇنداقلار بىزنىڭ ئۇ تەرەپلەردىمۇ خېلى بار.

قىزلار جىمىپ قېلىشتى. تولۇقسىزغىنچە ئوقۇغىنى ئۈچۈن مۇئەللىمنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى تولۇق ئىلغا قىلىپ تۇرسىمۇ نېمىشقىدۇر يەنە شۇكلەپ قېلىشتى. بۇ شۇكلۇكنى يەنە دىلمۇرات مۇئەللىم بۇزدى:

— تۇرسۇنگۈل ماگىزىن ئاچىدۇ، سودا قىلىپ پۇل تېپىپ ...

— تۇرسۇننىسا...! قەمەرنىسا...! مەرەمنىسا...! ھۇ چالما كېسەك بولغۇرلار! مۇئەللىم دەرسىنى مەكتەپكە بېرىپ سۆزلىۋالسۇن ئەمدى. تېز ئۆيگە كىرىش ! ھۇ...

جىمجىت ئاخشامدا نەرە تارتقاندەك ئاڭلانغان ئاۋاز ئاستا-ئاستا يوقالدى. ئۇلار ئۆيگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن ئاندىن ئاندا-ساندا ئۆتۈپ قالغان ماشىنىلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇردى.

غان بۇ ئۇننىڭ نەـنەگە ئاڭلانغىنىغا بىر نېمە دەـگىلى بولمايتتى. مۇئەللىم چۆچۈدى. ئەندىكسىپ تىترەپ كەتتى، قىزلار ئۆرە بولدى.

ــ تۇرسۇنگۈلمۇ كېتەمدا؟ ــ تىترەپ تۇرۇپ سوردى مۇئەللىم، ــ بىردەم پاراڭلىـشىپ ...

ــ ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ. مەقسەتلىرىنى ئۇقتۇق، خۇدايىم تىلەكلىرىگە يەتكۈزگەي.

قىزلار ماڭدى. گۈلنىسا خېنىمنىڭ زىلزىلە ئاۋازىدىن خۇدىنى يوقاتقان مۇئەللىم تېخىچە ئەسلىگە كېلەلمىگەن ئىدى. شۇڭا ئۇ قىزلارـنىڭ كەينىدىن توۋلىدى.

ــ جاۋاب بەرمىدىڭىزغۇ تۇرسۇنگۈل؟!

تۇرسۇنىنسا ئۇندىمىدى. چېچىنىڭ ئۇچىـنى چۈۋۈغىنىچە ئىككى ھەدىسىنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ مېڭىۋەردى.

ــ سىلىگە تېگىدۇ، ــ كەينىگە قايرىلىپ سىڭلىسىنىڭ ئورنىدا جاۋاب بەردى مەرەمنىـسا. ــ ئاچام بايا دېدىغۇ، خۇدايىم بەختىڭلارنى بەرگەي.

ــ رەھمەت. يەنە بىر گەپ...

ــ تۇرسۇنىنسا ھۇي...! مەرەمنىسا ھۇي...! قەمەرنىسا ھۇي...!

ئاجايىپ سۈزۈك، ئاجايىپ قەھرىلىك، تەڭداشسىز بىر زۇۋان مەھەللە ئاسمىنىنى سەيلىـتىپ ئۆتتى. مۇئەللىم ئېغىزىنى يۇمدى.

ئەتىسى ئىككى ئايال دىلمۇرات مۇئەللىمنى ئىزدەپ مەكتەپكە كەلدى.

ــ ئاخشام ئۆزلىرىمۇ ئاڭلىغانلا، ھەر كۈنى ئاشۇنداق چاقىرىپ، سىلە مەكتەپكە بالا يىغقانـدەك تالادىن يىغىپ ئەكىرىدۇ قىزلىرىنى. شۇڭا ئۇ ئائىلىنىڭ قىزلىرىدىن ھەرگىز خوتۇن ئالغۇـچى بولمىسىلا. بالىمزنىڭ مۇئەللىمى بولغاچـقىلا ئېزىپ-تېزىپ قالمىسۇن دەپ، خالىس دەپ قويۇۋاتىمىز بۇ گەپنى.

مۇئەللىم ئۇندىمىدى. كۆزلىرىنى مىتىلداتـتى. ھاڭقىيىپ تۇرۇپ قالدى. «خالىسخان»لار سوردى:

ــ قايىسىنى ئالماقچى بولغانتىلە زادى؟

ــ ھەمىسىنى ئالمەن، ــ دىلمۇرات مۇئەلـلىم ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىككى قولىنى كۆچەپ سىلكىدى، ــ نۆۋىتى كەلسە ئۆچىلى گۈلنى ئېلىپ كېتىمەن.

ــ بىرى بىرىدىن پاسكىنا...

ــ مەيلى! ــ قەھرى بىلەن ھۆركىرىدى مۇـئەللىم، ــ ماڭا شۇنداقلا لازىم!

ئۇچ ئايدىن كېيىن ھېكىمئاخۇنىڭ ئۆيىدە توي بولدى. توي كۈنىمۇ، تويدىن كېيىنكى كۈنـلەردىمۇ توختىماي بوران چىقتى. بوران تويىنىڭ ئالدىدىكى كۈنلەردىمۇ چىققانىدى. لاي، يۇنداى ئېقىتىپ چىقىۋاتقان بوراننىڭ غەرب ياكى شىـمالدىن چىقىۋاتقىنىنىمۇ، مەھەللىدىكى كالچاـرىغان ئېغىزلاردىن چىقىۋاتقىنىنىمۇ بىلىپ بولـمايتتى. ھۇشقۇيتىپ چىقىۋاتقان بوران ئارىسىدا گۈلنىسا خېنىمنىڭ ياڭراق، سۈزۈك تىلىكى ئاڭلاندى.

ــ خۇدايىم بەختىڭلارنى ئوڭ، تەختىڭلارنى چوڭ قىلسۇن، بالىلىرىم!

«يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ 2010-يىللىق 1-سانىدىن ئېلىندى
(ئاپتور لوپ ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشتە)

مۇھەررىر **مۇھەممەد ئەيسا ئۆزئەرك**

شياۋ سۇ

ئالتۇن چىنە

ئابدۇسالام ئابلىز تەرجىمىسى

1

مەن ھېكايەمدە تىلغا ئالغان ئالتۇن چىنە قەبرىستانىدىن قېزىۋېلىنغان. ئۇنىڭ قەبرىستانغا قانداق كىرىپ قالغانلىقى ھېكايەمنىڭ ئاخىرىدا ئايدىڭلىشىدۇ.

ئالتۇن چىنە توغرىسىدا توختىلىشتىن بۇرۇن ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي. ئىسمىم جاڭ كەيگوڭ، ئەر، 44 ياش، دېھقان، يۇسەيپودا ئولتۇرىمەن. ئەمەلىيەتتە مەن يۇسەيپولۇق ئەمەس، ئەسلىي تېخنىكىيا دېگەن يەردە تۇراتتىم، بۇنىڭدىن بەش يىل ئىلگىرى يۇسەيپوغا كۆچۈپ كەلگەنمەن. ھازىر تۇرۇۋاتقان ئۆيۈمنى لاۋۇبندىن سېتىۋالغانىدىم. لاۋۇبن ياقا يۇرتلارغا چىقىپ ئىشلەپ، قولى بىرئاز ئۇزارغاندىن كېيىن يۇسەيپونىڭ ئاستىدىكى تاشيول بويىغا ئۆي سالغاچقا، كونا ئۆينى ماكا ساتقانىدى. مېنىڭ ئىسمىمنى

دادام قويغانكەن، ئسمسمنىڭ مەنسى ساداقتىن چىققان ئوق دېگەنلىك بولىدۇ. دادام ئانچە-مۇنچە ئوقۇغان ئادەم، مۇنداقچە ئېيتقاندا ئۇنى ئوقۇمۇشلۇق ئادەم دېيىشكىمۇ بولاتتى. بىراق ئۇنىڭ ئوقۇغانلىرى بىكارغا كەتتى، ئۇنىڭ ئۆمۈر بويى ھال-ئوقتى روناق تاپمىدى. شۇڭا بىز ئۇنىڭ گېپىنى قويۇپ تۇرۇپ، ئالتۇن چىنە توغرىسىدىكى گېپىمىزگە كېلەيلى.

ئالتۇن چىنە قېزىۋېلىغان قەبرىستان ئۆيىمىزنىڭ چوشقا قوتىنىنىڭ ئارقىسىدىكى كىچىكلا بىر قەبرىستان ئىدى، بۇ يەردە ئالتۇن چىنە بارلىقىنى ھېچكىمۇ خىيالىغا كەلتۈرمەيتتى. قەبرىستان ئۆيىمىزگە يېقىنلا يەردە بولسىمۇ، لېكىن بۇ قەبرىستانغا كىملەرنىڭ دەپنە قىلىنغانلىقىنى، ئۇنىڭ قايسى ئۇرۇق-جەمەتكە تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىم. ھەر يىلى ھېيت-ئايەمدە كىشىلەر باشقا قەبرىستانلاردا پوجاكىزا ئېتىپ، قەغەز-كۈجە كۆيدۈرەتتى، ئەمما بۇ قەبرىستاندا بىرەرسىنىڭ ئۇنداق قىلىپ باقمانلىقىنى ھازىرغىچە كۆرگىنىم يوق، شۇڭا بۇ قەبرىستان ھەمىشە جۆلدەرەپ تۇرغىنى تۇرغان ئىدى.

بىزنىڭ بىرلا چوشقا سىققۇدەك بىر قوتىنىمىز بار ئىدى، ئۇنىڭدا بىرلا چوشقا باقمىلى بولاتتى، بىر كۈنى تۇرۇپلا يەنە بىر قوتان سىلىپ يەنە بىر چوشقا بېقىش نىيىتىگە كېلىپ قالدىم. قولۇم قىسقا بولغاچقا ئۆي ئالغاندا لاۋۇپىنىڭ مەندە 5000 يۈەن پۇلى قالغانىدى. ئۇ پۇلنى ھازىرغىچە قايتۇرالمىغاچقا لاۋۇپن بەك سۈيلەپ كېتىۋاتاتتى، ناۋادا ئىككى چوشقا باقسام قولۇم بىرئاز ئۇزىراتتى-دە، لاۋۇپندىن ئالغان 5000 يۈەننى بالدۇرراق قايتۇرالايتتىم.

يېڭى قوتاننى كونا قوتانىنىڭ يېنىدىكى بىكار يەرگەسالماقچى بولدۇم. قەبرىستان قوتان سالماقچى بولغان بىكار يەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىدى. قوتان سىلىش ئۈچۈن ئاشۇ قەبرىستاننى كولاشقا توغرا كېلەتتى. ئەسلىدە قەبرىستاننى خالىغانچە كولاشقا بولمايتتى، ئەمما بۇ قەبرىستانىنىڭ ئىگىسى يوقلۇقىنى ئويلاپ كولاۋەرمەي مەنمۇ دېگەن خىيالغا كەلدىم.

مەن كىچىكىمدىنلا قاپ يۈرەك ئىدىم، كىچىكىمدە قوي باقمانلىرىمدا ھە دېسىلا قەبرىستانلاردا ئۇخلاپ قالاتتىم، جىن-ئەرۋاھ دېگەنلار خىيالىمغا كىرىپ چىقمايتتى، لېكىن قوتانغا تۇتۇش قىلغان كۈنى قەبرىستاننى ئوتۇغۇچ بىلەن چاپا-چاپىمايلا مېنى سەل قورقۇنچ باسقىلى تۇردى، ئوتۇغۇچنى ھەر بىر چاپقىنىمدا گويا بىر ئەرۋاھ چىرقىراپ چىقىدىغاندەك ۋەھىمە ئىچىدە قالدىم. دەل شۇ ئەسنادا خىيالىمغا توساتتىن لېۋدو كېلىپ قالدى. لېۋ دونى ماڭا قارىشىپ بېرىشكە چاقىردىم، لېۋدو يېنىمدا بولسا ھېچنېمىدىن قورقمايتتىم.

لېۋدونىڭ ئۆيى ئۆيىمىزگە يېقىنلا يەردە ئىدى، بىزنى قوشنا دېيىشكىمۇ بولاتتى. لېۋدو قىزىق، تۇراقسىز ئادەم ئىدى، ئۇ بەزىدە ياخشى، بەزىدە ئەسكى؛ بەزىدە توشقاندەك چېچەن، بەزىدە چوشقىدەك كالۋا بولۇپ قالاتتى؛ بەزىدە تولىمۇ رايىش، بەزىدە ئىنتايىن كاج بولۇپ كېتەتتى؛ بەزىدە تېپىلغۇسىز سېخىي بولۇپ كەتسە، بەزىدە بىر تىيىنىڭ ئۈستىدە تىك تۇرغۇدەك بېخىللىشىپ كېتەتتى. ئۇنى قارىشىپ بەرگىن دەپ چاقىرغان كۈنۈم ئۇ بازاردا قارا قېرىنقۇلاق سېتىپ ئۆيگە ئەمدىلا قايتىپ كەلگەن بولۇپ، ئۆشنىسىدىكى سېۋەتنى تېخى ئالمىغانىدى. لېۋدونىڭ ھال-كۈنىمۇ مېنىڭكىدىن ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى، بىراق يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيان قارا قېرىنقۇلاق ئۆستۈرۈپ سېتىپ ھال-كۈنى ياخشىلىنىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ دېيىشچە ئامانەت-قەرز كوپىراتىپىدا 5000 يۈەن پۇلى بار ئىكەن. مەن بەكلا ھەسەتخور ئىدىم، باشقىلارنىڭ بېيىغانلىقىنى كۆرسەم چىدىمايلا قالاتتىم، راست گەپ قىلسام ئۇنىڭ 5000 يۈەن پۇلىغا كۆزۈم قىزارغانىدى.

باشتا لېۋدوغا قەبرىنى كولىشىپ بېرىش ئانچە خوشياقمىدى، لېكىن ئۇنىڭغا بىر نەچچە

ئېغىز ياخشى گەپ قىلىۋېدىم، ئۇ گېپىمگە قوشۇلدى. لىيۇدونىڭ ياخشى گەپنى بەك ئاڭلايدىغان بىر ئالاھىدىلىكى بار ئىدى. ئۇنىڭ قۇلىقى يۇمشاق، كۆڭلى ئاجايىپ تۇز ئىدى، ئۇ بىر نەچچە ئېغىز ياخشى گەپ ئاڭلىسىلا ساڭا ئىتائەت قىلماي قالمايتتى، مېنىڭ باشقا ئالاھىدىلىكىم بولمىسىمۇ، ئادەم شىلاشقا راۋۇرۇس ئېپىم بار ئىدى.

بىز قەبرە كولىغان كۈنى ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، چاقناپ تۇرغان قۇياش نۇرى كۆزنى چېقىپ ئاچقۇزمايتتى. لىيۇدو بىلەن ئىككىمىز چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇپ يەنە قەبرە كولاشقا باشلىدۇق. ئەمەلىيەتتە قەبرىنى مەن يالغۇز كولىدىم، لىيۇدو تاشلارنى يىغدى. ئون مىنۇتچە كولىغاندىن كېيىن، ئوتۇغۇچۇم ئالتۇندەك ۋالىلداپ تۇرغان بىر نەرسىگە ئۇرۇندى. ئوتۇغۇچۇم شۇ زامان بوشلۇقتا چىپىدە تۇرۇپ قالدى.

— لىيۇدو، قارا! — دېدىم مەن ھاياجىنىمنى باسالماي. لىيۇدو مەن قارىغان يەرگە قاراپلا ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرغان بىر نەرسىنى كۆردى. بەزىدە لىيۇدونىڭ زەنى قاشاڭ ئىدى، ئۇ مەندەك ھاياجانلانمىدى.

— ئۇ نېمە؟ پارقىراۋاتىدىغۇ! — دېدى ئۇ.

— ئېلىپ كۆرۈپ باقايلى، باي بولۇپ كېتەمدۇق تېخى، — دېدىم مەن، لىيۇدو بىر نەرسىنى ئاڭقارغاندەك بولدى، كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتتى. ئۇ قوللىرى بىلەن پارقىراق نەرسىنىڭ ئەتراپىدىكى توپىلارنى نېرىغا ئىتتىرىپ نەرسىنى ئاۋايلاپقىنا ئالدى.

— نېمىكەن؟ — سورىدىم مەن زوڭ ئولتۇرغىنىمچە تىترەك ئاۋازدا.

— ئالتۇن چىنىدەك قىلىدۇ! — دېدى پوكانىدەك قىزىرىپ كەتكەن لىيۇدو.

ئالتۇن چىنىنى كۆرۈپ قەبرىنى يەنە كولاۋېرىش خوشياقمىدى، چوشقا قوتىنى، چوشقا دېگەنلەر بىر يەرلەردە قالدى.

— ئەكىلە كۆرۈپ باقاي! — دېدىم مەن قوللىرىمنى سوزغانىمچە.

لىيۇدو ئالتۇن چىنىنى دەرھال ساڭا بەردى، ئۇ ساڭا ھاڭۋاقتىنچە بىر ھازا قاراپ قالغاندىن كېيىن:

— كەيگۈك، بۇ ئالتۇن چىنىدە مېنىڭمۇ بىر كىشىلىك ئۇلۇشۇم بار جۇمۇ! — دېدى ناھايىتى ئېنىق قىلىپ.

— قارا گېپىڭنى، ئەسلىدىمۇ ئۇنى ئىككىمىز كولاپ تاپقان تۇرساق! — دېدىم مەن سۇسلا كۈلۈپ قويۇپ. لىيۇدو گېپىمنى ئاڭلاپلا ئالتۇن چىنىنى ساڭا بەردى.

مۇشتۇم چوڭلۇقتىكى بۇ چىنە ناھايىتى قېلىن، ئېغىر بولۇپ، سىرىق نۇر چېچىپ تۇراتتى.

— ھەقىقىي ئالتۇن چىنە! — دېدىم مەن چىنىگە زوق بىلەن قارىغاچ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ. مەن چىنىگە زوق بىلەن قاراۋاتقىنىمدا، لىيۇدومۇ قولۇمدىكى چىنىگە بويۇنداپ، كوزلىرىنى پارقىراتقىنىچە كۆز ئۈزمەستىن قاراپ تۇراتتى.

— قارىغاندا، بىز راستىنلا بېيىپ كېتىدىغان ئوخشايمىز! — دېدىم مەن.

— بىز بېيىپلا قالماي بەلكى كاتتا بايلاردىن بولۇپ كېتىدىغاندەك قىلىمىز! — دېدى لىيۇدو تىترەڭگۈ ئاۋازدا. مەن لىيۇدونىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىچىمدە ئىختىيارسىز كۈلۈپ قويدۇم. باي بولۇشقا تەقەززار بولۇۋاتقان ئادەم يالغۇز مەنلا ئەمەس ئوخشايمەن دېگەننى ئويلىدىم.

— سېنىڭچە بۇ چىنە قانچە پۇلغا يارار؟ — سورىدىم لىيۇدودىن.

— ئېنىق بىر نېمە دېيەلمەيمەن، — دېدى لىيۇدو سەل ئويلانغاندىن كېيىن بېشىنى چايقاپ. ئاردىدىن ئازراق ئۆتكەندىن كېيىن لىيۇدو مەندىن:

— دېگىنە، سېنىڭچە نەچچە پۇلغا يارار؟ — دەپ سورىدى.

— 1000 يۈەنلەرگە يارار! — دېدىم مەن ئانچە ئېرەنسىپ كەتمەستىن.

— ناۋادا ھەقىقىي ئالتۇن چىنە بولسا، ئۇنىڭدىن جىق پۇلغا يارايدۇ، ئاز دېگەندىمۇ بىرەر تۇ-

مەنگە يارار! ــ دېدى ليۇدو بېشىنى قاتتىق چايقىغىنىچە. مەن ساختا ئالتۇن ئەمەستۇر، دەپ دەرگۇماندا بولۇپ قالدىم.

ــ ساختا ئەمەستۇ، ــ دېدى ليۇدو كۆزىنى پۇرۇشتۇرگىنىچە.

ــ زەرگەرگە كۆرسىتىپ باقساق بىلگىلى بولاتتى، شۇنداق قىلغاندا بىرىنچىدىن، ئۇنىڭ ساختا ياكى ھەقىقىي ئىكەنلىكىنى؛ ئىككىنچىدىن، نەچچە پۇلغا يارايدىغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. ــ دېدىم مەن بىردەمدىن كېيىن.

ــ شۇنداق، مۇتەخەسسىسلەر ئايرىپ بەرگەن بولسا بەلەن بولاتتى، ــ دېدى ليۇدو گېپىمگە ئۇلاپلا.

دەل شۇ ئەسنادا خىيالىمغا ليۇدونىڭ نەۋرە ئاكىسى كەلدى. مېنىڭ كاللام خېلىلا ئىشلەيتتى، ھالقىلىق پەيتلەردە چارە-تەدبىر تاپالايتتىم. ليۇدونىڭ نەۋرە ئاكىسى ۋۇخەندە بولۇپ، بىر ئۇنۋېرسىتېتنىڭ پىروفېسسورى دەۋاتقىنىدەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاپىسى بىلەن ليۇدونىڭ ئاپىسى قېرىنداش بولۇپ، ليۇدونىڭ پىروفېسسور بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ياخشى يېقىن ئىدى. پىروفېسسور ليۇدونىڭ ئۆيىگە كەلگەندە مەن ئۇنى كۆرگەنىدىم، تېخى ليۇدونىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ بىلەن تاماقمۇ يېگەنىدىم. ئۇ ئادەم مېنىڭ نەزىرىمدە رەھىمدىل، ئاق كۆڭۈل ئادەم ئىدى، گەرچە ئۇ كاتتا زىيالىي بولسىمۇ، قىلچە كىبىرى يوقتەك كۆرۈنەتتى، يەنە كېلىپ ناھايىتى سېخىي ئىدى. بىر قېتىم ليۇدونىڭ ئانىسى دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ليۇدولارغا 2000 يۈەن ئەۋەتىپ بەرگەنىدى. مەن ليۇدوغا:

ــ سېنىڭ ۋۇخەندە نەۋرە ئاكاڭ بارغۇ؟ ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىر مۇتەخەسسىس تېپىپ بەرگىن دېسەكلا بولمىدىمۇ! ــ دېدىم. بۇ گېپىمنى ئاڭلىغان ليۇدو:

ــ ھوي، ئەجەب مېنىڭ ئېسىمگە كەلمەپتۇيا، ــ دېدى پېشانىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ.

ليۇدودا نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئىسىم كارتوچكىسى بار ئىدى، ئۇ كارتىدىكى تېلېفون نومۇرى بويىچە نەۋرە ئاكىسىغا تېلېفون بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتقاندىن كېيىن ئاكىسى:

ــ كېلىڭلار، چىنىنى مۇتەخەسسىس تېپىپ تەكشۈرتۈپ باقايلى، چىنە ئاڭلار راست ئالتۇن بولسا تېخى ياخشى، ناۋادا ساختا بولۇپ قالسا، يەنە تىقىڭلارنى، ئاش-تامىقىڭلارنى مەن ئۇستۇمگە ئالىمەن، يەنە قايتاشىڭلارنىڭ يول كىراسىنىمۇ مەن بېرىمەن، بۇ مېنىڭ سىلەرنى ۋۇخەنگە كېلىپ ساياھەت قىلىشقا تەكلىپ قىلغىنىم بولۇپ قالسۇن! ــ دېدى. بىز ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ دەرھال ۋۇخەنگە بېرىش نىيىتىگە كەلدۇق.

2

بىز ليۇدونىڭ ئالتۇن چىنە سېلىنغان قارا سومكىسىنى ئېلىپ يولغا چىقتۇق. بىخەتەر بولۇش ئۈچۈن، مەن ئاۋۇال ئالتۇن چىنىنى ئايالىمنىڭ كۆزلۈك كىيىمىگە يۆگەپ، ئۇنى بىر يالتىراق خالتىغا، ئاندىن ليۇدونىڭ قارا سومكىسىغا سالدىم، يەنە سومكىنىڭ سىيرتمىسىنى قۇلۇپلىدىم.

ليۇدو قولۇمنىڭ قىسقىلىقىنى بىلگەچكە قېرىنقۇلاق ساتقان 800 يۈەندىن ئارتۇقراق پۇلنى ئېلىۋالغانىدى.

ــ يولدىكى چىقىملارنى ئاۋۇال سەن چىقىرىپ تۇرغىن، ئىككىمىزگە تەڭ بولسۇن، كېيىن ئالتۇن چىنە پۇل بولغاندا بىر تىيىننى كەم قىلماستىن قايتۇرىمەن! ــ دېدىم مەن.

ــ بولىدۇ، ئالتۇن چىنە ساختا بولمىسىلا قالغان ئىشلار ئاسان گەپ! ــ دېدى ليۇدو.

يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى مەن ئۇشتۇمتۇت بىر ئىشنى ئويلاپ قالدىم ۋە ليۇدوغا:

ــ ناۋادا ئاكاڭ بۇ چىنىنى نەدىن تاپتىڭلار، دەپ سوراپ قالسا، ھەرگىز قەبرىستاندىن كولىۋالدۇق دېگۈچى بولما، ــ دېدىم.

ــ نېمىشقا؟ ــ سورىدى گېپىمنى چۈشەنمىگەن ليۇدو.

ــ قەبرە كولاش دېگەن كېپەن ئوغرىلاش

قىلمىشىغا كىرىدۇ، كېپەن ئوغرىلاش دېگەن قا-
نۇنغا خىلاپ، ناۋادا ھۆكۈمەت بۇنى بىلىپ قالـ
مىغان بولسا، ئالتۇن چىننى مۇسادىرە قىلىپلا
قالماي، ئادەم يەنە قاماقتا ياتمىغان ئىش ! يەنە بىر
گەپ، ناۋادا بۇ چىننى ئالمىغانلار بۇ چىنىغا
چىقمىسىلا ئىگە بولۇۋالغانلىقىمىزنى بىلىپ
قالمىغان بولسا باھانى تۆۋەن قويۇپ تۇرۇۋالمىدۇ.

ــ ئەمسە ئاكام سوراپ قالسا نېمە دەيمەن؟ــ
دېدى لىۋدو سەل جىددىيلىشىپ.

ــ سەنچۇ بىر تۈمەنگە سېتىۋالدۇق دېگىن،ــ
دېدىم سەل ئويلانغاندىن كېيىن.

ــ بولمىدۇ، شۇنداق دەي،ــ دېدى لىۋدو نېرى-
بېرى ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا.

ۋۇخەنگە بېرىش ئۈچۈن لاۋيا بازىرىغا
بېرىپ يولۇچىلار ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرۇشقا توغرا
كېلەتتى. بىز يولغا چىققان كۈنى ئىشمىز
كۆڭلىمىزدىكىدەك بولمىدى، بىز لاۋيا بازىرى
ماشىنا بېكىتىگە بارغاندا ۋۇخەنگە بارىدىغان ئاپ
تۇبۇس كېتىپ بوپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئامالسىز
لاۋيا بازىرىدا بىر كېچە قونۇپ قالدۇق.

مېنىڭمۇ بىر نەۋرە ئاكام بولۇپ، لاۋيا بازىرى-
دا تۇراتتى، بىراق مېنىڭ نەۋرە ئاكام لىۋدونىڭ
نەۋرە ئاكىسىغا يەتمەيتتى، نەۋرە ئاكام مەخسۇس
چوشقا كۈچۈكى سودىسى قىلسىمۇ، ئەمما پۈللا
تاپالايدىغان ئىش بولسا ھەرقانداق سودىنى قىلىۋە-
رەتتى. بىز لاۋيا بازىرىغا بارغان كۈنى پۈلنىڭ كۆ-
زىگە قاراپ مېھمانخانىدا ياتماستىن ئۇنىڭ ئۆيى-
گە بارغانىدۇق. ئاكام بىر نەرسىگە بەكلا قىزىقاتـ
تى، ئۇ بىزنىڭ ۋۇخەنگە بارىدىغانلىقىمىزنى
ئاڭلاپ بىزدىن نېمىشقا بارىدىغانلىقىمىزنى سو-
رىدى، مەن ئۇنىڭغا ئازراق مال ئالغىلى بارىدىغان-
لىقىمىزنى ئېيتتىم. ئۇ يەنە قانداق مال ئالمىدىغان-
لىقىمىزنى سېپتىن - سېكىنسىگىچە سۈرۈشتە
قىلىپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭمۇ
يات ئادەم ئەسلىكىنى ئويلاپ، ئالتۇن چىننىڭ
ئەھۋالىنى ئەينەن ئېيتتىم.

مەن نەۋرە ئاكامنىڭ پىتنىخور ئىكەنلىكىنى
نەدىن بىلەي، شۇ كۈنى ئاخشىمى بىز نەۋرە ئاكام-
نىڭ ئۆيىدە تاماق يەپ بولۇپ تۇرۇشمىزغا، ئاكام-
نىڭ ئۇدۇللىدا ئولتۇرىدىغان بىر ئەر ئۇشتۇمتوت
كىرىپ كەلدى. ئۇ كۆزەينەك تاقۇالغان بولۇپ،
تۇرقىدىن زىيالىيغا ئوخشايتتى. ئۇ ئىشىكتىن كى-
رىپلا ماڭا كۈلۈمسىرىگەندىن كېيىن:

ــ ئاڭلىسام سەلەردە ئالتۇن چىنە بارمىش،
مەن كۆرۈپ باقسام بولارمۇ؟ــ دېدى. بۇ گەپنى
ئاڭلاپ لىۋدونىڭ تەرى تۇتۇلدى. مەنمۇ ئاكام-
دىن ئاغرىنىدىم. شۇ يەردىلا ئۇنىڭغا:

ــ نەۋرە ئاكا، سەن بۇ ئىشنى نېمىشقا
خەقتە داۋراڭ سېلىپ يۈرۈيسەن؟ــ دېدىم
رەنجىپ. نەۋرە ئاكام سەل ئوڭايسىزلاندى.

ــ رەنجىمىگىن،ــ دېدى ئۇ قىزارغىنىچە،ــ
ئۇدۇل قوشنىمىز ۋۇ ئەپەندى يىغىپ ساقلىغۇ-
چى، شۇڭا مەن ئۇنىڭغا دېگەنىدىم.

ــ شۇنداق، شۇنداق، مەن بەزى قەدىمي
ئاسار ئەتىقىلەرنى يىغىپ ساقلايمەن،ــ دېدى ۋۇ
ئەپەندى ئالدىراپ-تېنەپ بېشىنى لىڭشىتىپ.
شۇ ئەسنادا نەۋرە ئاكام ئاقساقاللىق قىلىپ:

ــ ۋۇ ئەپەندىگە كۆرسىتىپ بېقىڭلار، ئۇ
دېگەن مال تونۇيدىغان ئادەم، ناۋادا مېلىڭلار دىتـ
غا يېقىپ قالسا سېتىۋالىدۇ، شۇنداق بولۇپ
قالسا سىلەرمۇ ۋۇخەنگە بېرىپ يول جاپاسى
تارتىپ يۈرمەيسىلەر،ــ دېدى.

ئاكامنىڭ بۇ گەپلىرى ماڭا ياقتى، ناۋادا ۋۇ
ئەپەندى چىننى راستىنلا سېتىۋالسا، بىز يول
چىقىمى تارتمايلا قالماستىن، يەنە قولىمىزغا
بالدۇر پۇل كىرەتتى. مەن لىۋدونى سەن بىر نېمە
دەپ باقمىغان دېگەن مەقسەتتە ئۇنىڭغا قارىدىم.
چۈنكى بۇ ئىككىمىزنىڭ ئىشى بولغاچقا،
ئۆزۈم يالغۇز بىر نېمە دېيەلمەيتتىم.

ــ ۋۇ ئەپەندىنىڭ كۆرۈپ باقمۇسى بولسا
كۆرسەتسەك كۆرسىتەيلى،ــ دېدى لىۋدو مەقسە-
تىمنى چۈشىنىپ،ــ ئەمما ئۇ چوقۇم مەخپىيەت
لىكىنى ساقلىشى كېرەك، مۇشۇ ئۆيدىن باشقا
يەردە ئالتۇن چىننىڭ گېپىنى قىلمىشقا بولمايدۇ.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ-دە! — دېدى ۋۇ ئەپەندى ئالدىراپ-تېنەپ.

بىز چۈشتىن بۇرۇن نەۋرە ئاكامنىڭ ئۆيىگە كىرىپلا چىنىنى ئاكامنىڭ ھۈجرىسىدىكى كارۋاتنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويغانىدۇق. مەن كارىۋات ئاستىدىن قارا سومكىنى ئالغىنىمدا لىيۇدو ماڭا:

— كەيگوك، ئالدىرىماي تۇرغىن، — دېدى ئالدىراپ-تېنىگىنىچە، ئۇ شۇنداق دېگەچ دېرىزە ئالدىغا كېلىپ، يىغىلىق دېرىزە پەردىسىنى چۈشۈردى ۋە ماڭا:

— ئەمدى ئاچقىن، — دېدى. مەن چىنىنى قاتمۇقات ئورالغان نەرسىلەرنىڭ ئىچىدىن چىقارغىنىمدا، ۋۇ ئەپەندى يانچۇقىدىن بىر لوپا ئەينەك چىقاردى. مەن چىنىنى ئاۋايلاپقىنە بەردىم. ۋۇ ئەپەندى چىنىنى ئالغاندىن كېيىن دىۋاندا ئولتۇرۇپ، چىنىغا سىنچىلاپ قارىدى. بىردەمدىن كېيىن چىنىگە لوپا ئەينەك بىلەن قارىدى. ئۇ چىنىگە ئون نەچچە مىنۇت قارىۋالغاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— ھەقىقىي ئالتۇن چىنىكەن، — دېدى ماڭا. بۇ گەپنى ئاڭلىغان لىيۇدو قاتتىق ھاياجانلاندى، كۆزلىرىدىن نۇرلار چاقناپ كەتتى. مەنمۇ خۇشاللىقىمنى باسالماستىن:

— بەك ياخشى بولدى! بەك ياخشى بولدى! — دەۋەتتىم.

لېكىن گېپىم تۈگەمىلا ۋۇ ئەپەندى يەنە گەپ باشلىدى.

— ئەمما بۇ چىنە كۆپ پۇلغا يارىمايدۇ، — دېدى ئۇ بىر يۆتىلىپ قويغاندىن كېيىن. ۋۇ ئەپەندىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۈستۈمدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك شۇركۈنۈپ كەتتىم، ھايال ئۆتمەي سەل بېشىم قېيىۋاتقانلىقىنىمۇ سەزدىم، لىيۇدو لاغىلداپ تىترەپ كېتىۋاتاتتى. بىردەمدىن كېيىن لىيۇدو ۋۇ ئەپەندىدىن:

— ھەقىقىي مال تۇرۇقلۇق نېمىشقا تۇزۇك پۇلغا يارىمايدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۇنداق ئالتۇن چىنە تولا گەپ، قىس نەرسە قەدىرلىك بولۇر، دېگەن بار ئەمەسمۇ، — دېدى ۋۇ ئەپەندى لوپا ئەينەكنى يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ.

— سىزنىڭچە بۇ چىنە قانچە پۇلغا يارار؟ — سورىدىم مەن ئالدىراپلا.

— بۇ يىغىپ ساقلىغۇچىنىڭ قىزىقىشىغا باغلىق، ناۋادا مەن بولىدىغان بولسام ئەڭ كۆپ بولغاندا 1000 يۈەنگە ئالارمەن! — دېدى ۋۇ ئەپەندى سوغۇقلا كۈلۈپ قويۇپ.

بىزنىڭ ئىشىمىزغا قىلچە كۆڭۈل بۆلمەيدىغاندەك ئۇندىمەي بىر چەتتە قاراپ ئولتۇرغان نەۋرە ئاكام بىر چاغلاردا گەپ قىستۇردى:

— كەيگوك، چىنىنى ئىسسىقىدا ۋۇ ئەپەندىگە بېرىۋەتكىنىڭلار تۈزۈكمىكىن، ۋۇخەنگە ئېلىپ بارساڭلار 1000 يۈەنگىمۇ ساتالماسسىلەرمىكىن!

ئىككىيلەننىڭ گېپىدىن سەل خاتىرجەمسىزلەندىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قاردىم، ئاخىر كۆزۈم لىيۇدوغا چۈشتى. مېنىڭدىنمۇ بەك دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن لىيۇدو شۇ تاپتا نەۋرە ئاكامنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغاندەك قىلاتتى. ئۇ گويا چوڭقۇر ئويغا پاتقاندەك جايىدا مىدىر-سىدىر قىلماي ئولتۇراتتى، كۆزلىرىمۇ قېتىپ قالغاندى، مەن ئۇنىڭغا بىر ھازا قاراپ تۇرسامۇ ئۇ ماڭا پەرۋا قىلمىدى.

مەن كۆز ئالدىمدىكى مەنپەئەتنى ئويلىغاچقا، چىنىنى ۋۇ ئەپەندىگە سېتىش خىيالىدا ئىدىم. بىراق لىيۇدو بىر ھازاغىچە گەپ-سۆز قىلمىغاچقا، شۇنداق ئىچىم سىقىلىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭدىن:

— لىيۇدو، سېنىڭچە ئاكامنىڭ مەسلىھەتى قانداقراق؟ — دەپ سورىدىم.

— نېمە مەسلىھەت؟ — دەپ سورىدى لىيۇدو سوغۇقلا قىلىپ.

— ئۇ چىنىنى ۋۇ ئەپەندىگە 1000 يۈەنگە ساتقىنىڭلار تۈزۈكمىكىن دېدىغۇ.

— سېنىڭچىچۇ؟ — سورىدى لىيۇدو ئاچچىق

كۆلۈپ قويۇپ.

ــ مېنىڭچە 1000 يۈەنگە سېتىپ، ئىككىسىدىن 500 يۈەندىن بۆلۈشەيلى، مېنىڭچە بۇ بولىدىغان گەپ!

ــ مەن قوشۇلمايمەن، مەن پۈتۈنسۈرۈك بىر ئالتۇن چىنىنىڭ ئارقان 1000 يۈەنگە يارىشىغا ئىشەنمەيمەن!

ــ ئەمسە سېنىڭچە قانداق قىلىمىز؟

ــ ئەسلىدىكى پىلانىمىز بويىچە ۋۇخەنگە بارايلى، لاۋيا بازىرىدا 1000 يۈەنگە يارىغان چىنە ۋۇخەندە ئاز دېگەندىمۇ بىر تۈمەنگە يارايدۇ!

ــ سېنىڭ گېپىڭنىڭمۇ ئاساسى بار، ئەمما ۋۇخەندە 1000 يۈەنگە ساتالمىساق قانداق قىلىمىز؟

ــ قانداقلا بولسۇن ۋۇخەنگە بىر بېرىپ با قايلى. ۋۇخەندە دېگىنىمىزگە ساتالمىساق، يېنىپ كېلىپ ۋۇ ئەپەندىگە ساتساقمۇ كېچىك مەيمىز.

ــ نەدە شۇنداق ئوبدان ئىش بار؟ بۇگۈن ساتمىساڭلار، نەچچە كۈندىن كېيىن 500 يۈەنگە بەرسەڭلارمۇ ئالمايمەن...!

ــ ساتايلى، ساتايلى، 1000 يۈەنمۇ ئاز پۇل ئەمەس، بالدۇرراق سېتىۋەتسەك كۆڭلىمىز بالدۇر تىنىدۇ ئەمەسمۇ! ــ دېدىم مەن بىردىنلا جىددىيلەشكىنىمدىن لىۋدوغا يېلىنىپ.

ــ مەن ساتمايمەن! ــ دېدى لىۋدو كاجلىق قىلىپ.

ــ لىۋدو ساتمىسا سەن ئۆزۈڭنىڭ يېرىم ئۈلۈشىنى ساتساڭمۇ بولۇۋېرىدىغۇ! ــ دېدى نەۋرە ئاكام لىۋدو بىلەن بىر توچكىغا كېلىلمەي تۇرغىنىمىزدا ئەقىل كۆرسەتىپ.

ــ بۇ باردى- يوقى بىر چىنە تۇرسا، قانداقچە ئۇنىڭ يېرىمىنى ساتقىلى بولىدۇ؟ چىنىنى ئارىدىن چاقمىزمۇ؟ ــ دېدىم مەن گاڭگىرىغان هالدا.

ــ تازىمۇ دۆتكەنسە، لىۋدو ساڭا 500 يۈەن بەرسە، يېرىمىنى ساتقان بىلەن ئوخشاش گەپ ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى ئاكام. مەن ئۇنىڭ گېپىنى چۈشىنىپ، لىۋدوغا قارىدىم.

ــ سەن راستىنلا ساتامسەن؟ ــ سورىدى لىۋدو مەندىن.

ــ ناۋادا سەن قوشۇلساڭ ساتىمەن، خەۋىرىڭ بار، قولۇم قىسقا، ماڭا جىددىي پۇل لازىم! ــ دېدىم مەن سەل خىجىل بولۇپ.

ــ بولىدۇ، ئەمسە ساڭا 500 يۈەن بېرەي، چىنە بۇگۈندىن باشلاپ ماڭىلا تەئەللۇق بولسۇن، ئۇنى قانچە پۇلغا سېتىشىم بىلەن سېنىڭ چاتىقىڭ بولمىسۇن! ــ دېدى لىۋدو يېنىكلەپ قالغاندەك بولۇپ.

ــ بولىدۇ، گېپىم گەپ، يولۇاس ئىزىدىن، يىگىت سۆزىدىن يانمايدۇ!

لىۋدو ئىشنى كېسىپ قىلاتتى، ئۇ نەۋرە ئاكامنىڭ هۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ماڭا بېرىدىغان پۇلنى كالتە ئىشتىنىنىڭ يانچۇقىدىن ئالغىلى كىرگەنىدى. ئۇ ماڭا 500 يۈەن سۇندى، پۇلنى ئېلىۋاتقىنىمدا قولۇم سەل تىترىدى.

ــ خاپا بولما، لىۋدو، ــ دېدىمەن پۇلنى ئالغاندىن كېيىن.

ــ خاپا بولغىدەك ئىش يوق، كېيىن ئۆزۈڭ پۇشايمان قىلىپ قالمىساڭلا، مېنى ئاۋارە قىلمىساڭلا مەيلى.

ــ بۇنىڭدىن سەن يۈزدەيۈز خاتىرجەم بولغىن، ئۇنى بىر تۈمەنگە ساتساڭمۇ چاتىقىم يوق! ــ دېدىمەن. بۇ مېنىڭ هەقىقىي يۈرەك سۆزلىرىم ئىدى. لىۋ دو پۇلنى بېرىپ بولغاندىنىي كېيىن چىنىنى ۋۇ ئەپەندىنىڭ قولىدىن ئالدى. مەن ئۇنى دەسلەپتە قانداق ئورنىسام ئۇمۇ مەندەك ئوراپ قويىنىغا سالدى.

3

پىلانىمىز بويىچە ئەتىسى نەۋرە ئاكامنىڭ ئۆيىدىن چىقتۇق، لىۋدو چىنىنى ئېلىپ ۋۇخەنگە بارماقچى بولدى، مەن 500 يۈەن پۇلنى ئېلىپ يۈسەيپوغا قايتماقچى بولدۇم. ئەمما ئىككىمىز ئايرىلىدىغان چاغدا لىۋدو ماڭا:

ــ كەيگۈڭ ۋۇخەنگە مەن بىلەن بارغىن، سەپىرىم ئۇزاق، ماڭا هەمراھ بولغىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە

يېنىمدا ئالتۇن چىنە بار، شۇڭا خاتىرجەم بولالـ مايدىكەنمەن، ــ دېدى يېلىنغىنىچە.

مەن دېلىغۇل بولۇپ قالغاچقا دەرھال ئىپادە بىلدۈرەلمىدىم. لېۋدو مېنىڭ بىر نېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالغانلىقىمنى كۆرۈپ:

ــ ۋاقتىم زايە بولۇپ كېتىدۇ دەپ ئويلاپ قالساڭ، ھەققىڭنى بېرەي، يېمەك-ئىچمىكىڭ، يېتىپ-قوپۇشۇڭ مەندىن بولغاندىن سىرت، بىر كۈنۈڭگە 30 يۈەن بېرەي، قانداق ماقۇلمۇ؟ــ دېدى يەنە. لېۋدو مۇشۇنداق دەۋاتقاندىكىن مەنمۇ ئۇنىڭ گېپىنى يېرىمايي، بىللە بېرىشقا قوشۇلدۇم.

لېۋدونىڭ ئاكىسى ھەقىقەتەن ياخشى ئادەم ئىدى. ئۇ بىزنى پويىز بېكىتىدە ساقلاپ تۇرغانىكەن، بىز چىقىش ئىشىكىگە بېرىپلا ئۇنى كۆردۇق، ئۇ رېشاتكىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ بىزگە ھەدەپ قول پۇلاڭلىتىۋاتاتتى. بىز ئۇنىڭ بىلەن بېكەتنىڭ ئىشىكىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندا، بىر تەلەمچى پۇچۇق چىنىسىنى سۇنغىنىچە كىشىلەردىن پۇل تىلەۋاتاتتى، نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماستىن كېتىپ قېلىشاتتى، ئەمما تىلەمچىگە ئىچى ئاغرىغان لېۋدونىڭ نەۋرە ئاكىسى يانچۇقىدىن ئون يۈەن ئېلىپ تىلەمچىگە تاشلاپ بەردى، بۇنى كۆرۈپ قەلبىم ئىللىپ كەتتى.

لېۋدونىڭ نەۋرە ئاكىسىنىڭ كۆرۈنۈشىدىنلا باي ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ كېچىك ماشىنىسىمۇ بار ئىدى. بىز ۋۇخەنگە بارغان كۈنى بىزنى ماشىنىسى بىلەن ئالغىلى بارغانىدى، پويىز ئىستانسىدىن بىزنى يەنە مېھمانخانىغا ئېلىپ باردى، ئۇ مېھمانخانىدىن بىزگە ياتاق ئېلىپ قويغانىكەن. لېۋدو ئىككىمىزنىڭ تۇنجى مېھمانخانىدا يېتىشىمىز بولغاچقا، ئۆزىمىزنى گويا خان ساراىيىغا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىشتۇق. ياتاقلا كىرىپلا لېۋدو قارا سومكىنى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا تېقىپ قويماقچى بولدى، ئەمما مېھمانخانىنىڭ كارىۋىتى بىزنىڭ يۇسەيپونىڭ كارىۋاتلىرىغا ئوخشىمىغاچقا، لېۋدو بىر ھازا ھەپىلىشىپمۇ سومكىنى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا تىقالمىدى. سومكىنىڭ ئىچىدە ئالتۇن چىنە بارلىقىنى پەرەز قىلىپ بولغان لېۋدونىڭ ئاكىسى كۈلۈپ قويۇپ:

ــ كارىۋاتنىڭ ئاستىغا تېقىپ ئاۋارە بولمىساڭمۇ بولىدۇ، ئۇنى ھېچكىم ئوغرىلاپ كەتمەيدۇ، ــ دېدى.

نەرۋە ئاكىسىنىڭ گېپىدىن ئوڭايسىزلانغان لېۋدو سومكىنى كارىۋاتقا قويۇپ قويدى. مەن لېۋدونىڭ ئاكىسىمۇ ئالتۇن چىنىگە مېنىڭ ئاكامدەك قىزىقىپ، ئۇنى كۆرۈپ باقماقچى بولسا كېرەك دەپ ئويلاپتىكەنمەن. ئەمما ئۇ كۆرۈپ بېقىش تۇگۈل، ئالتۇن چىنە دېگەنلەرگە قىلچە كۆڭۈل بۆلمەيدىغاندەك بىر ئېغىز سوراپمۇ قويمىدى.

لېكىن لېۋدونىڭ ئاكىسى بىزگە تولىمۇ قىزغىن ئىدى، ئۇ تاماق يېمىگەنلىكىمىزنى ئۇقۇپ، بىزنى ئاشخانىغا ئېلىپ چىقتى، بىز كۆرۈپمۇ باقمىغان ھەر خىل قورۇمىلارنى بۇيرۇتتى. تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن ئۇ بىزنى بىر كىنو دۇكىنىغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇنىمىغىنىمىزغا ئۇنىماي كىنو ئېلىپ بېرىمەن دەپ تۇرۇۋالدى. لېۋدو ئانچە تۇزۇت قىلىپ كەتمەيلا بىر قۇر كىنو تاللىدى. مەن خىجىل بولۇپ پەقەتلا ئۇنىمىدىم. ئەمما لېۋدونىڭ ئاكىسى ئۇنىمىغىنىمغا قويماي ماشىنىمۇ بىر قۇر كىنو ئېلىپ بەردى. لېۋدو بىلەن ئىككىمىز يېڭى كىنىمىنى كېيىپ گويا تويى بولۇۋاتقان يىگىتلەرگىلا ئوخشاپ قالدۇق.

شۇ كۈنى لېۋدونىڭ نەۋرە ئاكىسى مەكتەپتە دەرسى بارلىقىنى، كەچتە كېلىپ بىزنى ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ مېھمان قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ مېھمانخانىدىن كەتتى، ئۇ ھەتتا بىزنىڭ ئەتىسىدىكى ئىشلىرىمىزنىمۇ ئورۇنلاشتۇردى، ئەتىسى چۈشتىن بۇرۇن بىر ئاسار ئەتىقە مۇتەخەسسىسنىڭ كېلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن بىزنى سېرىق تۇرنا ساراىيىغا ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېيتتى. سېرىق تۇرنا ساراىيىغا بارىدىغانلـ

قىمىزنى ئاڭلاپ بەكلا خوش بولدۇق. كىچە كىمدە بوۋامدىن بۇ بىنانىڭ داڭقىنى ئاڭلىغانىدىم. بوۋام ماڭا ۋۇخەندە سېپىق تۇرنا ساريىي دەيدىغان بىر بىنانىڭ بارلىقىنى، ئۇنىڭ كۆككە تاقىشىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. مېنىڭ ئۇ بىنانى بۇرۇنلا بەكمۇ كۆرگۈم بار ئىدى. ئەتىسى چۈشتىن بۇرۇن لىۋدونىڭ نەۋرە ئاكىسى شىلەپىلىك بىر ئادەمنى ياتقىمىزغا باشلاپ كەلدى. ئۇ بۇ ئادەمنىڭ فامىلىسىنىڭ نى ئىكەنلىكىنى، ئۆلكىلىك مۇزېينىڭ تەتقىقاتچىسى ئىكەنلىكىنى، بىزنىڭ ئۇنى نى ئەپەندى دەپ ئاتىشىمىزنى ئېيتتى. لىۋدونىڭ نەۋرە ئاكىسى نى ئەپەندىنى قالدۇرۇپ قويۇپ بىر يەردە دوكلاتى بارلىقىنى، دوكلاتى تۈگىگەندىن كېيىن كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ كەتتى. نى ئەپەندى 50 تىن ئاشقان، ئاق پىشماق، قوللىرى قىزلارنىڭ قوللىرىدەك ئىنچىكە. نازۇك، قولىغا ئۇزۇك تاقىۋالغان ئادەم ئىدى. لىۋدو ئاكىسى كېتىشى بىلەنلا چىنىنى نى ئەپەندىگە كۆرسەتمەكچى بولۇپ، قارا سومكىدىن ناھايىتى ئاۋايلاپ چىقارغاندىن كېيىن، قوش قوللاپ نى ئەپەندىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. نى ئەپەندى چىنىنى قولىغا ئېلىپ، ئۆرۈپ-چۆرۈپ كۆز يۈگۈرتكەندىن كېيىن لىۋدوغا قارىدى. لىۋدو بولسا قوللىرىنى ئىككى يوتىسىنىڭ يېنىغا تەگكۈزگىنىچە نى ئەپەندىنىڭ ئالدىدا ئىلىپتەك تۇراتتى، كۆزلىرىدىن نۇر چاقنىغىچە ئۇنىڭ ئاغزىغا تەلمۈرەتتى، ھەتتا نەپەسمۇ ئالمايۋاتقاندەك ئىدى. نى ئەپەندى ئۇنىڭغا بىر ھازا ئۇنسىز قارىغاندىن كېيىن:

— ساختىكەن! — دېدى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، لىۋدو نى ئەپەندىنىڭ گېپىنى ئېنىق ئاڭلىدى. مەن باشتا ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايىنىڭ لاغىلداپ تىترەۋاتقىنىنى، كېيىن بولسا سۆڭىكىنى يۇمشاپ كېتىش كېسىلى بولۇپ قالغان بىمار دەك بوشىشىپلا كەتكەنلىكىنى كۆردۈم، تەلىيىمگە بۇ چىنىنىڭ مەن بىلەن ئالاقىسى قالمىغاچقا مەن خاتىرجەم ئىدىم.

— نېمە بولدىڭىز؟ — ئالدىراپ-تېنەپ سورىدى قورقۇپ كەتكەن نى ئەپەندى لىۋدودىن. گويا گومۇشقىلا ئوخشاپ قالغان لىۋدو ئۇندىمىدى. ئارىدىن ھايال ئۆتمەي نى ئەپەندى كەتتى. ئۇ ئىشكىتىن چىقىدىغان چاغدا:

— ئۇنىڭغا ئوبدان قارا! — دېدى ماڭا.

— بولىدۇ، سىلى خاتىرجەم بولسىلا! — دېدىمەن. نى ئەپەندى ئىشكىتىن چىقا-چىقىمايلا لىۋدو گويا ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغانغىنىچە ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى، ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى يامغۇر كەبى تۆكۈلمەكتە. يۈرىكىنى ئۆكۈنۈش پىچىقى تىلغىماقتا ئىدى. مەن سەل باغرى قاتتىقراق ئادەم بولسامۇ، ئەمما لىۋدونىڭ يۈرەكنى ئەزگۈدەك يىغىسىنى كۆرۈپ يۈرىكىم ئېچىشىپ كەتتى. ئۇنىڭغا نېمە دەپ تەسەللى بېرىشىمنى بىلمەيلا قالدىم. شۇ دەقىقىدە ئۇنىڭدىن ئالغان 500 يۈەننى ياندۇرۇپ بېرىش ئويىغا كەلدىم، ئەمما بۇ گەپنى ئېغىزىمدىن چىقىرىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. چۈنكى بۇ بىر نەچچە يىلدىن بېرى ئۇ خىلى جىق پۇل تاپقانىدى، ھال كۈنى مېنىڭدىن جىق ياخشى ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ لاۋۇ-ۋېنغا 5000 يۈەن قەرزىم بار ئىدى! شۇ تاپتا ئۇنىڭغا يىغلىما، كۆكسى-قارنىڭنى كەڭرەك تۇتقىن دەپ، قۇرۇق تەسەللى بېرىشتىن باشقىسى قولۇمدىن كەلمەيتتى، مەن يەنە ئۇنىڭغا ئور نۇڭدىن تۇر، قىرىقتىن ئاشقان ئادەم يەردە ئولتۇرۇپ بۇنداق يىغلىغىلى تۇرساڭ سەت تۇرىدىكەن! دەپ تەسەللى بەردىم. ئەمما لىۋدو گېپىمگە قۇلاق سالماستىن يەنىلا يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ يىغلاۋاتاتتى.

لىۋدو ئاكىسى ياتاقتا كەلگەندىمۇ يىغلاۋاتقىنىدى، ئاكىسىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئېچىنىشلىق يىغلاپ كەتتى، ئۇ گويا ھازىدار ئاياللار قوشاق قېتىپ يىغلىغاندەك ئاجايىپ مۇڭلۇق، تەسىرلىك يىغلىماقتا ئىدى، ئۇنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاۋېتىپ مېنىمۇ يىغا تۇتۇپ كېتىۋاتاتتى. لىۋدونىڭ

ئېچىنىشلىق يىغىسىنى كۆرگەن ئاكىسى لىيۇدو-نىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭ ياش يۈزى چىرايىغا قارىغىنىچە غەلىتە كۈلۈپ قويۇپ:

ــ ھەي، چىنىنىڭ ساختىلىقىنى، سىنىڭمۇ مۇشۇنداق يىغلايدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم، ئەمما سىنىڭ بۇنچىۋالا ئېچىنىشلىق يىغلاپ كېتىدىغانلىقىڭنى ئويلىماپتىكەنمەن، ــ دېدى. نەۋرە ئاكىسىنى كۆرگەن لىيۇدو سەل-پەل خىجىل بولۇپ ھۆكۈرەپ يىغلاشتىن ئۆكسۈپ يىغلاشقا چۈشتى. ئۇنىڭ نەۋرە ئاكىسى ئالتۇن چىنىنىڭ ئىشىنى ئەمدى تىلغا ئېلىپ:

ــ چىنىنى نەدىن ئالغانتىڭ؟ ــ دەپ سورىدى. تېخى يىغىدىن توختىغان لىيۇدو ئاكىسىغا مەن ئۆگەتكەندەك:

ــ خەقتىن ئالغان، ــ دەپ جاۋاب بەردى

ــ نەچچە پۇلغا ئالغان؟ ــ دەپ سورىدى ئاكىسى. بۇ سوئالدىن مەڭدەپ قالغان لىيۇدو بىر ھازادىن كېيىن:

ــ بىر تۇمەنگە ئالغان !ــ دېدى، ــ نەچچە يىل قارا قېرىنقۇلاق سېتىپ تاپقان پۇلۇم ئۇچۇپ كېتىدىغان بولدى !ــ قوشۇپ قويدى ۋە يەنە ھۆكۈرەپ ئېتىپ يىغلاپ كەتتى.

لىيۇدونىڭ نەۋرە ئاكىسى خورسىنىپ قويغانىدىن كېيىن گويا بېشىدىكى قارنى چۈشۈرۈۋەتكەچى بولغاندەك بېشىنى قاتتىق چايقىدى، ئۇ بېشىنى چايقىغاچ ئۇندىمەستىن چىقىپ كەتتى.

لىيۇدونىڭ ئاكىسى يېرىم سائەتلەردىن كېيىن يەنە كەلدى، بۇ چاغدا لىيۇدو يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ ئېسىدەپ يىغلاۋاتاتتى. مەن ئۇنى يەردىن قوپۇرۇش ئۈچۈن بىر نەچچە قېتىم تارتقان بولسامۇ، ئۇ تەۋرەپمۇ قويماستىن ئولتۇراتتى. كېيىن مەن يەرگە يۆمىشاق پاكىز گىلەم سېلىنغانلىقتىن، ئۇنىڭ بۇ گىلەمدە ئولتۇرسا ئۆزىنى راھەت ھېس قىلىدىغانلىقىنى سېزىپ ئۇنى قايتا تارتمىدىم.

ــ ئورنۇڭدىن تۇرە، تۇرە، چىنەڭنى مەن ئالمەن !ــ دېدى لىيۇدونىڭ ئاكىسى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىرىككىنىچە.

لىيۇدو ئېسىدەشتىن توختاپ ياشلىق كۆزلىرى بىلەن نەۋرە ئاكىسىغا باقتى. ئۇ ئۆزىنى گويا چۈش كۆرگەندەك ھېس قىلدى. مەنمۇ شۇنداق سەزگۈگە غەرق بولۇپ، كۆزۈمنى يوغان ئاچقىنىمچە لىيۇدونىڭ ئاكىسىغا قاردىم. بۇ چاغدا كۆزلىرىم لىيۇدونىڭكىدىنمۇ يوغان ئېچىلىپ گويا چۆچەككىلا ئوخشاپ قالدى.

شۇ ئەسنادا لىيۇدونىڭ نەۋرە ئاكىسى سومكىسىدىن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ لىيۇدوغا سۇنۇۋېتىپ:

ــ بۇ بىر تۇمەن پۇل، ئالە! كېيىن بۇنداق ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىپ يۈرمە!ــ دېدى. بىر تېڭىق تاراقلاپ تۇرغان قىپقىزىل پۇلنى كۆرۈپ مەن شۇ ھامان تېڭىرقاپ قالدىم، مەن ئەمدى راستىنلا چۈش كۆرۈۋاتاتتىم.

ــ بۇ چىنە ساختا تۇرسا ئۇنى ئېلىپ نېمە قىلىسىز؟ــ دېدى پۇلنى دەرھال قولىغا ئالغان لىيۇدو سەل دىلىغۇل بولۇپ.

ــ ساختا بولسىمۇ خاتىرە قىلىپ ساقلاپ قويارمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە قان - تەر بەدىلىڭگە تاپقان پۇلۇڭنىڭ بىھۇدە ئۇچۇپ كەتكەنلىكىگە چىدىمايلا قالدىم، ــ دېدى لىيۇدونىڭ ئاكىسى ئويلانغاندىن كېيىن.

ــ ئاكا، سىز نېمىدېگەن ياخشى، سىز مېنىڭ شەپقەتچىم، ــ دېدى توساتتىن قايغۇسى خۇشاللىقتا ئايلانغان لىيۇدو بىر باغلام پۇلنى ئېلىۋېتىپ. لىيۇدو پۇلنى ئېلىپلا ئورنىدىن لىككىدە تۇردى. شۇ تاپتا ئۇ تولىمۇ چەبدەسلىشىپ كەتكەنىدى، مەن ھازىرغىچە ئۇنىڭ بۇنداق چەبدەسلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرمىگەنىدىم. لىيۇدو ئورنىدىن تۇرۇپلا كارىۋاتتىكى ئالتۇن چىنىنى ئاكىسىغا بەردى، ئاندىن خۇددى ئىچى سۇرۇپ كەتكەن ئادەمدەك ئالدىراپ-تېنەپ تازلىق ئۆيىگە كىرىپ كەتتى، ئۇ تازلىق ئۆيىگە بىر تۇمەن پۇلنى كالتە ئىشتىنىنىڭ يانچۇقىغا سالغىلى كىرگەنىدى.

ئۇ تازلىق ئۆيىدىن چىققاندا قورسىقى گويا

ئېغىر ئاياغ ئايالالارنىڭكىدەك تومپىيىپ قالغانلىقى. بۇ چاغدا ئاكىسى ئالتۇن چىننىي سومكىسىغا سېلىپ بولغانىدى، مەن سائەتكە قارىدىم، سائەت چۈشتىن بۇرۇن ئون يېرىم بولغانىدى.

— سىلەر ئارام ئېلىپ تۇرۇڭلار، مەن ئۆيگە بېرىپ فوتو ئاپپاراتنى ئېلىپ كېلەي، ئاندىن سىلەرنى سېرىق تۇرنا ساريېغا ئويناتقىلى ئېلىپ باراي، — دېدى لىيۇدونىڭ ئاكىسى، ئۇ گېپىنى تۈگىتىشى بىلەنلا چىقىپ كەتتى. لىيۇدونىڭ ئاكىسى كېتىۋېدى، مەن ئىنتايىن خۇش بولدۇم، چۈنكى ئىچىمگە جىن كىرىپ پۇلنىڭ يېرىمىنى ئېلىش خىيالى پەيدا بولغانىدى، شۇڭا لىيۇدو بىلەن يالغۇز سۆزلىشىش پۇرسىتىنى كۈتۈپ تۇرغانىدىم.

— لىيۇدو، — دېدىمەن لىيۇدونىڭ ئاكىسى ئىشكىتىن چىقىپ كېتىشى بىلەنلا، — بىر تۇمەن پۇلنىڭ يېرىمىنى ماڭا بېرىشىڭ كېرەك، لاۋيا بازىرىدا بەرگەن 500 يۈەندىن سىرت يەنە ئاز دېگەندە 4500 يۈەن بېرىشىڭ كېرەك.

— پوق يەپسەن! — دېدى لىيۇدو ماڭا زەردە بىلەن ئالىيىپ، — بۇ چىننىڭ سەن بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق!

— ئەسلىي مەن بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق ئىدى، لېكىن سەن مېنىڭ كۆرسەتمەم بىلەن بىر تۇمەنگە ئېرىشتىڭ. مۇشۇ جەھەتتىن ئېيتقاندا، بۇ پۇلنىڭ مەن بىلەن ئالاقىسى بار دېگەن گەپ!

— سېنىڭ نېمە كۆرسەتمەڭ بىلەن ئېرىشتىم؟ — دېدى مەقسىتىمنى چۈشەنمىگەن لىيۇدو.

— ناۋادا سەن ئاكاڭغا چىننىنى بىر تۇمەنگە ئالغانتىم دېمىسەڭ، ئاكاڭ ساڭا بىر تۇمەن پۇل بېرەمتى؟ بىر تۇمەن پۇل مېنىڭ كۆرسەتمەم بىلەن قولغا كەلدى دېگىنىم مانا شۇ، شۇڭا سەن پۇلنىڭ يېرىمىنى، ھېچ بولمىغاندا 4500 يۈەننى ماڭا بېرىسەن!

لىيۇدو مەندەك گەپدان بولمىغاچقا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى.

— ناۋادا يېرىمىنى بەرمىسەمچۇ؟ — دېدى لىيۇدو بىردەمدىن كېيىن كۆزلىرىنى ئالايتىپ.

— ئەمىسە ھەقىقىي ئەھۋالىنى نەۋرە ئاكاڭغا دەيمەن، ئۇ چاغدا سەن بىر تىينىغمۇ ئېرىشەلمەيسەن! — دېدىمەن چىشىمنى غۇچۇرلىتىپ. گېپىمنى ئاڭلاپ ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن لىيۇدو ياتاقتا ئۇياقتىن-بۇياقتا ماڭغىلى تۇردى. ئۇ بىر دەم ماڭغاندىن كېيىن بۇرنۇمغا دېۋەيلىگىنىچە:

— جاڭ كەيگۇڭ، ئىچىڭ زەھەر نېمىكەنسەن! — دېدى-دە، تازلىق ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

لىيۇدو تازلىق ئۆيىدىن چىققاندا قولىدا بىر تۇتام پۇل بار ئىدى.

— سانۇال! — دېدى ئۇ قولىدىكى پۇلنى كارىۋىتىمغا ئېتىپ.

— ئۆز ئادەم بولغاندىكىن ساناشنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدىمەن كارىۋىتىمغا لەپىدە قاراپ قويۇپ، پەمىچە كارىۋاتتىكى پۇل 4500 يۈەن ئىدى.

شۇ كۈنى بىز بالدۇرلا ئۇخلىدۇق. سېرىق تۇرنا ساريېدا كۆڭۈلدىكىدەك ئوينىساقمۇ، خۇددى يۇسەيپودا ئەتتىدىن-كەچكىچە گەندە تۇشىغاندىنمۇ بەك ھېرىپ كەتكەچكە بالدۇرلا يېتىۋالغانىدۇق. مەن ئۇيقۇجان بولغاچقا يېتىپلا ئۇخلاپ قالدىم، ئەمما لىيۇدو زادىلا ئۇخلىيالمىغانىدى. سائەت ئون بىرلەر بولغاندا، بىرى مۇرەمنى شاپىلاقلاپ ئويغاتتى. كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام لىيۇدو يېنىمدا تۇرۇپتۇ. ئۇ ناھايىتى ھاياجانلانغانىدەك كۆرۈنەتتى، ئۇخلايدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

— نېمىشقا ئۇخلىمىدىڭ؟ — سورىدىمەن ھەيران بولۇپ، — يېرىم كېچىدە ئادەمنى ئويغىتىپ نېمە قىلىسەن؟

— كەيگۇڭ، — دېدى ئۇ كارىۋىتىمدا ئولتۇرۇپ، — سەن بىلەن بىر ئىشنى مەسلىھەتلەشمەكچىتتىم.

— نېمە ئىشنى؟ — سورىدىمەن.

— مەن بەرگەن 4500 يۈەننى ماڭا ئارىيەت بېرىپ تۇرغىن، يۇسەيپوغا بارغاندا ساڭا قايتۇرۇپ بېرەي، — دېدى لىيۇدو.

— نېمە قىلاتتىڭ؟ — سورىدىمەن مەڭدىن

گىنىمچە.

— ئالتۇن چىننى نەۋرە ئاكامدىن سېتىۋالايمىكىن دەيمەن!

— ئېلىشىپ قالدىڭمۇ؟ — دېدىمەن ھەيران بولۇپ، — ئۇنى مىڭ تەستە قولدىن چىقارغان تۇرساڭ، يەنە سېتىۋېلىپ نېمە قىلىسەن؟

— مەن ھېلىقى نى ئەپەندى دېگەننىڭ چىننى ساختىكەن دېگەن گېپىدىن گۇمانلىنىپ قالدىم، ساختا بولسا ئاكام ئۇنى خاتىرە قىلىمەن دەپ بىر تۇمەنگە ئالامدۇ؟ مەن نى ئەپەندى ئاكامغا راست گەپ قىلدىمىكىن دەپ گۇمانلىنىۋاتىمەن. مەن بۇ ئىشنى قايتا-قايتا ئويلاندىم، ئويلانغانسېرى ئۆزۈمنى ئالدانغاندەك سەزدىم، شۇڭا چىننى سېتىۋېلىش نىيىتىگە كەلدىم. پەمىچە بۇ ئالتۇن چىننىڭ بىر تۇمەندىن ئارتۇق پۇلغا يارىشىغا قىل سىغمايدۇ!

لىۇدونىڭ گەپلىرىدىن كۇلۇپ تېلىقىپ قالغىلى تاس قالدىم. مېنىڭچە ئۇ ئۆتە زېرەك بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ قوشنام بولغاچقا، ئۇنىڭ پايدىسىدا قولۇمغا پۇل كىردى، شۇڭا مەن ئۇنىڭ ئەمدى ئەخمىقانە ئىش قىلىپ قويۇشىغا قاراپ تۇرسام بولمايتتى.

— ھەرگىز يوقىلاڭ خىيالىلارنى قىلما، ئۆزۈڭنى بېسىۋال، قولۇڭغا تەگكەنگە قانائەت قىل.

ئەمما ئاللىبۇرۇن بىر قارارغا كېلىپ بولغان لىۇدونى نىيىتىدىن ياندۇرغىلى بولمىدى. ئامالىنىڭ يوقىدىن ئۇنىڭغا 4500 يۈەننى ئۆتنە بەردىم، بۇ ئاز پۇل بولمىغاچقا ئۇنىڭدىن تىلخەت ئېلىۋالدىم.

شۇ كۈنى ئاخشىمى لىۇدو بىر تۇمەن پۇلنى كۆتۈرۈپ ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇ كېچە سائەت ئون ئىككىلەردە ئالتۇن چىننى قارا سومكىسىغا سېلىپ مېھمانخانىغا يانداۋرۇپ كەلدى، مەن ئۇنىڭ بىر تۇمەن پۇلغا چىننى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدىم.

4

ۋۇخەندىن يۈسەيپوغا قايتىپ كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسى، مەن لىۇدونى 4500 يۈەننى بېرىشكە قىستىدىم. بۇنداق قىلىشىم ئالدىراپ كەتكەنلىكىمدىن ئەمەس، بەلكى لاۋژېن پۇلۇمنى بەر دەپ مېنى قىستاپ كەتكەنلىكتىن ئىدى، ئۇ پۇلۇمنى بەرمىسەڭ ئۆيۈڭدىن كەتمەيمەن دەپ مېنى ئوسال ھالغا چۈشۈرۈپ قويغانىدى، شۇنىڭ بىلەن مەن ئامالسىز لىۇدونى قىستىغانىدىم. قولۇمدا ھۆججەت بولغاچقا لىۇدو غىڭ-پىڭ قىلالماستىن ئامانەت-قەرز كوپىراتىپىدا ئامانەت قويغان پۇلنى ئېلىپ پۇلۇمنى بەردى. 4500 يۈەنگە 500 يۈەن قوشۇپ 5000 يۈەن قىلىپ لاۋژېنغا قايتۇرۇۋەتتىم.

— جاڭ كەيگۇڭ، — دېدى ئۇ پۇلنى ماڭا بېرىۋېتىپ كۆڭلى سەل غەش بولغان ھالدا، — نەچچە يىلدىن بېرى قارا قېرىنقۇلاقنى سەن ئۈچۈن تېرىپتىكەنمەنده!

— كىم سېنى بۇنچە ئەقىللىق بولۇپ كەتسۇن دەپتۇ؟ — دېدىمەن.

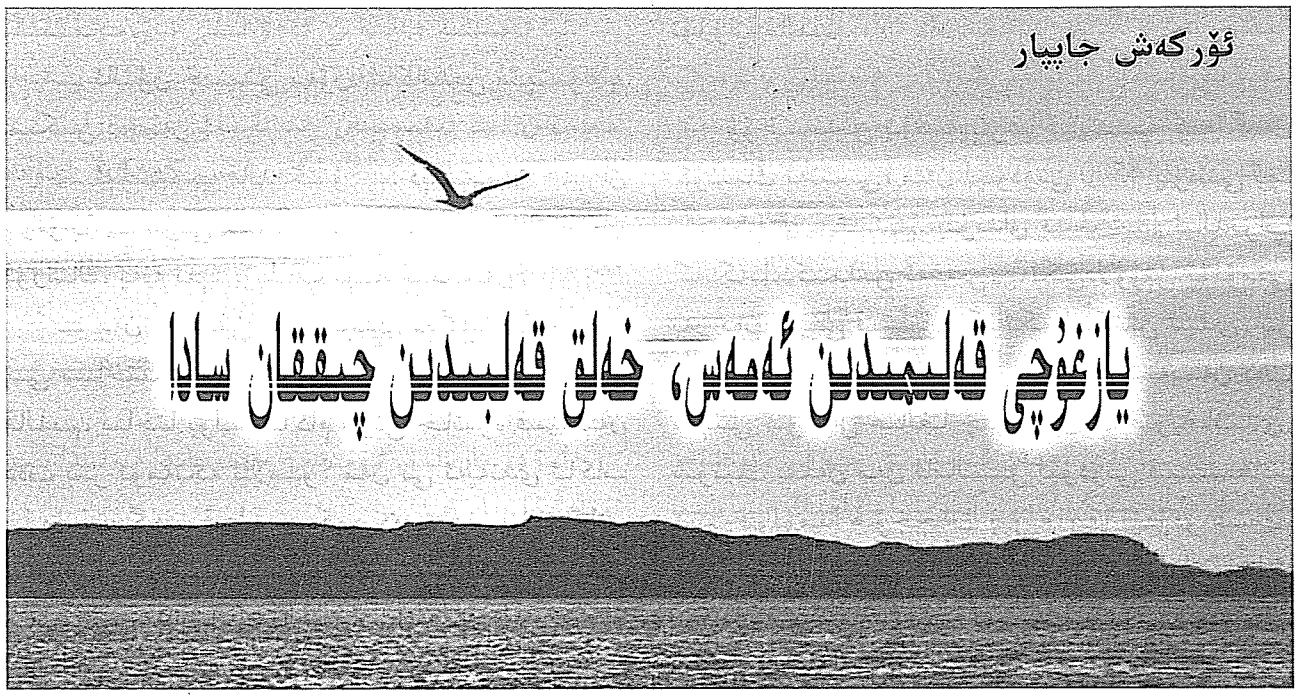
— بىراق پۇشايمان قىلمايمەن، — دېدى لىۇدو، — قولۇمدا ئالتۇن چىنە تۇرۇقلۇق كەلگۈسىدە ئاچ قېلىشىمدىن قورقامدىمەن؟ — بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرىكىم جىغىدە قىلىپ قالدى، ئۆزۈمنى لىۇدوغا يۇز كېلەلمەيدىغاندەك ھېس قىلدىم.

ئالتۇن چىننىڭ ھېكايىسى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتى كېرەك. بىراق مەن ھېكايىنىڭ باش-ئاخىرىنى ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن، كىتابخانلارنىڭ ئارقامدىن ئاق-كۆڭ دېيىشىگە پىسەنت قىلماستىن ئاخىرقى بىر جۈملە سۆزنى قوشۇپ قويدۇم، ئەمەلىيەتتە ئالتۇن چىننى گۆرگە ئۆزۈم تىقىپ قويغانىدىم.

(«جۇڭگو 2008-يىللىق ھېكايىلىرىدىن تاللانما» ناملىق كىتابتىن تەرجىمە قىلىندى)

(تەرجىمان شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتوتى جۇڭگو تىللىرى فاكۇلتېتىدا)

مۇھەررىر **مۇھەممەد ئەيسا ئۆزئەرك**

يازغۇچى قەلبىدىن ئەمەس، خەلق قەلبىدىن چىققان سادا

«كونا كوچا» ناملىق ھېكايىسى بىلەن 14-نۆۋەتلىك؛ «ئەقىدە» ناملىق پوۋېستى بىلەن 15-نۆۋەتلىك «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن، شۇنداقلا پىروزا ئىجادىيىتىدىكى تۆھپىلىرى شەرىپىگە ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ «تۆھپە» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ياش يازغۇچى ئابدۇكېرىم قادىرنىڭ تۇنجى رومانى — «تۆتىنچى ئېغىز سەپەر» 2009-يىلى 3-ئايدا بېيجىڭ «مىللەتلەر نەشرىياتى» تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ، كىتابخانىلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

ناچار مۇھىت تەسىرىدە ئۆرۈمچى ئاسمىنىنى قويۇق تۇمان قاپلىغان، يۈز قېدەم نېرىدىكى نەرسىلەرنى ئېنىق كۆرگىلى بولمايدىغان قىش كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، مەن بۇ رومانىنى ئوقۇشقا كىرىشتىم. راستىنى ئېيتسام، رومانىنى ئوقۇپ تۈگەتكىچە بولغان ئۇچ كۈندە ئاش-تاماقتىن قالمىدىم، ئەمما پۈتۈن پىكىر-خىيالىم ئاپتور قەلىمى ئاستىدىكى ئېكولوگىيەلىك مۇھىت، ھاياتلىق ھەققىدىكى ئوي-پىكىرلەر بىلەن يۇغۇرۇلۇپ، كەتكەچكە، ئۇيقۇدىن قالدىم، ئۇيقۇسىزلىقتىن كۆزلىرىمگە قىزىللىق تىقىلدى، ئىزتىراپ ۋە ھەسرەتتىن چېكە تومۇرلىرىم كۆپۈپ، بېشىم لوقۇلداپ ئاغرىدى. ماڭا گويا تەكلىماكان گۈر-ۋەكلىرىدىكى توپا چىرايى يېشىل بوستانلار خازان بولۇپ، سۇغا تەشنا قورغاق زېمىن تېخى-مۇ قۇرۇپ، چاك-چېكىدىن يېرىلىپ كېتىۋاتقان-دەك تۇيۇلۇپ، كەلگۈسىدە بۇ يەرلەردە ھاياتلىق مەۋجۇت بولمايدىغاندەك تۇيغۇغا غەرق بولدۇم. ئاپتور روماندا چۆللىشىۋاتقان زېمىن ھەققىدە-كى ئاچچىق ئىزتىراپلىرىنى قەلەمگە ئېلىپ، ئې-كولوگىيەلىك مۇھىت ۋە ھاياتلىق ھەققىدە ئىز-دىنىۋاتاتتى، تەبىئەتنى سۆيۈش، تەبىئەت بىلەن ئىناق ئۆتۈش ۋە تەبىئەتنى قوغداش ھەققىدىكى ئارزۇ-ئارمانلىرىنى ئىزھار قىلىپ چۇقان سېلىۋا-تاتتى. ئەمەلىيەتتە بۇ، ئاپتورنىڭ قەلبىدىن ئەمەس، خەلق قەلبىدىن چىقىۋاتقان سادا ئىدى. مەن بۇ ساداغا ئاۋاز قوشۇش ۋە رومانىنى ئوقۇش-تىن ھاسىل قىلغان پىكىرلىرىمگە ئوقۇرمەنلەر-نى شېرىك قىلىش مەقسىتىدە، قولۇمغا قەلەم ئالدىم.

پارتىيە 17-قۇرۇلتىيى دوكلاتىنىڭ ئومۇ-

يۈزلۈك هاللىق جەمئىيەت بەرپا قىلىش كۈرەش نىشانىدىكى يېڭى تەلەپلەردە، ئېكولوگىيە مەدەنىيلىكى بەرپا قىلىش نىشانى تۇنجى قېتىم ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلدى. نۆۋەتتە ئېلىمىزدە ئېكولوگىيە مەدەنىيلىكى بەرپا قىلىشنى تەكتلەش ئىنتايىن مۇھىم رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. يەر شارى مىقياسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، سانائەت ئىنقىلابىدىن بۇيان ئىنسانلارنىڭ ماددىي ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ يەر شارىدىكى بايلىقتىن پايدىلىنىشى چەكتىن ئېشىپ كەتتى، بۇ، يەر شارى ئېكولوگىيەلىك مۇھىتىغا بۇزغۇنچىلىق ئېلىپ كەلدى. يەر شارى كېلىماتىنىڭ ئۆزگىرىشى، يەرنى زىيادە ئېچىش، ئورمانلارنى قالايمىقان كېسىش، مۇھىت بۇلغىنىش قاتارلىقلار يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شىنجاڭ ئەسلىدىنلا قۇرغاق، قۇملۇق رايون. يېقىنقى نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، دەريا، كۆللەرنىڭ قۇرۇپ كېتىشى، قۇملىشىشنىڭ تېزلىشىشى، يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ئېغىر دەرىجىدە چېكىنىشى قاتارلىقلار ئاتموسفېرانىڭ بۇلغىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، قۇم - بوراڭلىق كۈنلەر يىلسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى مۇشۇنداق رېئال، مەۋجۇت مەسىلىلەرگە بىپەرۋا قارىسا، ئەدەبىياتنىڭ تەرەققىياتى ۋە يازغۇچىلارنىڭ دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلىشىدىن سۆز ئېچىش قېينىغا توختايدۇ. ياش يازغۇچى ئابدۇكېرىم قادىر بۇ ساھەدە ئەتراپلىق ئىزدىنىپ، ئىنسانىيەت ئورتاق دۈچ كېلىۋاتقان مۇھىت مەسىلىسىنى كونكرېت ماكان، زامانغا باغلاپ تەھلىل قىلىپ، ئېكولوگىيەلىك مۇھىتنى ئاساسىي تېما قىلغان «تۆتىنچى ئېغىز سەپەر» رومانىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يېزىپ چىقتى.

يازغۇچى بۇ رومانىنى قۇم بارخانلىرى ئارىسىغا جايلاشقان قۇمئاۋات ۋە ئارائاۋاتتىن ئىبارەت ئىككى يۇرت ئوتتۇرىسىدىكى ھەسەن خالۋاپ ئائىلىسى بىلەن ئاباباسخان ئائىلىسىنىڭ قۇدىلاشقانلىقىدىن باشلايدۇ، شۇ ئاساستا ۋەقەلىكنى زامان ۋە ماكان كەڭلىكىگە قاراپ كېڭەيتىپ، ئائىلىدىن مەھەللىگە، مەھەللىدىن كەنتكە، كەنتتىن يېزىغا، يېزىدىن شەھەرگە، شەھەردىن يىراق چوڭ شەھەرلەرگە تۇتاشتۇرىدۇ. پېرسوناژلار قاتلىمىنى بىر قەدەر كەڭ ئېلىپ، ھەسەن خالۋاپ بىلەن نازىلخان، ئاباباسخان بىلەن ئاغىچىخان، ھۈسەيۇناخۇن بىلەن پىننەخان، روزىگۈل بىلەن يۇنۇس، ھاپىز بىلەن نۇر بۇۋى، ئابدۇراخمان بىلەن راھىلە، ھاۋا بىلەن يۈسۈپ، شۇنىڭدەك غوجىخان، شەرۋانەم قاتارلىق ئاساسىي پېرسوناژلارغا يانداشقان بىر بۆلۈك قوشۇمچە پېرسوناژلار ئارقىلىق رومانىدىكى ماكان، زامان، ۋەقەلىكنى خېلى زور كۆلەمگە ئىگە قىلىدۇ. ئاپتور ئېكولوگىيەلىك مۇھىتنى مەركەز قىلغان ئاساستا جەمئىيەت، تۈرمۇشنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە كۆڭۈل بۆلۈشنى ئىجادىيەت مۇددىئاسى قىلىپ، زامانىمىز كىشىلىرىنىڭ جۇملىدىن جەنۇب دېھقانلىرىنىڭ قەلبىگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ شادلىق - قايغۇلىرىنى، ئارزۇ - ئارمانلىرىنى، گۈزەل تۇرمۇشقا بولغان ئىنتىلىشلىرىنى، ئىخچام، خەلق تىلىغا يېقىن بەدىئي تىل بىلەن ئىزھارلاپ، ئوقۇرمەنلەرنى رومانىنى «بىر تىنىق»تا ئوقۇپ چىقىشقا يېتەكلەيدۇ.

ئاپتور رومانىدا ئېكولوگىيە مەسىلىسىدىن ئىبارەت باش تېمىنى رېئالىزملىق ئەدەبىياتنىڭ پىرىنسىپلىرىغا ئەمەل قىلغان ئاساستا كونكرېت تۇرمۇش ۋەقەلىكىگە باغلاپ بايان قىلىدۇ. رومانىنىڭ بۇ جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيىتىنى تۆۋەندىكى ئىككى نۇقتىدىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىن: بىرىنچى، قۇمئاۋات بىلەن ئارائاۋاتنى مەركەز قىلغان جەنۇبىي شىنجاڭ يېزىلىرى دۈچ كەلگەن قۇملىشىش، چۆللىشىشتىن ئىبارەت رېئال ئېكولوگىيەلىك مۇھىت مەسىلىسى؛ ئىككىنچى، قۇمئاۋاتتىكى خالۋاپ جەمەتىنى مەركەز قىلغان ھەسەن خالۋاپ، يۈسۈپ قاتارلىق ئۈچ ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ روھىدا داۋالغۇش پەيدا

قىلغان روھىي ئېكولوگىيە مەسىلىسى. ئاپتور رومانىدا تەبىئەت تەسۋىرلىرىنى تۇرمۇش كارتىنىلىرىغا ماھىرلىق بىلەن سىڭدۈرۈپ، ئوقۇرمەنلەرگە جەنۇبتىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ قۇرغاق، قۇم- بورانلىق ئېكولوگىيەسىنى قەدىمىي يۇرت قۇمئاۋات بىلەن ئارا ئاۋاتلىنىڭ تەسۋىرلىرىدە جانلىق، روشەن ئوتتۇرىغا قويغان. ئالايلۇق، قۇمئاۋاتتىكى دېھقان- چارۋىچىلارنىڭ ھويلا- ئارام، تېرىلغۇ يەرلىرىنىڭ ئەتراپى قۇم بار- خانلىرى بىلەن قورشالغان بولۇپ، بۇ يەردە قۇياش ئەتىگەندە كۈنچىقىشتىكى قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىن كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، كەچتە يەنە كۈنپېتىشتىكى قۇم بارخانلىرى ئارىسىغا پاتىدۇ.

يۇرت- مەھەللە، ھويلا- ئارامىلار قۇم بارخانلىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن.

ئېرىق- ئۆستەڭلەرنىڭ سۈيى ئازلاپ كەتكەن، يەر- زېمىن قۇرۇپ چۆللەشكەن بولۇپ، ئوقۇرمەن رومانىنىڭ بېشىدىن- ئاخىرغىچە رومانىدىكى پېرسوناژلار بىلەن تەڭ قۇم- بوران ئارىسىدا ئۈسساپ- تالجىقىپ يۈرگەنىدەك ئېغىر تۇيغۇغا ئەسىر بولىدۇ. قۇمئاۋات، ئارا ئاۋاتلىقلارنىڭ ئەتىسى، كەلگۈسى توغرىسىدا تەشۋىشلىنىدۇ، غەم يەيدۇ. ئاپتور بۇ خىل رېئال مەسىلىنى باشتىن- ئاخىرغىچە ئوقۇرمەنلەرنىڭ دىققىتى مەركىزىگە قويۇپ، رومانىنىڭ مەركىزىي ئىدىيەسىنى ئەڭ ياخشى دەرىجىدە يورۇتۇپ بېرىدۇ. مانا بۇ، رومانىدىكى كەڭ دائىرىدە يورۇتۇپ بېرىلگەن رېئال ئېكولوگىيە مەسىلىسى. روھىي ئېكولوگىيە مەسىلىسى بولغان ئىككىنچى نۇقتا، رومانىدىكى ئاساسلىق پېرسوناژلارنىڭ ئىدىيەسىدە، روھىدا داۋالغۇش پەيدا قىلغان، يەنى ھەسەن خالۋاپنىڭ دادىسى، ھەسەن خالۋاپ شۇندىلا يۈسۈپتىن ئىبارەت ئۇچ ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ روھىدا ئەكس ئەتكەن ئاڭلىق ئېكولوگىيە مەسىلىسىدۇر. رومانىنى ئوقۇپ چىققانلارغا مەلۇمكى، رومانىدىكى ھەسەن خالۋاپ ئەنئەنىگە سادىق، ئېتىقادلىق پەرىشتە سۈپەت ئادەم. ئۇنىڭ ئوبرازىنى بۇگۈنكى دەۋر ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ تىپىك ئوبرازى دېسەك ھەرگىزمۇ ئاشۇرۇۋەتكەن بولمايمىز. مىليونلىغان دېھقان ئاتلارغا ئوخشاش بىر جەمەتنىڭ ئېغىر يۈكىنى ئۆز زىممىسىگە ئالغان بۇ ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىغا نۇرغۇن ئىزتىراپلىق خىياللار مۇجەسسەملەنگەن. ئاتىلىق قەلبىگە ئارزۇ- ئارمانلار يوشۇرۇنغان. ئۇ ھەمىشە قۇرغاقچىلىق، قۇم- بوران ئاپىتىدىن چۆللىشىپ كېتىۋاتقان يۇرتى قۇمئاۋاتقا قاراپ ئېغىر خورسىنىدۇ، ئىزتىراپلىق خىياللارغا چۆكىدۇ. يۇرتى ھەققىدە ئويلىنىش، يۇرتىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈش ھەسەن خالۋاپنىڭ قەلبىگە دادىسىنىڭ روھىدىن سىڭگەن بولۇپ، ئاپەتلىك يىللاردا غوجىخانىنىڭ قولىدا بىئەجەل ئۆلۈپ كەتكەن دادىسى ئوغلى ھەسەن خالۋاپقا قۇملۇقنىڭ ئېچىكىرىسىدە شۇنداق بىر يېشىل جەننەتنىڭ بارلىقىنى سىر تۇتۇشنى ۋەسىيەت قىلغان. بۇ ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ئاتا- بوۋىسىدىن تارتىپ تەبىئەتنى قوغداش ئەنئەنىسىگە ئىگە ياخشى بىر جەمەت كىشىلىرىدىن ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ خىل قاراش كېيىنچە ھەسەن خالۋاپنىڭ روھىي دۇنياسىدىن ئاستا- ئاستا ئوغلى يۈسۈپنىڭ روھىي دۇنياسىغا سىڭىپ كىرىدۇ. كېچىكىدىن ياخشى تەربىيە كۆرۈپ، ئىقتىساد، مەدەنىيەت تەرەققىي قىلغان چوڭ شەھەرلەرگە بېرىپ ئىلىم- مەرىپەت كۆكىدە قانات قاققان يۈسۈپ ئۆزىنىڭ كەلگۈسىنى يۇرتىنىڭ ئېكولوگىيەسىنى ياخشىلاش، قۇم- بوران ئاپىتى قاپسىغان تۇرغان بۇ زېمىندا گۈزەل بىر ماكان قۇرۇپ چىقىشقا بېغىشلاش ئىرادىسىگە كېلىدۇ. مانا بۇ رومان قولغا كەلتۈرگەن ئەڭ زور ئىجتىمائىي ئۇنۇم.

يەنە شۇنى تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇكى، ئاپتور رومانىدا ئەپسانىۋىلاشتۇرۇش ئۇسۇلىدىنمۇ ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىنىپ، تەكلىماكان قىرغاقلىرىدىكى بوستانلىقلارنىڭ قەدىمىي ھاياتلىق دەۋرىدىن بۇگۈنگىچە بولغان گۈللىنىش ۋە خا-

رابلىشىش جەريانىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ. بۇنى رو-
ماننىڭ تېتول بېتىگە مۇقەددىمە ئورنىدا بېرىل-
گەن بايانداﺀ، بېيجىڭدىكى تولۇق ئوتتۇرا مەك-
تەپتە ئوقۇۋاتقان يۇسۇپنىڭ تىلىدىن بايان قى-
لىنغان مۇشۇ ئابزاستىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىن:
«ئېيتىلىشىچە، كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان بۇ
زېمىن يىراق قەدىمكى دەۋرلەردە شىمالىي دې-
ڭىزغا تۇتىشىدىغان بىپايان دېڭىز بولغانمىش.
دېڭىزنىڭ ئەتراپى ئورمانلار، دەريا ۋە كۆللەر
بىلەن قاپلانغان مۇنبەت سۇلۇق تۇزلەڭلىك
بولۇپ، تېرىقچىلىق، باغۋەنچىلىك، چارۋىچى-
لىق قىلىشقا ناھايىتى مۇۋاپىق كېلىدىكەن-
مىش. چەكسىز كەتكەن بوستانلىقلاردا ياشاۋات-
قان خەلق تەبىئەتنىڭ بىمىسال ھىممىتى ئى-
چىدە ياشاپ، نۇرغۇنلىغان چوڭ شەھەرلەرنى،
بەگلىكلەرنى بەرپا قىلغانمىش. مۇكەممەل ھا-
لەتتە ياسالغان كوچىلار، سودا - كارۋان يولل-
رى شەھەر ۋە يېزىلارنى بىر - بىرىگە تۇتاش-
تۇرۇپ، تېرىقچىلىق ۋە مەدەنىيەت يۇقىرى
پەللىگە چىققانمىش. كىشىلەرنىڭ ئېتىقاد،
ئىجتىمائىي ھايات، ئادەم بىلەن تەبىئەت ئوتتۇ-
رىسىدىكى بىلىملىرى ناھايىتى مول ۋە توغرا
بولغانمىش... شۇنىڭدىن نۇرغۇن يىللار
كېيىن قۇم ئېراسى باشلىنىپ، توپان بالاسى
بېسىپ كەپتۇ. تاغلار ئوت بولۇپ يېنىپ،
سۇلار ھورغا ئايلىنىپتۇ، زېمىن قۇرۇشقا باش-
لاپتۇ. جانلىقلار، ئادەملەر قىرىلىشقا باشلاپتۇ.
جان ساقلاش كويىغا چۈشكەن كىشىلەر ئامال-
سىز تەرەپ - تەرەپكە كۆچۈشكە باشلاپتۇ...»

ئاپتور رومانداﺀ ئېكولوگىيەلىك مۇھىتنى ئا-
ساسىي تېما قىلغان بولسىمۇ، ھېچقانداق جايدا
شوئارۇازلىق، ۋەزخانلىق قىلمايدۇ، بەلكى تۇر-
مۇشنى يېزىش ئارقىلىق ئېكولوگىيە مەسىلىسى-
دىن ئىبارەت چوڭ تېما ھەققىدە چۈقان سېلىش
مەقسىتىگە يېتىدۇ. رومانىنىڭ يېزا تۇرمۇش پۈ-
رىقى ئىنتايىن كۈچلۈك، زىددىيەت-توقۇنۇشلە-
رى كەسكىن، پېرسوناژلىرى ئۆزىگە خاس خا-
راكتېرگە ئىگە. بولۇپمۇ بەدئىي ئوبراز مۇكەم-
مەللىكىگە خىلىلا يېقىنلاشقان نازىلخان، پىننە-
خان، شەرۋانەم ۋە غوجىخانلار ئوبرازى كىتابخا-
لارنىڭ ئېسىدىن ئۇزۇنغىچە كۆتۈرۈلۈپ كەت-
مەيدۇ.

قىسقىسى، ياش يازغۇچى ئابدۇكېرىم قادىر-
نىڭ «تۆتىنچى ئېراغا سەپەر» رومانى قۇرۇلمى-
سىنىڭ ئۆزگىچىلىكى، بەدئىيلىكىنىڭ يۇقى-
رىلىقى، دېھقانلار تۇرمۇشىنىڭ ئۆزگىچە تەرەپ-
لىرىنى يارقىن، جانلىق سۈرەتلىيەلىگەنلىكى،
پېرسوناژلار ئوبرازىدىكى غايە، ئىشەنچىنىڭ
ئۇرغۇپ تۇرغانلىقى بىلەن كىتابخانلارنى ئۆزى-
گە جەلپ قىلىدۇ.

(ئاپتور «شىنجاڭ گېزىتى» ئۇيغۇر مۇخبىرلار بۆلۈمىدە)
مۇھەررىر **خاسىيەت ئەمەت**

قەرىبەك سەر

(چۆچەك)

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدىكەن، ھەممە كىشىنىڭ ئايۇبنى ھويلىسىدىكەن، تۆڭلۈكى تورۇسىدىكەن، ئوچىقى موربسىدىكەن، ئاشلىقى ئورىسىدىكەن، كەتمىنى دولىسىدىكەن. شۇ زامانلاردا شەرىيە قەلئەسىدە بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن، ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى قەمەر، كىچىك ئوغلىنىڭ ئىسمى سەمەر ئىكەن. كىچىك ئوغلى ئەقىل-ئىدراكتا، باتۇرلۇقتا تەڭداشسىز ئىكەن، قۇشلارنىڭ تىلىنى بىلىدىكەن، ئۇنىڭ قولىدىن ھەرقانداق مۇشكۈلات قېچىپ قۇتۇلالمايدىكەن. ئۇنىڭغا يولۇققان كىشىلەرنىڭ خاپىلىقى خۇشاللىققا ئايلىنىپ، بەخت ئىشكى ئۇلارغا ئېچىلىدىكەن، بىراق بۇ شاھزادىلەر كىچىكىدىنلا ئانىسى قازا قىلىپ كەتكەچكە، ئۆگەي ئانىنىڭ قولىدا چوڭ بولغانىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھنىڭ شىكار خۇمارى تۇتۇپ، يەتتە كۈنلۈك ئوۋغا چىقىش ئۈچۈن شىكار تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ ۋە شىكارغا كىچىك ئوغلى سەمەرنىمۇ بىللە ئېلىپ چىقماقچى بوپتۇ. پۈتكۈل تەييارلىقى تامام بولغاندىن كېيىن، چوڭ ئوغلى قەمەرنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ ئوغلۇم قەمەر، مەن ئەتە ئىنىڭ سەمەر ۋە نۆكەرلىرىم بىلەن يەتتە كۈنلۈك شىكارغا چىقماقچىمەن. شاھلىقىمنى ساقلا تاپشۇردۇم، مەن قايتىپ كەلگۈچە ئەلنى ئادىللىق بىلەن سورىغاچ تۇرغىن، ــ دەپتۇ.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ دادا، پەرمانىڭىزنى بېشىم بىلەن بەجا كەلتۈرىمەن، ــ دەپتۇ قەمەر ئاتىسىغا تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ.

پۈتكۈل ئوردا مۇلازىملىرى ئەتىسى شاھ شىكارى ئۈچۈن ئامان-ئېسەنلىك تىلىشىپتۇ. سۇنايچى، دۇمباقچى، كانايچىلار ئۆز ناۋالىرىنى ياڭرىتىشىپتۇ. پادىشاھ داقا-دۇمباق ساداسى ئىچىدە شىكارغا يول سالىپتۇ.

كەچ كىرىپتۇ. قەمەرنىڭ ئۆگەي ئانىسى كەچلىك تائامدىن كېيىن يېتىش ئۈچۈن جاي تەييارلاپتۇ. قەمەر ئورنىغا بېرىپ يېتىپتۇ. كۆز باغلانغان چاغدا قەمەرنىڭ ئۆگەي ئانىسى ئۇنىڭ يوتقىنىغا كىرىۋالىپتۇ. قەمەر ئۆگەي ئانىسىنىڭ بۇ ئىشىغا ھەيران بولۇپ:

ــ بۇ سىزنىڭ نېمە قىلغىنىڭىز؟ مەن سىز بىلەن بىر ئورۇندا ياتقىلى كىچىك بالا بولمىسام، چوپچوڭلا بىر يىگىت تۇرسام، بۇنداق قىلىسىزلىققا قانداق يۈزىڭىز چىدىدى؟ تېزدىن ئۆز جايىڭىزنى تېپىۋېلىڭ! ــ دەپتۇ.

ــ ئوغلۇم قەمەر، مەن ساقا ئاشىقى بىقارار بولدۇم، ئەگەر سەن بىلەن بىر كېچە بىرگە ياتمىسام، ئىشقىڭدا جېنىمدىن جۇدا بولىمەن، ــ دەپ قەمەرنىڭ قوينىدىن چىقماي، ھۇ تارتىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۆگەي ئانىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن قەمەر:

ــ ئەي ئانا، سىز مېنى كىچىكىمدىن تارتىپ ئۆز ئانامدەك بېقىپ چوڭ قىلغانسىز. خۇدا يولىدا دادامنىڭ تەرتىپى ئۈچۈن سۇ بەردىڭىز. شۇنداق تۇرۇقلۇق سىز بىلەن بىر ئورۇندا يېتىش خۇدا ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ، ساراي ئەھلى ئارىسىدا يۈز كۆتۈرگۈسىز رەسۋاچىلىق. مەن سىز بىلەن ھەرگىز بىر ئورۇندا ياتالمايمەن. سىزنىڭ بۇ رەسۋاچىلىقىڭىز مۇشۇ جايدا قالسۇن! ــ دەپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

تاڭلا كېچىسىمۇ يەنە شۇ ھال تەكرارلىنىپتۇ. قەمەر ئۆگەي ئانىسىنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقماپتۇ. ئۆگەي ئانىسى ئۆزىنىڭ مەقسىتىگە يېتەلمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھنىڭ يەتتە كۈنلۈك شىكار ۋاقتىمۇ توشۇپتۇ. ئۆز مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرالمىغان ئۆگەي ئانا قىلغان ئىشلىرىنىڭ پادىشاھ ئالدىدا پاش بولۇپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىشقا باشلاپتۇ ۋە كۆڭلىگە بىر شۇم نىيەتنى پۈكۈپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئوۋدىن قايتىپ ئوردىغا كىرگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان ئۆگەي ئانا چاچلىرىنى چۈۋۈپ، ئۆزىنى كاچاتلاپ، يالغاندىن يىغلاپ ئوردىنى بېشىغا كىيىپتۇ. پادىشاھ ئوردا ئىچىگە كىرىپ، ئاھ ئۇرۇپ، قان-يامغۇر يىغلاپ ئولتۇرغان خوتۇنىنى كۆرۈپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ ۋە:

ــ ئەي مېھرىبانىم، ساقا نېمە قىسمەت يەتتى؟ نېمە ۋەجىدىن زار يىغلاپ پىغان چېكىسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئەي شىرىيە قەلئەسىنىڭ ھۆكۈمرانى، ئادىل پادىشاھىم، سىز شىكارغا چىقىپ كەتكەندىن بېرى ئوغلىڭىز قەمەر شاھلىق ئەنئەنىڭىزگە داغ چۈشۈرۈپ، دۇنيادا ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان شۇنداق ئوسال، ھاياسىز، شەرمەندە ئىشلارنى قىلدى. بۈگۈن ئەگەر مېنى دېسىڭىز، ئوغلىڭىز قەمەرنى بۇ شەھەردىن يوق قىلىڭ، ئەگەر ئوغلىڭىز قەمەرنى دېسىڭىز، شەھرىڭىزنى تاشلاپ ئاتامنىڭ قېشىغا قايتىپ كېتىمەن، ــ دەپتۇ ئۆگەي ئانا كۆز ياشلىرىنى

تۆكۈپ تۈرۈپ.

— ئەي خوتۇن، ھەرقانداق ئىش بولسا ئوچۇق قىلىنى ئېيت! يىغا بىلەن ئىش ھەل بولماس، — دەپتۇ خوتۇننىڭ ئوغلى ئۇستىدىن قىلغان شىكايىتىدىن گاڭگىراپ قالغان پادىشاھ.

— بۇ ئىشلارنى ئېيتىشقا ئادەمنىڭ تىلى بارمايدۇ. خۇدا ئالدىدا دېيىشتىن قورقمەن، — دەپتۇ ئۆگەي ئانا.

— ھەرقانداق گۇناھىڭ بولسا ئۆتتۈم، تېزدىن ئېيت! — دەپتۇ تاقەتسىزلەنگەن پادىشاھ.

— سىز شىكارغا چىقىپ كەتكەندىن بۇيان، ئوغلىڭىز قەمەر ھەر كۈنى كەچلىكى مېنىڭ ئورنۇمغا كىرىۋالدى. مەن ئوغلىڭىزنىڭ بۇ ئىشىغا ھەيران بولۇپ: «ھەي ئوغلۇم، سەن ئانىسى بىلەن بىرگە ياتىدىغان كىچىك بالا بولمىساڭ، بۇ سېنىڭ نېمە قىلغىنىڭ؟! قوپ، ئۆز ئورنۇڭغا چىقىپ يات!» دېسەم، ئوغلىڭىز ئۇيالماستىن: «مەن سىزگە ئاشىقى بىقارار بولدۇم، ئەگەر سىز مېنى مۇرادىمغا يەتكۈزمىسىڭىز، جېنىمدىن جۇدا بولىمەن» دېدى. «ئوغلۇم قەمەر، مەن گەرچە سېنىڭ ئۆز ئاناڭ بولمىساممۇ، سېنى كىچىك كىچىكىدىن تارتىپ ئۆز ئاناڭدەك بېقىپ چوڭ قىلدىم، ئانىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم. سېنىڭ بۇ قىلماقچى بولغان ئىشىڭ خۇدا ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ، بۇ نىيىتىڭدىن يانغىن» دەپ نەسىھەت قىلدىم، يېلىندىم، يالۋۇردۇم، بىراق قەمەر نىيىتىدىن يانمىدى، قوينۇمغا كىرىۋالدى. مەن باشقا جايغا بېرىپ يېتىۋالدىم، يەنە قوينۇمغا كىرىۋالدى. يەتتە كېچە جەريانىدا مېنىڭ تارتمىغان رەنج-مۇشەققىتىم قالمىدى. ئوغلىڭىز ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان بەتقىلىقلارنى قىلدى، — دەپ بىر تالاي تۆھمەتنى توقۇپتۇ. خوتۇننىڭ بەتنامىلىرىنى راست دەپ چۈشەنگەن پادىشاھ:

— جاللات! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— لەببەي، سۇلتانى باكىرەم! ئۆمرىڭىز ئۇزۇن بولسۇن، دۆلىتىڭىز زىيادە بولسۇن. كىمنىڭ ئۆمرى ئاخىرىغا يەتتى؟ — دەپ تۆت جاللات قىلىچلىرىنى پارقىرىتىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ قول باغلاپ تۇرۇشۇپتۇ. دەرغەزەپ كە كەلگەن پادىشاھ جاللاتلارغا قاراپ:

— نائەھلى ئوغلۇم قەمەرنىڭ ئۆمرى ئاخىرىغا يەتتى، تېزدىن قەمەرنى دارغا ئېسىپ، جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلىش! — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ.

جاللاتلار پادىشاھنىڭ ھۆكۈمىگە ھەيران بولۇشۇپتۇ، لېكىن ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلالماي، پادىشاھنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن قەمەرنىڭ پۈتۈ-قولىنى چەمبەرچاس باغلاپ دار ئالدىغا ئېلىپ مېڭىشىپتۇ.

سەمەر ئۆگەي ئانىنىڭ قەمەر ئۇستىدىن قىلغان شىكايىتىنى ئاڭلاپ ھەيران قاپتۇ، ھەر قانچە قىلسىمۇ ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ، ئاكىسى قەمەردىن ئايرىلىپ قېلىشقا كۆزى قىيماپتۇ.

— ئەي شاھىنشاھ دادا، ئاكام قەمەرنىڭ قىلغانلىرى كەچۈرگۈسىز گۇناھ بولسىمۇ، يارات-قان خۇدا ھەققىدە ئاكامنىڭ گۇناھىدىن ئۆتسىڭىز، — دەپ، سەمەر دادىسىدىن ئاكىسىنىڭ گۇناھىنى تىلەپتۇ. پادىشاھ ئوغلى قەمەرنىڭ گۇناھىدىن ئۆتەپتۇ. سەمەر دادىسىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ياش تۆكۈپتۇ.

— ئوغلۇم سەمەر، — دەپتۇ پادىشاھ، — ئاكاڭنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈشكە بولمايدۇ! ئاكاڭنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈش خۇدا ئالدىدا گۇناھقا شېرىك بولغانلىق!

— دادا، مەن ئاكامنىڭ دارغا ئېسىلىشىغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن. ئەگەر راستىنلا ئاكامنى ئۆلتۈرمەكچى بولسىڭىز، مېنىمۇ قوشۇپ بىللە ئۆلتۈرۈڭ، گۆردە تەڭ ياتايلى، — دەپ دادىسىنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ يىغلاپتۇ. ئاچچىقىدا كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيۋاتقان پادىشاھ:

— جاللات! — دەپ توۋلاپتۇ.

— لەببەي شاھ ئالىيلىرى، كىمنىڭ ئۆمرى ئاخىرىغا يەتتى؟ — دەپ تۆت جاللات قىلىچلىرى-

نى يالىڭاچلاپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ قول باغلاپ تۇرۇشۇپتۇ.

— ئۆزىنى گۇناھقا شېرىك قىلغۇچى ئوغلۇم سەمەرنىڭ ئۆمرى ئاخىرىغا يەتتى. ئۇنى ئاكىسى قەمەر بىلەن قوشۇپ خۇدانىڭ دەرگاھىغا ئۆزىتىپ قويۇڭلار! — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. جاللاتلار پادىشاھنىڭ ئەمرىنى تەرك قىلىشالماي، سەمەرنىڭ پۇت-قولىنى چەمبەرچاس باغلاپ دار ئالدىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ. پادىشاھ ئەزەلدىن دېگەن گېپىدىن يانمايدىغان بولغاچقا، ۋەزىر ۋە ساراي مەسلىھەتچىلىرىمۇ پادىشاھنىڭ ھۆكۈمىگە قارتا ئېغىز ئېچىشالماپتۇ.

ئىككى شاھزادىگە ئۆلۈم ھۆكۈم قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان پۇتكۈل شەھەر خەلقى جازا مەيدانىغا يىغىلىپتۇ. بۇ شاھزادىلەر كىچىكىدىلا خەلقنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇپ، خۇشاللىقىدىن تەڭ خۇشال بولۇپ، قايغۇسىغا قايغۇرىدىكەن، شۇڭا مەيدانغا يىغىلغان خەلق بىگۇناھ جېنىدىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرغان شاھزادىلەردىن ئايرىلىپ قېلىشقا كۆزى قىيماپتۇ، ئاھ ئۇرۇشۇپ يىغا-زار قىلىشىپتۇ. پۇتكۈل شەھەرنى خەلقنىڭ ئاھۇ زارى قاپلاپتۇ. خەلق جاللاتلاردىن شاھزادىلەرنىڭ ھاياتىنى تىلىشىپتۇ. جاللاتلارمۇ خەلقنىڭ نالىسىگە چىداپ تۇرالماپتۇ.

— ئەي تەلەيسىز شاھزادىلەر، پادىشاھ سىلەرنى ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. پۇتكۈل خەلق بىزدىن سىلەرنىڭ ھاياتىڭلارنى تىلەۋاتىدۇ. بىزنىڭمۇ پەقەت تاقەت قىلغۇچىلىكىمىز قالمىدى. بىراق، سىلەرنى ئۆلتۈرمىسەك، بىز ھەم ھايات قالمايمىز. بىز سىلەرنى قويۇپ بېرەيلى، سىلەر بۇ شەھەردىن چىقىپ باشقا جايلارغا بېرىپ جېنىڭلارنى جان ئېتىڭلار. بىزمۇ باشقا جايلارغا چىقىپ كېتەيلى، باشقا كەلگەننى كۆرەرمىز، — دەپ جاللاتلار شاھزادىلەرنىڭ پۇت-قوللىرىنى يېشىپ قويۇپ بېرىپتۇ، ئۆزلىرى ھەم شەھەرنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشىپتۇ.

قەمەر بىلەن سەمەر چۆللەرنى كېزىپ، تاغ-داۋانلارنى ئارقىغا تاشلاپ، يەتتە كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ كەڭ كەتكەن بىر ئورمانلىققا كەپتۇ. ئورمانلىقنىڭ چېتىدە ئەتراپى چىنار بىلەن قاپلانغان بىر بۇلاق بار ئىكەن. ئورمانلىقنىڭ ئۇ تەرىپى شەھەر سېپىلى ئىكەن. قەمەر بىلەن سەمەر بۇ بۇلاقنىڭ بويىدا ئارام ئالماقچى بوپتۇ.

— ئۇكام، ئىككىمىز بۇ يەردە ئارام ئېلىپ، ھاردۇقىمىز چىققاندا يولىمىزنى داۋاملاشتۇرايلى، بىز ھازىر ئادەملەر بار جايغا يېقىنلاپ قالغاندەك تۇرىمىز، — دەپتۇ قەمەر.

— شۇنداق قىلايلى، — يەتتە كۈن يول يۈرۈپ بەك چارچاپ كەتتۇق، ئاۋۋال سىز يېتىپ ئۇخلاڭ، مەن سىزنى قوغداپ ئولتۇراي، — دەپتۇ سەمەر.

قەمەر يېتىپلا كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئىنىسى سەمەر ئۇنى قوغداپ بېشىدا ئولتۇرۇپتۇ. بىر ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، چىنار شېخىدا بىر قۇشنىڭ سايرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. سەمەر شۇنداق قۇلاق سالسا، قۇش:

— كىمكى مېنى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ، گۆشۈمنى كاۋاپ قىلىپ يېسە، پادىشاھلىق مەرتىۋىسىگە يەتكەي، — دەپ سايراۋاتقۇدەك.

سەمەر يېنىدىن ئوقيانى ئېلىپ: «ئاۋۋىلەن خۇدانىڭ ئەمرى، ئاندىن قالسا، خىزىر پەيغەمبەرنىڭ ھۆكمى» دەپ ئوقيانى بەتلەپ، كۆچەپ تارتىپ قۇشقا ئاتقانكەن، ئوق قۇشنىڭ دەل بېشىغا تېگىپ ئالدىغا چۈشۈپتۇ. قۇشنى يۇڭداپ كاۋاپ قىلىپ، ئاكىسى قەمەرنىڭ بېلىگە تۇگۈپ قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

ئاردىدىن بىر ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن يەنە بىر قۇشنىڭ سايرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. سەمەر ئۇ قۇشنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالغۇدەك بولسا:

— قانداقلىكى ئادەم مېنى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ، قېنىمنى ئىچىپ، گۆشۈمنى كاۋاپ قىلىپ يېسە، شۇ جايدا مىدىرلىماستىن ئۆلگەي، — دەپ سايراۋاتقۇدەك.

سەمەر يەنە يېنىدىن ئوقيانى ئېلىپ بەتلەپ: «ئاۋۇلەن خۇدانىڭ ئەمرى، ئاندىن قالسا، خىزىر پەيغەمبەرنىڭ ھۆكمى» دەپ شۇنداق ئاتقانكەن، ئۇ قۇش ھەم سەمەرنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ. سەمەر دەرھال ئۇ قۇشنى بوغۇزلاپ، قېنىنى ئىچىپ، گۆشنى كاۋاپ قىلىپ يېگەنكەن، تۈرغان جايىدىلا تىن تارتماستىن ئۆلۈپتۇ.

سەمەر ئۆلۈشى بىلەن تەڭلا قەمەر ئويغىنىپ ئىنسىنىڭ ئۆلۈك ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ، بېشىدا ئولتۇرۇپ يىغلاپتۇ، زارلاپتۇ، ئىنىسى تىرىلمەپتۇ. قەمەر ئىنىسىنىڭ ئاخىرەتلىكى ئۈچۈن كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىپ چىقماقچى بولۇپ شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ.

قەمەر شەھەرگە قاراپ كېتىپ بارسا، بەلبېغىدا ئىسسىق بىر نەرسە باردەك تۇيۇلۇپتۇ. ئېلىپ قارىغۇدەك بولسا، سەمەر پىشۇرۇپ تۇگۇپ قويغان قۇشنىڭ كاۋىپى ئىكەن. «ھەي ئىسىت، ئۇكام، ئاللاتائالا بىزگە بىر قۇش كاۋىپى ئەۋەتكەنكەن، ئۆلۈپ كەتمىگەن بولساڭ بىللە يەر ئىدۇق، رىزقىڭ تۇگىگەن ئوخشايدۇ، بىچارە ئۇكام» دەپ يولدا ماڭغۇچە قۇشنىڭ كاۋىپىنى يەپ مېڭىپتۇ. بىر ئاش پىشىم ۋاقىتتىن كېيىن بىر شەھەرگە كەپتۇ.

قەمەر شەھەر ئىچىگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، پۈتكۈل شەھەر خەلقى قوللىرىغا بىر پارچىدىن گۆشنى ئېلىپ، ئاسمانغا قاراپ: «گاھ، گاھ» دەپ تۇۋلىشىۋاتقۇدەك، قەمەر ئۇلارنىڭ بۇ ئىشىغا ھەيران بولۇپ، بىر بۇۋاينىڭ قېشىغا بېرىپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بۇۋا، بۇ شەھەر خەلقىنىڭ ھەممىسى نېمە ئۈچۈن قوللىرىغا بىر پارچىدىن گۆش ئېلىپ ئاسمانغا قاراپ تۇۋلىشىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇۋاي شاھ سۈپەت قەمەرنى كۆرۈپ:

— غوجام، ئۆزلىرى بۇ شەھەرلىك ئەمەسمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياق، بۇۋا، مەن شەرىيە قەلئەسىدىن كەلدىم، بۇ شەھەرگە مۇساپىر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قەمەر.

— ئوغلۇم، بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە بۈگۈن تۆپتوغرا يەتتە كۈن بولدى. پادىشاھنىڭ تەخت ۋارىسى بولمىغاچقا، ۋەسىيتى بويىچە دۆلەت قۇشنى ئاسمانغا قويۇپ بەرگەن، ئۇ قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا، شۇ كىشى بۇ شەھەرنىڭ شاھلىق تەختىدە ئولتۇرىدۇ. دۆلەت قۇشنىڭ قويۇپ بېرىلگىنىگە بۈگۈن ئالتە كۈن بولدى، ھېچ كىشىنىڭ بېشىغا قونماستىن ئاسماندا ئەگىپ يۈرۈپتۇ. بۇ شەھەرنىڭ يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان پۈتكۈل خەلقى قوللىرىغا گۆش ئېلىپ، قۇشنى ئۆز بېشىغا قوندۇرۇشنىڭ ھەلەكچىلىكىدە بولۇۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بۇۋاي.

بۇۋاينىڭ گېپى تۈگىشى بىلەن تەڭ بەخت قۇشى ئەگىپ كېلىپ قەمەرنىڭ بېشىغا قونۇپ تۇ. قەمەر قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ بەخت قۇشنى ئۇچۇرۇۋەتكەنكەن، قۇش شەھەرنى بىر ئايلىنىپ كېلىپ قەمەرنىڭ بېشىغا يەنە قونۇپتۇ. قەمەر قۇشنى يەنە ئۇچۇرۇۋەتسە، قۇش يەنە كېلىپ قونۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن پۈتكۈل شەھەر خەلقى:

— مۇبارەك بولسۇن، سۇلتانى باكىرەم! ئۆمرىڭىز ئۇزۇن بولسۇن، دۆلىتىڭىز زىيادە بولسۇن! شاھلىق سەلتەنىتىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن! — دەپ، قەمەرنى باشلىرىغا ئېلىپ كۆتۈرۈشۈپ ئوردىغا ئېلىپ مېڭىشىپتۇ. قەمەرنىڭ:

— ئەي خالايىقلار، مەن شاھلىق مەرتىۋىسىگە مۇناسىپ ئەمەسمەن، مەن سىلەرگە شاھ بولمايمەن! — دېگىنىگە ئۇنمای، خەلق قەمەرنىڭ بېشىغا شاھلىق ئالتۇن تاجىنى كىيگۈزۈپتۇ.

قەمەر ئالدى بىلەن سەمەرنىڭ ئاخىرەتلىكلىرىنى تەييارلاپ، جامائەتنى باشلاپ بۇلاق بېشىغا بېرىپتۇ. قارىسا، سەمەرنىڭ جەستى يوق تۇرغۇدەك. قەمەر، جەسەتنى يىرتقۇچ ھايۋانلار يەپ

كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپتۇ-دە، تەقدىرگە تەن بېرىپ يېنىپ كەپتۇ.

قەمەر شاھلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ تۇرسۇن، بىز بىر كەلىمە سۆزنى سەمەردىن ئاڭلايلى:

قەمەر ئىنسانىڭ ئاخىرەتلىكى ئۈچۈن شەھەرگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، سەمەر بۇلاق يېنىدا ئۇچ كۈن يېتىپتۇ.

يېقىن ئەتراپتىكى چۆللۈكتە ئايلىنىپ يۈرىدىغان ئۇچ ئەۋلىيا بولۇپ، ئىلمۇ ھېكمەتتە تەڭداشسىز ئىكەن. بۇ ئەۋلىيالار دەرۋىشلىك قىياپىتىدە تاغۇ دەشت، چۆللۈكلەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپ خۇدا يولىدا تائەت-ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولىدىكەن.

بىر كۈنى بۇ ئۈچ ئەۋلىيانىڭ قەدىمى سەمەر ئۆلۈپ قالغان ئورمانلىققا يېتىپتۇ. كەچلىكى ئۇلار غىزالىنىش ئۈچۈن قازان ئېسىپ، تاماق ئېتىپ يېمەكچى بوپتۇ، قازانغا ئۈچ چىنە گۈرۈچ ساپتۇ. ئۇلار قازانغا قانچە چىنە گۈرۈچ سالسا، قازاندىن شۇنچە چىنە تاماق چىقىدىكەن. بىراق، بۇگۈن ئۈچ چىنە گۈرۈچتىن تۆت چىنە تاماق تەييار بوپتۇ. «بۇگۈن ئاشنىڭ تۆت قاچا بولۇپ چىققىنىغا قارىغاندا، يېقىن ئەتراپتا خۇدانىڭ ناھايىتى ئەزىز بىر بەندىسى باردەك قىلىدۇ. خۇدا بۇ ئاشقىمۇ ئۇنىڭ رىزقىنى قوشۇپتۇ. ئۇنى نەدىن بولسىمۇ ئىزدەپ تېپىپ بىللە غىزالىنايلى» دەپ دەرۋىشلەر ئورمانلىقتىن چىقىپ ئىزدەپ بېرىپ قارىسا، ئورمانلىقنىڭ چېتىدىكى بىر بۇلاقنىڭ قېشىدا بىر يىگىتنىڭ ئۆلۈك ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. «بۇ تېخى ئون گۈلىنىڭ بىرى ئېچىلمىغان يىگىت ئىكەن، بىز ئۇنىڭغا خۇدادىن جان تەلەپ قىلايلى» دەپ، ئۈچ ئەۋلىيا بۇلاقنىڭ سۈيىدە تاھارەت ئېلىپ، ئاللا تائالاغا مۇراجىئەت قىلىپ، ھەمدۇسانا ئېيتىپ سەمەرگە جان تەلەپ قىلىشىپتۇ. خۇدا بۇ ئۈچ نەپەر ئەۋلىيانىڭ تەلىپىنى ئىجابەت قىلىپ، سەمەرگە قايتىدىن جان ئاتا قىپتۇ.

سەمەر ئۇخلاپ ئويغانغان كىشىدەك سىلكىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئەۋلىيالار ئۇنىڭ قولىدىن يېتىلەپ ئەكىلىپ خۇدا رىزقىنى قوشقان تائام بىلەن غىزالاندۇرۇپتۇ-دە، ئۆز يوللىرىغا راۋان بولۇشۇپتۇ.

سەمەر، مەن بۇ يەردە قانچىلىك ۋاقىت ياتقانىدىمەن؟ ئاكام قاياقتا كەتكەندۇ؟ مەن ئاكامنى ئىزدەي دەپ، ئاكىسى قەمەرنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ. سەمەر بىر ئاش پىشىمدىن كېيىن ئاكىسى قەمەرنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ شەرقىدە بىر تاغ بولۇپ، بۇ تاغدا بەھەيۋەت بىر ئەجدىھا داۋاملىق دېگۈدەك خەلقنىڭ ھاياتىغا تەھدىت سېلىپ تۇرىدىكەن. شەھەردىكى ھېچقانداق پالۋاننىڭ بۇ ئەجدىھانى يوقىتىشقا قۇربى يەتمەيدىكەن. پادىشاھ قەمەر: «كىمكى ئەجدىھانى يوقىتالىسا، ئۇنىڭغا ئات كاللىسىدەك ئالتۇن ئىنئام قىلىمەن» دەپ، يارلىق چىقارغان بولسىمۇ، لېكىن ھېچكىم ئەجدىھانى يوقىتىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ. ئەجدىھا ھەر كۈنلۈكى دەل چۈش ۋاقتى بىلەن غاردىن چىقىپ، شەھەر خەلقىنىڭ ھاياتىغا تەھدىت سېلىپ تۇرۇپتۇ. ئەجدىھانى يوقىتىشنىڭ ئىلاجىنى قىلالمىغان قەمەرشاھ ئاخىر شەھەردىكى پۈتكۈل ئائىلىلەرگە ئاۋۋالقى پادىشاھتەك يەنە جان سېلىقى سېلىپ، ھەر كۈنلۈكى بىر ئادەمنى غارنىڭ ئېغىزىغا باغلاپ بېرىدىكەن، ئەجدىھا غاردىن سىرتقا چىقمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن شەھەر خەلقى ئەجدىھانىڭ تەھدىتىدىن خالاس بولغانىكەن.

سەمەر ئاكىسى قەمەر شاھنىڭ شەھىرىگە كىرىپ، بىر غارنىڭ ئالدىدا تۇۋرۇككە باغلاپ قويۇلغان بىر قىزنىڭ يېنىدا كۆز ياشلىرىنى باھار يامغۇرىدەك ئاققۇزۇپ، قىزنى چىڭ قۇچاقلاپ يىغلاۋاتقان بوۋاي بىلەن مومايىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ:

— بوۋا، موما، نېمىشقا بۇ قىزنى تۇۋرۇككە باغلاپ قويۇپ يىغلايسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئوغلۇم، بۇ شەھەر خەلقىنىڭ پېشانىسىگە

گه نېمه قىسمەتنىڭ پۈتۈلگەنلىكى بىزگە قا-
راڭغۇ، بەلكىم خۇدانىڭ غەزىپى تۇتقاندۇ. ئالتە
يىل بولدى، بۇ تاغدىكى غاردا بىر ئەجدىها پەيدا
بولۇپ قالدى، ــ دەپ، سۆزىنى داۋام قىپتۇ بوۋاي
سەمەرگە قولى بىلەن غارنى كۆرسىتىپ، ــ ئۇنى
يوقىتىشقا ھېچقانداق بىر ئىنسانىڭ قۇربى يەت-
مىدى. بۇ ئەجدىهانىڭ خەتىرىدىن خالاس بولۇش
ئۈچۈن پادىشاھ ئادەت بويىچە جان سېلىقى
كەلگەن ئائىلىدىن بىر كىشىنى مۇشۇ غارنىڭ
ئېغىزىغا باغلاپ بېرىدۇ. ئەجدىها ھەر كۈنلۈكى
دەل چۈش ۋاقتى بىلەن غاردىن چىقىپ، غار ئېغى-
زىغا باغلانغان كىشىنى يەپ يەنە غارنىڭ ئىچى-
گە كىرىپ كېتىدۇ. بۇگۈن جان سېلىقى
بىزنىڭ ئائىلىگە كەلگەنكەن. ئۇزۇن يىللاردىن
بۇيان قىزىم بىلەن ئۇچ جان ئىناق - ئىتتىپاق،
خۇشال - خۇرام تۇرمۇش ئۆتكۈزۈپ كەلگەنىدۇق.
قىزىم بىزگە چىدىمىدى، بىز قىزىمىزغا چىدە-
مىدۇق. ئاخىر قىزىم: «سىلەرسىز مېنىڭ بۇ دۇنـ
يادا ياشىغىنىمنىڭ ئەھمىيىتى يوق» دەپ، بىزنى
قايىل قىلىپ، بىز ئۇچۇن ئۆزىنىڭ ياش جېنىدىن
كەچمەكچى بولدى. پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى
قىزىمنى ئەجدىهاغا قۇربانلىق قىلىپ مۇشۇ
يەرگە باغلاپ قويىدى. بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلىش-
قا كۆزىمىز قىيماي يىغلىشۇاتىمىز. تەقدىرگە
تەن بەرمەكتىن ئۆزگە چارە يوق ئوغلۇم، ئىلاجـ
مىز قانچە؟! ــ دەپتۇ بوۋاي كۆز ياشلىرىنى توخ
تىتالماي.

سەمەر بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ غەزەپتىن
قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرۇپتۇ، يېنىدىن قىلىچـ
نى ئېلىپ قىزىنى - باغلاپ قويغان زەنجىرگە
كۈچ بىلەن بىرلا قويغانكەن، زەنجىر پارە - پارە
بولۇپ كېتىپتۇ. سەمەر:

ــ ئەي خۇدانىڭ مۆمىن بەندىلىرى، سىلەر
قايتىپ بېرىپ جېنىڭلارنى جان ئېتىڭلار! بۇ بـ
چارە قىزنى يەيدىغان ئەجدىها مېنى يېسۇن ! شە-
ھەرنىڭ پادىشاھى بولغان كىشىنىڭ بىر ئەجدـ
ھانى ئۆلتۈرۈشكە كۈچى يەتمەي، گۇناھسىز بىر
نارەسىدە قىزنى ئەجدىهاغا يەم قىلىپ بېرىپ،
پۈقرالارنىڭ جېنىغا بىئەجەل زامىن بولۇپ
شاھلىق تەختىدە شەھەر سورىغىنىنىڭ نېمە پاي-
دىسى بار؟! ــ دەپ قىلىچىنى كۆكسىگە
تېڭىپ، غارغا ئالدىنى قىلىپ ئەجدىهانىڭ چىقـ
شىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. يەر - جاھاننى لەرزىگە
سېلىپ نەرە تارتىپ، غار ئىچىدىن ئەجدىها
چىقىپ سەمەرگە قاراپ ئېتىلىپ كەپتۇ. سەمەر
بار كۈچى بىلەن ئەجدىهانىڭ ئېغىزىغا ئۆزىنى
ئېتىپتۇ، ئەجدىها ئوتتۇرىسىدىن ئىككى پارچە
بولۇپ كېتىپتۇ. غارنىڭ ئالدىدىن ئادەمخور ئەجـ
دىهانىڭ قېنى دەريا بولۇپ ئېقىپتۇ. سەمەر ئەجـ
دىهانىڭ تېرىسىدىن بىر تاسما تىلىپ بېلىگە
باغلۇۋاپتۇ.

قەمەر شاھنىڭ قارا نىيەت، ئالدامچى بىر ۋە-
زىرى بولۇپ، ھەر كۈنلۈكى دەل ئەجدىها غاردىن
چىقىدىغان پەيتتە قىرىق نۆكىرى بىلەن كېلىپ،
ئەجدىهانىڭ ئادەم يېيىش پاجىئەسىدىن كۆڭلىنى
خۇش قىلىپ قايتىپ كېتىدىكەن.

بۇگۈن پادىشاھنىڭ شۇ ۋەزىرى قىرىق نۆكـ
رى بىلەن كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن ئەجدىها غار-
نىڭ ئالدىغا كېلىپ، سەمەرنىڭ ئەجدىهانىڭ تې-
رىسىدىن تاسما تىلۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قارا نە-
يىتى قوزغىلىپتۇ - دە، سەمەرنىڭ قېشىغا
كېلىپ:

ــ ھەي، جېنىدىن تويغان ھارامزادە شۇمتەك!
سەن پادىشاھنىڭ كۈنلۈكى بىر ئادەم بېرىپ باقـ
مىغان ئەتىۋارلىق جانىۋىرىنى ئۆلتۈرۈشكە قانداق
پېتىنىدىڭ؟! ــ دەپ نۆكەرلىرىگە سەمەرنىڭ ئەدە-
پىنى بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. قارا نىيەت ۋەزىرنىڭ
لەشكەرلىرى سەمەرنى ئۈرۈپ چالا ئۆلۈك قىلىپ
قويۇپتۇ. ۋەزىر يىگىرمە نۆكىرىگە سەمەرنى
ئادەم ئاياغ باسمايدىغان چۆللۈككە ئېلىپ
چىقىپ تاشلىۋېتىشنى بۇيرۇپ، قالغان يىگىرمە
نۆكىرىگە:

ــ سىلەر ئوردىغا كىرىپ پادىشاھقا ۋەزىر
ئەجدىهانى ئۆلتۈردى، دەپ خەۋەر يەتكۈزۈڭلار!

پادىشاھ مېنى ئات بېشىدەك ئالتۇن بىلەن مۇكا-پاتلىغاندىن كېيىن، سىلەرنى چوڭ مەنسەپكە ئېگە قىلىمەن ھەم مال - دۇنيا ئىنئام قىلىمەن، — دەپ، قەمەر شاھنىڭ ئالدىغا كىرگۈزۈپتۇ. بۇ يالغان خەۋەرنى لەشكەرلەر پادىشاھقا يەتكۈزۈپ-تۇ. لەشكەرلەردىن يالغان خەۋەرنى ئاڭلىغان قەمەر شاھ:

— ۋەزىرىمنىڭ ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈشى، مېنىڭ بۇ شەھەرگە پادىشاھ بولغانلىقىمنىڭ يا-راشقانلىقىدىن بولدى، چۈنكى ئىلگىرى ۋەزىر ھەم ئەجدىھامۇ مۇشۇ شەھەردە بار ئىدى، بىراق ھېچقانداق بىر كىشى ئەجدىھانى ئۆلتۈرەلمىگە-نىكەن، — دەپ ۋەزىرنىڭ باتۇرلۇقىدىن مەمنۇن بوپتۇ ھەم پۈتكۈل ئوردا ئەھلى ئالدىدا ئۆزىنىڭ قىلغان لەۋزى بويىچە ۋەزىرنى ئات بېشىدەك ئالتۇن بىلەن تارتۇقلاپتۇ. پۈتكۈل شەھەر خەلقى ۋەزىرنىڭ باتۇرلۇقىغا ۋە ئۆزلىرىنى غەمدىن خالاس قىلغانلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇپ، ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىشىپتۇ.

يالغانچى ۋەزىر ئۆزىنىڭ ساختا غەلىبىسىنى تەنتەنە قىلغاچ تۇرسۇن، بىز بىر كەلىمە سۆزنى سەمەردىن ئاڭلايلى:

ۋەزىرنىڭ يىگىرمە نۆكىرى ۋەزىرنىڭ بۇيرۇقى بويىچە سەمەرنى ئاتقا تۇغرا ئارتىپ، قاش قارايغان چاغ بىلەن شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر چۆللۈكنىڭ ئوتتۇرىسىغا تاشلۇۋېتىپ يېنىپ كەپتۇ.

بۇ شەھەردە بىر كوزىچى بولۇپ، چۆلدىن سېغىز ئېلىپ كېلىپ، كوزا ياساپ سېتىپ كۈ-نىنى ئۆتكۈزىدىكەن. ۋەزىرنىڭ نۆكەرلىرى سە-مەرنى چۆلگە تاشلۇۋەتكەن كۈنى، بۇ كوزىچى سېغىز ئەكېلىش ئۈچۈن بامدات نامىزى بىلەن تەڭ ئېشەك ھارۋىسىنى قوشۇپ چۆلگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

كوزىچى بوۋاي بىر كۈن يول يۈرۈپ، ئۆزى داۋاملىق سېغىز ئېلىپ كېلىدىغان سېغىزلىقتا كېلىپ، بىر يىگىتنىڭ سېغىزلىقىنىڭ ئوتتۇرا-سىدا ئېكراپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بوۋاي يى-گىتنىڭ ئۈستىبېشىدىكى قان داغلىرىنى سۈرتۈپ، سېغىزمۇ ئالماستىن يىگىتنى ھارۋا-سىغا سېلىپ تاڭ بىلەن تەڭ ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ.

بۇ كوزىچىنىڭ خوتۇن - بالىلىرى يوق ئىكەن. ئۇ كېلىشكەن، قەددى - قامەتلىك سەمەر-نى ئوغۇل قىلىۋېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. تېۋىپ چاقىرىپ ئۇچ كۈن داۋالىتىپتۇ، سەمەر كۆزلىرىنى ئاچقۇدەك ھالغا كەپتۇ، قىرىق كۈن بې-قىپتۇ، سەللىمازا ساقىيىپتۇ. بۇ قىرىق كۈن جە-يانىدا كوزىچىنىڭ ھۈنىرى ناھايىتى ئېقىپتۇ. ئىل-گىرى يۈز دانە كوزا قۇيسا، تېڭى قېلىپتىن سۇنۇق چىقىدىكەن. سەمەرنى ئۆيىگە ئېلىپ كەلگەن كۈندىن باشلاپ يۈز كوزا قۇيسا، ھەممە-سى قېلىپتىن ساق چىقىپتۇ. چىققاندىمۇ بۇ كوزىلار چىن - ماچىن ئېلىنىڭ فارفور چىنىلە-رىدەك شۇندىق سۈپەتلىك چىقىپتۇ. بازارغا ئېلىپ چىققان كوزىلىرى شەھەر خەلقىنىڭ ئار-سىدا تالاشتا قېلىپ تېزلا سېتىلىپ بوپتۇ. بۇنىڭ بىلەن كوزىچى بوۋاينىڭ سەمەرگە بولغان مېھىر-مۇھەببىتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ، ھالىدىن تې-خىمۇ ياخشى خەۋەر ئېلىشقا باشلاپتۇ. سەمەر كوزىچىنىڭ قېشىدا ئالتە ئاي تۇرۇپتۇ. بۇ ئارىلىق تاكى ئۇستا كوزىچىلاردىن بولۇپ قاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى، كوزىچى بوۋاي سە-مەرگە سودا-سېتىق ئىشلىرىنى ئۆگىتىش ئۈچۈن بازارغا ئېلىپ چىقىپتۇ. ئۇ كۈنى پادە-شاھنىڭ ۋەزىرىمۇ ئالتۇن تەختىراۋانغا ئولتۇ-رۇپ شەھەر ئايلىنىشقا چىققانكەن.

ۋەزىر كوچا - رەستىلەرنى ئايلىنىپ، كوزا-كومزەك بازىرىغا كەلگەندە، بوۋاينىڭ يېنىدا ئول-تۇرۇپ كوزا سېتىۋاتقان سەمەرنى كۆرۈپ ئۆز كۆزىگە ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ. ھەرقانچە سىنچىلاپ قارىسىمۇ، كۆزىگە يەنىلا ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭدىن تاسما تىلىۋالغان يىگىت كۆرۈنۈۋېرىپتۇ. ئۆزىنىڭ ئىشىنىڭ پاش بولۇپ

قېلىشىدىن ئەندىشە قىلغان ۋەزىر نۆكەرلىرىگە كوزىچى بوۋاينى كۆزىتىشنى تاپىلاپ، ئوردىغا يېنىپ كىرىپ كېتىپتۇ.

ۋەزىرنىڭ نۆكەرلىرى كوزىچى بوۋاينى پايلاپ، ئۇنىڭ ئۆيىنى كۆرۈۋېلىپ كېلىپ ۋەزىرگە مەلۇم قىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ۋەزىر كۆڭلىگە بىر شۇم نىيەتنى پۈكۈپتۇ- دە، لەشكەر بېشىغا:

— سەن بىر تاغار تىللانى تۇن نىسبى بولغاندا كوزىچىنىڭ ئۆيىگە سۆرەپ ئاپىرىپ ئوقۇرىنىڭ تېگىگە كۆمۈپ قويۇپ، تاڭ ئېتىشى بىلەن خەزىنىگە ئوغرى كىرىپتۇ، دەپ پادىشاهقا مەلۇم قىلىپ، كوزىچىنىڭ ئوغلىنى تۇتۇپ كەلگىن، — دەپتۇ.

لەشكەر بېشى ۋەزىرنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە تەڭ كېچە بولغاندا ئوردىدىن تارتىپ كوزىچىنىڭ ئۆيىگىچە بىر تاغار تىللانى سۆرەپ ئاپىرىپ، كوزىچىنىڭ ئېشىكى هەلەپ يەيدىغان ئوقۇرنىڭ تېگىگە كۆمۈپ قويۇپتۇ- دە، تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن ئوردىغا كىرىپ:

— داد، پادىشاهئالەم! — دەپ دادلاپتۇ.

— نېمە گەپ؟ — دەپ سوراپتۇ قەمەر شاه.

— كېچىدە ئالىيلىرىنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرى كىرگەنلىكى مەلۇم بولدى!

— تەپتارتماستىن مېنىڭ خەزىنەمگە ئوغرىلىقا كىرگەن ئوغرىنىڭ بېشى ئون بولسۇن تۇتۇپ ئەكىلىڭلار! — دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ قەمەر شاه.

لەشكەر بېشى قىرىق لەشكەرنى باشلاپ ئۇدۇل كوزىچىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ:

— كوزىچى، سېنىڭ ئوغلۇڭ يۇرىكىنى ئات بېشىدەك قىلىپ كېچىدىن شاهنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرىلىقا كىرىپتۇ. بىز شاهنىڭ پەرمانى بويىچە ئۇنى تۇتقىلى كەلدۇق. ئوغلۇڭنى ئېلىپ چىق! — دەپ كوزىچىغا هەيۋە قىپتۇ.

— مېنىڭ ئوغلۇم يوق، — دەپتۇ كوزىچى لەشكەر بېشىنىڭ سۆزىگە هەيران بولۇپ.

لەشكەر بېشى ئاختۇرۇشقا كىرىشىپتۇ. هايال بولماستىن يېرىم تاغار تىللا بىلەن قوشۇپ سەمەرنى باغلاپ ئېلىپ چىقىپتۇ. كوزىچى بوۋاي پادىشاهنىڭ خەزىنىسىدىكى تىللالارنىڭ قانداق بولۇپ ئۆز ئۆيىدىن چىققانلىقىغا ئەقلى يەتمەپتۇ. ئوغلى سەمەرنىڭ هەم بۇنداق يامان ئىشنى قىلغانلىقىغا ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ، چۈنكى سەمەر كېچىچە كۆزىچى بوۋاي بىلەن بىللە كوزا قۇيغانكەن. كوزىچى بوۋاينىڭ سەمەردىن ئايرىلىپ قېلىشقا كۆڭلى ئۇنىمىغاچقا، لەشكەر بېشىغا يالۋۇرغان بولسىمۇ، بىراق يېلىنىش- يالۋۇرۇشلىرى بىكارغا كېتىپتۇ. لەشكەر بېشى سەمەرنىڭ قوللىرىنى باغلاپ، تاغارنى يۈدۈگۈزۈپ ئوردىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ.

لەشكەر بېشى سەمەرنى شاه قەسىرىنىڭ ئالدىدا قويۇپ، ئۆزى ئوردىغا كىرىپ:

— داد، پادىشاهئالەم! خەزىنىگە ئوغرىلىقا كىرگىنى شەھىرىمىزدىكى بىر كوزىچىنىڭ ئوغلى ئىكەن، — دەپ سەمەرنىڭ ئۇستىدىن دادلاپتۇ.

— يېشى قانچىدە بار ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاه.

— تۇرقىدىن قارىغاندا ئون بەش- ئون ئالتە ياشلىق بالدەك قىلىدۇ، شاهىم، — دەپتۇ لەشكەر بېشى.

— شەرئىتىمىزنىڭ قائىدىسى بويىچە تېخى ئۆلۈمگە هۆكۈم قىلىش يېشىغا توشمايدىكەن. ئېلىپ چىقىپ زىندانغا تاشلاپ، يېشى ئون سەككىزگە توشقاندا پۈتكۈل شەهەر خەلقىنى يىغىپ دارغا ئېسىڭلار! پۈتكۈل شەهەر خەلقى ئىبرەت ئالسۇن! — دەپ پەرمان قىپتۇ قەمەر شاه.

لەشكەر بېشى شاهنىڭ پەرمانى بويىچە گۇناهسىز سەمەرنى زىندانغا تاشلاپتۇ. سەمەر قاراڭغۇ زىندانداپ يورۇقلۇقتىن مەهرۇم بولۇپ ئۆچ يىل يېتىپتۇ.

بۇ شەهەردە شەهەرمۇشەهەر يۈرۈپ سودىگەرچىلىك قىلىدىغان مەنسۇر ئىسىملىك بىر

ئاتالغان كاتتا باي بار ئىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى مەنسۇر باي قەمەر شاھنىڭ قېشىغا ئۆلۈم گۈناھى توشقان گۈناھكاردىن بىرنى بېرىشنى تەلەپ قىلىپ كەپتۇ.

— بۇخاراغا بېرىش ئۈچۈن نۇرغۇن مالىلارنى تەييارلىغانىدىم، بىراق بۇخارا يولىدا بۇ شەھەر-نىڭ ئارىلىقىدا ناھايىتى چوڭ بىر دەريا بولۇپ، بۇ دەريادىكى لەھەڭلەرگە بىر ئادەمنى تاشلاپ بېرىپ ئۆتمىسە، ساق-سالامەت ئۆتكىلى بولمايدىكەن. قانداقلا ئادەم بولسۇن بەربىر ئۆلىدىغان بولغانىدىكىن، گۈناھى ئۆلۈمگە توشقان گۈناھكاردىن بولسا قوشۇپ قويامدىكىن دەپ، ئالدىلىرىغا كەلگەنىدىم، — دەپتۇ مەنسۇر باي.

— گۈناھى ئۆلۈمگە توشقان گۈناھكاردىن بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ۋەزىردىن قەمەر شاھ.

قارا نىيەت ۋەزىرنىڭ ئېسىگە دەرھال كۈزىچىنىڭ ئوغلى سەمەر كەپتۇ-دە:

— خەزىنىمىزگە ئوغرىلىققا كىرگەن كۈزىچىنىڭ ئوغلى بار، شاھىم، — دەپتۇ.

— قوشۇپ قويۇڭلار، بېلىقلارغا يەم بولسۇن! — دەپتۇ قەمەر شاھ.

مەنسۇر باي سەمەرنى ئېلىپ كېتىپتۇ. باي بىر ھەپتە ئىچىدە پۈتكۈل تەييارلىقنى پۈتكۈزۈپ، سەككىز قېچىرغا قىممەت باھالىق ئېسىل مالىلارنى ئارتىپ، يىگىرمە چاكار بىلەن بۇخاراغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار تاغ-دەريا، چۆللەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ساق يەتتە كۈن يول يۈرۈپ، ئەجەل دەرياسىنىڭ بويىغا يېتىپ كەپتۇ. مەنسۇر بايىنىڭ قاراپ تۇرۇپ ياش بىر يىگىتنى لەھەڭلەرگە يەم قىلىپ بەرگۈسى كەلمەپتۇ.

— ئەي چاكارلىرىم، بۇ يىگىت گەرچە گۇناھكار بولسىمۇ، بىراق ئەدەپ-ئەخلاقلىق، سۈمباتلىق ئىكەن. قاراپ تۇرۇپ كىشىنىڭ ئون گۇلىنىڭ بىرى ئېچىلمىغان يىگىتنى لەھەڭلەرگە يەم قىلىپ بېرىشكە يۈرىكى چىدىمايدىكەن، قانداق قىلىمىز؟ — دەپ چاكارلىرىغا مەسلىھەت سالىپتۇ.

— پۈت-قولىنى باغلاپ دەريىغا تاشلاپ بەرمەي، ئۇ يىگىتنى دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۈزۈپ ئۆتۈشكە بۈيرۇيلى، ئەجىلى توشمىغان بولسا، تەقدىرنىڭ كارامىتى بىلەن ھايات قالسا ئەجەب ئەمەس، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ مەنسۇر بايىنىڭ چاكارلىرى.

ئەجەل دەرياسىدىن ئۆتمەكچى بولغان كىشىلەر دەريادىكى لەھەڭلەرگە بىرەر ئادەمنى تاشلاپ بېرىپ، لەھەڭلەرنىڭ ئادەمنى يەۋاتقان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ئۆتمەسە ئۆتكىلى بولمايدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ دەريانىڭ نامى كىشىلەر تەرىپىدىن «ئەجەل دەريا» دەپ ئاتىلىدىكەن. دەريادا بىر قانچە ئون ئادەمخور لەھەڭ ئۈزۈپ يۈرىدىكەن.

باي ھەرقانچە ئويلىنىپمۇ سەمەرنى دەريىغا تاشلىماسلىقنىڭ ئامالىنى تاپالماپتۇ. بايىنىڭ كۆڭلىگە چاكارلارنىڭ كۆرسەتكەن يولى خىلى ئورۇنلۇقتەك بىلىنىپتۇ. سەمەرنى دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈشكە بۈيرۇپتۇ. سەمەر دەريىغا چۈشۈپتۇ. ئۇ دەريىغا چۈشۈشى بىلەن تەڭ: «ئەي مېنىڭ ئەزىز جانۋارلىرىم! بىر غېرىب بەندەم سۇغا چۈشتى، ئۇ دەريادىن ساق-سالامەت ئۆتۈپ بولغۇچە ھەرقايسىڭلارنىڭ ئۇنىڭغا چېقىلىشىڭلارغا رۇخسەت يوق. بېشىڭلارنى سۇ يۈزىگە چىقارماڭلار!» دەپ خۇدادىن سۇدىكى جانۋارلارغا ۋەھىي كەپتۇ. ئۇركەشلەپ ئېقىۋاتقان دەريا سۇيىمۇ پەسىيىپتۇ. سۇ يۈزىدە ئۇيناقشىغان بېلىق، لەھەڭلەرمۇ سۇنىڭ تەكتىگە شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سەمەر ساق-سالامەت دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۈزۈپ ئۆتۈپتۇ.

سەمەرنىڭ دەريىغا كىرىشى بىلەن دەريادا بولۇپ ئۆتكەن ئۈزگىرىشلەرنى ۋە سەمەرنىڭ لەھەڭلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىماستىن، دەخلى-تەرۇزسىز ھالدا ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن باي ۋە ئۇنىڭ چاكارلىرى ھەيران بولۇشۇپتۇ.

باي سەمەرنى دەريانىڭ بۇ قېتىغا ئۆتۈشكە بۇيرۇپتۇ. سەمەر دەريانىڭ بۇ قېتىغمۇ ساق-سالامەت ئۆتۈپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەيرانلىقى

تېخىمۇ ئېشىپتۇ. مەنسۇر باي سەمەرنى يەنە دەريا-ياغا چۈشۈرۈپ، سەمەر دەريا-ياغا چۈشۈشى بىلەن تەڭلا ئۆزى سەكسەن قېچىر مالنى كېمىگە بېسىپ دەريادىن ئۆتۈپ كەتمەكچى بوپتۇ.

— تەلەيلىك يىگىت! يەنە بىر مەرتەم غەيرەت قىلىپ دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆت! — دەپتۇ مەنسۇر باي سەمەرگە.

سەمەر دەريانىڭ بىر ئۇ قېتىغا، بىر بۇ قېتىغا ئۆتۈپ چارچاپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن مەنسۇر بايىنىڭ ئۆزىنى قاراڭغۇ زىندان ئازابىدىن قۇتقۇزغانلىقىغا خۇرسەن بولۇپ، بىر ئۆمۈر ئۇنىڭ چاكىرى بولۇپ خىزمىتىنى قىلىش نىيىتىگە كەلگەچكە، بايىنىڭ سۆزىنى رەت قىلالماي ئىلاجسىز يەنە دەريا-ياغا چۈشۈپتۇ. سەمەر دەريا-ياغا چۈشۈشى بىلەن دەريا سۈيى تىنچلىنىپ، لەھەڭ ۋە بېلىقلار سۈنىڭ تېگىگە كىرىپ كېتىپتۇ. مەنسۇر باي سەكسەن قېچىر مال بىلەن يىگىرمە غۇلامنى كېمىگە بېسىپ دەريادىن خەتەرسىز ئۆتۈپ كېتىپتۇ. مەنسۇر باي ئىلگىرى كۆپ قېتىم سودا ئىشلىرى ئۈچۈن بۇ ئەجەل دەريادىن ئۆتۈپ، بىر قانچە نۆۋەت پالاكەتكە يولۇققانىكەن.

ئۇلار دەريادىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، قىر-ئاقتا چېدىر-بارگاھلىرىنى تىكىپ، مالىلىرىنى چۈشۈرۈپ، ئۇچ كېچە-كۈندۈز مەشرەپ ئۆينىپ ھاردۇقلىرىنى چىقىرىشىپتۇ. مەنسۇر باي سەمەرنى قىزغىن كۈتۈپتۇ، ئۇنىمۇ بۇخارا-ياغا بېرىش سەپىرىدە بىللە ئېلىۋېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

تۆتىنچى كۈنى سودا كارۋانلىرى مالىلارنى قېچىرلارغا ئارتىپ، بۇخارا شەھىرىگە قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلار زاۋال ۋاقتى بىلەن تەڭ بۇخارا شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. مەنسۇر باي ئېلىپ كەلگەن مالىلارنى پادىشاھنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزۈشىنى ئويلاپتۇ.

ئەتىسى تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ مەنسۇر باي ئوردىغا كېلىپ، ئۆزىنىڭ كېلىشتىكى مەقسىتىنى دەرۋازىۋەنگە ئۇقتۇرۇپتۇ.

مەنسۇر بايىنىڭ ئۆزىنىڭ شەھىرىگە نۇرغۇن قىممەتلىك مالىلارنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى دەرۋازىۋەندىن ئاڭلىغان بۇخارا ئېلىنىڭ پادىشاھى كىدىئان ئەتىگەندە خۇش خەۋەر ئېلىپ كىرگەن دەرۋازىۋەننىڭ قولىغا يۈز سەر كۈمۈش سۈيۈنچە تۇتقۇزۇپتۇ ۋە:

— سۈيۈنمىدە كۆرگەن چۈشۈم ئەسلىدە ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى ئىكەن. سەھەردە كۆرگەن چۈشۈمنىڭ ئۇخرىسىغا كېلىدىغانلىقى راست ئوخشايدۇ. ۋەزىر، سىز چىقىپ بايىنى ئوردىغا چاقىرىپ كىرىڭ! — دەپتۇ شاھ ئوڭ قول ۋەزىرىگە خۇشال بولغان ھالدا.

ئوڭ قول ۋەزىر دەرۋازىۋەن بىلەن چىقىپ كېتىپ، مەنسۇر بايىنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ. پادىشاھ مەنسۇر باي ئۈچۈن كاتتا زىياپەت تەييارلاپتۇ ۋە بىر كۈن زىياپەت بېرىپ كۈتۈۋاپتۇ. پادىشاھ كىدىئان مەنسۇر بايىنىڭ ئېلىپ كەلگەن مالىلىرىنى كۆرۈپ چىقىپ، ھەممىسىنى ئوردىغا ئېلىپ قالماقچى بوپتۇ.

مەنسۇر باي پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كېلىپ ئىككىنچى كۈنى، پادىشاھ سەكسەن قېچىر مالنىڭ ھېسابىتىنى قىلىشنى خىزمەتچىلىرىگە تاپشۇرۇپتۇ. ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتۈپتۇ.

— نېمە ئۈچۈن قايتىپ كەتمەيمىز؟ — دەپ سوراپتۇ سەمەر كارۋانلارنىڭ يول باشلىغۇچىسىدىن:

— ھەي گۇناھكار، باي ئېلىپ كەلگەن مالىلارنىڭ ھەممىسىنى ھېسابلاپ پادىشاھقا سېتىپ، پۇلىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن قايتىپ كېتىمىز، يەنە تۆت كۈندىن كېيىن باي بىلەن پادىشاھ ئوتتۇرىسىدىكى ھېسابىتىنىڭ قۇيرۇقى بوغۇلۇپ بولۇشى مۇمكىن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يول باشلىغۇچى. مەنسۇر باي سەمەرنى زىندانىدىن ئېلىپ چىققاچقا، بايىنىڭ چاكارلىرى ئۇنى «گۇناھكار» دەپ ئاتىشىدىكەن.

— مۇشۇ كىچىككىنە ئىشقىمۇ سەككىز كۈن ھېسابات قىلغان بارمۇ؟ ئەگەر مەن بولغان

بولسام، سەككىز كۈن ئەمەس، بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئىچىدە بارلىق مالنىڭ ھېسابىنى قىلىپ تۈگەتكەن بولاتتىم، ــ دەپتۇ سەمەر تېرىكىپ. سەمەرنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان باشقا چاكارلار، بۇ گۇناھكار سارائ بولۇپ قاپتۇ، دەپ كۈلۈشۈپ تۇ. بىراق، يول باشلىغۇچى سەمەرنىڭ بۇ گېپىنى مەنسۇر بايغا كىرىپ يەتكۈزۈپتۇ. يول باشلىغۇچىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان پادىشاھ ھەيران بولۇپ، سەمەرنى تېزدىن ئوردىغا ئېلىپ كىرىشنى بۇيرۇپتۇ.

كارۋانلارنىڭ يول باشلىغۇچىسى سەمەرنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. پادىشاھ كەدىئان چىرايى ۋە قەددى-قامىتى كېلىشكەن بۇ يىگىتكە دەپتەر-تەلەمنى تۇتقۇزۇپتۇ.

سەمەر بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئىچىدە مەنسۇر بايى دەپ بەرگەن مالنىڭ تۇرى، سانى، پۇلىنى چاكار ۋە ئات-ئۇلاغلارنىڭ چىقىمى بىلەن قوشۇپ ھېسابلاپ بوپتۇ. مەنسۇر بايى ۋە پادىشاھ خۇددى ئۆزلىرى ئويلىغاندەك چىقىرىلغان بۇ ھېسابات-تن تولۇق رازى بوپتۇ. پادىشاھ بۇ يىگىتنىڭ چېچەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، ئەقلىگە باركاللا ئېيتىپتۇ ۋە سەمەرنى خەزىنىنىڭ ھېساباتچىلىقىغا ئېلىپ قالماقچى بولۇپ:

ــ مەنسۇر بايى، بۇ ھەقىقەتەن چېچەن يىگىت ئىكەن، ئوردىدا قېپقالسا، مەن خەزىنە ھېساباتچىسى قىلسام، ــ دەپتۇ.

ــ پادىشاھىئالەم، مەن سىلىگە بۇنىڭدىن باشقا مالايلارنىڭ قايسىسىنى دېسىلە بېرەي، بىراق بۇ يىگىتنى بېرەلمەيمەن، ــ دەپتۇ مەنسۇر بايى پادىشاھنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ.

ــ ئۇنداقتا، مەن سىزنىڭ بىر چاكىرىڭىزنىڭ ئورنىغا قىرىق چاكار قوشۇپ بېرەي، ــ دەپتۇ كەدىئان پادىشاھ.

ــ مەن سىلىدىن ئەلۋەتتە بىر چاكارنى تالاشمايتتىم. سىلىدەك بىر ئەلنىڭ پادىشاھىغا مەندەك ئادەتتىكى بىر سودىگەرنىڭ مالىينىڭ ياراپ قېلىشى چوڭ بىر بەخت. «مەنسۇر بايى بۇخارا ئېلىنىڭ پادىشاھىغا بىر گۇناھكار مالاينى بەرمەپتۇ» دېسە، بۇ مېنىڭ نامىم ئۇچۇن نومۇس، بىر ئەمەس يۈز مالىيم بولسىمۇ بېرەتتىم. بىراق، بىزنىڭ ھاياتىمىز مۇشۇ يىگىتنىڭ قولىدا. ئەگەر بىز بۇ يىگىتتىن ئايرىلساق، ئۆز يۇرتىمىزغا ساق-سالامەت يېتىپ بارالماي، ئەجەل دەرياسىدا لەھەڭلەرگە يەم بولۇپ، ھاياتىمىز ۋە مال-دۇنيالىرىمىزدىن ئايرىلىپ قالىمىز. پەقەت ئاشۇ يىگىت بولغانلىقى ئۇچۇنلا مەن شۇنچە نۇرغۇن مالنى ئوغرى-قاراقچىلاردىن ساق-سالامەت قوتۇلدۇرۇپ، خېيىم-خەتەرسىز ھالدا بۇخارا ئېلىگە ئېلىپ كېلەلىدىم. مەن بۇ يىگىتنى ئالىيلىرىغا راستىنلا بېرەلمەيمەن، تەڭلىكتە قويمىغايلا، ــ دەپ، مەنسۇر بايى سەمەرنى كەدىئان شاھقا بېرىشكە ئۆزىنىڭ ئىلاجسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۇرۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ مەنسۇر بايىنىڭ چاكىرى سەمەرگە بولغان قىزىقىشى تېخىمۇ ئېشىپتۇ ۋە:

ــ سەكسەن قېچىرىڭىزغا خەزىنىدىكى ئەڭ قىممەت باھالىق مالالاردىن ئارتىپ بەرسەم قانداق؟ ــ دەپتۇ.

ــ جانابلىرى، بۇ يەردىكى گەپ ئادەمنىڭ ئورنىغا ئادەم بېرىش ياكى مال-دۇنيا بېرىشتە ئەمەس. بۇ ئىشتا كەمىنىلىرى ئىلاجسىز، كەچۇرگەيلا، ــ دەپتۇ مەنسۇر بايى.

كەدىئان شاھ ھەر خىل ئۇسۇلنى قوللىنىپ باقتان بولسىمۇ، لېكىن مەنسۇر بايىنى زادىلا گېپىگە كۇندۇرەلمەپتۇ.

ــ ئۇنداقتا، مېنىڭ چىرايدا يەتتە ئىقلىمدا تەڭداشسىز گۇزەل بىر قىزىم بار. مەن بۇ قىزىمنى نى نى كاتتا شاھزادە، خانزادە، ئېسىل بەگزادىلەرگە بەرمەكچى. قىزىمنى بۇ يىگىتكە بەرسەم قانداق دەيسىز؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ مەنسۇر بايىغا.

ــ جانابلىرىنىڭ چوڭ ئىلتىپاتلىرىغا رەھمەت. مېنىڭ ئۇ چاكىرىم سىلىنىڭ قىزلىرىغا لايىق بولمىسىمۇ، سىلىنىڭ بۇ چاكىرىمىغا ئاتىدارچىلىق قىلماقچى بولغانلىرى مەن ئۈ-

چۈنمۇ چوڭ بەخت!ــ دەپ، مەنسۇر باي پادىشاھ-
نىڭ تەكلىپىگە قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

ئەتىسىدىن باشلاپ پۈتكۈل ئوردا مۇلازىملى-
رى جىددىي توي تەييارلىقىغا كىرىشىپ كېتى-
تۇ. پادىشاھ كىدىئان پۈتكۈل بۇخارا شەھىرىدە-
كى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان
بارلىق خەلقنى تويغا تەكلىپ قىلىپ، كاتتا ۋە
داغدۇغىلىق توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈپتۇ. توي
قىرىق كۈن داۋاملىشىپتۇ. يەتمىش پاتمان
گۈرۈچ سىغىدىغان چوڭ داش قازانلاردا قىرىق
كىچە-كۈندۈز شورپا، پولۇلار قاينىتىپ، داقا-
دۇمباق، كاناي-سۇنايلار چېلىنىپ، پۈتكۈل
شەھەر بايرام شادلىقىغا چۆمۈپتۇ.

قىرىق بىرىنچى كۈنى، پادىشاھ كىدىئان قىز-
ىنى سەمەرگە نىكاھلاپ بېرىپتۇ. يىگىرمە تۆگىگە
قىزىنىڭ زىبۇ-زىننەت، كىيىم-كىچەكلىرىنى،
يىگىرمە تۆگىگە يېمەك-ئىچمەك، ئون تۆگىگە
پۇل-پۇچەكلەرنى يۈكلەپ بېرىپتۇ. مەنسۇر باي
ۋە ئۇنىڭ چاكارلىرىغا تون-سەرپايلارنى ئىنئام
قىلىپ، سەكسەن قېچىرغا ئۆز ئېلىدىكى ئېسىل
مالىلاردىن ئارتىپ بېرىپ يولغا سالىتۇ.

كىدىئان شاھىنىڭ قىزى ئىسمى-جىسمىغا
لايىق پەرىزات قىز بولۇپ، بىر كۆرگەن ئادەم ئا-
شىقى بىقارار بولۇپ خۇددىنى يوقىتىدىكەن.
ئۇنىڭ چىرايىدىن ئاسمانىدىكى ئاي، يۇلتۇزلار،
جەننەتتىكى ھۇر-پەرىلەرمۇ خىجىل ئىكەن، بەدە-
نىدىن ئىپار-ئەنبەر پۇراپ تۇرىدىكەن، ئىسمى
دىلخۇمار ئىكەن. يەتتە ئىقلىمدىكى كاتتا شاھزا-
دە، خانزادە، بەگزادىلەر بۇخارا ئېلىنىڭ بۇ گۈزە-
للىگە ئاشىق بولۇپ، ۋەسلىگە يېتەلمەي جېنى-
دىن جۇدا بولۇشقانىكەن. مەلىكە دىلخۇمار
چىراي-قامەت، ئەقىل-پاراسەت، ئەدەپ-ئەخلاقتا
ئۆزىگە ئوخشاشلا تەڭدىشى يوق يىگىت سەمەر-
نى چىن دىلىدىن ياخشى كۆرۈپ، خۇدانىڭ ئۆزە-
نىڭ خىيالىدىكىدەك يىگىت بىلەن مۇرادىنى
ھاسىل قىلغانلىقىغا رەھمەت ئېيتىپتۇ. سەمەر-
مۇ مەلىكە دىلخۇمارنى كۆرگەن كۈندىن ئېتىبا-
رەن كۆڭلىگە ئاشىقلىق ئوتى تۇتىشىپ، ئۇلار
خۇدا قوشقان بىر جۈپلەردىن بولۇپ قاپتۇ.

ئەسلىدە مەنسۇر بايمۇ كىدىئان شاھنىڭ
قىزى دىلخۇمارنى كۆرگەن كۈندىن تارتىپ مەل-
كىنىڭ ئىشقى-پىراقىدا ئۆرتىنىپ يۈرگەن بول-
سىمۇ، لېكىن بۇخارا ئېلىدە بۇ ئىشق ئوتىنىڭ
دەردىدە ھەسرەت چەكمەكتىن ئۆزگە ئىلاجنى قە-
لالمىغانىكەن. بۇخارا شەھىرىدىن ئايرىلىپ يەتتە
كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، مەنسۇر باي چاكار-
كىرىغا:

ــ ئەي مېنىڭ ئاقىل چاكارلىرىم، بىز جاپا-
مۇشەققەتنى بىللە تارتىپ، راھەت-پاراغەتتە
بىللە بولۇپ ئەللىك نەچچە كۈننى بۇخارا شەھە-
رىدە ئۆتكۈزگەنىدۇق. بىراق، بۇخارا شەھىرىنىڭ
پادىشاھى قىزى مەلىكە دىلخۇمارنى قاراپ
تۇرۇپ بىر گۈناھكارغا بەردى، ئەسلىدە ئۇ مەل-
كە ماڭا تەئەللۇق ئىدى. قىرىقىڭلار بىر بولۇپ
ھېلىقى گۈناھكارنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ، مەلىكە-
نى ماڭا ئېلىپ بەرسەڭلار قانداق؟ ــ دەپ مەس-
لىھەت سالىتۇ. پادىشاھ كىدىئان مەنسۇر بايغا يى-
گىرمە چاكارنى قوشۇپ بەرگەنىكەن. بۇ يىگىر-
مە چاكار مەنسۇر باينىڭ سۆزىنى قۇۋۇەتلەپ،
ئۆزلىرىنىڭ دەرھال بەجا كەلتۈرىدىغانلىقىنى
بىلدۈرۈپتۇ. بىراق مەنسۇر باينىڭ ئۆزىنىڭ ئىل-
گىرىكى چاكارلىرى:

ــ ئۆلتۈرمەك ئاسان، بىراق ھازىر ئۆلتۈرۈۋەت-
سەك ۋاقتى ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ گۈناھ-
كارنى ئۆلتۈرۈۋەتسەك، ھەممىمىز ئەجەل دەريا-
سىدا لەھەڭلەرگە يەم بولۇپ ئۆلۈپ كېتىمىز.
ئۇنىڭدىن كۆرە، بىز ئەجەل دەرياسىدىن ئۆتۈۋالى-
غاندىن كېيىن، دەريا بويىدا ئۇ گۈناھكارنى ئۇ-
جۇقتۇرۇۋېتىپ، توينى دەريا بويىدا ئوينىساق. مە-
لىكە دىمىسىمۇ ئۆزلىرىگە لايىق، ئۇنى سىلىگە
ئېلىپ بەرسەك، ــ دەپ مەسلىھەت كۆرسىتىپتۇ.
چاكارلارنىڭ بۇ گېپى مەنسۇر بايغا خوپ كەپتۇ.
شۇ مەسلىھەت بىلەن ئۇلار يەنە يولىنى داۋاملاشتۇ-
رۇپتۇ. سازلىق، ئورمانلىق، دەشت-باياۋانلارنى

ئارقىدا قالدۇرۇپ ئەجەل دەرياسىغا يېتىپ كەپتۇ. بۇ دەل كۈن ئولتۇرغان ۋاقىت بولۇپ، مەنسۇر باي ئەتىسى ئەتىگەندە مال - دۇنيا ۋە چاكارلىرىنى دەرياغا ئۆتكۈزمەكچى بوپتۇ.

كېچىسى سەھەر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە مەنسۇر باينىڭ دەريادىن ئۆتۈپ بولۇپ ئۆزىنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ، ئايالى مەلىكە دىلخۇمارنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىپ، مال - دۇنيالىرىغا ئىگە بولۇۋېلىش يامان نىيىتىدە بولۇۋاتقانلىقى ئايان بوپتۇ. سەھەر ئويغىنىپ، مەلىكە دىلخۇمارغا:

— ئەي مەلىكەم، دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈشمىز بىلەن تەڭ تەقدىر ئىككىمىزنى بىر-بىرىمىزدىن ئايرىۋەتكۈدەك. مەنسۇر باي نىيىتى بۇزۇلۇپ، مېنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ، سىزنى ئۆز نىكاھىغا ئېلىشنىڭ پىلانىنى قىلىۋاتىدۇ. بىز دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، مەنسۇر باي سىزگە: «ماڭا تېگىپ خوتۇن بولۇڭ» دەيدۇ. سىز ھەرگىز ياق دېمەستىن: «بىر باشقا بىر بۆك ھامان لازىم. مەن سىلىگە تەگمەي كىمگە تېگەي؟ ئەسلىدە مەن ئۆزلىرىگە لايىق ئىدىم. مەن ھەم سىلىسىز جېنىمنى جان ئېتەلمەيمەن. مېنىڭ ئېرىم بولسا ئۆلۈپ تۈگىدى، بىراق مېنىڭ بىر شەرتىم بار: مۇسۇلمانچىلىق نىڭ قائىدىسى بويىچە خۇدا يولىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىمگە ئالتە ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇپ، ئىبادەت قىلىپ روھىنى ياشارتىشىم كېرەك. سىلى مۇشۇ شەرتىمگە كۆنسىلە، ئالتە ئاي ئون كۈندىن كېيىن مەن سىلى بىلەن توي قىلىشقا رازى» دەڭ. باي ئىلاجسىز سىزنىڭ شەرتىڭىزگە قوشۇلىدۇ. ئالتە ئاي ئون كۈن توشقاندىن كېيىن باي سىزگە توي قىلىش تەكلىپىنى قويىدۇ. سىز بايغا قەھەر بىلەن سەھەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بەرسىلە، ئۇنىڭدىن كېيىن توي قىلايلى، دەڭ. سىز ئۇ ھېكايىنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن بىز ئۇچرىشىمىز، — دەپتۇ. ئۇلار يىغلاپ-قاقشاپ بىر كېچىنى تاڭ ئاتقۇزۇپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە سەھەرنىڭ چېدىرىغا ئۇنى چاقىرغىلى مەنسۇر باينىڭ ئىككى چاكىرى كېرىپتۇ. سەھەر مەلىكە دىلخۇمار بىلەن كۆز يېشى قىلىپ خوشلىشىپ، مەنسۇر باينىڭ يېنىغا كەپتۇ. مەنسۇر باي سەھەرنى دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈشكە بۇيرۇپتۇ. سەھەر دولقۇنلىنىپ ئېقىپ تۇرغان دەريا قاينىمىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. سەھەر دەرياغا ئۆزىنى ئېتىشى بىلەن تەڭ مەنسۇر باي بارلىق مال - دۇنيا، چاكارلىرىنى كېمە ئارقىلىق دەرياغا ساپتۇ. باينىڭ كېمىلىرى ۋە چاكارلىرى ساق - سالامەت دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپتۇ. سەھەر دەريانىڭ قىرغىقىدا ئارام ئېلىپ ئولتۇرغانكەن، مەنسۇر باينىڭ يىگىرمە چاكىرى كېلىپ:

— تەلەيلىك گۈناھكار، دەرياغا قاراپ باق! — دەپتۇ. سەھەر شۇنداق بۇرۇلۇپ دەرياغا قارىشى بىلەن تەڭ، يىگىرمە چاكار تەڭلا ئۇنى ئۇرۇپ ھوشسىزلاندۇرۇپ دەرياغا تاشلىۋېتىپتۇ. بىر لەھەڭ كېلىپ ئۇنى يۇتۇپ كېتىپتۇ.

مەلىكە دىلخۇمار ۋە ئۇنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى قولغا چۈشۈرۈشنىڭ نىيىتىدە بولۇپ يۇرگەن مەنسۇر باي سەھەرنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، ئۆز مەقسىتىمگە يەتتىم، دەپ ئويلاپتۇ ۋە سەھەرنى لەھەڭلەرنىڭ يەپ كەتكەنلىكىگە ئىچىنغان قىياپەتتە مەلىكە دىلخۇمارنىڭ قېشىغا كىرىپ:

— سەھەر تولىمۇ ئەقىللىق، مەرد يىگىت ئىدى. تەقدىرنىڭ قىسمىتى بىلەن لەھەڭلەرگە يەم بولۇپ ياش جېنىدىن ئايرىلدى. بۇمۇ خۇدانىڭ تەقدىرى. مەن سىزنىڭ، شۇنداقلا ئاتىڭىز پادىشاھ كىدىئاننىڭ ئالدىدا تولىمۇ خىجىل. ئاتىڭىزنىڭ بىزگە قىلغان ياخشىلىقى ۋە ئىززەت-ھۆرمىتى يۈزىسىدىن سىزنى ئۆز نىكاھىمغا ئېلىپ، ئاتىڭىزنىڭ ياخشىلىقىنى سىز ئارقىلىق قايتۇراي دەۋاتىمەن. سىزنىڭ رازىلىقىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

مەلىكە دىلخۇمار سەھەرنىڭ ئۆزىگە ئۆگەتكىنى بويىچە:

— بىر باشقا بىر بۆك ھەرقاچان لازىم. ئۆزلىرى

رىدەك يۇرت كاتتىسى مەندەك بىر مۇساپىرنىڭ بېشىنى سىلىماقچى بولۇۋاتقان تۇرسا، قانىقمۇ ياق دېيەلەي؟ بىراق مېنىڭ ئېرىم لەھەڭگە يەم بولۇپ كەتتى. ئېرىمنىڭ روھى ئۇچۇن ئالتە ئاي ئون كۈن خۇداغا تائەت - ئىبادەت قىلىشىم كېرەك. ئۆزلىرى مېنى ئەمرىلىرىگە ئالماقچى بولسىلا، ئالتە ئاي ئون كۈندىن كېيىن ئالسىلا، — دەپتۇ مەنسۇر بايغا. باي ئىلاجسىز مەلىكە دىلىخۇمارنىڭ بۇ شەرتىگە كۆنۈپتۇ.

مەنسۇر باي مەلىكە دىلىخۇمارنى ئۆز يۇرتىغا ئېلىپ كېلىپ، ئۆز ھويلىسىدىن ئايرىم بىر ئۆينى تەييارلاپ ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئون ئىككى ئايلىق ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا قويۇپتۇ. ئۆزى بولسا ئالتە ئاينى ئۆتكۈزۈش ئۈچۇن چاكارلىرىنى باشلاپ سودىگەرچىلىككە چىقىپ كېتىپتۇ. مەلىكە دىلىخۇمار ئېرى سەمەرنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ، ئۇنىڭ تىنچ - ئامانلىقىنى خۇدادىن تىلەپ ئالتە ئاينى ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئالتە ئايدىن كېيىن مەنسۇر باي قايتىپ كېلىپ، مەلىكە دىلىخۇمارغا توي قىلىش تەكلىپىنى قويۇپتۇ. باينىڭ تەكلىپىنى ئاڭلىغان مەلىكە:

— مېنىڭ يەنە بىر شەرتىم بار، ئۆزلىرى ئاشۇ شەرتىمنى ئادا قىلغاندىن كېيىن توي قىلىپ، مېنى ئەمرىلىرىگە ئالسىلا، — دەپتۇ.

— سىزنىڭ ھەرقانداق شەرتىڭىز بولسا ئورۇنداشقا مەن تەييار. شەرتىڭىزنى ئوتتۇرىغا قويۇڭ، — دەپتۇ باي.

— ئۆزلىرىنىڭ مېنى راستىنلا خوتۇنلۇققا ئېلىش نىيەتلىرى بولسا، ماڭا قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بېرىشلىرى كېرەك، — دەپتۇ مەلىكە دىلىخۇمار. مەلىكىنىڭ ئىشقىدا ئوت بولۇپ كۆيۈۋاتقان باي بۇ شەرتنى ئاڭلاپ بېشى قېتىپتۇ. ئۆزى قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۇن، قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلدىغان كىشىنى ئىزدەپ تېپىپ، مەلىكىگە ئېيتىپ بەرگۈزۈپ شەرتنى ئادا قىلىپ، ئۇنى ئۆز نىكاھىغا ئالماقچى بولۇپتۇ. مەنسۇر باي قىرىق نەپەر چاكىرىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— شەھەرمۇشەھەر، يۇرتمۇيۇرت بېرىپ جاكارلاڭلار، كىمدەكىم قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلسە، دەرھال مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار، مىڭ دىنار ئالتۇن ئىنئام قىلىمەن ! — دەپ چاكارلىرىغا بۇيرۇق قىپتۇ. باينىڭ بۇيرۇقى بىلەن قىرىق نەپەر چاكار قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلىدىغان كىشىنى ئىزدەپ تېپىش ئۈچۇن ئاتلىنىپتۇ.

مەنسۇر باينىڭ چاكارلىرى قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلىدىغان كىشىنى ئىزدەپ تاپقاچ تۇرسۇن. بىز بىر كەلىمە سۆزنى سەمەردىن ئاڭلايلى:

بۇ شەھەردە بىر بېلىقچى بوۋاي بولۇپ، ھەر كۈنلۈكى ئەجەل دەرياسىغا تور تاشلاپ، بېلىق تۇتۇپ سېتىش ئارقىلىق كۈننى ئۆتكۈزىدىكەن. بۇ بېلىقچى كۈندىلىك ئادىتى بويىچە بۇگۈن ئەتىگەن ئەجەل دەرياسىغا كېلىپ، تورنى كەڭ يېيىپ دەرياغا سالغانىكەن، تورغا بىر لەھەڭ چۈشۈپتۇ. بوۋاي ئەتىگەندىلا خۇدانىڭ ئۆزىگە قىلغان بۇ ئىلتىپاتىغا مىڭ مەرتە رەھمەت ئېيتىپ، تورنى يېغىپ لەھەڭنىڭ قارنىنى يېرىپ تۇ. لەھەڭنىڭ قارنىدىن قەددى - قامەتلىك، كېلىشكەن يىگىت — سەمەر چىقىپتۇ. ئۇ ھوشسىز ئىكەن. بوۋاي سەمەرنى ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ، داڭلىق تېۋىپلارنى تەكلىپ قىلىپ، قىرىق كۈن داۋالىتىپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ. ئىلگىرى بۇ بېلىقچىنىڭ تورىغا گاھى كۈنى بىر، گاھى كۈنى ئىككى بېلىق ئاران چۈشىدىكەن، سەمەرنى ئۆيىگە ئېلىپ كەلگەن كۈندىن باشلاپ تورنى ھەر قېتىم دەرياغا تاشلىسا بەش - ئون لەھەڭ چۈشۈپتۇ. بوۋاي بۇ لەھەڭلەرنى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، ئۆمرىدە ئويلاپمۇ باقمىغان دەرىجىدىكى كاتتا بايغا ئايلىنىپتۇ. قىرىق كۈندىن كېيىن سەمەر سەللىمازا ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ.

بىر بازار كۈنى، بېلىقچى بوۋاي ئەتىگەن تۇتقان بېلىقلىرىنى سېتىپ چىقىش ئۈچۈن باغ زارغا كىرگەنىكەن، مەنسۇر بايىنىڭ چاكارلىرىنىڭ شەھەر-بازار كوچىلىرىدا: «ئەيىۋەھەننەس، ئىشتىكلار ئامۇخاس! باي غوجامنىڭ ئەمرى، قانداقلىكى كىشى سەمەر بىلەن قەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلسە، باي ئۇ كىشىگە مىڭ دىنار ئالتۇن ئىنئام قىلىدۇ!» دەپ توۋلاپ يۈرۈشكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. بېلىقچى بوۋاي شەھەرگە ئېلىپ كىرگەن بېلىقلىرىنى سېتىپ ئۆز ئۆيىگە يېنىپ چىققاندا، سەمەر بوۋايدىن:

— بوۋا، بۈگۈن بازاردا قانداق يېڭىلىقلار بار؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەنسۇر بايىنىڭ چاكارلىرىنىڭ شەھەر كوچىلىرىدا قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلدىغان كىشىنى ئىزدەپ جار سېلىشلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ھېچقانداق يېڭىلىق يوق. ھەممە ئىش ئىلگىرىكىدەك، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بوۋاي.

بۇنى ئاڭلىغان سەمەر ئۆز مەھبۇبىسى مەلىكە دىلخۇمارىنىڭ بۇ شەھەردە ھايات ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ ۋە:

— بوۋا، سىز تېزدىن مەنسۇر بايغا مېنىڭ قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلدىغانلىقىمنى ئېيتىڭ. مەن قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلىمەن، — دەپتۇ.

بېلىقچى بوۋاي مەنسۇر بايىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئوغلىنىڭ قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان باي غايىب خەزىنە تېپىۋالغاندەك خۇش بولۇپ كېتىپتۇ ۋە تۆت نەپەر ئاتلىق چاكىرىنى بېلىقچى بوۋاينىڭ ئوغلىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئەۋەتىپتۇ. بۇ تۆت چاكار بېلىقچى بوۋاي بىلەن بىللە ئۆيىگە كەپتۇ. ئاڭغىچە سەمەر نىقابلىنىۋاپتۇ. بېلىقچى بوۋاي مەنسۇر بايىنىڭ چاكارلىرىنى ئۆز ئۆيىگە باشلاپ كېلىپ، سەمەرگە چاكارلارنىڭ كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. سەمەر چاكارلار بىلەن بىللە مەنسۇر بايىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. مەنسۇر باي نىقابلىنىۋالغان سەمەرنى تونۇيالمىغاچقا، ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن كۆرۈشۈپتۇ ۋە:

— مېنىڭ ئالماقچى بولغان ئايالىم قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بېرىش شەرتىنى قويدى. بېلىقچى بوۋاي ئۆزلىرىنىڭ قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مېنى بىر غەمدىن خالاس قىلدى. ئۆزلىرى مەن ئالماقچى بولغان ئايالغا قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بەرسىلە، — دەپتۇ.

— بوپتۇ، سىلىنىڭ بەختلىرى ئۈچۈن مەن قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بولغۇسى ئايالىلىرىغا ئېيتىپ بېرەي. بىراق مەن ھېكايىنى ئېيتىشتىن ئىلگىرى سىلى مېنىڭ ئىككى تۈرلۈك شەرتىمنى ئورۇنداشلىرى كېرەك، — دەپتۇ سەمەر.

— مەن ئۇ مەلىكىنى ئۆز نىكاھىمغا ئېلىش ئۈچۈن ھەرقانداق شەرت بولسا ئورۇندايمەن. قېنى، ئۆزلىرى شەرتىنى ئوتتۇرىغا قويسىلا؟ — دەپتۇ باي كۆرەڭلىگەن ھالدا.

— مەن سىلى ئالماقچى بولغان مەلىكىگە قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بېرىشتىن ئىلگىرى، سىلى ماڭا بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ ئۇ ھېكايىنى ئېيتىشىمغا ئىجازەت قىلغانلىقى توغرىسىدىكى مۆھرى بېسىلغان خېتىنى ئەكېلىپ بېرىلا، بۇ بىرىنچى شەرت. ئىككىنچى شەرت، بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى شەھەر مەيدانىغا يىغسۇن. مەن قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى پادىشاھنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، سىلى ئالماقچى بولغان مەلىكىگە شۇنداقلا پۈتكۈل خەلقە ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ سەمەر.

سەمەرنىڭ بۇ شەرتلىرىنى ئاڭلىغان باي ھەيران بوپتۇ ۋە:

— پادىشاھ دېگەن ئادەتتىكى كىشى بولمە-

سا، بىر دۆلەتنىڭ پادىشاھى تۇرسا، مۇشۇنداق ئادەتتىكى بىر ئىش ئۈچۈن، يەنە كېلىپ ھېكايە ئېيتىش ئۈچۈن پادىشاھتىن تىلخەت ئېلىپ، پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى شەھەر مەيدانىغا يىغىشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بولسۇن ؟! بۇ تولىمۇ يولسىز شەرت ئىكەن، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداقتا، سىلى بۇ شەرتنى يولسىز كۆرۈپ، ئورۇنداشتىن باش تارتسىلا، مەنمۇ ھېكايىنى ئېيتمايمەن، ــ دەپتۇ سەمەر.

مەنسۇر باي ئىلاجسىز ئوردىغا قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇ قەمەر شاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، سۇلتانى باكىرەم! ــ دەپ باش ئېگىپ، قول باغلاپ تۇرۇپتۇ.

قەمەر شاھ بايىنىڭ كېلىش سەۋەبىنى سوراپ تۇ. باي ئېيتىشقا ئىلاجسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ.

ــ ھەرقانداق غەم ـ غۇسسىگىز بولسا قورقماستىن ئېيتىۋېرىڭ. سۆزىڭىز ئورۇنلۇق بولسا ھەم قۇربىم يەتسىلا بەجا كەلتۈرىمەن، ــ دەپتۇ قەمەر شاھ.

ــ مېنىڭ بۇ دۇنيادا ھېچقانداق ئارتۇق غېمىم قالمىدى، بىراق مەن كىدىئان شاھنىڭ مەلىكىسىگە ئۆيلەنمەكچى بولغانىدىم. ئۇ مەلىكە قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بېرىشىمنى تويى قىلىشنىڭ شەرتى قىلدى. مەن ئۇ ھېكايىنى بىلمىگەنلىكىم ئۈچۈن، چاكارلىرىمغا شەھەر كوچىسىغا چىقىپ، كىمكى قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىشنى بىلسە، ئۇ كىشىگە مىڭ دىنار ئالتۇن ئىنئام قىلىدىغانلىقىم توغرىسىدا جار سالدۇردۇم. كۈن لەردىن بىر كۈنى بىر بېلىقچىنىڭ ئوغلىنىڭ قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى بىلىدىغانلىقى مەلۇم بولدى. بىراق ئۇ بېلىقچىنىڭ ئوغلى ئۆزلىرىنىڭ قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتسا بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى مۆھۈرلىرى بىسىلغان تىلخەتلىرىنىڭ بولۇشىنى ھەم سىلى پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى شەھەر مەيدانىغا يىغسىلا، ئاندىن سىلىنىڭ يانلىرىدا ئولتۇرۇپ قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىدىغانلىقىنى شەرت قىلدى. مەن شۇ شەرت ۋەجىدىن ئىلاجسىز ئۆزلىرىنىڭ ھۇزۇرلىرىغا كېلىشكە مەجبۇر بولدۇم، ــ دەپتۇ مەنسۇر باي.

قەمەر شاھمۇ قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسگە قىزىقىپتۇ ۋە بۇ كۈلكىلىك شەرتنى ئاڭلاپ ھەيران بوپتۇ.

ــ سىز قەمەر بىلەن سەمەرنىڭ ھېكايىسى ئارقىلىق بەختلىك بولىدىغان ئىش بولسا بوپتۇ. مەن بېلىقچى بۇۋاينىڭ ئوغلىنىڭ شەرتلىرىنى تامامەن ئورۇندايمەن، ــ دەپتۇ.

مەنسۇر باي پادىشاھ قەمەرگە توققۇز قېتىم تەزىم قىلىپ، ئوتتۇز قېتىم رەھمەت ئېيتىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ شەرتلەرنى تامامەن ئورۇندايدىغانلىقىنى سەمەرگە يەتكۈزۈپتۇ.

پادىشاھ قەمەر پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى شەھەر مەيدانىغا يىغىپ، ئۆزى ئالتۇن تەختە ئۇستىدە ئولتۇرۇپ، سەمەر ئۈچۈن يېنىدا بىر كۈمۈش كۈرسىنى قويۇپ قويۇپتۇ.

مەنسۇر باي مەلىكە دىلخۇمارنى، سەمەرنى ۋە چاكارلىرىنى ئېلىپ شەھەر مەيدانىغا يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ قەمەر نىقابلىنىۋالغان ئىنىسى سەمەرنى تونۇيالماپتۇ. سەمەر كۈمۈش كۈرسىدا ئولتۇرۇپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ.

سەمەر دادىسى تەرىپىدىن ئاكىسى قەمەر بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلىقىنى، چۆلدە بەخت قۇشىنى ئېتىپ كاۋاپ قىلىپ ئاكىسىنىڭ بېلىگە تۇگۇپ قويغانلىقى ۋە ئۆزىنىڭ يەنە بىر قۇشنىڭ گۆشىنى يەپ جان ئۈزگەنلىكى، ئەۋلىيالارنىڭ ياردىمى بىلەن قايتا تىرىلىپ ئاكىسىنى ئىزدەپ شەھەرگە كىرىپ ئەجدىھاغا يەم بولۇش ئالدىدا تۇرغان قىزنى قۇتقۇزۇپ، ئەجدىھانى يوقاتقانلىقى، ئۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ۋەزىرنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپ... ئاخىر ئۆزىنى زىندانغا سالغانلىقىنى ھېكايە قىپتۇ. ھېكايە شۇ يەرگە كەلگەندە

ھەممە ئىشنى چۈشىنىپ ئولتۇرغان قەمەر شاھ تاقەت قىلالماي:

— جاللات! — دەپ ۋارقىراپتۇ. جاللاتلار ھازىر بوپتۇ.

— مەككار ۋەزىرنى نۆكەرلىرى بىلەن قوشۇپ دارغا ئاس! — دەپ ئەمىر قىپتۇ. جاللاتلار ۋەزىرنى نۆكەرلىرى بىلەن قوشۇپ دارغا ئېسىپتۇ. سەمەر ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

سەمەرنىڭ زىندانىدىن چىقىپ مەنسۇر بايغا چاكار بولۇپ، ئەجەل دەرياسىدىن ئۆتۈپ، بۇخارالارغا بېرىپ پادىشاھنىڭ قىزىنى ئالغانلىقى، يانا شىدا مەنسۇر بايىنىڭ نىيىتى بۇزۇلغانلىقى، بۇ قارا نىيەتلىك ئادەمنىڭ غەرىزىنى سەمەر بىلەن ئايالى دىلخۇمارنىڭ سەزگەنلىكى، دەريادىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن مەنسۇر بايىنىڭ چاكارلىرى سەمەرنى ئۇرۇپ ھوشسىزلاندۇرۇپ دەريا غا تاشلىۋەتكەنلىكى، لەھەڭ يۇتۇۋەتكەن سەمەر بېلىقچى بوۋاي تەرىپىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىنغانلىقى ۋە ئۆزىنىڭ شۇ سەمەر ئىكەنلىكى ھەم بۇ سورۇنغا قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى ھېكايە قىلىپ كېلىپ، يۈزىدىكى نىقابىنى ئېلىۋېتىپتۇ.

پادىشاھ قەمەر ئىنىسى سەمەرنىڭ ئۆز يېنىدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، تەقدىرنىڭ قىسمىتىگە ھەيران قاپتۇ. ئاكا-ئۇكا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ، كۆزلىرىدىن دىدارلىق ياشلىرىنى ئاققۇزۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن پۇتكۈل شەھەر خەلقى ھەيران بولۇشۇپتۇ. ئالتە ئايدىن بېرى ئېرى سەمەرنىڭ دىدارىغا ئىنتىزار بولۇپ كەلگەن مەلىكە دىلخۇمار ئۆزىنى سەمەرنىڭ قۇچىقىغا ئېتىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن شەھەر خەلقىنىڭ ھەيرانلىقى تېخىمۇ ئېشىپتۇ. مەلىكە دىلخۇمارنىڭ ئاغزىغا ئابىھايات سۈيىنى تېمىتىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. پادىشاھ قەمەر:

— جاللات! — دەپ توۋلىغانكەن، قىرىق نەپەر جاللات:

— لەببەي، پادىشاھىئالەم، پەرمانلىرىغا تەييار بىز! — دەپتۇ قىلىچلىرىنى يالتىڭلاتىپ. پادىشاھ:

— كازىزاپ مەنسۇر بايىنى چاكارلىرى بىلەن قوشۇپ دارغا ئېسىڭلار! — دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. جاللاتلار مەنسۇر بايىنى چاكارلىرى بىلەن قوشۇپ دار مەيدانىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ. شەھەر مەيدانىغا يىغىلغان خالايىقلار پادىشاھ قەمەرنىڭ ئادىللىقىغا ئاپىرىن ئېيتىپتۇ. پادىشاھ قەمەر مەيدانغا يىغىلغان پۇتكۈل خەلقنى ئىنىسى سەمەر بىلەن مەلىكە دىلخۇمارنىڭ تويىغا تەكلىپ قىپتۇ.

شەھەر ئەتىسىدىن باشلاپ قىرىق كۈنگىچە توي تەنتەنىسىگە چۆمۈپتۇ. نەچچە مىڭلىغان كالا، قويلارنىڭ بېشى كېسىلىپ، مىڭ پاتمان لىق داش قازانلاردا شورپىلار قاينىتىلىپ، پولۇلار پىشىپ تۇرۇپتۇ. داقا-دۇمباق، كاناي-سۇنايلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازى يەر-زېمىننى لەرزىگە سالىپتۇ. شەھەر خەلقى ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ توي تەنتەنىسىنى ئەۋجىگە كۆتۈرۈشۈپتۇ. بۇ خۇشاللىق يۇزىسىدىن پادىشاھ قەمەر پۇتكۈل شەھەر خەلقىنىڭ ئۇستىدىن ئۇچ يىلغىچە ئېلىنمىدىغان باج-سېلىقنى كۆتۈرۈۋېتىپتۇ. شەھەر خەلقى پادىشاھ قەمەرگە ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىشىپتۇ.

شاھزادە سەمەر قىرىق كۈندىن كېيىن ئايالى مەلىكە دىلخۇمارنى ئېلىپ، قېينىتىسى پادىشاھ كىدىئانىنىڭ شەھىرى — بۇخاراغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئوردا مۇلازىملىرى ئەجەل دەرياسىغىچە ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ قەمەر ئاق كۆڭۈل، رەھىمدىل كىشى بوۋاينى ئوڭ قول ۋەزىرلىككە، بېلىقچى بوۋاينى سول قول ۋەزىرلىككە تەينىلەپ، ئەلنى ئادالەت بىلەن سوراپ دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ. «ياخشىلىق قىلساڭ ياخشىلىق كۆرەرسەن» دېگەن سۆز شۇنىڭدىن قاپتۇ.

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»دىن ئېلىندى

مۇھەررىر **مۇختار تۇردى**

«تارىم» ژۇرنلى 6-نۆۋەتلىك «شىنجاڭ ژۇرنال مۇكاپاتى»غا ئېرىشتى

ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، ئاپتونوم رايونلۇق ئاخبارات - نەشرىيات ئىدارىسى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ژۇرنالچىلار جەمئىيىتى بىرلىكتە ئۇيۇشتۇرغان 6 - نۆۋەتلىك «شىنجاڭ ژۇرنال مۇكاپاتى»نى باھالاش پائالىيىتىنىڭ نەتىجىسى 2010 - يىلى 2 - ئايدا ئېلان قىلىندى. ژۇرنلىمىز يەنە بىر قېتىم شەرەپ بىلەن «شىنجاڭ ژۇرنال مۇكاپاتى»غا ئېرىشتى. بۇ ژۇرنلىمىزنىڭ ئۇدا ئۈچ (4 -، 5 -، 6 -) نۆۋەت «شىنجاڭ ژۇرنال مۇكاپاتى»غا ئېرىشىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بۇ قېتىم 2007 -، 2008 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىزدا ئاشكارا نەشر قىلىنىپ تارقىتىلىدىغان 192 ژۇرنالدىن 159ى باھالاشقا قاتناشتۇرۇلغان بولۇپ، «تارىم» ژۇرنىلىنى باھالاش پىكىرىدە مۇنداق دېيىلدى:

2007-، 2008-يىلدىكى «تارىم» ژۇرنلى پارتىيەنىڭ ئاساسىي لۇشىيەندە چىڭ تۇرۇپ، پارتىيەنىڭ تۈرلۈك فاكتىچىن، سىياسەتلىرىنى ئومۇميۈزلۈك، توغرا تەشۋىق قىلدى. پارتىيەنىڭ تەشۋىقات ئىشتىزامىغا قاتتىق ئەمەل قىلىپ، پارتىيەنىڭ ۋە دۆلەتنىڭ مىللىي سىياستى، دىنىي سىياستى ۋە تاشقى سىياستىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇردى. دۆلەت مەنپەئىتىنى قوغداپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە ئىجتىمائىي مۇقىملىقتا چىڭ تۇردى. پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئاخبارات - نەشرىياتچىلىققا ئائىت فاكتىچىن، سىياسەت ۋە قانۇن - نىزاملىرىنى قەتئىي ئىجرا قىلدى. ئەدەبىياتنى «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش» يۆنىلىشىدە چىڭ تۇردى. ئاساسىي مۇقامنى يىگىرتىپ، كۆپ خىللىقنى تەشەببۇس قىلىپ، دەۋر قىياپىتىنى كۆپ قاتلام، كۆپ تەرەپتىن ئەكس ئەتتۈرۈپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشتى.

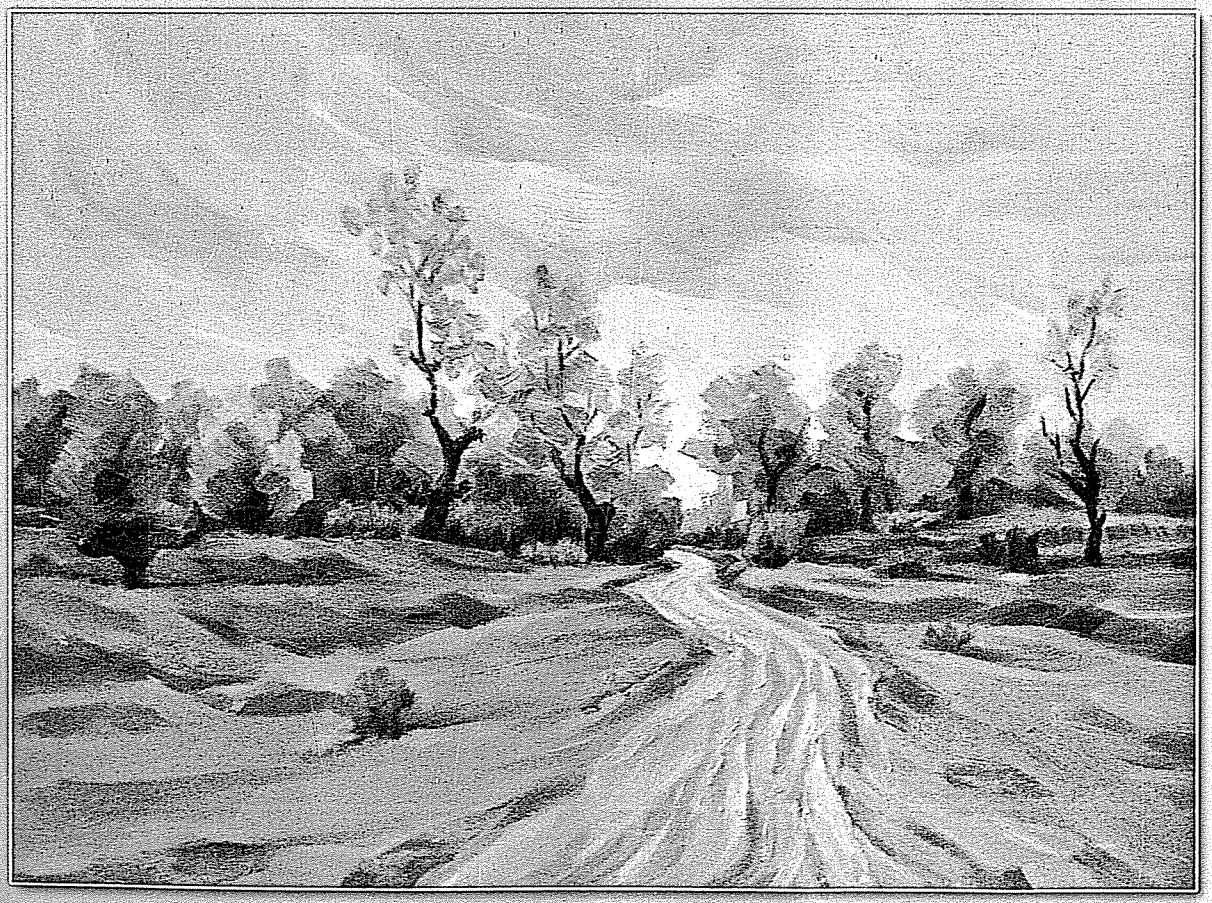
«تارىم» ژۇرنلىدا 2007-، 2008-يىللىرى ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنى ساغلام، بەدىئىيلىكى يۇقىرى، سۆز-جۈملىلىرى راۋان ھەم ئۆلچەملىك بولغان. ژۇرنال سەھىپىلىرى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلغان، ئەسەرلەردە مۇنەۋۋەر مىللىي مەدەنىيەتكە ۋاربسلىق قىلىنغان ھەم جارى قىلدۇرۇلغان. ژۇرنال ئوقۇرمەنلەرگە يۆزلىنىپ، مەزمۇن ۋە ئۇسلۇب جەھەتتىن ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكنى يارىتقان، ئەدەبىيات نەزەرىيەسى ۋە بەدىئىيلىك جەھەتتىن يېڭىلىق ۋە خاسلىق شەكىللەندۈرگەن، ئەسەرلەرنىڭ تىلى تەسىرلىك ھەم راۋان، سۈرەت ۋە يېزىق ماسلاشقان، پۈتۈن يىللىق نەشردە ئىزچىللىقنى ساقلىغان.

مەزكۇر ژۇرنال ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان ئوخشاش تۈردىكى ژۇرناللار ئىچىدە باشلامچىلىق رولىنى ئويناپ، ئوقۇرمەنلەر ئارىسىدا ناھايىتى يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە بولغان.

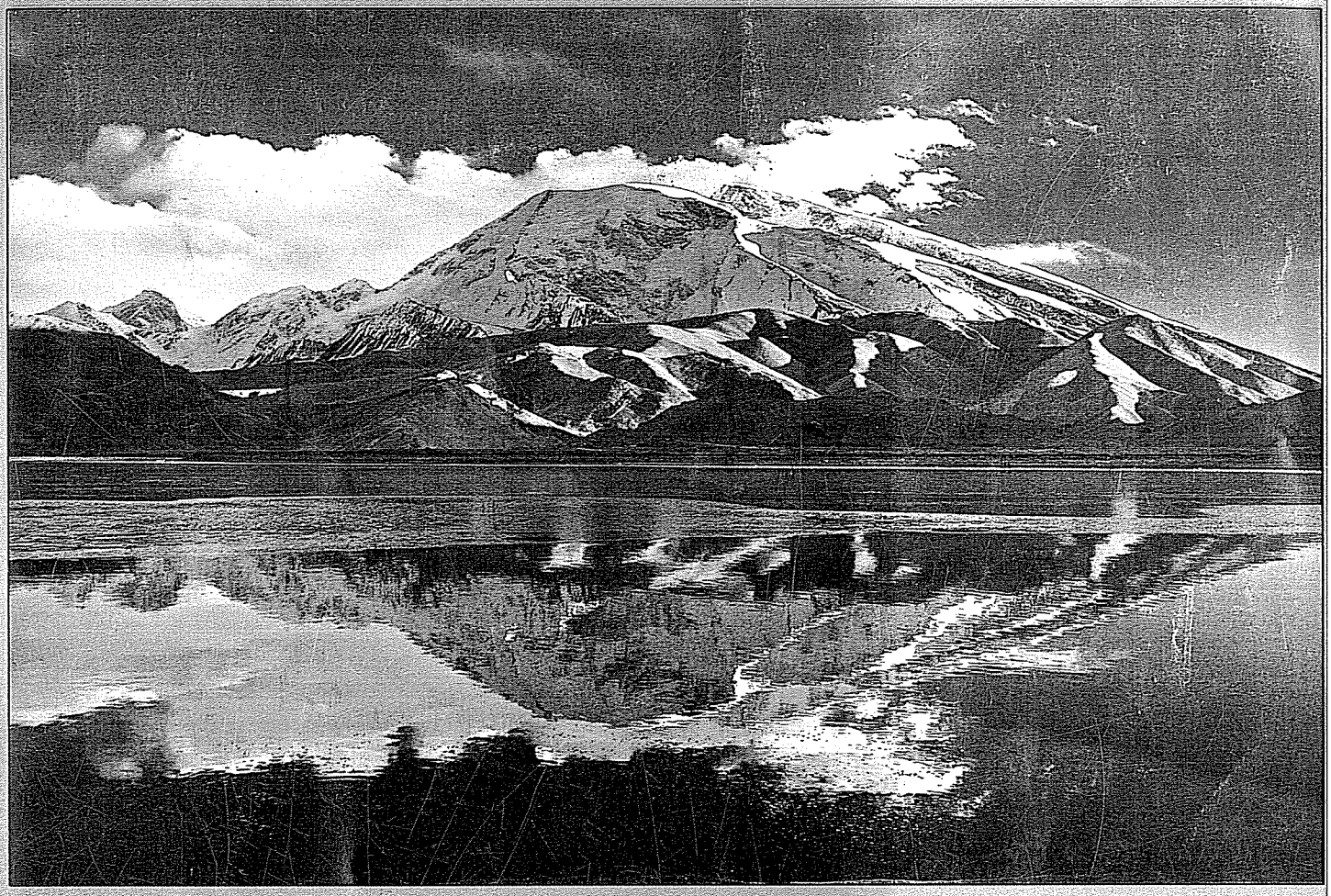
(ئۆز خەۋىرىمىز)

نەغمە (ماي بويۇق)　　مەمتىمن توختاش سىزغان

توغراقلىققا تۇتاشقان يول (ماي بويۇق)　　ئالىم قادىر سىزغان

مۇز تاغ　　بولات ئابدۇكېرىم خوجا فوتوسى

تارىم　《塔里木》文学月刊(维吾尔文)　TARIM A MONTHLY OF UYGHUR LITERATURE

2010- يىل 5 - سان (ئومۇمىي 591 - سان). 60 - يىل نەشرى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى باشقۇرىدۇ.

شىنجاڭ تارىم ژۇرنىلى نەشرىياتى تۈزىدى ۋە نەشر قىلدى. ئۇرۇمچى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 716- قورۇ.

شىنجاڭ گېزىتى باسما مەركىزىدە بېسىلدى.

جۈڭگو كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ.

مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ.

تېلېفون: 4597603، 4597601، 4516214 - 0991

主　　管：新疆维吾尔自治区文联

编辑出版：新疆塔里木杂志社

印　　刷：新疆日报社印务中心

国外发行：中国国际图书贸易总公司

订阅，零售：各地邮局所

地　址：乌鲁木齐市友好南路 716 号

电　话：0991-4516214，4597601，4597603

国际标准刊号：ISSN1002 - 9044

国内统一刊号：CN65 - 1010/I

国外代号：M4461

邮发代号：58 - 66　定价：7.00 元

广告许可证号：6500006000046

خەلقئارالىق ئۆلچەملىك ژۇرنال نومۇرى:

مەملىكەت بويىچە بىر تۈتاش ژۇرنال نومۇرى:

چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋاكالەت نومۇرى: M4461　　پوچتا نومۇرى: 830000

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 66 - 58، باسما تاۋاق: 10، باھاسى: 7.00 يۈەن

ئېلان ئىجازەت نومۇرى: 6500006000046

بېسىش، تۈپلەشتە مەسلە كۆرۈلسە زاۋۇت ئالماشتۇرۇپ بېرىدۇ. تېلېفون: 5593475 - 0991